MUDRĀRĀKṢASA

BY

VIŚĀKHADATTA

Edited from MSS and provided with an Index of all Prākrit words

BY

Professor ALFRED HILLEBRANDT, Ph. D.

Published with the assistance of the German Oriental Society

Part I Text

BRESLAU
M. and H. MARCUS
1912

MUDRĀRĀKṢASA

BY

VIŚĀKHADATTA

Edited from MSS. and provided with an Index of all Prakrit words

BY

Professor ALFRED HILLEBRANDT, Ph. D.

Published with the assistance of the German Oriental Society

Part I. Text

BRESLAU

M & H MARCUS.

1912.

BOMBAY.

PRINTED BY R. R. GHANEKAR, AT THE NIRNAYA SAGAR PRESS,
23, KOLBHAT LANE, KALBADEVI ROAD, BOMBAY, AND
PUBLISHED BY M. & H. MARCUS,
BRESLAU, GERMANY.

THIS new edition of the Mudrārākṣasa is based on materials which have been described already in my article "Zur Kritik des Mudrārākṣasa," in the *Göttingische Gelehrte Anzeigen* 1905, pp. 429—453.

Besides the manuscripts mentioned in that article, the reader will find quoted a number of other copies which became known to me afterwards. I felt it my duty to examine all manuscripts that were accessible to me, and through the kindness of Dr. Thomas, Chief Librarian of the India Office, I was enabled to go through all the copies of the text preserved in that library. Many of them were of little or no value, but among them I found one MS. written in Malayāḷam characters (M) that seemed of importance and worthy of being carefully consulted.* It is in clear and good handwriting and shows readings of decided value. The most important of all is found on page 63, line 10, where the *varia lectio* ऊद्वा is decidedly preferable to the readings of all other MSS., and gives a much better sense. I may quote also 42,6, दत्तकमौर्यपुत्रेः 54,9, चन्द्रलेखानिपादिना instead of चन्द्रगुप्तनिपादिना ; 73,7, शान्तावेशाः which is better than शान्तीभूताः or शान्ताकाराः, *but worse than* शान्तारूताः to which the readings of B and K are pointing. It begins with the words हरिः श्रीगणपतये नमः । अविघ्नमस्तु । नान्द्यंते । ततः प्रविशति सूत्रधारः । सूत्र॰ । धन्या etc., which are interesting on account of the introduction of the Sūtrakāra after the Nāndī. The MS. exhibits the usual characteristics of South-Indian manuscripts, it has ळ instead of ल and writes ॰त्त instead of त्त, ॰द्व instead of द्ध, द्व॰ मणस्स etc,; we often meet, therefore, mistakes like अंधं instead of, अ॰थं 12⁶. Syllables are often transposed *e.g.* भविष्यतिती instead of भविष्यतीति, *10,3*; तामदए instead of ताद मए, 187,6. The sign of Anusvāra is often omitted. Some errors seem to prove that M was copied from a Devanāgarī MS; पडिहरे instead of पडिहार, 62,12; ॰परिग्रसोदपकान्ते instead of परित्रासादपक्रान्ते, 52,3. The single leaves are numbered by letters in the following way: n=1; ṇ=2; nya=3; ṣkra=4;

* India Office, Burnell Collection No. 103.

BOMBAY

PRINTED BY R. R. GHANEKAR, AT THE NIRNAYA-SAGAR PRESS,
23, KOLBHAT LANE, KALBADEVI ROAD, BOMBAY, AND
PUBLISHED BY M & H MARCUS,
BRESLAU, GERMANY.

THIS new edition of the Mudraraksasa is based on materials which have been described already in my article "Zur Kritik des Mudraraksasa," in the *Gottingische Gelehrte Anzeigen* 1905 pp 429—453.

Besides the manuscripts mentioned in that article the reader will find quoted a number of other copies which became known to me afterwards. I felt it my duty to examine all manuscripts that were accessible to me and through the kindness of Dr Thomas Chief Librarian of the India Office, I was enabled to go through all the copies of the text preserved in that library Many of them were of little or no value but among them I found one MS written in Malayalam characters (M) that seemed of importance and worthy of being carefully consulted* It is in clear and good handwriting and shows readings of decided value The most important of all is found on page 63 line 10 where the *varia lectio* ऊढ्वा is decidedly preferable to the readings of all other MSS and gives a much better sense I may quote also 42 6 दत्तकमौर्यपुत्रे 54 9 चन्द्रलेखानिपादिना instead of चन्द्रगुप्तनिपादिना, 73 7, शान्तावेशा which is better than शान्तीभूता or शान्ताकारा, but worse than शान्ता कृता to which the readings of B and K are pointing It begins with the words हरि श्रीगणपतये नम । अविघ्नमस्तु । नान्द्यते । तत प्रविशति सूत्रधार । सूत्र° । धन्या etc, which are interesting on account of the introduction of the Sutrakara after the Nandi The MS exhibits the usual characteristics of South Indian manuscripts, it has ळ instead of ल and writes ०त instead of त्त ०त्व instead of द्ध, च० मणस्स etc we often meet therefore mistakes like अथ instead of अ०थ 12° Syllables are often transposed *e g* भविष्यतिती instead of भविष्यतीति, 10 3, *तास्सदए instead of* ताद् मए, 187 6 The sign of Anusvara is often omitted Some errors seem *to prove that M was copied from a Devanagari MS* पडिहरे instead of पडिहार, 62 12, ०परित्रसोदपक्रान्ते instead of परित्रासादपक्रान्ते, 52 3 The single leaves are numbered by letters in the following way n=1, n=2, nya=3, hkra=4

* India Office Burnell Collection No. 103

jhra = 5; hā = 6; gra = 7; pra = 8; dre = 9; ma = 10; ltha = 20; ltha na = 21; *la=30; pta=40; ba = 50, tra = 60; tru = 70*; cha = 80; etc., the numeration being somewhat different from that quoted by Bendall in his article in JRAS. 1896, p. 790, to which Professor Hultzsch kindly draws my attention.

I have bestowed particular care on the Prākrit passages of the play. This was a task not without great difficulties, as no manuscript can be relied upon, and as the editor finds only feeble indications of the rules which have been laid down by the grammarians. The Mudrārākṣasa shows, as is well known, three dialects: S'aurasenī, Māhārāṣṭrī, and Māgadhī. Of all MSS. only B generally gives the Māgadhī words in their characteristic shape, *viz.* with श instead of स, ष; ल instead of र; हगे instead of अहं, and the Nominative case *ending in* ए, *while it fails to exhibit some other more striking* peculiarities. But N shows, at least once, that we have to write गश्च, 126,19; B has once आगश्चदि, 101,2, and thereby we are led to suppose that the disappearance of similar forms is due to the copyists, who are always inclined to substitute more popular forms for those of rare occurrence. Through the kind offices of Dr. Thomas I was allowed the use of two MSS. deposited in the Government Library of Mysore, one of which, (My) No. C 858, gives the Māgadhī in perfect accordance which the rules of the grammarians, writing *e. g.*, 117, 5: उत्तलाए दिशाए दक्किणं दिशं पस्तिदाणं णक्कत्तं. The quite modern type of the Devanāgarī characters, however, in which this MS. is written raises some suspicion, and the marginal addition of grammatical rules generally taken from Hemacandra proves this suspicion to be well founded. But I do not think that the same holds good with respect to another MS. of the same library, (Mys) No. 939, written in Telugu characters and exhibiting all the characteristic features of the Māgadhī dialect to an unexpected extent. *I quote the forms* अहश्शोहि 100^{24}; वद्दि 181^{8}; 182^{26} शस्टि(?)चन्दण° 182^{10}; अस्ति 182^{26}; अस्मिभस्मि 182^{35}; वज्झत्ताणं 185^{20} (वज्झ°दाणं 182^{30}); विशाश्चेहि 185^{21}; शंचे (read शच्चे) 188^{6}, वश्यश्लोम 188^{23}; अस्ति एश्च 192^{8}; शंस्यमिद 192^{11}; दक्किणं दिशं पश्चिदाणं (?) अदक्किणं णक्कत्तं 117^{17}; पोदिशिभ 118^{15}; पस्ताणदाशु॰वहणे 122^{20}; पवेश्शु 125^{3}; अज्ञाहा 125^{11}

I do not mean to say that the influence of grammatical works is quite excluded, but *the fact that in one original manuscript true old* Māgadhī forms do appear, seems to me at least worth being taken notice of.

At all events, by following the rules of the grammarians we gain firm

ground, while by following the manuscripts and their varying practice we are constantly troubled by the feeling of inconsistency It is of course, impossible to write once गश्च, and at another time in the same dialect गच्छ, and therefore we are forced to normalize the text even where no manuscript authorizes us to do so Every one who has subsequently collated transcripts made for him in India with the original, will have experienced how easily ordinary forms creep into the text instead of the genuine ones It is quite natural that a copyist not trained in scientific research, in coming across forms like विशाकञ्ञापओश, feels tempted to replace this unusual form by the one more familiar to him, viz विशाकण्णा॰ or even विसकण्णा° For this reason it will not be considered too bold to restore the Magadhi dialect throughout even where the manuscripts fail to guide us, and to write everywhere *e g* कञ्ञा instead of कण्णा, पश्च instead of पच्छ etc

In other respects I have been very conservative The sign ◡ which has been adopted by Professor Pischel in order to indicate the shortness of the syllable अम् and introduced by Professor Konow in his edition of the Karpuramañjarī is as far as I know, met nowhere in our manuscripts, except those of a very different character and, therefore, seems to me inadmissible, I have in such cases written merely कमलाण instead of कमलाणँ (v 18) etc Likewise forms like विक्किणीअन्ति (p 69,1) though probably more correct and supported by the Karpuramañjari manuscripts have not been admitted unless they were actually found in one of the copies used for this edition

A few words may be added with respect to the dialect of the Prakrit verses. In plays Māharastri is restricted to songs this is an old rule the correctness of which I see no reason of doubting but the restriction of Sauraseni to the prose passages of dramatic works is an assumption to which I cannot accede In the article quoted above I have shown that the Sauraseni character of some verses in the Mrcchakatika Sakuntala and Mudraraksasa is clearly indicated by the practice of the very best manuscripts, showing the change of *t* to *d* (which is a characteristic of Sauraseni) in striking contrast with other verses where the *t* is not changed to *d* but suppressed (which is a characteristic of Maharastri) In the Mudraraksasa the group of Sauraseni verses comprises Nos 20 21, 108 132 (doubtful) 134, 135 155 In some cases, as in No 132 it is difficult to decide this question because of the scantiness of our materials but the principle that we are to assume Sauraseni verses may I think be safely asserted In corroboration of this I may add that as far as I know it is nowhere opposed by a conflicting rule of the grammars or Alamkara texts reserving all verses to Māharaṣṭri, and

that it receives some collateral evidence by the fact that it is possible in the midst of prose passages to discover verses which have hitherto remained unnoticed, probably because their S'aurasenī character concealed them from the eyes of the editor of the texts more easily than the Māhārastrī dialect would have done. A closer examination of the Prākrit passages has brought to light four more Prākrit verses* which had not been recognized as such by other editors, except No. 155, the metrical character of which occurred also to Mr. Dhruva, as he informs me, after the publication of his edition. A fifth verse may perhaps be found in the instruction given by the Ksapaṇaka to Rāksasa (p. 117, दिवसे णिल्लविदे आ ?), but I have not been able to make it out.

The present edition *is* based *principally upon the four manuscripts* N, P, B, M, none of which had been used before. I found it impossible to classify them in the form of a genealogical diagram. Though there are two different groups of MSS, (one of which may be called the Telang group, as it furnished the materials for his edition, while N, P, B, K, M, together with Telang's E and Dhruva's S, belong to the second group, which in my opinion contains the best and most reliable text,) the difference between both of them is not so great as to entitle us to speak of two separate recensions. Each of the manuscripts of the second group has its special advantages: N is the oldest, P the one best preserved, B contains the best Māgadhī, M shows traces of a good and independent tradition; but the deviation of all from the Archetypus, though not so great as in the Telang group, is best shown by the perfect obliteration of verse 30, of which I have ventured to give a reconstruction, or by the almost hopeless state of corruption in which we find the ironical speech of the Ksapanaka (p. 122–123)†

N=Cambridge University library, Add. 2116. Nepalese handwriting, full of blunders, but very valuable, as it was apparently copied from a very good text. Date: Samvat 496 (+ 880)=1376 A. D.

B=Queen's College, Benares. Devanāgarī. Incomplete; begins with ०त्ताद्दिधेत । अयचा सि° (end of act II; see page 69, note 16.) A very good manuscript, though not without mistakes. It has preserved the श, ञ, हगे instead of अहं, the Nom. in ए of the Māgadhī dialect more frequently than others Samvat 1571.

---

* No. 20, 21, 30, 155.

† I have written सउने, though Siddhârthaka does not carrry a bird; the spy feigns to take the box, in which S. carries the ornament, for a bird's cage.

b = Queen's College, Benares. Devanāgarī. Without special value. Incomplete. I have collated only Act I, II, and consulted it occasionally for the rest.

P = Paris, Bibliothèque Nationale, Sanskrit, B 117. A very good manuscript in Bengali handwriting. Undated. See the description ZDMG vol. 39, pp. 107ff.

K = copy of a manuscript deposited in the Library of the Mahārāja of Nepal. Modern; very well written, but very faulty.

M = Palm-leaf MS. of the India Office. Burnell Collection M. 103.

Ch = Berlin Royal Library. Chambers No 753. Incomplete and carelessly written; consists of fragments written by different hands and often corrected. Without much value, though the readings in act IV, vv. 20, 21., notwithstanding their faultiness, speak in favour of the original, from which it was copied.

Be = *Queen's College, Benares. Undated, but according to the Pandits more than 300 years old.* Collated throughout, *but faulty and almost of no use. Incomplete.*

L = India Office M. 1853, E 4168. Modern copy of a MS. of apparently Southindian origin. Without special value.

l = India Office M. 1238, E 4166. Carelessly written by different hands and of very moderate value. See *e. g.* act VII: ओसलध अज्जा ओसलध अवेह माणवा अवेह। अविअ। जइ महह लक्खिदुं से पाणे विहवे कुले कलत्ते अ पलिहलध ता विसम्मिव लाअवत्थं सुदूलेण। २। भोदि पुरिसस्स वाही मरणं वा सेविदे अवत्थम्मि। लाअवत्थे उण सेविदम्मि. सअलं कुलं मलदि etc. Leaf 24 is missing.

India Office 1148-E 4167 Carelessly written; not used.

Bi = a modern copy made for me from a MS. in Bikanir. Used as far as act VI. Without much value. The reading जिणजण instead of द्विआदि shows Jaina influence. To the text is added a Chāyā by Bhāskara, the Mudrārākṣasābhidhānanāṭakapūrvasaṃkathānakam, and a copy of Vaṭes'vara's Commentary.

My = *Government* Library, Mysore, C 858.

Mys 939 = Government Library, Mysore, 939.

Vat = The commentary of Vaṭes'vara.

Grah = The commentary of Grahes'vara (two copies, one belonging to the India Office and one being a faulty transcript of a Madras MS.)

Rat. = The short commentary of Ratināthacakrin. Of other materials I have given an account in the two articles on the Mudrārākṣasa which I published in the Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft Vol. 39 pp. 107ff and in the Nachrichten der Göttingischen Gesellschaft der Wissenschaften 1905 pp. 429–453. The three manuscripts described in the first of these two articles and collated years ago have been only occasionally made use of. Burnell 80 (Grantha character) seems, as far as I have examined it, of the same type.

n = Cambridge, Add. Ms. 1600.

T = IO 2574 V Telugu characters.

t = IO Mackenzie 115. Telang's R.

ed. I = ed. Calcuttensis, 1891.

ed. II = ed. Calcuttensis, Saṃvatsare 1926 (Majumdar's Series.)

ed. III = ed. Telang, Bombay 1884.

ed. IV = ed. M. R. Kale, Bombay 1900

ed. V = ed. Kes'avalāl Harshadrāi Dhruva, 1900

My thanks are due to the Bibliothèque Nationale in Paris and to the Royal Library in Berlin for the long and repeated loan of their manuscripts, to Arthur Venis who procured for me the valuable MS. B and lent me all other MSS. belonging to Queen's College during my stay in Benares, but most of all to Dr. F. W. Thomas who not only allowed me the use of all MSS. of the India Office Library in my own study, but also acted as kind mediator between the authorities of the Government Library of Mysore and myself.

DEUTSCH LISSA
BEI BRESLAU, AUGUST 1911. } DR. ALFRED HILLEBRANDT.

नान्दी ।

धन्या केयं स्थिता ते शिरसि शशिकला किं नु नामैतदस्याः
नामैवास्यास्तदेतत् परिचितमपि ते विस्मृतं कस्य हेतोः ।
नारीं पृच्छामि नेन्दुं कथयतु विजया न प्रमाणं यदीन्दुर्
देव्या निह्नोतुमिच्छोरिति सुरसरितं शाठ्यमव्याद्विभोर्वः ॥ १ ॥

अपि च ।

पादस्याविर्भवन्तीमवनतिमवने रक्षतः स्वैरपातैः
संकोचेनैव दोष्णां मुहुरभिनयतः सर्वलोकातिगानाम् ।
दृष्टिं लक्ष्येषु नोग्रां ज्वलनकणमुचं बिभ्रतो दाहभीतेर्
इत्याधारानुरोधात्त्रिपुरविजयिनः पातु वो दुःखनृत्तम् ॥ २ ॥

नान्द्यन्ते

सूत्रधारः । अलमतिविस्तरेण । आज्ञापितोऽस्मि परिषदा यथा त्वयाद्य सामन्तवटेश्वरदत्तपौत्रस्य महाराजभास्करदत्तसूनोः कवेर्विशाखदत्तस्य

१ अवनतम् M.—२ लक्ष्येषु N K Ch M.—३ उग्रं N 1 (orig.) उग्र° Be M L Bi—४ बिभ्रतो] बभ्रतो Nb Be.—५ °नृत्य K Bi —६ M om. here नान्द्यन्ते and has it before धन्या (नान्द्यन्ते ततः प्रविशति सूत्रधारः। सूत्र° धन्या केयं)—७ अतिविस्तरेण] अतिप्रसङ्गेन Nb Be Ch M 1 Bi ed. I–V.—८ अद्य त्वया M; त्वया om. in Be Bi. 1; स्वपरिजने N.—९ °वटकेश्वर° P; °भट्टेश्वर° N; Ch indistinctly written, one letter broken off.—१० महाराजपृथुसूनोः K Ch M; का ··· राजभाक्पृथुसूनोः N; b om. the text as far as मए भअवन्तो 3, 5; महाराजपदभाक्पृथुसूनोः Be Bi (पदभाव) ed. I–V.—११ विशाखदेवस्य N Be M 1 Bi विशालदत्तस्य Ch; कवेः after वि° K.

कृतिर्मुद्राराक्षसं नाम नाटकं नाटयितव्यमिति । यत्सत्यं काव्यविशेषवेदिन्यां परिषदि प्रयुञ्जानस्य ममापि सुमहान् परितोषः प्रादुर्भवति । कुतः ।

चीयते बालिशस्यापि सत्क्षेत्रपतिता कृषिः ।
न शालेः स्तम्बकरिता वप्तुर्गुणमपेक्षते ॥ ३ ॥

तद्यावदिदानीं गृहं गत्वा गृहजनेन सह संगीतकमनुतिष्ठामि । परिक्रम्यावलोक्य च । इमे नो गृहाः । यावत् प्रविशामि । नाट्येन प्रविश्यावलोक्य च । अये तत्किमिदमस्मद्गृहेषु महोत्सव इवाद्य स्वस्वकर्मण्यधिकतरमभियुक्तः परिजनः । तथा हि

वहति जलमियं पिनष्टि गन्धान्
इयमियमुद्ग्रथते स्रजो विचित्राः ।
मुसलमिदमियं च पातकाले
मुहुरनुयाति कलेन हुंकृतेन ॥ ४ ॥

भवतु कुटुम्बिनीमाहूय पृच्छामि । नेपथ्याभिमुखमवलोक्य ।

गुणवत्युपायनिलये स्थितिहेतो साधिके त्रिवर्गस्य ।
मद्भवननीतिविद्ये कार्याचार्ये द्रुतमुपेहि ॥ ५ ॥

१ अपूर्वम्मुद्रा° N; इयमपूर्ववस्तुरचनालंकृतं मुद्रा° K अभिनवमुद्रा° Ch.—२ नाटयितव्यम्] प्रयोक्तव्यम् K.—३ °वेदिन्यामस्याम् M; °वेदिनां K.—४ ममापि चेतसि Be Bi ed. I. II. IV. V. सुमहत् N महान् K Ch. संतोषः K.—५ भवति] भविष्यति K भविष्यतीति Ch समुद्भवति ed. I.;—६ कृषिः] कृतिः N.—७ गत्वा गृहिणीमाहूय N Be Ch M I Bi ed. I.–IV; N M Bi om. गृहजनेन सह—८ अनुतिष्ठामीति P.—९ प्रविश्य परि° M परि° नेपथ्याभिमुखमवलोक्य च Ch आलोक्य N.—१० इदं नो गृहं N M इदं मे गृहं K; इदमस्य गृहं Ch.—११ इति यावत् P; तद्यावत् Be Ch I ed. I-IV.—१२ नाट्येन om. in M.—१३ तत् om. in M—१४ इदं] om. in M अयम् Bi; गृहे N P K; अद्य om. in *Be Bi. ed. I–IV; Ch has it after* किम् । दृश्यते *after* इव *Be Bi ed. I–IV.* (संदृश्यते ed. I) । स्वस्व°] स्वकर्मणि P (inserts यत् before स्व°); N K Be Ch M.—१५ अनुयाति] P in marg. सदृशीकरोति.—१६ हूं° P ed. I; P in marg. सस्फुरेन.—१७ नेपथ्ये भवतु N.—१८ कुटुम्बिनीम्] गृहिणीम् K—१९ स्थितिहेतोः Pb K M Be. —२० °नीत° M. कार्यादार्ये K Be Ch I L Bi. ed. II. V; कार्याचार्ये द्रुतं तावत्प्रविश्य M.

प्रविश्य नटी । अज्ज इअं म्हि आणाणिओएण मं अज्जो अणुगेण्हदु ।

सूत्रधारः । आर्ये तिष्ठतु तावदाज्ञानियोगः । कथय किमद्य भवत्या भगवतां ब्राह्मणानामुपनिमन्त्रणेन कुटुम्बकमनुगृहीतमभिमता वा भवनमतिथयः संप्राप्ता यतं एष पाकविशेषारम्भः ।

नटी । अज्ज आमन्तिदा मए भअवन्तो बम्हणा ।

सूत्रधारः । कस्मिन्निमित्ते ।

नटी । अज्ज उवरज्जदि किल भअवं चन्दो त्ति ।

सूत्रधारः । आर्ये क एवमाह ।

नटी । एवं खु णअरणिवासी जणो मन्तेदि ।

सूत्रधारः । आर्ये कृतश्रमोऽस्मि चतुःषष्ट्यङ्गे ज्योतिःशास्त्रे । तत् प्रवर्त्यतां ब्राह्मणानुद्दिश्य पाकः । चन्द्रोपरागं प्रति तु केनापि विप्रलब्धासि । पश्य ।

क्रूरग्रहः सकेतुश्चन्द्रं संपूर्णमण्डलमिदानीम् ।
अभिभवितुमिच्छति बलात्— इत्यर्धोक्ते ।

नेपथ्ये

आः क एष मयि स्थिते

---

१ प्रविश्य सत्वरा न° N — २ अज्जउत्त ed. II. अण्णाणिओएण° b P K Ch L आणा° N Be M, अण्णाहिओएण B1. — ३ अणुगेहेदु N °गेण्हदु P K (before म) Ch, °गेह्नदु b °गिह्नेदु Be, °गे (?) ह्लादु M I, K has अज्जो after अणु° म and adds को णिओओ अणुचिओ अकुत्ति (!); Ch को णिओओ अणु वदम्येति, Grah को नियोगोऽनुचेष्टितव्य इति — ४ आर्ये om in M । नियोग] °अभियोग B1. — कथयतु M । क° किमद्य] कथमद्य P — ५ भगवता] तत्रभवताम् L P ed I III — ६ कुटुम्बककदम्बकम् P; । अस्मत्कुटुम्बकम् N एतत्कु° ed. II. — ७ अथवाभिमता वा Be B1 — ८ प्राप्ता K Be Ch. — ९ यत] यद् K Bo B1 येन Ch — १० अज्जउत्त Ch — ११ उअणिमन्तिदा P उवणिमन्तिदा L — १२ भअवन्तो P in marg । बम्हणा B1 — १३ कथय कस्मिन् K Be B1 ed II-IV, अथ कस्मिन् b M ed. I V, आर्ये अथ कस्मिन् Ch. — १४ अज्ज om in N Be, M has it after किल । उवरज्जइ M, उवरज्जदि P K. — १५ भअवं om. in M — १६ आर्ये om in N K Be M B1. — १७ अज्ज एव K एव्व B1 — १८ °णिवासि° b, वासी N Be B1. — १९ आर्ये] अये M — २० °परिश्रमो M. — २१ °चतु षष्ट्यङ्गे om in N K Ch M — २२ भगवतो ब्राह्मणान् N b Be M B1. — २३ पाकविशेष M — २४ केन चिद् Ch — २५ चन्द्र परिपू (पू) र्ण° M, चन्द्रमसम्पूर्ण° N K Ch B1 — २६ आ कथय P चन्द्रगुप्तमभिभवितुमिच्छति K Ch L बलात् added in Ch.

सूत्रधारः । —रक्षत्येनं तुं बुधयोगः ॥ ६ ॥

नटी । अज्ज को उँण एसो धरणिगोअरो भविअ चन्दं गहोवराआदो रंक्खिदुं इच्छंदि ।

सूत्रधारः । आर्ये यत्सत्यं मयापि नोपलक्षितः । भवतु भूयोऽभियुक्तः स्वरव्यक्तिमुपलप्स्ये । क्रूरग्रह इत्यादि पुनस्तदेव पठति ।

नेपथ्ये

आः कथय कथय क एष मयि स्थिते चन्द्रगुप्तमभिभवितुमिच्छति बलात् ।

सूत्रधारः । आकर्ण्य । आर्ये ज्ञातम् । कौटिल्यः—

नटी । भयं नाटयति ।

सूत्रधारः । कौटिल्यः कुटिलमतिः स एष येन
क्रोधाग्नौ प्रसभमदाहि नन्दवंशः ।
चन्द्रस्य ग्रहणमिति श्रुतेः सनाम्नो
मौर्येन्दोर्द्विषदभियोग इत्यवैति ॥ ७ ॥

तदित आवां गच्छावः । इति निष्क्रान्तौ ।

प्रस्तावना

ततः प्रविशति मुक्तां शिखां परामृशन् सकोपश्चाणक्यः ।

---

१ रक्षतु P; तु] हि N.—२ अज्ज अध P Be.—३ उण om. in P K Ch.—४ हुविअ Bi.—५ °अभिभआदो b; अहिहवादो Bi; °अभिजोआदो M (ग) ed. I-V; °अभिओगादो Ch; °अहि [ओ] आओ Be; °अहिओआदो I; °अभियोगात् Grah.—६ रक्खिउं इच्छइ M.—७ यत्सत्यमार्ये N; आर्ये om. in M.—८ °लक्षितं M.—९ भवतु] अतो N; यतो Be ततो Bi; om. in M.—१० आः after कथय P; om. in Be M; कथय once only Be Ch.—११ बलात् om. in b K M.—१२ आकर्ण्य om. in K M.—१३ आर्ये] अये M; आः Ch ed. II; अां ed. IV; om. in P; अभिज्ञातम् P.—१४ आर्यकौटिल्यः P; कौटिल्यः खल्वयं Ch.—१५ नटी भयमाटयति को सो कोडिल्लो Ch; M om. नटी and writes after कौटिल्य इत्यर्धोक्ते भयं नाटयति—१६ शकलनन्दवंशः Ch.—१७ इत्युपैति ed I. II. V; I P in marg. उत्तमाद्वृषली-गोत्रे जातो मौर्य इति स्मृतः (अभिधीयत इति मनुः P)—१८ तत्र युक्तं कुपितस्य पुरस्तात्स्थातुं तदित Ch I इतः om. in M; before तद् P repeats नटी भयं नाटयति —१९ सकोपः] om. in b; सक्रोधः N । चाणक्यः] कौटिल्यः K.

चाण । कथय कथय क एष मयि स्थिते चन्द्रगुप्तमभिभवितुमिच्छति बलात् ।

नन्दकुलकालभुजगीं कोपानलबहलनीलधूमलताम् ।
अद्यापि बध्यमानां वध्यः को नेच्छति शिखां मे ॥ ८ ॥

अपि च ।

उल्लङ्घयन् मम समुज्ज्वलतः प्रतापं
कोपस्य नन्दकुलकाननधूमकेतोः ।
सद्यः परात्मपरिमाणविवेकमूढः
कः शालभेन विधिना लभतां विनाशम् ॥ ९ ॥

शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव ।

प्रविश्य शिष्यः । उपाध्याय आज्ञापय ।

चाण । वत्स उपवेष्टुमिच्छामि ।

शिष्यः । उपाध्याय नन्वियं संनिहितवेत्रासनैव द्वारप्रकोष्ठशाला । तदस्यामुपवेष्टुमर्हत्युपाध्यायः ।

चाण । वत्स कार्याभियोग एवास्मानाकुलयति न पुनरुपाध्यायसहभूः शिष्यजने दुःशीलता । नाट्येनोपविश्यात्मगतम् । कथं प्रकाशतां गतो

---

१ कथय once only Be Ch । आः after कथय P.—२ चंदं b.—३ बलात् om. in N Be M ed. III-V पश्य added in b K Be Ch.—४ ed. II-III insert before नन्दकुल° (verse 8) the verse आस्वादित given below.—५ °बहुल° P M.—६ नील] °लोल° ed. II; om. in K Ch.—७ समुज्ज्वलतः] सुनीतिमतः प्रतापं Bi.—८ परिणाम Bi Be ed. II —९ मूढः] शून्यः M परस्य आत्मनश्च न्यूनातिरिक्तत्वलक्षणस्य विवेके विचारे मूढः P (marginal gloss); सद्यः परस्य आत्मनश्च तारतम्यं तद्विवेकशून्यः । सद्यः परात्म° etc. b । पतङ्गसंबन्धिनी P (marginal gloss)—१० उपाध्याय om. in P M—११ इयमेव K. सदा संनिहित° M । °वेत्रासना लभेत् K.—१२ प्र om. in N; प्रकोष्ठ om. in M । पिण्डिका P (marginal gloss.)—१३ तदस्याम्] om. in M; अस्याम् om. in Ch; तदिह N.—१४ after चाणक्य P inserts the scenical remark किंचित्सवैलक्ष्यम् । आकुलयत्यस्मान् P.—१५ सहचरयाना marg. gloss in P to सहभूः । °जनैः दुःशीलता M.—१६ M om. नाट्येन—१७ कथं पुनः K Ch.—१८ प्रकाशं P L.

ऽयमर्थः पौरेषु[1] यथा किल,नन्दकुलविनाशजनितरोषो[2] राक्षसः पितृवधामर्षितेन सकल[3]नन्दराज्यपरिपण[4]प्रोत्साहितेन पर्वतकपुत्रेण मलयकेतुना सह संधाय तदुपगृहीतेन[5] च[6] महता[7] म्लेच्छराजबलेन परिवृतो[8] वृषलमभियोक्तुमुद्यत[9] इति । विचिन्त्य । अथवा येन मया सर्वलोकप्रकाशं नन्द[10]वंशवधं[11] प्रतिज्ञाय निस्तीर्णा[12] दुस्तरा प्रतिज्ञासरित्सोऽहमिदानीं प्रकाशीभवन्तमप्येनमर्थं[13][14] समर्थः[15] प्रशमयितुम्[16] ।

कुत एतत् । यस्य[17] मम

श्यामीकृत्याननेन्दून् रिपु[18]युवतिदिशां[19] संततैः शोकधूमैः
कामं मन्त्रिद्रुमेभ्यो नयपवनहृतं मोहभस्म प्रकीर्य ।
दग्ध्वा संभ्रान्तपौरद्विजगणरहितान्[20]नन्दवंशप्ररोहान्
दाह्याभावान्न खेदाज्ज्वलन इव वने शाम्यति क्रोधवह्निः ॥ १० ॥

अपि च ।

शोचन्तोऽवनतैर्नराधिपभयाद्धिक्शब्दगर्भैर्मुखैर्[21]
मामग्रासनतो[22]ऽवकृष्ट[23]मवशं ये दृष्टवन्तः पुरा ।
ते पश्यन्तु[24] तथैव संप्रति जना नन्दं मया सान्वयं
सिंहेनेव गजेन्द्रमद्रिशिखरात्सिंहासनात्पातितम् ॥ ११ ॥

१ पौराणां M; पौरजनेषु K.—२ °जनितकोपो N.—३ K om. सकल—४ परिपणन M ed. I-V; परिजन Ch; पणप्रोत्साहि om. in K.—५ उपगृहीतेन°] उपबृंहितेन M —६ च om. in b K Be M.—७ महाम्लेच्छबलेन K.—८ परिवृतो] om. in M परिगतो K.—९ वृषलकम् M.—१० नंद om. in N K.—११ °वधं प्रति प्रतिज्ञाय N.—१२ तीर्णा K Ch M.—१३ अपि om. in Ch—१४ अर्थं किल P । M. om. अर्थं—१५ किमसमर्थः K M L न समर्थः किं Ch ed. II-IV.—१६ शमयितुम् Ch । इति after प्रशमयितुम् in N b Be Bi; इच्छति in K Ch.—१७ यस्य मम] अस्य मम M; पश्य मम K; यस्य मम पश्य Ch; om. in Bi.—१८ रिपु°] अरि Be M—१९ युवतिदिशां] विपुलदृशां M.—२० रहितान्] सहितान् P.—२१ ऽवनतैर्मुखैर्नृपभयाद्धिक्शब्दगर्भैर्मृदं Bi; भयात्] भिया L.—२२ अग्र्यासनतो ed. II.—२३ अवकृष्टम्] अवजुष्टम् P; in marg अपकृष्टमिति च पाठः P; अपकृष्टम् Be Bi.—२४ पश्यन्ति b L ed. III-V. पश्यन्तु N P K Be Ch M ed. I. II.

सोऽहमिदानीमव[1]सितप्रतिज्ञाभारोऽपि वृषलापेक्षया शस्त्रं धारयामि । ये[2]न हि मया

समुत्खाता नन्दा नव हृदयरो[3]गा इव भुवः
कृता मौर्ये लक्ष्मीः सरसि नलिनी[4]व स्थिरपदा ।
द्व[5]योः सा[6]रं तुल्यं द्वितयमभियुक्तेन मनसा
फलं कोपप्रीत्योर्द्वि[7]षति च विभक्तं सुहृदि च ॥ १२ ॥

अथवा । अगृहीते राक्षसे किमुत्खा[8]तं न[9]न्दवंशस्य किं वा स्थैर्यमुत्पा[10]दितं चन्द्रगुप्तलक्ष्म्याः । विचिन्त्य । अहो राक्षसस्य न[11]न्दवंशे निरतिशयो भक्तिगु[12]णः । स खलु कस्मिंश्चि[13]दपि जीवति न[14]न्दान्वयावयवे वृषलस्य साचिव्यं ग्राहयितुं न[15] शक्यते । त[16]दभियोगं प्रति निरु[17]द्योगैरस्माभिरवस्थातुमयुक्तमित्यनये[18]व बु[19]द्ध्या तपोवनगतोऽपि घातितस्तपस्वी सर्वार्थसिद्धिः । याव[20]दसौ मलयकेतुमङ्गी[21]कृत्यास्मदुच्छेदाय विपुलतरं प्रप[22]ञ्चमुपदर्शयत्येव । प्र[23]त्यक्षवदाकाशे लक्ष्यं बद्धा । सा[24]धु अमात्यराक्षस साधु साधु मन्त्रिबृहस्पते साधु । कु[25]तः ।

१ अवसित] समापित marg gloss in P । भारो] भरो ed II V —२ येन om in M हि om in N Be B1 । मया हि M —३ रोगा] रागा ed. I II शल्या P (in marg) K L ed. V, रोमा B1 —४ नलिनीव] बिसिनीव P L (वि)। —५ द्वयो om in N —६ सारो तुल्ये M —७ द्विषति Ch B1—८ उत्खातम्] समुत्खात K, वापकृत M —९ नन्दनन्दवंशस्य N —१० आपादित M —११ नन्दवंशे om in P, निरतिशयो नन्दवंशे भक्तिविशेषगुण N —१२ गुण] in marg योग Ch —१३ चिद् om in K Ch जीवति कस्मिंश्चित् M —१४ नन्दान्वयावयवे] नन्दवंशे P, नन्दा° जीवति K, नन्दवंशावयवे जीवति Ch, नन्दान्ववाये पि न M —१५ न here om in M । अत before तद् ed. II —१६ तदभियत योग प्रति K—१७ निरुद्योगैर्या स्थापयितुमिति स्माभिर् P, निरुद्योगैरास्थापयितुमिति K, निरुद्योगो व्यवस्थापयितुमित्यस्माभिर् b निरुद्योगो वा स्थापयितुमित्यस्माभिर् Ch, निरुद्योगो वा स्थापयितुमिति यशम् M, निरुद्योगो वा स्थापयितुम् । अस्माभिर् Be निरुद्योगो वा स्था °अस्माभिर् B1, निरुद्योग शक्योऽवस्थापयितुमस्माभि ed III IV, नन्दवंशोद्यम प्रति निरुद्योगोऽवस्थापयितुम् ed V I have adopted the reading of ed I II which nearly verbatim agrees with P K निरुद्योगन्तत युक्तमस्माभि स्थातु । इत्यस्माभिर् N —१८ एव om. in N K Be Ch M —१९ °बुद्ध्या] वासनया K Ch, बुध्यास्माभि M । नन्दवंशीय ins in Be B1 ed. I–IV after तपस्वी, P in marg नन्दसेवक —२० तावदसौ N —२१ अङ्गीकृत्य] उरीकृत्य M, उररीकृत्य L—२२ प्रपञ्चम्] प्रयत्नम् N b K Ch M B1 P (in marg)—२३ प्रत्यक्षवद् लक्ष्य बद्धा om. in M । सविस्मय after बद्धा Ch—२४ साधु मन्त्रिश्रोत्रिय साधु after °राक्षस साधु b Ch B1 Be M (Be M om the first साधु), P om. साधु before मन्त्रि°, K has only साधु अमा° रा° साधु —२५ कुत om. in M.

ऐश्वर्यादनपेतमीश्वरमयं[1] लोकोऽर्थतः[2] सेवते
तं गच्छन्त्यनु ये विपत्तिषु पुनस्ते तत्प्रतिष्ठाशया ।
भर्तुर्ये प्रलयेऽपि पूर्वसुकृतासङ्गेन निःसङ्गया[3]
भक्त्या कार्यधुरं[4] वहन्ति कृतिनस्ते[5] दुर्लभास्त्वादृशाः[6] ॥ १३ ॥

अत[7] एवास्माकं त्वत्संग्रहे[8] यत्नः[9] कथमसौ[10] वृषलस्य साचिव्यग्रहणेन[11] सानुग्रहः[12] स्यादिति[13] । कुतः[14] ।

अप्राज्ञेन[15] च कातरेण च गुणः स्याद्भक्तियुक्तेन[16] कः
प्रज्ञाविक्रमशालिनोऽपि हि भवेत्किं भक्तिहीनात्फलम् ।
प्रज्ञाविक्रमभक्तयः समुदिता येषां गुणा भूतये
ते भृत्या नृपतेः कलत्रमितरे[17] संपत्सु चापत्सु च ॥ १४ ॥

तन्मयाप्यस्मिन्वस्तुनि[18][19] नशयानेन[20] स्थीयते । यथाशक्ति क्रियते[21] तद्ग्रहणं[22] प्रति यत्नः । कथमिति[23] । अत्र[24] तावद्वृषलपर्वतकयोरन्यतरविनाशेनापि[25] चाणक्यस्यापकृतं[26] भवतीति विषकन्यया[27] राक्षसेनास्माकमत्यन्तोपकारि[28] मित्रं घातितस्तपस्वी पर्वतक[29] इति संचारितो जगति[30] जनापवादः । लोकप्रत्ययार्थमस्यैवार्थस्या-[31][32]

---

१ क्वचिद् ईश्वरपरमिति पाठ Gmh —२ अर्थत] अर्थार्थी Be in marg —३ नि सङ्गया] उपाधिरहितया marg gloss in P, नि शङ्कया K.—४ धुर्यं P, धुरा Be.—५ कृतिन] महत P Be Ch B1 ed. III, सुधिय M —६ त्वादृशा दुर्लभा M —७ अथवा अत एव N K Be B1 —८ ग्रहणे M, सग्रहणे P L B1, त्वद्ग्रहणे seems here superfluous.—९ प्रयत्न b ed I II.—१० असौ] अयम् K Ch —११ ग्रहणे K Ch.—१२ सानुग्रह] P ins. before it न । सानुराग N —१३ इति om. in P K Ch —१४ कुत] om in M, तथाहि Ch —१५ अप्रज्ञेन M—१६भक्तियुक्तेन] सानुरागेण N b Be M L B1 ed. I II V —१७ इतरे] अपरे N —१८ तद्] तदत्र M —१९ मयाप्यस्मिन्] P om पि, किं मयास्मिन् K.—२० नशयानेन] अतिशयानेन किं शयानेनावस्थीयते P शयानेन स्थीयते K (placing किं before मया), किं शयानेन स्थीयते Ch, किं सशयानेन स्थी° ed. I —२१ क्रियत एव B1.—२२ तद्ग्रहण] तत्सग्रह K Ch, तत्सग्रहण B1, त्वत्स° M तत्सग्रहणे प्रयत्न N —२३ कथमिव b.—२४ तत्र N K Ch —२५ विनाशे Ch अपि om in M, अपि किल N—२६ अपकृतिर् N, अपकर्षण b भवेद् K—२७ °कन्यकया Be M, अस्माकम् om in P —२८ अत्यन्तोपकारि]° कारी ed I II, K om मित्र घाति, °पकारि °चारितो om in M —२९ पर्वतक] पर्वतेश्वर Nb Ch ed I II V —३० जगति om in B1 —३१ °प्रत्ययार्थम्] °प्रतीत्यर्थम् b, प्रतिचात्य [पत्य?] र्थम् M,—३२ अस्य चार्थस्यैव Be समस्यैवार्थस्य b, अभियुक्त्ये K

भिव्यक्तये पिता ते चाणक्येन घातित इति रहसि त्रासयित्वा भागुरायणेनापवाहितः पर्वतकपुत्रो मलयकेतुः। शक्यः खल्वेष राक्षसमतिपरिगृहीतोऽपि व्युत्तिष्ठमानः प्रज्ञया निवारयितुं न पुनरस्य निग्रहात्पर्वतकवधोत्पन्नमयशः प्रकाशीभवत्प्रमार्ष्टुमिति । [12] प्रयुक्ताश्च स्वपक्षपरपक्षयोरनुरक्तापरक्तजनजिज्ञासया बहुविधदेशवेषभाषाचारसंचारवेदिनो नानाव्यञ्जनाः प्रणिधयः। अन्विष्यन्ते च कुसुमपुरनिवासिनां नन्दामात्यसुहृदां निपुणं प्रचारगतयः। तत्तत्कारणमुत्पाद्य कृतकृत्यतामापादिताश्चन्द्रगुप्तसहोत्थायिनो भद्रभटप्रभृतयः प्रधानपुरुषाः। शत्रुप्रयुक्तानां च तीक्ष्णरसदायिनां प्रतिविधानं प्रत्यप्रमादिनः परीक्षितभक्तयः क्षितिपतिप्रत्यासन्ना नियुक्तास्तत्राप्तपुरुषाः। अस्ति चास्माकं सहाध्यायि मित्रं विष्णुशर्मा नाम ब्राह्मणः। स चौशनस्यां दण्डनीतौ चतुःषष्ट्यङ्गे ज्योतिःशास्त्रे च

१ अनभिव्यक्तये M.—२ घातितश्चाणक्येनेति M.—३ एषो] असौ M.—४ °मतिपरि° K Ch P (? सोति !).—५ उत्तिष्ठमानः Ch M.—६ प्रज्ञया] बुद्ध्या ed. I. II; om. in b.—७ निवारयितुम्] निग्रहीतुम् L ed. III.—८ अस्य] तस्य K.—९ राक्षसस्यायशः ed. III.—१० प्रकाशीभवत्] प्रकटीभवत् K.—११ प्रमार्ष्टुमिच्छामि L ed. III; प्रमार्ष्टुमिति N P K Bo ed. V (which writes शक्यम् against the MSS); प्रमार्ष्टुमलमिति b ed. I. II. शक्यः (मलयकेतुः) governs both infinitives—"He may easily be constrained, but on being seized he may not be able to sweep off the disrespect."—१२ अन्यच्च Bo Bi ed. I. II.—१३ नियुक्ताः ed. II, सुनियुक्ताः Bo Bi मया after च ins. in ed. I. II.—१४ Bi. om परपक्ष°; °पक्षानुरक्त° K.—१५ °जिज्ञासायां P, °जिज्ञासार्थं Bi Ch.—१६ देश° P N देशदेश° K, भाषा om. in b संचार om. in b K Ch M ed. I; °वेदिनो जनाः प्रणिधयः Bi.—१७ °नि° om. in P K M.—१८ निपुण° N P, निपुणतर° b ed. I; निपुणतरं ed. II, अतिनिपुण° K, अतिनिपुणाश्चारगतयः Ch, निपुणं प्रचारगतं L ed. III. V। तत्कारणान्युत्पाद्य Bi, तत्तत्कारणमापाद्य तत्कृत्या° L.—१९ कृत] Dhruva proposes कृतक.—२० च om. in P M; तीक्ष्णरसदानादीनां b K °दादीनां M I। प्रतिविधानं] प्रतिविधानार्थं Ch; P in marg. खण्डनं.—२१ परीक्षितगुणभक्तयः P, °भक्तयश्च M.—२२ नियुक्ताः] कृताः N; निरूपिताः Bo Bi, कल्पिताः M, नियोजिताः L ed. III, N M om. तत्राप्तपुरुषाः; K Ch om. तत्राप्त; तत्रतत्र Bo Bi.—२३ सहाध्यायी Bo M.—२४ विष्णुशर्मा] इन्दुशर्मा N b Bo L M (°शर्मनामा); मित्रशर्मा K.—२५ स च om. in P b ed. I, औशनस्यां] P in marg. शुक्रसंबंधिन्यां। °नीत्यां N L.—२६ चतुःषष्ट्यङ्गे विद्यासु च ज्योतिःशास्त्रे N; K Bo Ch om. च; प्रवीणम् P; उपागतः Bo.

परं प्रावीण्यमुपगतः। स च मया क्षपणकलिङ्गधारी नन्दवंशवधप्रतिज्ञानन्तरमेव कुसुमपुरमुपनीय सर्वनन्दामात्यैः सह सख्यं ग्राहितो विशेषतश्च तस्मिन् राक्षसः समुत्पन्नविश्रम्भः। तेनेदानीं महत्प्रयोजनमनुष्ठेयं भविष्यति। तदेवमस्मत्तो न किंचित् परिहास्यते। वृषल एव केवलं प्रधानप्रकृतिष्वस्मास्वारोपितराज्यतन्त्रभारः सततमुदास्ते। अथवा यत् स्वयमभियोगदुःखैरसाधारणैरपाकृतं तदेव राज्यं सुखयति। कुतः।

स्वयमाहृत्य भुञ्जाना बलिनोऽपि स्वभावतः।
नरेन्द्राश्च मृगेन्द्राश्च प्रायः सीदन्ति दुःखिताः॥ १५॥

ततः प्रविशति सह यमपटेन चरः।

पणमह जमस्स चलणे किं कज्जं देवएहि अण्णेहिं।
एसो क्खु अण्णभत्ताण हरइ जीवं धडफडन्तम्॥ १६॥

अवि अ।

---

१ मया om. in P; क्षप° च मया Ch.—२ क्षपणकावेशधारी P; K has क्षप° before कुसुमपुरम्.—३ K M P om. वंश.—४ Bi om. वध.—५ समनन्तरम् K.—६ अभिनीय N K Ch M.—७ b K om. सर्व.—८ Be om. सह.—९ ग्राहितो] कारितो N ग्रापिता M; N om. च.—१० राक्षसस्तस्मिन् K; उत्पन्न° K; उपपन्न° P.—११ बहुप्रयोजनम् Be Bi; भविष्यतीति Be M.—१२ अस्मत्स्मृतो N; न किंचिदपि N M.—१३ परिहास्यति N P Be M Bi; प्रहास्यति K; परिहीयते L.—१४ प्रधानप्रकृतिर् N K Ch M Bi ed. I. II; °प्रकृत्या b (orig.); प्रधानप्रकृतिः i.e. मूलप्रकृतिः of the Sāmkhya philosophy.—१५ अधिरोपित° K.—१६ राज्यतन्त्रभारः] Ch om. राज्य; M. om. भारः; Be om. तन्त्र.—१७ M om. यत् —१८ स्वयमेव Ch.—१९ अभियोग°] Be in marg. यत्न°.—२० दुःखेनासाधारणेनानेन (sec. h. पकृ) तत्तदेव M. राज्यं] राष्ट्रं Ch; राज्यसुखं M.—२१ मृगेन्द्राश्च] P only; N om. it; all other MSS गजेन्द्राश्च—b गजेन्द्राश्च नरेन्द्राश्च.—२२ चरणे P.—२३ काहिअ P काहिह N कारिअं b कारहिहदश्रं Ch alt. to करिह (?)—२४ अण्णएहि देवेहिं N Ch. देवेहिं अणेहिं b; अण्णेहिं देवेहिं P; देवएहिं अण्णेहिं K; देवएहिं अण्णेहिं Be; देवदेहि अण्णेहिं M.—२५ असो हि M अण° Be Ch °भत्ताणं b P Ch; अण्णाण हारइ K (in marg. भर्तॄणां हारयति) विहरइ M.—२६ जीअं N b P Ch Bi; जीअम् K; जीविअं M.—२७ घडफडन्तं] N uncertain; तलफंडंतं b; छडफडन्तं P (in marg. कटमटायमानम्); घलफलन्तम् K; धणफडंतं (sec. h.) Be; चडफडन्तं Ch; त...तडंतं M; cf. GGN 1905 p. 440, चडपडंतं L (क्लिश्यमानं Chāyā L); फडफडंतं Bi (Chāyā फटफटायमानं; Bhāskara's Chāyā उत्तमंतम्).

[1]पुरिसस्स [2]जीविअव्वं [3]विसमाओ होइ [4]भत्तिगहिआओ ।
मारेइ सव्वलोअं जो तेण जमेण जीवा[5]मो ॥ १७ ॥

[6]जाव [7]एदं [8]गेहं [9]पविसिअ [10]जमवडं [11]दंसेअंतो गीदाइं [12]गाआमि ।

इति परिक्रामति ।

शिष्यः । [13]अवलोक्य । [14]भद्र भद्र [15]न प्रवेष्टव्यम् ।

[16]चरः । हंहो [17]बम्हणा [18]कस्स एदं गेहं ।

शिष्यः । अस्माकमुपाध्यायस्य [19]सुगृहीतनाम्न [20]आचार्यचाणक्यस्य[21] ।

चरः । विहस्य । हंहो [22]बम्हणा [23]अत्तणो [24]केरकस्स जेव धम्मभा[25]दुअस्स घरं [26]भोदि । ता देहि मे पवेसं जाव [27]तुहं [28]उवज्झाअस्स धम्मं उवदिसामि ।

शिष्यः । [29]सकोपम् । [30]अये [31]मूर्ख [32]किं भवान[33]स्माकमुपाध्यायाद् धर्मवि[34]त्तरः ।

---

१ पुरिसाण N, पुरसस्स M, पुलिसस्स B1 —२ जीविदव्व b Ch M B1 —३ विसमादो N K Ch M विसमादो वि होइ b, विसमादो हरइ P, विसमादो वि होदि L विसमाउ My, विसमाउ t, विसमाउ T, विषमायुः Chaya.—४ भत्तिगहिआदो N K b Be Ch M, °गिहि° B1, भित्तिगहिआदो, in marg भित्तिगृहात् P भत्तिगिहिलयादो L.—५ जीआमो N b K Ch B1 —६ जाव] ता ed I II —७ एअ Be —८ गेह om in K—९ पविसिय Be —१० जमपड P M B1, जमपडअ Ch, जमपटअ b, om in K (in marg यमवलय दर्शन्)—११ दसयतो Be —१२ गीआणि N, गीआइ P, गीदयाणि Be, गाणाणि M, गीदआणि B1, गीअन्दाणि (in marg गीतानिदार्नी) K, गीअ दाणि Ch, om in b, गीआइ (?) L, गीआमि b, गाएमि Be B1, गाइस्स Ch —१३ विलोक्य N b Ch M —१४ भद्र once only P K Be —१५ न प्रवेष्टव्य न प्रवेष्टव्य M—१६ चर विहस्य K —१७ बभणा Be बभणा Ch B1 अघो बम्मणस्स एव M—१८ कस्स दाव K कस्स दाव वेरक N, एअ B1 —१९ अनुगृहीत° Ch °नामधेयस्य N Ch M —२० आचार्य] आर्य N b Be Ch —२१ P adds गृहमिदम् —२२ बह्मणा b बम्हणा N K Ch बभणा Be बभणा B1 अघो बह्मण M —२३ अत्तणो om in K —२४ केरकस्स जेव मे N, केरअस्स b, केरअस्स Be (in marg सबन्धिन) B1 ed. I (क) II, अत्ताणकेरअस्स M, P in marg केरकशब्द समुदायार्थ इति केचित्, Indian Ant. II 122, जेव्व Be एव्व M जेव्व B1 —२५ मे °भादुणो N भादुणो K एदस्स धम्मभादुगस्स Be, एदस्स धम्मभादुअस्स B1, मे देवस्स धम्म भादुअस्स M। घल P —२६ भोदि] होदि b, होहि P, om. in M —२७ तुह] दे N K Be Ch M B1, om in b —२८ उअज्झाअस्स P K जमपड पसारिअ धम्म उपदिसामि L उअदिसामि P K.—२९ सक्रोध N b Be Ch M B1, om in K.—३० अये] अयि Ch, आ N, om in b M, अये धिक् K धिग् B1.—३१ मूर्ख M. om.—३२ किं om in P किं च N M —३३ °अस्मद् N b Be B1.—३४ °वित्तम Be B1, Be in marg अतिशयेन धर्मवित्, महाचित्तम M.

[१]चरः । हंहो [२]बम्हणा मा [३]कुप्प । [४]णक्खु सव्वो सव्वं [५]जाणदि । [६]किंपि [७]तुह [८]उवज्झाओ [९]जाणादि [१०]किंपि [११]अम्हारिसा [१२]वि [१३]जाणन्ति ।

शिष्यः । [१३]मूर्ख [१४]सर्वज्ञतामुपाध्यायस्य [१५]चोरयितुमिच्छसि ।

चरः । [१६]हंहो [१७]बम्हणा [१८]जइ [१९]तुह [२०]उवज्झाओ सव्वं [२१]जाणादि [२२]ता [२३]जाणेदु [२४]दाव [२५]काणं [२६]चन्दो [२७]अणहिप्पेदो त्ति ।

शिष्यः । [२८]किमनेन [२९]ज्ञातेन [३०]भवति ।

चरः । [३१]हंहो [३२]बम्हणा [३३]तुह [३४]उवज्झाओ [३५]जेव जाणिस्सदि [३६]जं [३७]एदिणा [३८]जाणि-

---

१ चर । विहस्य । अघो M —२ बभणा Be, बभणा Ch B1, बम्हण N, बह्मणा P K, बह्मण b, बह्मण M.—३ कुप्प] २ Be, एव्व भणाहि M —४ णक्खु] णहि N b K ed 1 न हि Ch, णहि क्खु ed. II, ण M —५ जाणादि N b K M Ch (sec h.) B1 —६ ता किंपि Be, ता किंचित् N किं वि b Ch ता किंवि B1 ता किंचि अत्थ (?) M, तुह] तव N Be दे b K Ch M ते ed I III.—७ उअज्झाओ b P K —८ जाणादि b K Be M B1 —९ कि वि Be Ch B1, किंचि N, किंचि अ b, किं चि अत्थे M —१० अम्हारिसा] अम्हा P, अह्न K (om जाणन्ति), अम्मरिसा M —११ वि om in b K M.—१२ जाणदि Be B1, परिजाणम्हि P, om in K —१३ मूर्ख om. in M, सक्रोध धिङ् मूर्ख Be —१४ सर्वज्ञतामपि N, अस्मत्कमुपा° सर्वज्ञत्वम् P, अस्मदुपा° N, उपा° सर्व° Ch —१५ चोरयितुमि°] अपनेतुमि° N, चोरयसि b —१६ हहो] अघो M —१७ बम्हणा N, बह्मणा b P, वहाणा K, बभणा Be Ch B1, बह्मण M —१८ जदि Ch M —१९ तुह] तुअ P B1 तव N b Be M, दे h (after उव°), Ch —२० उअ° b P K (om. उ) —२१ जाणादि b K Be Ch B1 M (जाणाददि!) —२२ ता b Be om —२३ जाणेदु P Ch, जाणादु Be M (see h) B1 —२४ दाव om. in K —२५ काण] केण, in marg केणा Be, कस्स b P Ch, M indist., काण K (in marg तत् जानातु केण चन्द्रो अनभिप्रेत इति) —२६ सिरिचन्द्र N —२७ अणभिप्पेदो P Be Ch M, अणभिमदो b —२८ मूर्ख किं Ch, मूर्ख गुरो किं b Be B1 —२९ ज्ञातेन वा b —३० भविष्यति b K M, om in B1 —३१ हहो] अघो M, om. in Ch.—३२ बम्हण N, बह्मणा b P K (व°), बभण Be बह्मण M, बभणा B1 om in Ch —३३ तुह] तुअ N ed I II, तुज्ञ b, after जेव Be दे after जेव resp. एव्व in K Ch B1, नव ed. III —३४ उअ° P K (corrupted) —३५ जेव] after तुह P, om in N, एव्व Ch, जेव्व Be, जेव्व B1, ए० होदि० त्ति ! M, एव्व जाणिस्सदि P —३६ जं] त Ch —३७ एदेण N, एदिणा K, इमिणा b Be Ch B1 ed I II.—३८ जाणिएण Be, जाणिदे न भोदेन जोदि (!) b होदि B1.

देण भोदि । तुमं उण एत्तिअं जेव्व जाणासि कमलाणं चन्दो अणहिप्पेदो त्ति । णं पेक्ख

कमलाण मणहराण वि रूवाहिंतो विसंवअइ सीलं ।
संपुण्णमण्डलम्मि वि जाइं चन्दे विरुद्धाइं ॥ १८ ॥

चरः । आकर्ण्यात्मगतम् । अये चन्द्रगुप्तादपरक्तान् पुरुषान् जानामीत्युपक्षिप्तमनेन ।

शिष्यः । मूर्ख किमिदमसंबद्धमभिधीयते ।

चरः । हंहो बम्हणा सुसंबद्धं जेव्व एदं भवे जइ–

शिष्यः । यदि किं स्यात् ।

चरः । जइ सुणादुं जाणन्ते जणं लहे ।

---

१ उज्जुअबुद्धिआ ins before तुम in ed I II —२ तुम ताव N Be Ch, तुअ दाव b, तुव दाव M तुम दाव B1 —३ एत्तिअ b, इत्तिय Be, एत्तिय Ch, इत्तिअ ed. II —४ जेव P, om in N b K Ch B1 —५ जाणसि N जाणेसि Be B1 —६ अणभिप्पेदो P Be Ch M, (M adds शि [ष्य] making the verse a speech of the disciple) अणभिमदो b —७ कमलाण N b K Be Ch M B1, °लाण P —८ मणहराण N K B1, °हराण P b Be Ch M —९ M om. वि—१० रूआ° N b P K रूवाहितो Be B1, रूवाद्दितो Ch, रूवाहीतो M, रूआतो L —११ विसंवदइ N Be M, विसअदि P विसब्बददि K, विसंवददी Ch —१२ °मण्डलपि P °लम्मि b Ch, मण्डले वि t (Chaya मण्डलेऽपि) —१३ जाइ Ch, चन्दे जाइ M —१४ चन्द्रे Ch —१५ विरद्धाइ N K °इं Be Ch —१६ आत्मगतम् om in K । विलोक्य Ch.—१७ अये om in Be —१८ चन्द्रगुप्तापरक्तान् b, चन्द्रगुप्तोपरक्तान् P In Ch the leaf containing the text from अये up to अये कथ is missing -जानासि b K—१९ K om मूर्ख—२० M Ch om इद—२१ b ins एवम् after असंबद्धम्, अभिधीयते] भ्रलपसि B1 —२२ हहो om in M —२३ बम्हण N वह्मणा b वह्मणा P बम्हाणा K बभणा Be चभणा B1 om in M—२४ जेव N P K जेब्व b जेव्व Be B1 एव्व M —२५ एद om in B1—२६ जइ om in N b Be, भवेअ जइ P, भवे [स पविसामि अप । insertion taken from the following] जदि H, यदीत्यस्याग्रे सुसंबद्धमेव भवेदित्यनुषङ्गः Grab —२७ जदि सुणिअदु जाणन्त जण (¹) N, सुणिदु जाणयत (in marg ज्ञातार) Be, सुणिदु जाणन्त M ed III सुणन्त जाणन्त (²) b, सुणन्त जाणन्त अ ed I II, सुणादु जाणादु P, श्रोतु ज्ञातु च Grab सुणिदु जाणत B1, सुणिदु जाणिदु L, श्रोतार जानत Chaya L, श्रोतु ज्ञातार Chaya Bhāskara, सुसिणिद्ध जाणुअ K, सुणित्तारं जाणित्तार अ ed V

चाण । विलोक्य[1] । भद्र[2] प्रविश[3] । लप्स्यसे श्रोतारं ज्ञातारं[4] च ।

चरः । एसो[5] पविसामि । प्रविश्य[6] । जअदु जअदु[7] अज्जो ।

चाण । विलोक्य[8] आत्मगतम् । कथमयं[9] प्रकृतिचित्तपरिज्ञाने[10] नियुक्तो निपुणकः । प्रकाशम् । भद्र स्वागतम् । उपविश्यताम् ।

चरः । जं अज्जो आणवेदि । इति भूमावुपविष्टः ।

चाण । भद्र[11] वर्णयेदानीं स्वनियोगवृत्तान्तम् । अपि वृषलमनुरक्ताः प्रकृतयः ।

चरः । अध[12] इं । अज्जेण क्खु[13] तेसुंतेसुं[14] विराअकारणेसुं परिहरिअन्तेसुं[15] सुगिहीद[16]णामधेअं[17] देवं[18] चन्दउत्तं दिढदरं[19] अणुरत्ताओ पइदीओ[20] । किं उण[21] दाणि[22]

---

१ विलोक्य om. in N K Bo M Bi—२ भद्रभद्र P—३ सुखं प्रविश ed. I. II., विश्रब्धं प्रविश Be Bi ed. III—४ ज्ञातारं च] om. in N K M Bi; बोद्धारं च P; ed. II adds besides ज्ञातारं च the reading श्रोतुं जानन्तं—५ एसो N b Bo Bi; एस P M; ऐस b K—६ प्रविश्य] उपसृत्य N K M; प्रविश्योपसृत्य b Be—७ जअदु once only Be; जेदु M—८ विलोक्य om. in P. । P inserts here बहुप्रबन्धत्वात् कार्याणां कस्य परिज्ञाननियुक्तो निपुण इति न ज्ञायते । अवलोक्यात्मगतं । अये तत्कथं प्रकृति°; K बहुप्रबंधात कर्मणां पौरजनपरिज्ञानपरिज्ञान (!) नियुक्तो निपुणक इति ज्ञायते स्मृतिमभिनीय । अये स्मृतं पौरजनपरीक्षणनियुक्तो निपुणकः; ed. I. II कथं प्रभूतत्वात् कार्याणां कस्य परिज्ञाने नियुक्तो निपुणक इति न ज्ञायते । भो (आः ed. II) ज्ञातं । अये कथमयं प्रकृति°; the same addition in Telang's E; it is here superfluous and taken from Act II;-from ज्ञायते as far as नियुक्तः om. in b—९ कथमयं] अये कथं N Bo Ch Bi; अये अयं कथं M—१० परिज्ञाने] परीक्षणे Bi—११ भद्र om. in P; वर्णय] उपवर्णय ed. I. II. निवेदय K—१२ अधइं] अज्जाभ कं Ch अञ्ज अइं M—१३ क्खु] वि K; om in Bo Bi—१४ तेसु तेसु °कारणेसु N K Bi Ch (तेसु तेसु) Be (तेसु तेषु) M—१५ °हरिअन्तेसु N Be ed. III °हरन्तेसुं P °हरन्तेसु K °हरिज्जन्तेसु Ch M °हअंतेसु Bi हरितेसु ed. I. II. °हरिदेसु ed. V. No Msc. has °हरी°—१६ सुगिहीद °N P Bo Ch (°दा°); सुगिहिद° K Bi—१७ णामहेअं M; नामहेअं Bi; नामधेय Ch—१८ देवं om. in N K; च ins. in K. before चन्द°—१९ दिढअरं N; दढं Ch; दढम् Bi Bo (?); दिढं M; दिढम् L; दष K; om. in P,-दढतरं Grah—२० पकिदीओ Bo Ch; पकिदीओ M; पकिदिओ L—२१ किंपुण N Ch; M (कीं); किंदुउण L; किंदु इ[उ]ण एदं अण्णं अत्थि । एत्थ णअरे Bi । किं उण अण्णं अत्थि एत्थ I—२२ दाणि] om. in M, दाव P; अण्णं Be; विंयि (?) Ch इदानीं Grah.

अत्थि[१] एत्थ णअरे[२] अमच्चरक्खसेण सह पढमं[३] समुप्पण्णसिणेहबहुमाणा[४] तिण्णि पुरिसो[५] जे देवस्स चन्दसिरिणो सिरिं[६] ण सहन्ति[७] ।

चाण । सक्रोधम्[८] । ननु वक्तव्यं स्वजीवितं[९] न सहन्त इति । भद्र । अपि[१०] ज्ञायन्ते[११] नामतः[१२] ।

चरः । अज्ज[१३] असुणिदणामधेआ अज्जस्स कधं णिवेदीअन्ति[१४] ।

चाण । तेन हि[१५] श्रोतुमिच्छामि ।

चरः । सुणादु अज्जो । पढमं[१६] दाव[१७] अज्जस्स[१८] रिउपक्खे[१९] बद्धपक्खवादो[२०] खवणओ ।

चाण । सहर्षमात्मगतम् । अस्मद्रिपुपक्षे[२१] बद्धपक्षपातः क्षपणकः । प्रकाशम् । किंनामधेयो[२२] हि सः ।

चरः । जीवसिद्धी णामं[२३] जेण सो[२४] अमच्चरक्खसप्पउत्तो[२५] विसकण्णआ[२६]

---

१ अत्थि] सन्ति ed I II, संदि L—२ नयरे Ch—३ पढुम° N, पढ om in Ch; पुढम° M, पढमं ed II, पढमं B₁ ed III—४ भत्तिसिणेहसंभावर (in marg स्नेहबहुमानाः) P, प्रथमसमुत्पन्नबहुमाना. Grah., °सिणेहमणुवत्तमाणा K—५ पुलिसा P पुरुसा M.—६ सिरिअं P—७ सहंदि B₁—८ सकोप P सरोषं M—९ आत्मनो जीवि° N भद्र om in P—१० अपि] किं M—११ प्रज्ञायन्ते P विज्ञायन्ते K, M ins. ते after ज्ञायन्ते.—१२ नामधेयतः B Ch M B₁—१३ अज्ज om in M—१४ कधं असुणिअ णामधेआ अज्जस्स णिवेदअन्ति N, अज्जस्स कि ण सुणिअ णा° णिवेदीअन्ति K, कह असुणिअणामधेया अज्ज° णि° Be, अज्जस्स कधं असुणिद° Ch, कहं असुणिअ णामहेअं M, कह असुणिअनामहेआ B₁; कथमज्ञातनामधेयाचार्यस्य नि° Grah, णिवेदेमि M—१५ तेन विस्तरेण P सनै हि नाम्ना K.—१६ पढुमं K पुढमं M—१७ ताव Ch तावद् K—१८ आयदेवस्स (the text is corrupted) K—१९ रिउ° Be M, रिपो ! K, °वक्स° Ch M °वक्खे Be—२० °पक्खवाओ N, °पक्षपात· K, °वक्खपाओ M—२१ पक्ष° M—२२ प्रकाशं किंनामधेयो हि सः om in N, प्रकाशं किंनामा Ch, प्रकाशं तूर्णं कथय को यं बद्धपक्षपातः K प्रकाशं तत्र को लब्धिर्भवत. M, Be B₁ corrupt आत्मगत । प्रकाशं । अस्मद्रिपुपक्षे ब °क्ष° । चरः । जीवसिद्धी णाम जेण°—२३ after णाम P ed I II insert चाण° अस्मद्रिपुपक्षे बद्धपक्षपातः क्षपणक इति कथमवगतं भवता—२४ सो जेण L, जेण °पउत्ता om in K; अमच्च om. in M, °रक्खसस्स P M ed I, °रक्खसेण ed II—२५ °पवुतो ! M—२६ °कण्णा N Be B₁, °कणका Ch.

देवे[1] पव्वदीसेर[2] समायेसिदा[3] ।

चाणों[4] । स्वगतम्[5] । स[6] तावज्जीवसिद्धिरस्मत्प्रणिधिः । प्रकाशम् । भद्र अथापरः[7] कः ।

चरः । अज्ज[8] अवरो[9] वि[10] अमच्चरक्खसस्स पिअवअस्सो[11] काअत्थो सअड-दासो[12] णाम ।

चाण । विहस्यात्मगतम्[13] । कायस्थ[14] इति लघ्वी[15] मात्रा । तथापि न युक्तं[16] प्राकृतमपि पुरुषमवज्ञातुम्[17] । तस्मिन्मया सुहृच्छद्मना[18] सिद्धार्थको नियुक्तः[19] । प्रकाशम् । भद्र[20] तृतीयमपि श्रोतुमिच्छामि ।

चरः[21] । तदिओ[22] वि अमच्चरक्खसस्स दुदिअं[23] विअ हिअअं पुप्फउर-णिवासी[24] मणिआरसेट्ठी चन्दणदासो णाम जस्स गेहे कलत्तं णासीकदुअ अमच्च-रक्खसो णअरादो[25] अवक्कन्तो[26] ।

चाण । आत्मगतम्[27] । नूनं[28] सुहृत्तमः[29] । न ह्यनात्मसदृशेषु[30] राक्षसः कलत्रं न्यासीकरिष्यति[31] । प्रकाशम् । भद्र चन्दनदासस्य गृहे राक्षसेन कलत्रं[32] न्यासी-कृतमिति कथमवगम्यते[33] भवता[34] ।

---

१ देवे om in K M B₁—२ पव्वदेसरे Ch ed I II (स्स)—३ येसिआ M—४ line 2 [illegible] om in K,—५ सहर्षं स्वगत M—६ जीवसिद्धि स तावद् N Ch Be B₁, जीवसिद्धिरेव तात्प्रकीर्णो M, जीवसिद्धिरेव तावद् ed I II—७ अथ om in P M—८ अज्ज om in P M—९ अवरो om in M—१० वि] क्खु ed I II, om in M—११ पिअस्सो N, पियवअस्सो Be—१२ सअडदासो काअत्थो N, सकडदासो B₁, काअत्थओ P, कायस्थो Be, कायट्ठो Ch—१३ विहस्य] सहर्षं P, om in K—१४ कायस्थ २ N Be—१५ लघ्वीय N, लघीयसी K—१६ युक्त °ज्ञातुम् om in K, न after पुरुष P, प्राकृतमपि न युक्त पुरुषम् Ch —१७ पुरुषम्] रिपु ed I-V L। अवज्ञातुमिति N M—१८ छद्मना om in B₁—१९ नियुक्त] निक्षिप्त N M ed I II, विनिक्षिप्त Be B₁, पि निक्षि° N Ch—२० भद्र om in P M—२१ चर विहस्य ed I II—२२ तितीओ N, तिण्हिओ b, तिदीओ P L, इतडोअ K, तिडिओ Be, अज्ज तईओCh, तदिओ Telangs [illegible] तइओ B₁ ed I II, om in M, cf Var I 18, Hem I, 101, Pischel § 82 449—२३ दुदिअम्पिव N, दुदीअ। पिअ b, विदिदहिअओ P, विदिअ मित्त अहिअअर K, भईअ हिअअ M, दुदीअहिअय L, बीअविअहिअअ B₁ हृदयनिवेश Grah—२४ पुप्फउत्तर° N M l (See h in marg instead of उरचस) पुप्फन्तउर° K (Chaya पूर्वोत्तर नगर') , पुप्पपुरवासी b, पुप्फपुर° Be L, पुप्फउर Ch, पुप्पपुरवासी Grah कुसुमउर° P—२५ णअराओ Be—२६ अवक्कन्तओ P—२७ विहस्यात्मगत N—२८ नून] युक्त M, ननु B₁—२९ सुहृन्मोऽस्सो N,—३० [illegible] हि आमसदृशेषु M, अनात्मसदृशो पुरुषे Be B₁—३१ न्यासीकरोति M—३२ चन्दनदासे कलत्र K, चन्दनदासे राक्षसेन कलत्र Be B₁, राक्षसेन चन्दनदासे कलत्रं M, चन्दनदासे न कलत्र N—३३ अवगतम् P M—३४ भवता om in B₁

चरः । ईअं अङ्गुलिमुद्दा अज्जं पि अवेगमइस्सदि । इति मुद्रामर्पयति ।

चाण । गृहीत्वा वाचयति नाम राक्षसस्य । सहर्षं स्वगतम् । ननु वक्तव्यं राक्षस एवास्मदङ्गुलिप्रणयी संवृत्त इति । प्रकाशम् । भद्र अङ्गुलिमुद्राधिगमं विस्तरतः श्रोतुमिच्छामि ।

चरः । सुणादु अज्जो । अत्थि दाव अहं अज्जेण पोरजणचरिदण्णेसणे णिउत्तो । तदो परघरप्पवेसे परस्स असङ्कणीएण इमिणा जमवडेण हिण्डमाणो अज्ज मणिआरसेट्ठिचन्दणदासस्स गेहं पविट्ठो म्हि तहिं च जमवडं पसारिअ पउत्तो म्हि गाइदुं ।

चाण । ततस्ततः ।

चरः । तदो एकादो अववरआदो पञ्चवरिसदेसीओ पिअदंसणीअ-

---

१ अज्ज इम Be, अज्ज इअ Ch—२ अङ्गुली° b, अङ्गुरीअ° ed I II °मुद्दिआ N K Ch M—३ अज्ज पि] अज्ज वि b, सव्व पि Be सव्व वि B1, पि om in Ch M—४ अवगमइस्सदि M, अवगदत्थ करिस्सदि b L ed I II (giving both readings), III, सर्वमप्य वगमिष्यति Grah—५ राक्षसस्येति M—६ वाच्य] om in b B1, व्यक्त K—७ एवायम् P Be B1—८ अस्माकम् N K—९ अङ्गुली° M B1—१० वृत्त इति K—११ °मुद्राधिगम वृत्तान्त Ch, °मुद्राभिगमनम् M—१२ विस्तरत] विस्तरेण N b K Be Ch B1, प्रकाशेन ed I II—१३ अत्थि] अज्ज Be—१४ पौर° N P K Be B1, पउर b ed I II णअर°Ch—१५ चरिदअण्णेसणे N Be, °चरिअणिरूअणे Ch °चरिदवसणे ed. II—१६ तदो om in N K Be Ch M B1—१७ पर °परस्स om in B1—१८ °पवेसे N P अणासङ्कणीयेण b ed I II, पवेसणीसकणीएण [Chaya प्रवेशनि शङ्को अमुना] K —१९ परस्स om in K Be M Grah (परगृहप्रवेशे अशङ्कनीयेन यमपटकेम भ्राम्यन्)—२० जमपडएण P Ch, °पडेण b M—२१ हिण्डन्तो b L, आहिण्डन्तो N Be Ch M ed I II—२२ अज्ज om in K—२३ सेट्ठिणो ed II V—२४ चन्दणदास° N Be B1—२५ गेहे P घर K Ch ed I. II—२६ पविट्ठम्हि M पविसिअ P—२७ च om in N b M—२८ °वडअ K, °पडअ P Ch ed I- II, °पड Be B1 ed III, °पट b °पटक Grah—२९ परिसारिअ P, पसारिअ जमवडअ K—३० पउत्तो ह्मि N b B1, पउत्त म्हि P Be, पवुत्तम्हि M, पउ०दो My—३१ गादु K M B1, गीदाइ गाइदु ed I-V—३२ तत Ch, किं तत २ P, किं घात (?) M—३३ तदो अ Be—३४ एकदो N, एकादो Be—३५ अववरकादो N Be (in marg गुप्तगृहात्) B1 ed III अपवरआदो M ओवरकादो b अवरआदो P (in marg आवरकात्), अवरकादो L (Chaya अपवरकात्) आवरकादो ed I II, उवरआदो Ch, अपव[र]कात् Grah—३६ °दसणीय° Be, °दसण° Ch M

स[1]रीराकिदी [2]कुमारओ वालज[3]णसुलहको[4]दूहलुप्फु[5]ल्लमाणणअणजुअलो णिक्कमिदुं[6] पउत्तो[7] । तदो[8] हा णिग्गदो[9] हा[10] णिग्गदो त्ति[11] सङ्कापरिग्गहणिहुदगरुओ[12] तस्स ज्जेव[13] अववरअस्स[14] अन्ते[15] इत्थीजणस्स[16] उत्थिदो[17] महन्तो[18] कोलाहलो[19] । तदो ईसिंदु[20]वारदेसदाविद[21]मुहीए[22] एकाए[23] इत्थिआए[24] [25]सो कुमारओ[26] णिक्कमन्तो ज्जेव णिक्कमिच्छिअ[27] अवलम्बिदो[28] कोमलाए[29] बाहुलदाए[30] । तिस्साए[31] कुमारसंगहण[32]संभम[33]-

---

१ °सरीराकिदीओ N °सरीरो Ch पिअदसणाकिदी B1—२ सुकुमारओ Be B1 (सुउ), कुमारो M, दिव्वकुमारो Ch—३ वालजण°] वालसण° Ch वालस° L—४ °कोदुहल° N ed. II, °कोउहल° Be—५ °प्फुल्लमाणणअणओ N, °हलोप्फुल्लणअणओ b, °हलुप्फल्लोअणे K, °हलोप्फुल्लमाणणअणो Ch, °हलप्फुल्लमाणणअणो M, फुरिज्जमाणणयण वालओ Be, फुरतलो अणो वालओ (Chaya स्फुरल्लोचनवालक) B1, Bhaskara's Ch. स्फुरन्नयनो, °फुरिज्जमाणणअणो l उत्फुल्लनयनयुगलको Grah—६ णिग्गमिदु M—७ पवुत्तो M पउ०ठो My—८ सतो M—९ णिग्गहो P, णिक्कदो Be णिक्कदो B1 णिग्गदो कुमारो M (omitting the iteration) —१० हा once only K M—११ त्ति कदुअ P—१२ °णिहुअ° Be Ch M B1, परिणिहअ K, °णिब्भर° b, परिग्रहनिभृतगुरुक Grah परिग्गहीअणिहूअराओ N, °परिग्गह णिवेदअन्तस्स णिब्भर° ed I, परिग्गहब्भर° ed II, परिग्गहणिवेदइत्तिओ ed III V, सकापरिग्गहणिवेदइतिओ तस्स L (Chaya L शकापरिग्राहनिवेदयिता)—१३ व K जेव्व Be एव्व M जेव्व B1—१४ अववरकस्स N ed III, अयरकस्स P L, अववरअस्स l, आयरकस्स ed I II, ओयरकस्स अ b, अपवरअदेसादो M, उव्वरअस्स Ch, अपवरकस्य Grah (by alt) —१५ अन्ते] अन्तरे b Ch (sec. h °ब्भ°) अब्भन्तरे L, मज्झे B1, अब्भन्त (!) K, M om. the next from अन्ते up to तदो—१६ इत्थीअणस्स P Ch, इत्थीयजणस्स Be, इत्थिआजणस्स B1, om in K—१७ °ट्ठि° N उवत्थिदो, B1—१८ महन्तो om by Dhruva following Telang's Mss A P M—१९ कलअलो b l ed I II, कलकल Grah कोलाहलो समुत्थिदो Ch—२० इस° K, इसि° b Ch ed I II—२१ °दार° N Be M L B1, दुआर b Ch P K (cf दोवारिअ, दुवालिअ)—२२ °दाविअ° N b Be Ch B1 M(देसे दाविअ), °णामिअ° K, °दसिअ° P, देशव्यापारित Grah—२३ एकाए N P, °मुहिए एकए M—२४ इत्थिदाए N, °थाए Be—२५ सो om in P, एसो Be, सो जण M—२६ कुमारो Ch, एसो णिक्कामतो जेव्व वालओ B1 । जेअ b एव्व M—२७ णिक्कमिच्छिदो अ N—२८ अवलम्बिओ Be M, N adds अ after it, °लविदे B1—२९ करेण कोमलाए बा° P Ch हत्थे कोमलाए बा° M—३० बाहुलयाए Be, बाहुलदिआए Ch b l, बाहुलइआए B1, बाहुलइआए इत्थिदाए N, करेण तदो कोकलहुलिआए इत्थिआए K, करेण कोमलयास्तस्या कुमारस° Grah—३१ तस्साए P L तिस्साए b Be Ch (ण sec h) adding अ after it, तिस्सा l B1, तिस्से M, om in N K Cf Telang's N E तिस्साए K तिसाए, Pischel § 425 quotes no similar form, but Pali तिस्सा तिस्साय may be compared—३२ सगहण°] सरोह K Be Ch l B1 M सरोध° L सरोधन Grah सेध b—३३ सभम om in K—

चलिदङ्गुलिआदो करादो पुरिसङ्गुलिपरिणाहप्पमाणघडिदा विअलिदा इअं अङ्गुलिमुद्दिआ देहलीवट्टे णिवडिदा । उच्छलिदा ताए अणवबुद्ध ज्जेव मम चलणपासं समागच्छिअ पणामणिहुदा कुलवहु विअ णिच्चला संवुत्ता । मए वि अमच्चरक्खसस्स णामङ्किदं त्ति अज्जस्स पाअमूलं पाविदा । ता एसो इमाए मुद्दिआए आगमो त्ति ।

चाणक्यः । भद्र श्रुतं । अपसर । अचिरादस्य परिश्रमस्यानुरूपं फलमधिगमिष्यसि ।

चरः । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः ।

---

१ चलिअअङ्गुलि° N, चलिदअङ्गुलिकादो P, चलियअगुलियादो Be, सभमुच्चलिअगुलीदो B1, पचरिदगुलीदो करादो (Chaya) प्रचलिताङ्गुलेः करात् L चलिअगुलीआदो l, प्पचलिद° ed I II चलिअ° K, अगुलिदो b N om करादो—२ पुरुस° M—३ पमाण b, om in K Be l B1 —४ घडिआ N b K (घरि) M, विघडिया Be विघडिआ l—५ विअलिआ N b K M B1, विअलिया Be—६ अङ्गुली b—७ मुद्दिया सा Be (omitting इअ अगुलि), मुद्दिआ सा अ l—८ वट्टे] वट्टणि K l °लीए बन्धे N पिट्ठे M बन्धम्मि b ed I III-V सा अ देहलीवट्टम्मि B1, देहलीपृष्ठे Ch, वट्टम्मि ed II, देहलीमध्ये Chaya of Bhaskara, देहलीवर्त्मना निष्कासितो स्थिता तयामवबुद्धेव मम Grab—९ णिवडिआ N B1 (अ) णिवडिआ Be, चलिदा Ch, चलिआ K, चडिअ l पडिया L णिवडिअ° डिआ M—१० उच्छलिदा] उच्छलिदा अ N, उच्छलिआ K, उत्थिदा ed III, doubtful b Ch om in P Be M l B1 उट्ठिदा अ L पतित्वा उत्थिता च तया अनवबुद्धेव L (Chaya)—११ ताए इत्थिआए B1 ed II, इत्थिआए तये (?) Be जाए b, इत्थिआए तीए l—१२ अणवबुद्धा P अणवबुद्धस्स ed II अणअबुद्ध जेव्व Be (in marg अनवबुद्धैव) अणवबुद्धज्जेव्व B1, अप्पबुद्धा Ch, णवबुद्ध एव्व M, अमुणिआ K—१३ मम] मह l B1—१४ °पास] भास N (?) वास l कमादा M, सआस P अआस B1, समीव Ch K (?), अभ्यास Grah.—१५ समागच्छिय Be, आअच्छिअ Ch M, गमिअ P, गदा समागच्छिअ l—१६ णिहुआ N b M B1, णिभुआ L, णिहुडिआ Be l, णिग्गदा P Ch, णिग्गलिदा चिअ K °निर्गतकुला° Grah.—१७ कुलवहु] वहू M L, णवकुल° Be Ch णववहु l B1 ed II—१८ विअ] व P Be l B1 ed II इव N (N K Be M have it after णिहुआ or णिग्गलिदा)—१९ णिच्चला P, णीच्चरा M—२० लक्खसस्स Be—२१ णामकिदेत्ति N b Ch, किदित्ति Be—२२ हत्थे कदुअ P K Ch—२३ पाआमूल M पाद° b Ch—२४ पाविआ M—२५ ता om in P—२६ मुद्दाए N b Be Ch B1, अङ्गुलिमुद्दिआए K M, मुद्रिकाया Grah—२७ आअमो L B1—२८ नाचिरात् b B1—२९ परिश्रमस्य] om. in K, परि om in P, दाक्ष्यस्य M—३० अनुरूप फलम् N b Be Ch M.

चाण । शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव[1] ।

प्रविश्य शिष्यः । उपाध्याय[2] आज्ञापय[3] ।

चाण । [4]मसीभाजनं[5] पत्त्रं चोपनय[6] ।

शिष्यः । यदाज्ञापयत्युपाध्यायः[7] । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य[8] । उपाध्याय । इदं मसी[9]भाजनं[10] पत्त्रं च[11] ।

चाण । गृहीत्वा स्वगतम्[12] । किमत्र लिखामि[13] । अनेन[14] लेखेन[15] राक्षसो[16] जेतव्यः ।

प्रविश्य प्रतीहारी । जअदु जअदु[17] अज्जो ।

चाण । सहर्षमात्मगतम् । गृहीतो[18]ऽयं[19] जयशब्दः । प्रकाशम् । शोणोत्तरे [20]किमागमनप्रयोजनम्[21] ।

प्रती । अज्ज कमलमउलाआरं[22] अञ्जलिं[23] सीसे[24] णिवेसिअ देवो[25] चन्दसिरी अज्जं[26] विण्णवेदि । इच्छामि[27] अहं[28] अज्जेण अब्भणुण्णादो[29] देवस्स[30] पव्वदीसरस्स पारलोइअं कादुं[31] तेण अ[32] धारिद[33]पुव्वाइं[34] भूसणाइं[35] भअवन्ताणं[36] बम्हणाणं[37] पडिवादेमि[38] त्ति ।

चाण । सहर्षमात्मगतम्[39] । साधु वृषल[40] साधु । ममैव[41] हृदयेन सह[42] संमन्त्र्य

---

१ शार्ङ्गरव once only in P, Ch has कः कोऽत्र instead—२ उपाध्याय] K om, आर्य Ch—३ आज्ञापय २ P.—४ वत्स before मसी° N b Bo Ch M, मषी° b Bo M—५ भाजनं] पात्रं Bo—६ उपानय N b Ch, आनय M—७ M om उपाध्यायः पुनःप्रविश्य—८ M. om. उपाध्याय—९ मषी° b Bo—१० भाजनं] पात्रं Bi—११ M adds उपनयति—१२ पत्रं गृहीत्वा N—१३ अभिलिखामि b K; आलिखामि M, पत्रे लिखामि Ch—१४ अनेन खलु b K Bo Ch M Bi—१५ लेखेन b K Bo Ch (adding मया) M Bi—१६ राक्षसोऽपि M—१७ जेदु M—१८ प्रतिगृहीतो N; हन्त गृहीतो M—१९ P om. अयं—२० किमत्र N—२१ प्रयोजनम्] कारणम् Bo Bi—२२ मुउला° b (P. मुकु in marg.) Ch L Bi—२३ आरअञ्जलिं Bo—२४ सिरे M—२५ देओ K—२६ Bo om. अज्जं—२७ चा° । किमाह वृषलः । प्रति° । इच्छामि M—२८ N om. अहं—२९ अणुण्णादो M—३० M om. देवस्स; पव्वइसर° N; पव्वदेस्सरस्स Bo; पव्वदईसपारलोअं M—३१ कारेदुं L—३२ अ] वि Ch M; om. in P ed. V—३३ धारिअ° N M; धारिआइं Bo धारिदाइं Bi—३४ पुव्वाइं P; पुरआइं M अणुज्जाइं Bo अणुज्जाइं Bi, तेण अ पव्वदीसरेण परिहिदपुव्वाइं K—३५ भूसणाइं] आभरणाइं P b Grah. आहरणाइं Bo Bi °इं ed. III.—३६ भअवन्दाणं M, गुणवन्ताणं b K instead, Ch om.—३७ बंभणाणं Bo बंमणाणं Bi, K om —३८ पडिवादेमि K; पडिवादिमि ed. III, पडिवादइदुं P (omitting त्ति), प्रतिपादयामि Grah ३९ सहर्षं om. in b—४० वृषल] वत्स M—४१ M om. एव; ममैव Bi—४२ N एवं after ह°. K M om सह; Bi om. संमंत्र्य.

संदिष्टवानसि[1] । प्रकाशम् । शोणोत्तरे उच्यतामसद्वचनाद्धूपलः । साधु वत्स साधु[2] । अभिज्ञः खल्वसि लोकव्यवहाराणाम् । तदनुष्ठीयतामात्मनोऽभिप्रायः । किं तु पर्वतेश्वर[3]धृत[4]पूर्वाणि भूषणानि गुणवन्ति[5] गुणवद्भ्य एव ब्राह्मणेभ्यः प्रतिपादनीयानि । तदेष[6] स्वयं परीक्षितगुणान्[7] ब्राह्मणान्[8] प्रेषयामीति[9] ।

प्रती । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रान्ता ।

चाण । शार्ङ्गरव[10] शार्ङ्गरव ।

प्रविश्य[11] शिष्यः । आज्ञापय ।

चाण । उच्यन्तामसद्वचनाद्विश्वावसु[12]प्रभृतयस्त्रयो भ्रातरः[13] । धूपलात्प्रतिग्रहं[14] प्रतिगृह्याहं भवद्भि[15]र्द्रष्टव्य[16] इति[17] ।

शिष्यः । यदाज्ञापयत्युपाध्यायः । इति निष्क्रान्तः ।

चाण । उत्तरो[18]ऽयं लेखार्थः पूर्वः कतमोऽस्तु । विचिन्त्य । आ[19] ज्ञातम् । उपलब्धवानस्मि प्रणिधिभ्यो यथा तस्य[20] म्लेच्छराजबलस्य[21] मध्यात्[22] प्रधानतमाः[23] पञ्च राजानः परया[24] सुहृत्तया[25] राक्षसमनुवर्तन्त इति[26] । तद्यथा ।

कौलूत[27]श्चित्रवर्मा[28] मलयनरपतिः सिंहनादो नृसिंहः

काश्मीरः[29] पुष्कराक्षः क्षतरिपुमहिमा सैन्धवः सिंधुषेणः[30] ।

---

१ दृष्टवान् K—२ साधु धूपल साधु N b—३ पर्वतेश्वरेण Ch M—४ धृत om in K—५ गुणवन्ति आभरणानि P, आभरणानि गु° K Ch—६ तदेव स्वयमेव P, तदेव स्वय K Ch, तद्देपोऽह M—७ Ch om गुणान्—८ K om ब्राह्मणान्—९ इति om in b K Bo प्रेषयाम इति P—१० शार्ङ्गरव once only M—११ from प्रविश्य to चाण om in N b Ch M L Bi—१२ विभावसु° K M—१३ भ्रातरो ब्राह्मणा P, ब्राह्मणा भ्रातरो M—१४ प्रतिग्रह] om in Be Bi, भूषणानि प्रतिगृह्य M, प्रतिगृह्याभरणानि b K Ch L, N partly corrupted—१५ भवद्भिरह b—१६ द्रष्टव्य] प्रेक्षितव्य K—१७ K ed I II insert आत्मगत—१८ पूर्वं कथमस्तु b, पूर्वस्तु कतम K Ch पूर्वकस्तु कोऽस्तु Bo Bi पूर्ववस्तु कथम् M, पूर्वस्तु कथमस्तु L—१९ आ ज्ञात om in K, आ N Ch—२० तस्य] अस्य M —२१ बलस्य] om in P, लोकस्य ed III—२२ मध्ये N Ch M, om in K—२३ प्रधानतया P, प्रधानभूता K—२४ परमया K —२५ सुहृत्तमया b, भक्त्या ed. I II—२६ इति om in b K—२७ कौलूत om in K, कौलूम P—२८ चित्तवर्मा P Bc, om in K, चित्रवमा (?) N—२९ कास्मीर N Bo Ch—३० सिन्धुसेण P, om in N

मेघाक्षः[1] पञ्चमोऽसौ[2] पृथुतुरगबलः[3] पारसीकाधिराजो[4]

नामान्येषां लिखामि ध्रुवमहमधुना चित्रगुप्तः प्रमार्ष्टु ॥ १९ ॥

अथवा[5] न लिखामि । सर्वम्[6]अनभिव्यक्तमेव[7] तावद्[8]आस्ताम्[9] । शार्ङ्गरव[10] शार्ङ्गरव ।

प्रविश्य **शिष्यः** । उपाध्याय[11] आज्ञापय ।

चाण । वत्स श्रोत्रियलिखितान्यक्षराणि[12] प्रयत्नलिखितान्यपि[13] नियतमस्फुटानि भवन्ति । तदुच्यतामस्मद्वचनात् सिद्धार्थकः । एभिरेव[14]अक्षरैः[15] शकटदा[16]सेन केनापि[17] कस्यापि[18] वाच्यमि[19]त्यदत्तबाह्यनामानं[20] लेखं[21] लेखयित्वा[22] मामुपतिष्ठस्व[23] न चाख्येयमस्मै[24] चाणक्यो[25] लेखयतीति[26] ।

शिष्यः । यदाज्ञापयत्युपाध्यायः । इति निष्क्रान्तः ।

चाण । स्वगतम् । हन्त [27]जितो मलयकेतुः ।

प्रविश्य लेखहस्तः

सिद्धार्थकः । जअदु[28] जअदु अज्जो[29] । अज्ज[30] अअं [31]सो सअडदासेण आ[32]लिहिदो लेहो ।

---

१ मेघाक्षः N ; मेघाख्यः P Ch L Bi; ख्यः (orig.) Be ; मेघाख्यः b; मेघाक्षः K ; °धाक्षः M—२ असौ N अस्मद् M ; all other Mss अस्मिन्—३ रिपुरतुबलः [तुरग ?] M, तुरगकरिबलः K—४ पारसीका° Be—५ विचिन्त्य । अथवा b ed. I-III—६ सर्वम्] सर्वमेव Be Bi; सर्वमेतद् M, पूर्वम् L—७ K om. एव ; Be Bi have it after सर्वम्—८ b P Ch om. तावत्—९ अस्तु Ch—१० प्रकाशं । शार्ङ्गरव ed. I-II; (नाट्येन लिखित्वा) शार्ङ्गरव L ed. III. V.—११ उपाध्याय om. in P K—१२ श्रोत्रियाक्षराणि b K ed. I, II; P om. अक्षराणि.—१३ प्रयत्नेन ed. I. II; प्रयत्नतोऽपि (omitting लिखितानि) Be Bi—१४ b ed. II. III कर्णे कथयित्वा (b कथयति) एभिः—१५ N b K Be Ch M om. एव—१६ शकटदासात् K ; b L have शकटदासेन before लेखयित्वा—१७ कस्य चित्किमपि N ; केनापि सह किमपि कस्यापि Ch; तस्यापि किमपि प्रेषतम् M ; Be Bi also ins. किमपि—१८ स्वयं वाच्यम् N b M—१९ वाच्यम्] वाचिकम् K Ch—२० अदत्तबहिर्नामानं P ; दत्तराज्यनामानं K ; अस्फुटवाह्यनामानं N—२१ लेख्यं N—२२ लिखित्वा M—२३ उपतिष्ठ N ; उपतिष्ठस्वेति P K—२४ अस्मै om. in N—२५ यथा चाणक्यो P—२६ लेखं लेखयतीति Ch—२७ जितो ऽयं N K जिष्णो म° Bi—२८ जअदु N b K जेदु अ०ओ M—२९ चा° सहर्षमात्मगतं गृहीतो जयशब्दः जितो मल° । सिद्ध° M—३० अज्ज om. in K Ch M—३१ सो] एसो Be Ch ; सु M; om. in P Bi—३२ आलिहिदो] अहिलिहिदो K; सहत्थाभिलिहिदो M; मम वअणेण सअडदासेण अहिलिहिदो Ch लिहिदो b Bi; मम वअणेण अविचालिअ added in b ed I. II after लेहो.

चाण । गृहीत्वा[1] । अहो दर्शनीयान्यक्षराणि[2] । इत्यनुवाच्य[3] । भद्र अनया मुद्रया मुद्रयैनम् ।

सिद्धा । जं अज्जो आणवेदि । तथा कृत्वा । अज्ज[4] मुद्दिदो लेहो । आणवेदु[5] अज्जो किं अवरं[6] अणुचिट्ठीअदु[7] त्ति[8] ।

चाण । भद्रे[9] कस्मिंश्चिदाप्तजनानुष्ठेये[10] कर्मणि त्वां व्यापारयितु-मिच्छामि[11][12] ।

सिद्धा । सहर्षम् । अज्ज[13] अणुग्गहिदो म्हि[14] । ता[15] आणवेदु अज्जो जं[16] इमिणा दासजणेन अज्जस्स[17] अणुचिट्ठिदव्वं[18] ।

चाण । प्रथमं तावद्वध्य[19]स्थानं गत्वा घातकाः सरोषं[20] दक्षिणाक्षिसंकोच[21]-संज्ञां ग्राहयितव्याः[22] । ततस्तेषु गृहीतसंज्ञेषु[23] भयापदेशादितस्ततः प्रद्रुतेषु शकटदासो वध्यस्थानादपनीय[24] राक्षसं प्रापयितव्यस्तस्माच्च[25] सुहृत्प्राणपरिरक्षण[26]परितुष्टात्[27]पारितोषिकं गृहीत्वा[28] राक्षस एव किंचित्कालान्तरं[29] सेवितव्यः[30] । ततः प्रत्यासन्नेषु परेषु[31] त्वया[32] प्रयोजन[33]मिदमनुष्ठेयम् । कर्णे । एवमेव[34] ।

सिद्धा । जं अज्जो आणवेदि[35] ।

---

१ गृहीत्वा विलोक्य Ch M B1—२ दर्शनीयताक्षराणाम् ed I II—३ अनुभाव्य P K Be—४ अज्ज अय सो मुद्दिदो ed I II, अज्ज अअ मुद्दिदो ed III V अज्ज अय मुद्दियो Be, मुद्दिओ b B1, K om the text from अज्ज as far as अणुग्गिहिदोम्हि ता inclus —५ ता आणवेदु N b Bo Ch M B1—६ अवर] वर b—७ अणुचिट्ठीअदि N—८ M om त्ति, किं अवर अअं दासजणो अणुचिट्ठीअदुत्ति P, किं इमिणा दासजणेण अणुचिट्ठिदव्व Ch M (omitting किं)—९ N om भद्र—१० आप्तपरमामात्यजनानुष्ठेय° P, स्वामात्मजनोचिते कस्मिंश्चित्प्रयोजने Ch, आप्तजनानुष्ठेये B1—११ नियोक्तुम् N (Telang's E नियोजयितुम्)—१२ M om the text from चाण° to °इच्छ—१३ P Be om. अज्ज—१४ अणुग्गिहीदो N, °गिहि° b Be Ch (om. in K M) अनुगिहिदो B1—१५ P om ता—१६ जं] किं P b जइ B1—१७ Be om अज्जस्स—१८ अणुचिट्ठिदव्व अज्जस्स P—१९ वध° B1—२० सरोष° K—२१ M om कोच, सकोचेन Ch—२२ ग्राहितव्या b K ed I—IV, ग्राहणीया B1—२३ °सङ्केषु N Ch M, °सकेतेषु K L ed III—२४ अपनीय] अपवाह्य शकटदासो P, आनीय M, om in K—२५ P K om च—२६ P om परि, L om रक्षण—२७ तुष्टात् Ch—२८ ग्राह्य N b Bo B1, ग्राह्य गृहीत्वा P—२९ कश्चित् N एव वा किंचित्काल b एव किंचित्काल I, कश्चित्काल L B1—३० सेवनीय Ch, सेवयितव्य इति P Be, M om तस्माच्च° सेवितव्य—३१ परेषु] दस्येषु M, वरवस्येषु K—३२ त्वया om. in M—३३ महत् प्रयोजनमनुष्ठेयम् M—३४ एवमेवेति कथयति b K, कथयति एवमिव M, कर्णे निक्षयति B1, एवमिव ed V—३५ After आणवेदि Ch I add इति निष्क्रान्त

चाण । शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव ।

प्रविश्य शिष्यः । उपाध्याय आज्ञापय ।

चाण । वत्स उच्यतामस्मद्वचनात् कालपाशिको दण्डपाशिकश्च यथा वृपलः समाज्ञापयति । य एष क्षपणको जीवसिद्धी राक्षसप्रयुक्तो विषकन्यया पर्वतेश्वरं घातितवान् स एनमेव दोषं प्रख्याप्य सनिकारं नगरान्निर्वास्यतामिति ।

शिष्यः । यदाज्ञापयत्युपाध्यायः । इति परिक्रामति ।

चाण । तिष्ठ । योऽयमपरः कायस्थः शकटदासो नाम राक्षसप्रयुक्तो नित्यमस्मच्छरीरमभिद्रोग्धुमिह प्रयतते स एनमेव दोषं प्रख्याप्य शूलमारोप्यतां गृहजनश्चास्य बन्धनागारं प्रवेश्यतामिति ।

शिष्यः । यदाज्ञापयत्युपाध्यायः । इति निष्क्रान्तः ।

चाण । चिन्तां नाटयित्वात्मगतम् । अपि नाम दुरात्मा राक्षसो गृह्येत ।

सिद्धा । अज्ज गेहिदो—

चाण । सहर्षमात्मगतम् । हन्त गृहीतो दुरात्मा राक्षसः । प्रकाशम् । अथ कोऽयं गृहीतः ।

---

१ उपाध्याय] om. in P K Bo M; आर्य Ch I आज्ञापय २ P—२ वत्स om. in N b Bo; उच्यतां all Mss. (Ch indistinctly written)—३ दण्डपाशिकः K; च om. in b M and Dhruva's S, काइपाशिकदण्डपाशिकौ घातकजनाध्यक्षौ Grah.—४ यथा om. in N K Bo Ch —५ स्यामाज्ञापयति M, वा Ch—६ जीवसिद्धिर्नाम N b—७ °प्रयुक्तया M—८ पर्वतकं ed. III—९ व्यापादितवान् N b K M—१० [illegible] एवं P; सदसायैवं K—११ आख्याप्य K—१२ निष्क्रामति P Bo; निष्क्रान्तः K—१३ वत्स तिष्ठ b M—१४ तिष्ठतिष्ठ N b Bo; तिष्ठ तावत् K—१५ योऽयमपरः] द्वितीयोपि राक्षसप्रयुक्त एव शकटदासो नाम कायस्थो M—१६ स राक्षस° K; सो ऽपि Ch—१७ °प्रयुक्त एव N Ch; एवम् P—१८ N Ch M (Telang's E) Bi om. इह—१९प्रयतते] प्रयतते P K; इच्छति Ch—२० स चाप्येनं b, स एवं P, इत्यमाप्येनं K (omitting दोषं °प्य); अगायपि राजशरीरद्रोहं प्रख्याप्य Ch; सोऽप्येनमेव दोषं Bi—२१ तद्गृहजनोऽपि N—२२बन्धनागारे Ch Be Bi ed. I II—२३ K om आत्मगतं, Ch om. चिन्ता °गतं; M om. चिन्तां °त्वा —२४ Ch om. नाम—२५ गृह्यते K—२६ सिद्धा° प्रविश्य I—२७ गहीदो Bo ed I-V; गिहीदो L; गिहिदो Bi (गहिदो N b P K Ch M)—२८ दुरात्मा om. in b Be M Bi; राक्षसहतक· Ch—२९ अथ] भद्र b I. II; अहो Be, अये Bi; भद्र अथ N K Ch M, ed II om प्रकाशं °ग.

सिद्धा ।[1] गहिदो मए[2] अज्जस्स संदेसो । ता[3] गमिस्सं अहं[4] कज्जसिद्धीए[5] ।

चाण । साङ्गुलि[6]र्मुद्रं लेखमर्पयित्वा[7] । भद्र सिद्धार्थक[8] । गम्यताम् । अस्तु ते कार्यसिद्धिः ।

सिद्धा । जं अज्जो[9] आणवेदि । इति[10] प्रणम्य[11] निष्क्रान्तः ।

प्रविश्य **शिष्यः** । उपाध्याय कालपाशिको[12] दण्डपाशिकश्च[13] उपाध्यायं[14] विज्ञापयतः[15] । इदमनुष्ठीयते देवस्य चन्द्रगुप्तस्य शासनमिति[16] ।

चाण । वत्स[17] शोभनम्[18] । मणिकारश्रेष्ठिनं[19] चन्दनदासमिदानीं[20] द्रष्टुमिच्छामि ।

शिष्यः । यथा[21]ज्ञापयत्युपाध्यायः । इति निष्क्रम्य चन्दनदासेन सह पुनः[22] प्रविश्य । इत इतः[23] श्रेष्ठिन् ।

चन्दनदासः । आत्मगतम् ।

चाणक्कम्मि अकरुणे[24] सहसा सद्दाविदस्स[25] वट्टेदि[26]
णिद्दोसस्स वि सङ्का किं उण[27] संजाददोसस्स[28] ॥ २० ॥

---

१ अज्ज before गहिदो P b K Ch, गहीदो ed I—III, गिहीदो Be ed IV, गिहिदो B1, om in ed V—२ मए om in N Be M B1—३ ता om in N—४ अहं om in P Be Ch B1—५ अज्ज रज्जसिद्धीए P—६ अङ्गुलि om in Ch—७ अर्पयति b समर्प्य N K, समर्पयित्वा Be—८ सिद्धार्थक om in N b K M—९ अज्जो] भय K—१० इति] त्ति P, om in N—११ P K Be om प्रणम्य, तथेति निष्क्रान्त b —१२ अय कालपाशिको P—१३ दण्डपाशिकश्च N b P K Ch Ll B1, च om. in M Be Telang's E and Dhruva's S—१४ ह्यायुपाध्याय K—१५ विज्ञापयति N P Be M, also Telang's E, विज्ञापयत b K B1 (विज्ञापयता) Ch Ll —१६ P K om. इति—१७ वत्स] भद्र K, om in B1—१८ शोभनम् om in B1 K, शोभन वत्स b Be Ch, वत्स शोभन भवतु M—१९ °श्रेष्ठिनं चन्दनदास b Ch —२० P M om इदानीम्—२१ यथा] यद् N b Be Ch, उपाध्याय om in M here and later on—२२ पुन] before चन्दनदासेन K Ch, om in P M —२३ इत once only b, इत श्रेष्ठिन् च° इत इत K श्रेष्ठिन् इतस्तत Ch श्रेष्ठिन् चन्दनदास P K—२४ अअरुणे Ch M—२५ सद्दाइअस्स N Be, सद्दावअस्स L, सद्दाविअस्स K Ch M B1—२६ वट्टेदि] वट्टन्ति N K, वट्टइ P, वट्टेइ Ch (?) M, वर्धते Grnh (one Ms. वर्तते), लोअस्स वट्टइ b ed I(इ), लोअस्स वट्टई ed. II लोअस्स Be ed V, वि जणस्स Be Ll ed III IV पुरिसस्स B1—२७ किम्पुन N—२८ स] मे P मम ed. I II, मह B1 Be ed. III-V.

ता भणिदो[1] मए धणसेणप्पमुहा तिण्णि[2] घरअणसेवआ[3] । जधा[4] । कदाइं[5] चाणकहदओ गेहं पि मे[6] विचिणावेदि[7] । ता अववाहेध[8] भट्टिणो अमच्चरक्खसस्स घरअणं[9] । मम[10] दाणि[11] जं भोदु[12] तं भोदु त्ति ।

शिष्यः । इत[13] इतः श्रेष्ठिन्[14] ।

चन्द । अज्ज[15] अअं[16] आअच्छामि[17] । उभौ परिक्रामतः ।

शिष्यः । उपसृत्य[18] । उपाध्याय । अयं[19] श्रेष्ठी चन्दनदासः[20] ।

चन्द । जअदु जअदु[21] अज्जो ।

चाण । नाट्येनावलोक्य । भोः[22] श्रेष्ठिन् । स्वागतम् । इदमासनम् । आस्यताम्[23] ।

चन्द[24] । किं ण जाणदि[25] अज्जो जधा[26] अणुचिदो[27] उवआरो[28] परिअणहिअ[29]-

१ भणिआ N —२ तिण्णि धणसेण° P, °सेण्णपमुहा M, N Ch om. तिण्णि —३ घरअणसेवआ] सण्ठिआ N णिअपासट्ठिआ Bı Be (in marg निजपार्श्वस्थिता), णियणिवेस ण्ठिआ Telang's E, णियणिवेससठिआ L (Chayā निजनिवेशसस्थिता), णिअणिवेससण्ठिआ ed III, णिअणिवेससठिदा तिण्णि वाणिजआ ed. V, णिअगेहट्ठिआ M, णिअसण्णिआ Ch वाणिआ b, वाणिजिआ ed I II, धनसेनप्रमुखास्त्रय श्रेष्ठिन Grah.—४ जधा] यथा b जह M जहा N Bı, P K Ch om.—५ कदाचि b कदावि K Ch Bı ed. III कदापि Be in marg —६ पि मे] N om, Ch om. पि, पि मे ण M, वि मे b, मे गेह पि Be, मह गेह Bı —७ विचिणावेदि मे P, विचिण्णावेदि N, विआरेदि K, विचारयिष्यति Grah —८ अववाहेध] अववाहिध N, ता अपवाहे (') M, णिक्कामेह Be Bı l (क), अवहिदा णिव्वहध ed. I (णि°) II, णिव्वहेह III V—गृह मे विचारयिष्यति तस्मादपवाह्य (v l. अपवाहयत) तिरोहित कुरुत Grah—९ घरअण] कलत्त N Be Bı (°त)—१० मम] मह b Bı, —११ दाणि] दाणिं Be Bı, om in Ch, दाव b ed I-V—१२ भोदु त भोदु] भोदि भोदु l, होइ त होउ M—१३ इत· b—१४ श्रेष्ठिन् चन्दनदास P K—१५ M om अज्ज—१६ अअम् N P b, अअ २ M, अयम् Be—१७ आगच्छामि N(स्मि)Be (°मीति)—१८ Be om उपसृत्य—१९ K om अय, अय स N Ch—२० N Be om चन्दनदास —२१ जयदु जयदु Be, जेदु M —२२ भोभो b—२३ आस्यताम्] उपविश्यताम् N आगम्यताम् P—२४ चन्द° प्रणम्य b K Ch, P has here the additional remark [स्वगत] अच्छ (in marg स्व) अ (in marg मरण) आसङ्का णाम [प्रकाश]—२५ जाणादि b P K ChL Bı—२६ जहा b Be Bı, om in M—२७ अणुहुदो ChM—२८ उअआरो Ch—२९ सहिदअपरिभवादो विअ मे चित्तदुक्खम् N, हिअअस्स b K L, om. in l Bı, सहिअअस्स Be Ch M (adding अणस्स) ed. I II, परिहवादो परिअणस्स P, परिजनहृदयस्य परिभवादनादरात् अपि Grah. The text follows Grah.

अस्स परिहवादो[1] वि[2] महन्तं[3] दुक्खं[4] उप्पादेदि[5] । ता इध[6] जेव[7] अहं[8] उचिदाए[9] भूमीएं[10] उवविसामि[11] ।

चाण । भोः[12] श्रेष्ठिन् । मा मैवं । उचितमेवैतदस्मद्विधैः[13][14][15] सह[16] भवतः[17] समासनम् । तदुपविश्यतामासन्न[18] एव ।

चन्द[19] । स्वगतम् । उवलक्खिदं[20] अणेण किंपि[21] । प्रकाशम् । जं अज्जो आणवेदि । इत्युपविष्टः[22] ।

चाण । भोः श्रेष्ठिन्[23] । अपि[24] प्रचीयन्ते[25] संव्यवहाराणां[26] लाभाः[27] ।

चन्द[28] । अज्ज[29] अध इं[30] । अज्जस्स पसाएण[31] अखण्डिदो[32] जेव[33] वणिज्जा[34] ।

चाण ।[35] अपि[36] चन्द्रगुप्तदोषाः[37] अतिक्रान्तपार्थिवगुणान्[38] स्मारयन्ति[39] प्रकृतीः[40] ।

---

१ परिभवादो N K M—२ वि om. in P K—३ महन्तं] अविरित्तं M; om. in Bi—४ दुक्खं N दुःखं K Ch M—५ उप्पादेदित्ति N M; उप्पाएदि Be—६ इह N M (?) Be इध b—७ एव्व M जेव्व Bi—८ N Ch Bi om. अहं—९ उइदाए K Ch M.—१० K. om. भूमीए—११ उपविसामि N M; उअविसामि b P K Ch; उवविसिस्सं Bi—१२ Be om; भोः—१३ उचितम्] संभावितम् b L ed. III—१४ एव om. in M—१५ एतद्] तद् N. इदम् K Be Bi; om. in Ch M—१६ सह om. in Be Bi—१७ after भवतः P only ins समासनम्—१८ आसनम् N Be; आसनमेतत् Bi—१९ चन्द° । जं अज्जो आणवेदि त्ति । उपविष्टः स्वगतं उव° Be Bi—२० उवलक्खिदम्] उअ° K, उवक्खित्तम् M; उअक्खित्तं N b Ch—२१ किंमि Be Bi M; किंपि अणेण K; किंवि अणेण Ch; अणेण दुट्ठेण ed III; णेण M—२२ भूमावुपविशति M—२३ श्रेष्ठिन् चन्दनदास b Be (om. भोः) Bi ed. I-II.—२४ अपि om. in Ch M—२५ प्रचीयन्ते] उपचीयन्ते Ch—२६ K Ch om. सं—२७ वृद्धिलाभाः N b K M; वृत्तिलाभाः Ch; ed II ins. after लाभाः वः—२८ चन्द° [स्वगतं] अचायरो संकणीयो Be Bi Ll ed III. (°दरो)—२९ अज्ज om. in P K Be Ch—३० अध इं] अधिअं N; अहं इं M—३१ प्पसाएण N b M (दे)—३२ अखण्डिआ K Be M Bi; °दो P—३३ जेव P Ch om.; मे after जेव ins. in b K Be; मे only N Ch L; एव मे Grah.—३४ वणिज्जा N P Ch; rel. वा°; वाणिज्यलाभाः Grah. (Ms. JO वाणिज्या)—३५ भोः श्रेष्ठिन् । अपि कदाचिद् b Ch ed I II—३६ अपि न Be, न खलु L—३७ चन्द्रगुप्तदोषाद्° स्मरन्ति प्रकृतयः N K (अनुस्मरन्ति) Ch (om. दोषा)—३८ अतिनंदनृपतिगुणान् Ch; अधुना after गुणान् b Be Bi L ed I-III—३९ अनुस्मारयन्त्यधुना M—४० M om. प्रकृतीः.

चन्द । कर्णौ पिधाय । सन्तं पावं ।

उदिदेण सारअणिसा विमला विअ पुण्णिमामिअङ्केण ।
देवेण चन्दसिरिणा अहिअं णन्दन्ति पइदीओ ॥ २१ ॥

चाण । भोः श्रेष्ठिन् । यद्येवं प्रीताभ्यः प्रकृतिभ्यः प्रतिप्रियमिच्छन्ति राजानः ।

चन्द । आणवेदु अज्जो किं केत्तिअं वा इमादो जणादो अत्थजादं इच्छीअदि त्ति[16] ।

चाण । भोः श्रेष्ठिन् । चन्द्रगुप्तराज्यमिदं न नन्दराज्यं यतो नन्दस्यैवार्थरुचेरर्थसम्बन्धः प्रीतिमुत्पादयति चन्द्रगुप्तस्य तु[24] भवतामपरिक्लेश एव ।

चन्द । सहर्षम् । अज्ज अणुग्गहिदो म्हि[26] ।

---

१ अज्ज before सन्तं N K Ch; सन्तं २ M—२ सरदणिसामुहग्गएण विअ पुण्णमासीचन्देण N; सरअणिसासमुग्गएण विअ पुण्णिमाचन्देण b K (पुण्णमासी); सरअणिसाअइविमला विअ उदिदेण पुण्णिमाचन्देण P; सरयणिसामुहुग्गणा विअ पुणमासीचन्देण [in marg. मुखोद्गता] Be; सरअणिसामुहसमुग्गएण विअ पुणमासीचन्देण Ch; सारअणिभासमुग्गअविमलेण व पुण्णमासिचंदेण M; सरअणिसामुहुग्गहेण विअ पुणमासीचंदेण चंदसिरिणा अहि[अं] णंदंति पइदीओ Bi; साअरणिसासमग्गएण विय पुण्णिमाचन्देण L; सरअणिसासमुग्गएण व पुण्णमासीचन्देण चन्दसिरिणा l; सरअणिसासमुग्गमेण विअ ed L II; शारनिशेव विमला उदितेन पूर्णिमामृगाङ्केन Grah. I have partly adopted the reading of the commentary; it would be possible also to write with M सारअणिसासमुग्गदविमलेण व पुण्णिमासिचन्देण—३ देवेण om. in N b P K Be Ch. but given in M and the Comm.—४ चन्दसिरिणा] चन्दउत्तेण K; चन्दउत्तसिरिणा Ch.—५ अहिअअरं N; अधिअदरं Ch; अहिअदरं P; अहिअं M; om. in Be—६ अहिणंदंति Be L l—७ पयदीओ Be; पकिदीओ M पकिदिओ L; पअदीओ ed. L II—८ भोः om. in Be—९ प्रीताभ्यः] प्रतीताभ्यः Dhruva's S—१० प्रति om. in K Ch—११ M ins. सहर्षम् after चन्द°—१२ जं इमादो जणादो किंकेत्तिअं वा N—१३ वा om. in P Ch Bi; किंकेत्तियं Be; किं केत्तिअवा K; किं केत्तिअं वा l; कि केत्तिअं L; किंकित्तिअं Bi किं कियदस्माज्जनादर्थजातमिष्यते Grah.—१४ जणादो om. in K—१५ अत्थजादं] om. in M L; °जादं N K; अत्थअं P; अत्थं Be l Bi before इमादो ज°—१६ K Be Ch om. त्ति—१७ श्रेष्ठिन् चन्दनदास (om. भोः) Be Bi—१८ चन्द्रगुप्तस्य N (त्त) M—१९ इदं नूनं P—२० नन्दराज्यम्] नन्दस्य N K—२१ यतो° एव om. in K—२२ अयम् before अर्थ° N Be M Bi—२३ प्रीतिम्] प्रतीतिम् Dhruva's S—२४ P. om. तु; तु पुनः K; तु खलु (?) Ch—२५ Ch M om. अज्ज—२६ अणुग्गहिदोम्हि N अणुग्गहिदोम्हि l अणुग्गहि° K अणुग्गहिद म्हि M अणुग्गिहिदम्हि Be (or ह्मो?) अणुग्गिहिदम्ह Bi अणुग्गिहिदो Ch.

चाण । भोः श्रेष्ठिन् । स चापरिक्लेशः कथमाविर्भवतीति ननु प्रष्टव्या वयमेव भवता ।

चन्द । आणवेदु अज्जो ।

चाण । संक्षेपतो राजन्यविरुद्धाभिर्वृत्तिभिः ।

चन्द । अज्ज को एसो अधण्णो जो रण्णा सह विरुद्धो त्ति अज्जेण अवगच्छीअदि[16] ।

चाण । भवानेव तावत् प्रथमः ।

चन्द । कर्णौ पिधाय । सन्तं पावं । कीदिसो तिणाणं अग्गिणा सह विरोहो ।

चाण । ईदृशो विरोधो यत्त्वं राजापथ्यकारिणो राक्षसस्य गृहजनं गृहे रक्षसि[26] ।

चन्द । अज्ज अलिअं एदं केणावि अणज्जेण अज्जस्स णिवेदिदं ।

चाण । भोः श्रेष्ठिन् । अलमाशङ्कया । भीताः पूर्वराजपुरुषाः पौराणाम-

---

१ b M om. भोः श्रेष्ठिन्—२ M om. आविर्; the reading of N seems to be differring, but is indistinct (स...)—३ ननु] om. in M; पुनः P, न पुनः ed I. II—४ भवता प्रष्टव्योऽस्मि N; भ° प्रष्टव्याः स्मः b K Ch; प्रष्टव्या वयमेव भ° P; प्रष्टव्या वयं M (om. ननु and भवता)—५ प्रष्टव्याः स्मस्तत्रभवता Be Bi—६ राज °b—७ प्रवृत्तिभिः P K M-८ वर्तितव्यम् after वृत्तिभिः Be Bi Ch ed. III; भवीतव्यम् L; न भवितव्यम् b—९अध को P Be; अह को M; को उण K b L ed.I—III—१० अधण्णो एसो K Ch, Bi Be l om. एसो—११अधण्णो] अणज्जो P—१२ जो जणो Be, L Bi om. जो—१३ P b L Be om. सह and have रण्णो resp. रणो—१४ विरुद्ध P; अज्जेण णीदृविरुद्धो l Bi (om. रण्णा सह)—१५ अज्जेणाव° N P—१६ संभावीअदि Ch; तक्कीअदि l—१७ N. om. the text from चाण° up to विरोहो—१८ ननु भवानेव प्रथमस्तावत् Ch; न° भ° एव तावत्प्रथमः M; प्रथमं b; प्रथमं तावद् भवानेव K Be Bi—१९ सन्तं पावं सन्तं पावं b; ed. I–III. V; संतं २ पावं M—२० कीरिसो Be; कीदिसो उण P K, अज्ज कीरिसो उण Ch.; केरिसो Bi—२१ तणाणं b तिण्णाणं P Ch K om. सह—२२ ईदृशोऽयम् K; अयमीदृशो l Be M l L Bi—२३ यस्त्वम् N P Ch M L Bi, यस्त्वम् l, b om. यत्; यस्त्वमद्यापि K यत्त्वम् ed. I–II–२४ अद्यापि before राज° all Mss. exc. M (Cf Dhruva on I, 123)—२५ उपनीय M; स्वगृहे निक्षिप्य K । स्वगृहमभिनीय rel; गृहे only Bi—२६ रक्षसीति Ch, समभिरक्षसि Bi—२७ अज्ज om. in K Ch—२८ अलीअं l ed. I–III—२९ एदं om. in K Bi—३० केण वि अ° Bi; अणज्जेत्त्पवि (!) K; Chāyā in marg. केनापि अनार्यस्य निवेदितं K; केण जणेण अज्जस्स M; केणावि अणभिण्णेण ed. III. L; अज्जेसु P—३१ भीताः खलु M—३२ °राजः पौरपाः K.

निच्छतामपि गृहेषु गृहजनं निक्षिप्य देशान्तरं प्रयान्ति यतस्तत्प्रच्छादनमात्रं दोषमुत्पादयति ।

चन्द । एवं णेदम् । तस्सिं समए आसि अम्हघरे अमच्चरक्खसस्स घरअणो ।

चाण । प्रथममनृतमिदानीमासीदिति परस्परविरोधिनी वचनशृङ्खला ।

चन्द । अज्ज एत्थन्तरे अत्थि मे वाआछलम् ।

चाण । भोः श्रेष्ठिन् । चन्द्रगुप्ते राजन्यपरिग्रहश्छलानां । तत्समर्पय राक्षसस्य गृहजनम् । अच्छलं भवतु भवतः ।

चन्द । अज्ज णं विण्णवेमि तस्सिं समए आसि अम्हघरे अमच्चरक्खसस्स घरअणो त्ति ।

चाण । अथेदानीं क्व ।

चन्द । ण आणामि कहिं गदो त्ति ।

---

१ गृहे P K—२ प्रयान्ति] उपयान्ति P; व्रजन्ति b ed. I–V; अपक्रामन्ति Ch M—३ यतः] ततः Nb; अतः K Bi; om. in. M—४ प्रच्छादनमत्र महान्तं दोषम् N; °छादनमेव दोषं b °छादनं दोषं K; °छादनं तु दोषम् Ch; °छादनमस दोषम् Be M I Bi—५ एव णद (nasals often omitted) N; एवं ण्णेदं b; एवण्णेदं P K; एवं एवं Be M—६ तस्सी संभणेस (मणे) M; संभ्रमसमये Be—७ आसी P—८ अह्म° N K—९ घरअणो त्ति b K Bi; °यणो त्ति Be; जणो (sec.' h.) Ch. 1; after घरअणो P. inserts चाण°। अथेदानीं क्व गतः। चन्द°। ण आणामि—१० चाण°। सक्रोधं P.—११ प्रथमं] पूर्वं b BeBi ed.III; प्रथमं तावत् NM.—१२ अनृतम्] अलीकं Ch, इति ननु N.—१३ वचनशृंखला K only; वचने b P Be Ch M; Bi, भाषाः N.—१४ b K BeM om. अज्ज.—१५ एत्थन्तरे] एत्तिअंअेव b एत्तिअंअेव L एत्तिअं अत्थि मे I एत्थ अंतरे M अत्थन्तरे Telang's E; Dhruva's S. अत्रान्तरे Grah. (v. l. अत्रानन्तरे) किं अत्थि N.—१६ वाअछलं K; वाछलं P, वाक्छलं Grah; छलं only b; णत्थि मे छळाणं संभवो M.—१७ श्रेष्ठिन् मा शंकिष्ठाः Be I Bi.—१८ राजनि न परिग्रहः ed. II.—१९ छलानां] छद्मनां K—२० ततः K; समर्पय सांप्रतं N—२१ गृहजनं] परिजनं P.—२२ भवतु om. in N P Be.—२३ अज्ज om. in M.—२४ तस्सि Nb.—२५ समये Be, संभमे M; Grah. L om. अस्मिन् समये; अह्मघरे आसि M.—२६ आसी P Be; Be Bi have the verb before तस्सिं समए—२७ घरयणो Be.—२८ चाण° सक्रोधं K.—२९ क गतः Nb Ch Be Bi—३० अज्ज ण N Ch M.—३१ आणिमो Be Bi; जाणामि b; आणीमो I.

चाण । स्मितं कृत्वा । कथं न ज्ञायते नाम । भोः श्रेष्ठिन् । शिरसि भयं दूरे तत्प्रतीकारः ।

चन्द । स्वगतम् ।

उवरि घणाघणरडिदं दूरे दइदा किमेदमावडिदं ।
हिमवदि दिव्वोसहिओ सीसे सप्पो समाविट्ठो ॥ २२ ॥

चाण । अन्यच्च नन्दमिव विष्णुगुप्तः । इत्यर्धोक्ते लज्जां नाटयति । ननु नन्दमिव चन्द्रगुप्तममात्यराक्षसः समुच्छेत्स्यतीति मैवं मंस्थाः । पश्य ।

विक्रान्तैर्नयशालिभिः सुसचिवैः श्रीवक्रनासादिभिः
नन्दे जीवति या नृपे न गमिता स्थैर्यं चलन्ती मुहुः ।
तामेकत्वमुपागतां द्युतिमिव प्रह्लादयन्तीं जगत्
कश्चन्द्रादिव चन्द्रगुप्तनृपतेः कर्तुं व्यवस्येत्पृथक् ॥ २३ ॥

अपि च ।

आस्वादितद्विरदशोणितशोणशोभाम्
सन्ध्यारुणामिव कलां शशलाञ्छनस्य ।
जृम्भाविदारितमुखस्य मुखात् स्फुरन्तीम्
को हर्तुमिच्छति हरेः परिभूय दंष्ट्राम् ॥ २४ ॥

---

१ स्मृतं कृत्वा om. in Be Bi —२ कथं om. in K.—३ भोः श्रेष्ठिन्] चन्दनदास Be Ch M, om. in Bi.—४ भयम्] Nb K Be Ch M (ते भयम्) L Bi l Grab; फणी P. —५ दूरे च N अतिदूरे Ch अतिअदूरे M.—६ तत्] तस्य K, N om.—७ The verse om. in Nb P K Ch Bi M Grab, but contained in Be Ll, is apparently only the quotation of a widely spread saying and here a later addition; (स्वगतं] यतः Be, उपरि Be, घणंघण Be, घणाघण ed. II. V, रडिदं] थणिअं ed II रडिअं Be; दइआ l Be, आवडिअं l Be, उपरि घणंघणरडिअं दूले L, घणाघणवडलं l—) ८ अन्यच्च । चाणक्यः Be.—९ विष्णुगुप्तः] विष्णुमित्रं K, om. in P.—१० ननु om in N. Ch M, ननु नन्दमिव om. in b Be.—११ सः छेत्स्यतीति L K om. मैवं; मैव N; मैवं P. —१२ अमंस्थाः P.— १३ निक्रान्तैः N.—१४ स्वसचिवैः P.—१५ वक्रनासा° b K; वक्रनाश° P; वक्रनाश° N नक्रनाश° M.—१६ या नृपे] M only, सान्वये P, N corrupt; all other Mss. या तदा.— १७ Verse 25 only here in N P Kb Ch. M Be Bi Grab.—१८ वीमाहतेति क्वचित्पाठः Grab.—१९ विदारित] विकशित N विकासित K विभावित Ch.

चन्द । स्वगतम् । फलेण संपादिदं[1] सोहदि[2] दे[3] विकत्थिदं[4] ।

नेपथ्ये तत उत्सारणा[5] क्रियते ।

चाण । शार्ङ्गरव[6] शार्ङ्गरव ज्ञायतां किमेतत्[7] ।

शिष्यः । यदा[8]ज्ञापयत्युपाध्यायः । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य । उपाध्याय । एष[9] राज्ञ[10]श्चन्द्रगुप्तस्याज्ञया राजापथ्यकारी क्षपणको[11] जीवसिद्धिः सनिकारं नगरान्निर्वास्यते ।

चाण । अहह क्षपणकः[12] । अथवा । अनुभवतु राजापथ्यकारित्वस्य फलम् । भोः श्रेष्ठिन्[13] चन्दनदास । एवमपथ्य[14]कारिषु[15] तीक्ष्णदण्डो[16] राजा । तत्[17] क्रियतां पथ्यं सुहृद्वचः[18] । समर्प्यतां राक्षसस्य गृहजनः[19] । अनुभूयतां[20] चिरं[21] विचित्रफलो[22] राजप्रसादः ।

चन्द । अज्ज गेहे असन्तं कुदो समप्पीअदि[23] ।

ततो नेपथ्ये कलकलः[24] पुनरुत्सारणा[25] क्रियते ।

चाण । शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव[26] ज्ञायतां पुनः[27] किमेतदिति[28] ।

---

१ सम्पाइअ N; संपादिअं Be; संभाविअं M; संपायिअ (Chāyā in marg. संपाद्य) Bi, संवादिदं K L (Chāyā संवदितम्).—२ सोहइ N M; om. in ed. III L.—३ दे] से N (स) b K ChM L.—४ विअत्थिदं K Ch विकत्थणं M.—५ दूरीभवंतु (after उत्सारणा) Be in marg.—६ शार्ङ्गरव once only b M; शाङ्गरव P.—७ एतदिति K Ch M—८ यद्] यथा P—९ ज्ञातम् । एष P; स एष Nb Be M.—१० राज्ञः] देवस्य M; N om.—११ जीवसिद्धिः क्षपणकः K—१२ क्षपणकः अहह b Ch Be Bi; क्षपणकः om. in P. अहह दारुणो दण्डः अथवा क्षपणकः स्वकर्मभिरनुभवतु; अथवा । स्वकर्मभिरनुभवतु Ch; चा° स्वगतं । न निष्परिग्रहः स्थानभ्रंशः पीडयति । प्रकाशं । हा हा क्षपणक स्वकर्मभिरनुभवतु M.—१३ Be om. भोः; P om. श्रेष्ठिन् K M om. चन्दनदास—१४ एवमयम् b K Be Ch एवमेवायम् Bi राजापथ्यकारिषु K Be M Bi ed. I. II; आज्ञापथ्य° b—१५ °कारिणाम् P.—१६ राजा तीक्ष्णदण्डः Be Bi; M om. राजा—१७ Be om. तत् .—१८ सुहृद्वचः क्रियतां पथ्यमुक्तं P सुहृद्वचनं K Ch सुहृद्वचनं च Be Bi—१९ राक्षसगृहं° b °गृहजनं Be M—२० अनुभूयन्तां °प्रसादाः K Ch Bi ed II—२१ चिरं] एवं b, om. in N Ch L.—२२ विचित्रो b K Be (त्रा) विचित्रफला Ch विचित्रा राजसौदाः (!) M विचित्रराजप्रसादाः Bi °चित्रा राजप्रसादाः L—२३ समप्पीअदु K; M om. गेहे; अज्ज गेहे संतं पि (वि !) ण समप्पेमि कुतो असंतं समप्पीअदि Be ! Bi; णत्थि मे गेहे अमच्चघरअणो b ed. I–V.—२४ K Ch M om. कलकलः; N om. पुनः—२५ Bi b Be om. पुनरुत्सा° येत; पुनरुत्सारणाशब्दः Ch.—२६ शार्ङ्गरव once only Nb Ch M; शाङ्गरव २ वत्स P.—२७ पुनः om. in b K Be M.—२८ b om. इति

शिष्यः । यदाज्ञापयत्युपाध्यायः । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य । उपाध्याय । अयमसौ राजाज्ञया राजापथ्यकारी कायस्थः शकटदासः शूलमारोपयितुं नीयते ।

चाण । स्वकर्मफलभाग्भवतु । भोः श्रेष्ठिन् चन्दनदास । एवं राजापथ्यकारिषु तीक्ष्णदण्डो राजा न मर्षयिष्यति राक्षसकलत्रप्रच्छादनं भवतः । तद्रक्ष्यतां परकलत्रेणात्मनः कलत्रं जीवितं च ।

चन्द । अज्ज किं मे भअं दावेसि । सन्तं पि अहं गेहे अमच्चरक्खसस्स घरअणं ण समप्पेमि किं उण असन्तं ।

चाण । चन्दनदास । एष ते निश्चयः ।

चन्द । बाढं । एसो मे थिरो णिच्चओ ।

चाण । आत्मगतम् । साधु चन्दनदास साधु ।

सुलभेष्वर्थजातेषु परस्योद्वेजने जनः ।
क इदं दुष्करं कुर्यादिदानीं शिबिना विना ॥ २५ ॥

प्रकाशम् । चन्दनदास । एष ते निश्चयः ।

---

१ P om यदा °ति; यथा K, M om उपाध्याय —२ असौ] अपि K Ch स एष M —३ राजाज्ञया om in P K Be Bı Ch, देवस्य चन्द्रगुप्तस्याज्ञयेव M —४ राजापथ्यकारी om in P K Be Bı —५ °फलमनुभवतु L —६ चन्दनदास om in Nb Ch M —७ एवमयं b K Be (in marg) Ch l Bı —८ N Ch om राज —९ राजा] चन्द्रगुप्तो नाम M —१० मर्षयिष्यति P मृष्यते M राजा न मपकर्षयिष्यति K —११ N K Be Bı om भवत —१२ रक्षतां N K—१३ आत्म° P K Ch M —१४ मं कि P —१५ मे om here in Be Bı, they insert मं after दावेसि —१६ दावेसि M, दंसवि b, दंसेसि Ch ed I II, दर्शयसि Grah. Be and P in marg, दापयसि Chaya Bı in marg —१७ पि] वि Bı —१८ b Bı om अहं, Be om गेहे —१९ घरयणं Be—२० किं पुण N M —२१ चन्दनदास om in K M —२२ स एस मे थिरो N, एसो मे थिरो b, एसो स्थि मे P, एस मे थिरो K, एस थिरो मे Be, एसो थिरो मे Ch, एस थिरो मे l, एव सथिरो M, एसो धीलो L (Chayā धीरो),—२३ अर्थजातेषु] M only, अर्थलाभेषु N b K Ch Be, आत्मलाभेषु P —२४ परस्योद्वेजने] M only, परसंवेदने N b P K Be l, परसंदने जने Bı. परस्य स्वजने Ch —२५ जने P N Ch M —२६ एकवद्दुष्करं K, दु करं Ch —२७ पुनरपि चन्दन° M, चन्दनदास बाढं अथ एष ते निश्चय. N.

चन्द । वाढं । एसो[1] थिरो मे णिब्बओ ।

चाण । सक्रोधम्[2] । दुरात्मन् दुष्टवणिक्[3] । अनुभूयतां[4] तर्हि[5] नरपतिकोपः ।

चन्द । सज्जो[6] म्हि । अणुचिट्ठदु[7] अज्जो अत्तणो[8] अहिआरस्स[9] अणुरूवं[10] ।

चाण । सक्रोधम्[11] । शार्ङ्गरव शार्ङ्गरव[12] उच्यतामसद्वचनात् कालपाशिको दण्डपाशिकश्च[13] । शीघ्रमयं[14] दुष्टवणिङ्निगृह्यताम्[15] । अथवा तिष्ठ[16] । उच्यतामस्मद्वचनाद्[17] दुर्गपालो विजयपालः[18] । गृहीतगृहसारमेनं[19] सपुत्रकलत्रं संयम्य[20] रक्ष[21] तावद्यावन्मया[22] वृषलाय[23] कथ्यते[24] । वृषल[25] एवास्य प्राणहरं[26] दण्डमाज्ञापयिष्यति[27] [28] ।

शिष्यः । यदाज्ञापयत्युपाध्यायः[29] । श्रेष्ठिन्[30] । इत इतः ।

चन्द । उत्थाय[31] । अअं[32] आअच्छामि[33] । आत्मगतम् । दिट्ठिआ[34] मित्तकज्जेण मे विणासो[35] ण उण[36] पुरिसदोसेण[37] ।

परिक्रम्य शिष्येण सह निष्क्रान्तः ।

---

१ एसो मे थिरो णि° om in b, एष स्थिरो मे णिब्बओ N, एसो थिर मे णिब्बओ P, एसथिरो मे णि° h, एष स्थिरो नि° Be, एसो थिरो मे णि° Ch, एस थिरो l —२ सक्रोध खड्गमाकृष्य N, सक्रोध खड्गमादाय M, आ दुरात्मन् Ch M —३ तेन अनुभूयताम् N, तदनुभूयताम् K Ch —४ P h om तर्हि —५ नरपतिक्रोध b h Ch, राजकोप ed I II, नरपतेर्दारुण कोप N —६ एस सज्जो B1 —म्हि b P Ch M, एस म्हि K —७ अणुचिट्ठिअदु L —८ M om अत्तणो —९ अधिआरस्स h, अधियारस्स Be —१० अणुरूव] सरिस N K Be B1 l M, °सरिछ Ch, सदृश Grah, अणुरूप b, °रूअ ed I II —११ M om सक्रोध —१२ शार्ङ्गरव once only M —१३ दण्डपाशिकश्च N b P K l B1, च om in Be M —१४ शीघ्र °गृह्यताम् om in N h Ch (orig) —१५ निगृह्यताम्] om in Be M B1, शिष्यता P, निकाश्यता Ch (in marg) —१६ तिष्ठ P Ch M, तिष्ठतु rel —१७ अस्मद्वचनात् om in b —१८ विजयपालक b, विजयपालश्च P K Ch (cf 24 3, 25 5), विजयधर्मा M, विजय Be l B1 —१९ P om °गृह °—२० Be om संयम्य —२१ संरक्ष P, रक्षताम् N b Telang's E, रक्ष्यतामिति यावत् M —२२ मया om in N K Be Ch —२३ वृषलस्य N —२४ कथित भवति K Ch M —२५ वृषल] स एव N Be M ed II V —२६ प्राण] सर्व Be (orig), सर्वप्राणहर Ch, सर्वस्वह[र]ण M —२७ दण्डम्] दातुम् b —२८ आज्ञापयिष्यतीति N, आज्ञापयतीति M, उत्पादयिष्यति P —२९ उपाध्याय इति Be —३० श्रेष्ठिन्] चन्दनदास N, च° इत आगम्यता Ch इत इत श्रेष्ठिन् M, इत श्रेष्ठिन् इत b —३१ उत्थाय om in Be —३२ अअम् N b P, अयम् h Be, अअमहम् B1, अयश २ M, N Be ins अज before अअ —३३ आगच्छामि N K Be —३४ दिट्ठिया Be, दिष्ट्या आत्मेन मित्रकार्येण Grah —३५ विणासो जणिदो ed. I II —३६ N M om. उण —३७ पुरिसद्दोसेण P

चाण । सहर्षम् । हन्त लब्ध इदानीं राक्षसः । कुतः ।

त्यजत्यप्रियवत्प्राणान् यथा तस्यायमापदि ।
तथैवास्यापदि प्राणा नूनं तस्यापि न प्रियाः ॥ २६ ॥

नेपथ्ये कलकलः ।

प्रविश्य शिष्यः ।

उपाध्याय एष खलु सिद्धार्थकः शकटदासं वध्यमानं वध्यभूमेरादाय समपक्रान्तः ।

चाण । आत्मगतम् । साधु सिद्धार्थक साधु । कृतः कार्यारम्भः । प्रकाशम् । कथम् । अपक्रान्तः । सक्रोधम् । वत्स उच्यतां भागुरायणो यथा त्वरितं संभावयैनमिति ।

शिष्यः । निष्क्रम्य प्रविश्य च । उपाध्याय हा धिक् कष्टम् । अपक्रान्तो भागुरायणः एव ।

चाण । आत्मगतम् । व्रजतु कार्यसिद्धये । प्रकाशम् सक्रोधम् । वत्स

---

१ हन्त] हस्त P — २ लब्ध] गृहीत M — ३ दुरात्मा राक्षस N — ४ तथास्याप्यापदि N b cd I, तथास्यापदि च M, तथैतस्यापदि P — ५ नून] ध्रुव M — ६ शार्ङ्गरव ज्ञायता किमेतत् । प्राविश्य शिष्य २ उपाध्याय एष खलु b Ch (एतदिति), ज्ञायता किमेतत् । शि° । परिक्राय । हा धिक् कष्टमपक्रान्त शकट° सिद्धार्थकेनापनीयमानो वध्यभूमे K, शार्ङ्गरव प्रविश्य शिष्य । उपाध्याय आज्ञापय । चा° किमेष °कल । शिष्य । विभाव्य । उपाध्याय एष खलु etc Be l B1 (om खलु) — ७ P om खलु — ८ सिद्धार्थक after समपक्रान्त Be — ९ वध्यमान] Ch om — १० वध्यभूमे] आदाय रणभूमे P — ११ समपक्रान्त] अपक्रान्त N समतिक्रान्त B1, P has सम° before शकटदास — १२ कृतस्त्वया N, B1 om कृत °रम्भ — १३ शार्ङ्गरव २ कथमपक्रान्त N कथमपक्रान्त K प्रसह्य किमयमपक्रान्त b, प्रसृत्य कथमपक्रान्त P, प्रसह्य किमपक्रान्त । प्रकाश सक्रोध Be प्रसह्य किमपक्रान्त सक्रोध वत्स l B1, N om the text from वत्स as far as प्रविश्य M om the text from शिष्य as far as हा धिक्] — १४ वत्स om in K — १५ K B1 om यथा — १६ l त्वरितो — १७ b K om एन, Ch एन सभावयति — १८ पुन प्रविश्य b K Be प्रविश्य सविषाद b — १९ P om उपाध्याय, N हा हा, Be Ch om हा — २० भागुरायणोऽप्यपक्रान्त K — २१ एव] om. in Ch Be, च M, पि N L — २२ B1 om the text from व्रजतु to सर्वेषा °शिवा — २३ M om वत्स, वत्स कृत विषादेन b

अस्मद्वचनादुच्यन्तां भद्रभटपुरुषदत्तहिङ्गुरातबलगुप्तराजसेनरोहिताक्षविजयवर्माणः । शीघ्रमनुसृत्य गृह्यतां दुरात्मा शकटदास इति ।

शिष्यः । यदाज्ञापयत्युपाध्यायः । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य सविषादम् । उपाध्याय हा धिक् कष्टम् । सर्वमेवं तन्त्रमाकुलीभूतम् । तेऽपि खलु भद्रभटप्रभृतयः प्रथमतरमप्रभातायामेव रजन्यामपक्रान्ताः ।

चाण । स्वगतम् । सर्वेषामेव पन्थानः शिवाः सन्तु । प्रकाशम् । वत्स कृतं विषादेन । पश्य ।

ये याताः किमपि प्रधार्य हृदये पूर्वं गता एव ते
ये तिष्ठन्ति भवन्तु तेऽपि गमने कामं सकामोद्यमाः ।
एका केवलमर्थसाधनविधौ सेनाशतेभ्योऽधिका
नन्दोन्मूलनदृष्टवीर्यमहिमा बुद्धिस्तु मा गान्मम ॥ २७ ॥

उत्थाय । तानेव भद्रभटप्रभृतीन् दुरात्मनो ग्राहयामि । आत्मगतम् । दुरात्मन् राक्षस । क्व यास्यसि । एषोऽहमचिराद्भवन्तम्

---

१ b Be M om. अस्मद्वचनात्; मद्वचनादुच्यतां Ch —२ हिङ्ग(?)राज N, डिंगिरात b Ch; डिंडि° Be, डिंकि° M, डिंगरात° L, om. in K—३ बलगुप्तक b; बालगुप्त° M; om. in K.—४ K. om. राजसेनरो.—५ लोहित Be—६ विजय°] चित्र° P, चित्र° K.—७ °वर्माणः सेनापतयः P—८ शकटदास] भागुरायण b Be M L l, द्वावप्येतावपीति K; गृह्येतां द्वाविति Ch, after शकटदास N adds नेच्छति भागुरायण इति.—९ M. om पुनः —१० M om. उपाध्याय.—११ हाहा N M—१२ N M om कष्टं—१३ एव] एतत् M — १४ तन्त्रम्] om. in P; चक्रम् l—१५ समाकुलीभूतम् P.—१६ खलु om in P M—१७ °तरमेव प्र° K; प्रथमस एवाप्रभा° P, प्रथमतः प्रभातायामेव M; प्रथमं उषस्येव L—१८ सर्वेषाम्] सर्वथा L M. L. om. एव.—१९ सन्तु] भवन्तु N—२० शिवाः] सिद्धाः b, शिवाः भवन्तु प° N, शिवाः सन्तु प° K Be Ch; शिवाः प° सन्तु M b (सिद्धाः); प° शि° भ° P.—२१ कृतं] अलं N b—२२ सकाम°] प्रकाम° Ch ed. I. II उद्यमाः] उद्याताः N.—२३ केवलमेव साधन° N Ch Be M—२४ °महिमा] विभवो Ch, विभवा Bi.—२५ उत्थाय प्रत्यक्षवदाकाशे लक्ष्यं बद्धा b, ed. I. II. III. (omitting प्रत्यक्षवद्); after ग्राहयामि in M.—२६ एष दुरात्मनो भ° N b K Be l Bi Ch M; एष खलु ed. I. II.—२७ ग्राहयिष्यामि N Be l Bi, आहरामि b ed. I—V.—२८ आ दुरात्मन् M; राक्षसहतक K.—२९ केदानीं ed. I–V.—३० यासि K.

स्वच्छन्दमेकचरमुज्ज्वलदानशक्तिम्[1]
उत्सेकिना[2] बलमदेन विदह्यमानम्[3] ।
बुद्ध्या निगृह्य वृषलस्य कृते क्रियायाम्[4]
आरण्यकं गजमिव प्रगुणीकरोमि[5] ॥ २८ ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे[6] ।

इति मुद्राराक्षसे प्रथमोऽङ्कः ।

---

१ उत्सेकिनम् M; प्रस्यन्दिना P—२ मदबलेन Ch M. ed. III IV.—३ विगाह्यमानं N 1 b, [...] ह्यमानं K; विगाह्यमानं Grah; विभज्यमानं P, विदह्यमानं Be Bi Ch M Dhruva's S.—४ क्रियाभिः M.—५ प्रगुणीकरोमि] in marg आयत्तीकरोमि P—६ इति परिक्रम्य निष्क्रान्तास्सर्वे M—

ततः प्रविशत्याहितुण्डिकः ।

आहि । जाणन्ति तन्तजुत्ति[1] जहेट्ठिअं[2] मण्डलं अहिलिहन्ति ।
जे मन्तरक्खण[3]परा ते सप्पणराहिवे[4] उवअरन्ति[5] ॥ १ ॥ ॥२९

आकाशे[6] । अज्ज[7] किं भणासि । को[8] तुमं त्ति । अज्ज[9] अहं खु[10] आहितुण्डिओ[11] जिण्ण[12]विसो णाम[13] । किं भणा[14]सि । अहं पि[15] अहिणा खेलिदुं[16] इच्छामि त्ति[17] । अर्ध[18] कदरं[19] उण[20] अज्जो[21] वुत्तिं[22] उव[23]जीवदि । किं[24] भणासि । राअकुलसेव[25]ओ म्हि[26] त्ति । णं[27] खेलदि[28] जेव[29] अज्जो अहिणा[30] ।

---

१ जुत्तिं b Ch; P in marg. उपायुक्ति.—२ जहट्ठिदं P; अहिछिअं K Ch (an illeg. addit. by sec. h.); अथ स्थिरं Chāyā d.—३ परा] वरा P K Bi—४ °पराहिवा M.—५ उवयरन्ति N; उभरन्ति b; उपभरन्ति P, उभयरन्ति K; उभअरन्ति Ch; होंति M.—६ आकाशे लक्ष्यं बद्ध्वा P.—७ अज्ज तुमं उण किं ed. I; किं तुमं भणासि ed. III.—८ को तुअं त्ति Be; तु० यं त्ति M.—९ अज्ज om. in P K M; अहं अज्ज Ch;—१० क्खु P De—११ °तुण्डओ N °तुण्डिओ ed. I. II.—१२ जिण्णविसो] सु०णयिसो (=शून्यविषो) M; सु-ण्णविसो My.—१३ पुनराकाशे before किं added in ed. I. II.—१४ भणसि b.—१५ अहम्पि P; अहं वि Bi.—१६ कीडिदुम् Ch; कीळिडुं M; om. in b—१७ त्ति om. in P Bo Ch.—१८ अह M.—१९ कअरं Bo कअरं Bi.—२० किम्पुन N अज्जो उण कदरं K Ch; पुण M.—२१ अज्जो after उवजीवदि P Be M Bi.—२२ विर्त्ति b P K Be Ch I Bi; वित्तआम् N; वुत्तिं M My; वत्तीं L.—२३ उपजीअदि Ch; उअजीवदि b P K; आजीअदि Be I; आजीअदि अज्जो Bi—२४ पुनराकाशे before किं ed I. II; अज्ज किं भ° N; किं उण भ°ed. I.—२५ °वको P; °उलसेवको N; उएलसेअको Ch; °उळसेवओ M; °उलसेवओ Bi; रायकुलसेवको K Be.—२६ ह्मि b K Cb; om. in N M Bi.—२७ णं] तेण हि Ch.—२८ खेडदि Ch; खेलदु Bo Bi.—२९ जेव्व Be Bi; एव्व M; ed. III Ch om.—३० अहिणा] सप्पेहिं N P K.—अहिणा अ० ओ M.—

कथं विअ ।

वालग्गाहि अमन्तोसहिकुसलो मत्तगअवरारोहो ।
राअकुलसेवैओ त्ति अवस्सं तिण्णि नि विणासमणुहोन्ति ॥ २ ॥ ३० ॥

कधं । अदिक्कन्तो एसो । पुनरप्याकाशे । अज्ज तुमं किं भणासि । किं एदेसुं पेडालसमुग्गएसुं ति । अज्ज जीविआसंपादआ सप्पा सदांडा । किं[13] भणासि ।

---

१ P om कध विअ, K om विअ, कध वि b, किन्ति Ch, कध ति Be B1, कह(?) ति M, किं भणासि कध त्ति ed. I II, कह विअ ed III –V P ins. पुनरप्याकाशे before अमन्तो —२ अमन्तोसहिकुसलो वालग्गाही (हि) all Mss (P °सधि°) excepting M which reads णो मन्तो°, °ग्गाहि अणुकुमन्तो (?) मत्तगअवरारोहणे N°, गाही अयिप्प मत्तो मत्तगअवरारोहो b, °गाही अविण्णावाकुसो मत्तगअवरारोहो P, °गाही अइअमत्तो मत्तगअवरारोहि K, °ग्गाही अइपमत्तो मत्तगअवरोरोहो Ch, °ग्गाही ॥ पमत्ते । मत्तगयवरारोहणो Be, अदिप्पमत्तो अ मत्तग आरोहो वा M, °ग्गाही पमत्तो मत्तगआरोहणे B1, मत्तमत्तगआरोही L, मअजआरोही My —३ लद्धाधिआरो अ जिअकासी राअउलसेयको त्ति N, ल° जितकासी राअसेवकोत्ति K, ल° जिद्कामी राअसेयकोत्ति P, लधाहि° जिअकासी रायसेयको Be लद्धाहिआरो जिअकासी राअसेवओ त्ति B1, लद्धाहिआरो जिदआसी राअसेवको Ch, जिअकासी राअउलसेयिसदो (?) M, ल॰धाहिआरो जिदभासी My, लद्धाधिआरो जिद्काशी राअसेवओति L —४ तदा जेव एदे अवस्स N, तदा जेव तिणि ओ (?) एदे वि अवस्स b तिण्णि एदे एदेहि जेव P तिण्णि ओ वि एदे अवस्स K, तदो जेव्व एदे तिणि पुरूसा अवस्स Be तदो जेव्व एदे तिण्णि पुरिसा अवस्स B1 तिणि ओ वि एदे अवस्स Ch, तदो एव्व एदे अवस्स M एते ति॰णि वि अवस्स L, एदे ति॰णि विअयसिअ My —५ °भवन्ति N b Ch °हवन्ति P K I °भवदि Be ब्वहान्ति M, अणुहोन्ति L, अणुहवदि B1, My reconstruction of the verse is conjectural —६ कध दिट्ठमत्तो ed I II. कधदि° ed II, कह दिट्ठमेत्तो ed III, कह M अये B1 —आधिकन्तो N P, अदिकन्तो Ch, इति (del sec. m) अपातिक्तो Be, अदिक्कदो B1, N K Be Ch B1 om एसो —७ आकाशे लक्ष्य बद्धा K —८ तुव तुण M, तुम ज्ण b Be B1 ed I II तुम वि P —९ एदेसु N b एसु M— १० पेडासमुग्गकेसु N पेदासमुग्गकेसु b पेड्डालसमुग्गएसु P in marg हडपी इति ख्यातयुग्मेषु K, पेडाल °सुत्ति (orig, sec h del ल) Be, पेडुअसमुग्ग° Ch, पेडअसुमुग्गएसु त्ति M पेडालसमुग्गएसु त्ति B1 (Dhruva quotes from Dvirupakosa 49 Hindi पेडारा, a large basket) °पेडा° ed. I पेड्डा° ed II, पेडाल° ed III पेटालकसमुद्ग (?) केषु पेडीति प्रसिद्धेषु Grah, पेलासमुद्गक शोक्त सर्पधारणभाजनमिति घोष Vat., ति om. in b P K— ११ K om अज्ज —१२ जीविकाए सपादआ b जीविआए सपादआ L ed III, अप्पजीवि आसम्पादआ ed I II जीविआसपादया Be, जीविआ (without सपादआ) P K Ch (add वि), जीविअ अ जीविआसपादआ M जीविआए मपाअका My, om in Grah जीविकासदर्पान् (v l सदर्पान्) सदष्ट्रान् सर्पान् दर्शयितुमिच्छामि Vat, सदाढा om. in N b M B1, सदाढसप्पा K, सदाढा सप्पा Ch सदंष्ट्रा सर्पा Grah —१३ पुनराकाशे before किं ed I II अज्ज किं P —

पेक्खिदुं इच्छामि त्ति[1] । पसीददु पसीददु[2] अज्जो । अत्थाणं खु[3] एदं । तॅा[4] जइ[5] कोदूहलं[6] तॅा[7] एहि । एदस्सिं[8] आवासे[9] दंसेमि । किं[10] भणासि । एदं[11] खु[12] भट्टिणो अमच्चरक्खसस्स गेहं[13] । णत्थि[14] अम्हारिसाणं[15] पवेसो त्ति । तेण हि[16] गच्छदु अज्जो । जीविआए[17] पसाएणं अत्थि मे इध[18] पवेसो त्ति[19] । कधं । एसो वि अदिक्कन्तो[20] ।

दिशोऽवलोक्य[21] संस्कृतमाश्रित्य[22] स्वगतम् ।

अहो[23] आश्चर्यम् । चाणक्यमति[24]परिगृहीतं चन्द्रगुप्तमवलोक्य[25] विफलमिव[26] राक्षस[27]प्रयत्नमवगच्छामि[28] । राक्षसमति[29]परि[30]गृहीतं मलयकेतुमवलोक्य[31] चलित[32]मिवाधि[33]राज्याच्चन्द्रगुप्तमवगच्छामि । कुतः ।

---

१ K Ch om त्ति पेक्खिउ M, अत्थि पेक्खिदु इच्छा ममेति L—२ पसीददु once only P Ch M B1, पसीअदु २ N, पेक्खदु अज्जो L—३ क्खु P K—४ K om ता—५ जदि N b M—६ before कोदूहल b Ch M ed. I II ins दे, कोऊहल Be Ch, कुदूहल एवेहि N—७ ता before एहि om. in N b Grah—८ एदस्सिं] तस्सि K, M om—९ आवासके] N, आवासे ed I II, आवास०मि My, ए° आवासे पविसिअ b Be B1, एत्थ पविसिअ P, अस्मिन्नावासे Grah—१० ता किं P—११ एद omitted here and inserted before गेह in Ch.—१२ क्खु P K Be, M *om* भट्टिणो—१३ गेह] घर B1—१४ ता एत्थ णत्थि B1, णत्थि इध ed I II, णत्थि एत्थ Ch, इह पवेसो b Be M इहप्पवेसो L, इह after अम्हा° b Be M ed III, अत्र प्रवेश इति Grah,—१५ अह्मा° N b B1, अम्मा° M—१६ Be B1 om हि—१७ जीविआए पसाएण N b K M (°वसा°), जीविआपसाएण Ch, जीविदा° P, मम उण जीविआपसाएण अत्थि इ [ह] प्पवसो L मह उण जीविआए प° B1, जीविकाप्रसादेन । अत्र च जीविका सर्पक्रीडेति स्पष्ट Grah—१८ इध] *om* in K Be B1, इह N M, एत्थ मम ed I II, मम पुण जीविआए प° अत्थि एत्थ पवेसो ed III—प्पवेसो Ch—१९ ति M, om in ed III—२० कध° अदिक्कन्तो om in N K M Grah, णिग्गदो P—२१ दिशो ऽवलोक्य] विलोक्य K om in N b Be M B1—सविस्मयम् ins in b Ch—२२ संस्कृतमाश्रित्य om in N b P K M आश्चर्यम् संस्कृतमाश्रित्य Be—२३ अहो om in P K M Be Ch, आश्चर्यम् om in Ch Be, भो आश्चर्यमाश्चर्यं B1—२४ °मतिबल° M—२५ अवलोक्य] अवेक्ष्य N b Be M B1—२६ निष्फलम् M—२७ राक्षसस्य P M—२८ अवगच्छामि] पश्यामि M K (प्र ?)—२९ °मतिबल° b M—३० °गृहीत च N B1, M om परि—३१ अवलोक्य] अवेक्ष्य N K Be M—३२ चलितम्] पतितम् P—३३ अधि om in Be M, चलिताधिराज्यमिव Ch राज्याच्चलितमिव Be B1, विफलमिव चाणक्यप्रयत्नमवगच्छामि L—अवगच्छामि] अधि° P, पश्यामि K Ch

कौटिल्यधीरज्जुनिबद्धमूर्तिं मन्ये[1] स्थिरां मौर्यकुलस्य[2] लक्ष्मीम् ।
उपायहस्तैरपि[3] राक्षसेन[4] व्याकृष्यमाणामिव[5] लक्षयामि ॥ ३ ॥ ३१ ॥

तदेवमनयोः सुनयशालिनोः[6] सुसचिवयोर्विरोधे[7] संशयितेव राज्यलक्ष्मी-र्लक्ष्यते । कुतः ।

विरुद्धयोर्भृशमिह मन्त्रिमुख्ययोर्महावने वनगजयोरिवान्तरे[10] ।
अनिश्चयाद्गजवशयेव भीतया गतागतैर्ध्रुवमिह[11] खिद्यते[12] श्रिया ॥ ४ ॥ ३२ ॥

तद्यावदहम[13]मात्यराक्षसं पश्यामि[14] ।

तत: प्रविशत्यासनस्थ: स्वभवनगत:[15] पुरुषेणानुगम्यमान:[16] सचिन्तो राक्षस: ।

राक्ष । सबाष्पम्[17] । कष्टं भोः कष्टम् ।

वृष्णीनामिव नीतिविक्रमगुणव्यापारशान्तद्विषां[18]
नन्दानां विपुले[19] कुले ऽकरुणया नीते नियत्या क्षयम् ।
चिन्तावेशसमाकुलेन मनसा रात्रिंदिवं[20] जाग्रतः
सैवेयं[21] मम चित्रकर्मरचना भित्तिं विना वर्तते ॥ ५ ॥ ३३ ॥

अथवा[22] ।

नेदं विस्मृतभक्तिना न विषयव्यासङ्ग[23]मूढात्मना
प्राणप्रच्युतिभीरुणा न च मया नात्मप्रतिष्ठार्थिना ।

---

१ मन्ये] जाने K—२ मौर्यनृपस्य ed. III.—३ हस्तेन P; हस्तेन च M; हस्तैः all other Mss—अपि] इव K Ch Bi; इह Be, om. in. P—४ राक्षसस्य M.—५ व्याकृष्य° N; निःकृष्य° Be Ch; निकृष्य° b K B1, विकृष्य° ed. I. II; विनृष्य° P.—६ बुद्धिशालिनोः b Be 1 ed. III.—सुनय° after स्वसचिव° P, ed I. II. om. सु.—७ विरोधेन Ch.—८ राज्य°] नन्दकुल all Mss excepting P.—९ मृशमिव b.—१० अन्तरेण K.—११ ध्रुवम्] भृशम् ed I. II.—१२ खिद्यते] विद्यते Ch.—१३ P M om. अहम्.—१४ पश्यामि] एष गच्छामि 1 Be; °राक्षसगृहं प्रविशामि Bi.—१५ °भवनपरिगतः P—१६ पुरुषेणोपगतः N. From णानुगम्यमानः as far as 44, 1 °नीयताम् । पुरु° om. in Ch.—१७ अवलोक्य P (om. सबाष्पं); ऊर्ध्वमय° ed. I. II; भोः कष्टं om. in K; कष्टं भोः क° om. in B1.—१८ द्विषां] त्विषां P.—१९ विपुले] विमले K; सकले Bi.—२० रात्रिं] नक्तं N M—२१ सर्वेयम्मम N M.—२२ अपि च P.—२३ °व्यासङ्ग°] °व्यापार° P ed. I. II; °मूढ°] °रूढ° ed. III.

अत्यर्थं परदास्यमेत्य निपुणं नीतौ मनो दीयते
देवः स्वर्गगतोऽपि शात्रववधेनाराधितः स्यादिति ॥ ६ ॥ ३४ ॥

आकाशमवलोकयन् सास्रम् ।

भगवति कमलालये भृशमगुणज्ञासि । कुतः ।

आनन्दहेतुमपि देवमपास्य नन्दं
रक्तासि किं कथय विकृतमौर्यपुत्रे ।
दानाम्बुराजिरिव गन्धगजस्य नाशे
तत्रैव किं न चपले प्रलयं गतासि ॥ ७ ॥ ३५ ॥

अपि च । अनभिजाते ।

पृथिव्यां किं दग्धाः प्रथितकुलजा भूमिपतयः
पतिं पापे मौर्यं यदसि कुलहीनं वृतवती ।
प्रकृत्या वाकाशप्रभवकुसुमप्रान्तचपला
पुरन्ध्रीणां प्रज्ञा पुरुषगुणविज्ञानविमुखी ॥ ८ ॥ ३६ ॥

अपि च । अविनीते । तदहमाश्रयोन्मूलनेनैव त्वामकामां करोमि । विचिन्त्य । मया तावत् सुहृत्तमस्य चन्दनदासस्य गृहे गृहजनं निक्षिप्य नगरान्निर्गच्छता न्याय्यमनुष्ठितम् । किं कारणमिति । कुसुमपुराभियोगं प्रत्यनुदासीनो राक्षस इति तत्रस्थानामस्माभिः सहैककार्याणां देवपादोपजीविनां नोद्यमः शिथिलीभविष्यति । चन्द्रगुप्तशरीरमभिद्रोग्धुमसत्प्रयुक्तानां तीक्ष्णरसदादीनामुपं-

---

१ दीयते] नीयते N.—२ °वधैर् L.—३ आकाशे M; आकाशमेव P.—४ Bi om. कुतः.—५ °सेतुम् Bi.—६ नन्दमपास्य देवम् P M.—७ सक्ता M L; विकृत°] N; दस्तक° M; दुःकुल° Bi; वैरिणि all other Mss.—८ मत्तगजस्य N.—९ अजार्ये N.—१० कुल°] गुण° Bi.—११ कृतवती P M ed I, II. V.—१२ प्रकृत्यैवा° b Bi.—१३ प्रान्त] प्राय P प्राप्ति b.—१४ N om. अपि च; Haag proposes to omit अपि च अविनीते; Dhruva अयि अविनीते.—१५ M om. तद्; अहमयम् Be.—१६ त्वाम्] भवतीम् K; असकामाह्‌ करिष्यामि N.—१७ निष्कामता P.—१८ किं कारणम्] कुतः ed. III.—१९ सहैककर्मणां K.—२० देवपादपद्मोप° N.—२१ भविष्यतीति ed. I, II.; advocated by Haag.—२२ °दाद्दीनां N K M l, दायिनां P Bi; दानां b; indistinctly Be.—२३ °उपग्रहार्थं P.

संग्रहार्थं प्रकृत्युपजापार्थं च महता कोषसंचयेन स्थापितः शकटदासः । प्रतिक्षणमरातिवृत्तान्तोपलब्धये तत्संघातभेदाय च व्यापारिताः सुहृदो जीवसिद्धिप्रभृतयः । तत् किमत्र बहुना ।

इष्टात्मजः सपदि सान्वय एव देवः
शार्दूलपोतमिव यं परिपुष्य नष्टः ।
तस्यैव बुद्धिविशिखेन भिनद्मि मर्म
वर्मीभवेद्यदि न दैवमदृश्यमानम् ॥ ९ ॥ ३७ ॥

ततः प्रविशति कञ्चुकी ।

कञ्चुकी ।

कामं नन्दमिव प्रमथ्य जरया चाणक्यनीत्या यथा 1
धर्मो मौर्य इव क्रमेण नगरे नीतः प्रतिष्ठां मयि ।
तं संप्रत्युपचीयमानमपि मे लब्धान्तरः सेवया
लोभो राक्षसवज्जयाय यतते जेतुं न शक्नोति च ॥ १० ॥ ३८ ॥

इदममात्यराक्षसगृहम् । यावत्प्रविशामि । परिक्रम्योपसृत्य च । स्वस्ति भवते ।

१ प्रकृत्युपजापार्थं P, परकृत्यपक्षोपग्रहार्थं N, परकृत्योपजापार्थं b ed II-V परकृत्यपक्षोपजापार्थं ed I °कृत्योपक्षेपसग्रहार्थं Bo l Telangs E G, परपक्षोपजापार्थं M B₁, om in k.—२ सन्स्थापित N—३ वृत्तान्त] वृत्त L—४ तत्संहतिभेदाय N b महतिभेदनाय Bo l B₁—५ च] om in P मया B₁—६ P L k om अत्र; बहुना] अधुना k.—७ देव] नन्द P—८ परिपोष्य N M L—९ भिनत्ति P—१० न यदि Bo M.—११ अदृश्यमानम् N P k Be अदृश्यरूप b M L अमृष्यमाण ed II, अमृष्यमाण l B₁ ed V—१२ क नाट्येन परिक्रम्य इदममात्यराक्षसस्य गृहं यावत्प्रविशामि B₁—१३ जरसा P—१४ क्रमेण] Telangs M II प्रसह्य—१५ अपि] अनु L—१६ जयाय P Bo L l B₁ ed II V all other MSS चिराय—१७ च] तम् L—१८ अयमसौ राक्षसो यस्याहम्प्रेषित परिक्रम्य etc N परिक्रम्योपसृत्य च । इदममात्यराक्षसगृहमुपविशामि । प्रविशामि । जयत्वमात्यराक्षस b नाट्येनावलोक्य । अयमसौ राक्षस । स्वस्ति भवते k, परिक्रम्योपसृत्य च स्वस्ति भ° Be, उपसृत्य only M दृष्ट्वा । अयममात्यराक्षस । परिक्रम्योपसृत्य च । अमात्य स्वस्ति भवते ed I II, परिक्रम्योपसृत्य च । इदम्° गृहम् (यावत् l) प्रविशामि । प्रविश्यावलोक्य (विलोक्य l) च स्वस्ति etc ed III L l परिक्रम्योपसृत्य । इदममा° शामि । प्रविश्यावलोक्य च B₁

राक्ष । आर्य अभिवादये । प्रियंवदक आसनमानीयताम् ।

पुरु । एदं आसणं । उवविसदु अज्जो ।

कञ्चु । नाट्येनोपविश्य । अमात्य कुमारो मलयकेतुरमात्यं विज्ञापयति । चिरात्प्रभृत्यार्यः परित्यक्तोचितशरीरसंस्कार इति पीड्यते मे हृदयम् । यद्यपि स्वामिगुणाः न शक्यन्ते विस्मर्तुं तथापि मद्विज्ञापनां मानयितुमर्हत्यार्यः । इत्याभरणं दर्शयित्वा । अमात्य इदमाभरणं कुमारेण स्वशरीरादवतार्य प्रेषितं धारयितुमर्हत्यार्यः ।

राक्ष । आर्य जाजले विज्ञाप्यतामस्मद्वचनात् कुमारः । विस्मृता भवद्गुणपक्षपातिना मया स्वामिगुणाः । किं तु

न तावन्निर्वीर्यैः परपरिभवाक्रान्तिकृपणैः
वहाम्यङ्गैरेभिः प्रतनुमपि संस्काररचनाम् ।
न यावन्निःशेषक्षयितरिपुचक्रस्य निहितं
सुगाङ्गे हेमाङ्कं नृवर तव सिंहासनमिदम् ॥ ११ ॥ ३९ ॥

---

१ P om. आर्य; आर्य जाजले Be l Bi ed. I. II —२ आर्ति° om. अत्रभवतः ins. in N Be M l; उपनय K; अत्रोपनय ed. I; अत्रभवत उपनय Bi ed II, कञ्चु° । स्वस्ति भवेत् । राक्ष° । प्रियंवदकासनमानीयताम् b —३ उअविसदु K Ch; उप° K; उपविसदु b, एत्थ आसने उपविसदु N; उवेपविसदु Bi.—४ after उपविश्य P b l insert रा° । किमागमनप्रयोजनम् । क°.—५ P om. अमात्य.—६ K Be Ch om. कुमारो.—७ अमात्यं] त्वां (before मलयकेतुः) Ch; अमात्यराक्षसं P—८ Ch Be om. आर्यः.—९ परित्यक्त°] परिहृत K.—१० °उपचित° P—११ b om. °शरीर°—१२ °संस्कार] परिष्कार Ch —१३ खिद्यते मे शरीरं P.—१४ N Be Bl ins. सहसा after °गुणाः; M after न; b after यद्यपि.—१५ विस्मर्तुं न शक्यन्ते K Ch Be—१६ मानयतु l.—१७ Be Ch M om. अमात्य.—१८ आभरणानि° प्रेषितानि b L ed. I-III.— स्वशरीरादवतार्य कुमारेण N b Ch (च शरी°); शरीरादवतार्य कु° Be M Bi: स्व° क° अ° K.—१९ आर्याय प्रेषितं P.—२० तत्परिदधात्वार्यः K Ch (orig)—२१ P om. जाजले; आर्य कञ्चुकिन् N.—२२ विज्ञप्यताम् N; उच्यताम् K Ch.—२३ मे भवद्° पातेन N Be l, स्वामिगुणा भवद्° पातिना मे हृदयेन K Ch; मया भवद्° M; °पातेन L (मया om.); एव भवद्° b, मे भगवद्गुणापेक्षया Bi.—२४ आक्रान्ति] °क्लान्ति N P Ch, °क्लेश K; आक्रान्ति° Grah.—कृपणैः] निपुणैः P.—२५ °क्षपित° N b K Ch L; क्षापित Bi.—२६ चक्रस्य] पक्षस्य N.—२७ सगाङ्गे P (in marg क्षितिगृहे) K; सुगाङ्गे N b Be M Bi Grah; सुगाङ्गे Ch.—२८ °ङ्क° N P(?) हेमाङ्कं सुवर्णघटितम् Grah.

कञ्चु[1]। अमात्ये नेतरि सुलभमेवत्[2] कुमारस्य[3]। तत् प्रतिमान्यतां[4] कुमारस्य प्रथमः[5] प्रणयः ।

राक्ष । आर्य[6] कुमार[7] इवानतिक्रमणीयवचनो[8] भवानपि । तदनुष्ठीयतां[9] कुमारस्याज्ञा ।

कञ्चु । नाट्येन भूषणानि[10] परिधाप्य । स्वस्ति भवते । साधयाम्यहम्[11] ।

राक्ष । आर्य अभिवादये[12] ।

कञ्चु । निष्क्रान्तः ।

राक्ष । प्रियंवदक ज्ञायतां को[13] ऽस्मद्दर्शनार्थी[14] द्वारि तिष्ठति[15] ।

पुरु । जं अज्जो[16] आणवेदि । इति निष्क्रम्य[17] आहितुण्डिकं दृष्ट्वा । अज्ज[18] को तुमं[19] । 1

आहि । भद्द[20] अहं खु[21] आहितुण्डिओ जिण्णविसो णाम[22] । इच्छामि[23] अमच्चरक्खसस्स[24] पुरदो[25] सप्पेहिं खेलिदुं[26] ।

---

१ अमात्य अमात्ये Bo, अमात्य नेतरि [in marg त्वयि] Ch —२ सर्वमपि सुलभं P.—३ कुमारस्य] कुमारेण N K Bo, N adds अवगम्यते after it.—४ प्रतिमन्यतां Bo, खलु मान्यतां Bi—५ अयम्प्रथमः N —६ आर्य तिष्ठतु कुमारः K —७ कुमार इव] कुमारवद् Bo कुमारादपि Bi —८ °वचनो मे भवान् K Bo Ch Bi, °शासनो भवान् M.—९ अनुष्ठीयते कुमाराज्ञा Be.—१० आभरणानि N, नाट्येन भूषयित्वा M —११ साधयाम्यहं स्वाधिकारं N, गच्छाम्यहमितः P —१२ K om. this line, गम्यतामार्याभिवादये M, ed. I. II add कञ्चु° स्वनियोगं साधयाम्यहमिति सस्पृहो निष्क्रान्तः—१३ को ऽयम् ed I. II, कोऽपि Bo (see h.), N K Ch have कः after द्वारि; M before it.—१४ °दर्शनाकांक्षी K Ch.—१५ तिष्ठतीति M.—१६ अज्जो] देवो K असमो M —१७ निष्क्रम्य] परिक्रम्य P; आहितुण्डिकं प्रतिपृच्छति Bo, पृच्छति L—१८ णं अज्ज ed I II, अज्ज om in P, भद्द Bo l instead of अज्ज —१९ तुमं ति Bo, तुवं M.—२० भद्द om. in K —२१ वत्तु P आहि° अहं M.—२२ जिण्णविसो णाम om. in Bo M l Bi; जुण्णविसो My.—२३ इच्छेमि L—२४ b Ch M Bo om °रक्खस°—२५ पुरओ N, सप्पेहि M (which often om. the Visarga).—२६ कीलिदुं K M ed I. II.

पुरु । चिट्ठ ताव जाव अमच्चस्स णिवेदेमि । राक्षसमुपसृत्य । अज्ज एसो क्खु सप्पजीवी इच्छदि अमच्चस्स पुरदो सप्पेहिं खेलिदुं ।

राक्ष । वामाक्षिस्पन्दं सूचयित्वा आत्मगतम् । कथं । प्रथममेव सर्पदर्शनम् । प्रकाशम् । प्रियंवदक न नः कुतूहलं सर्पेषु । तत्परितोष्य विसर्जयैनम् ।

पुरु । जं अज्जो आणवेदि । निष्क्रम्य आहितुण्डकमुपसृत्य । अज्ज अदंसणेणावि अज्जो पसादं करेदि ण उण दंसणेण ।

आहि । भद्द । विण्णवेहि मह वअणेण अमच्चं । ण केवलं अहं सप्पजीवी ।

---

१ K ins भद्द before चिट्ठ —२ दाव जाव N K Be M Bı, ताव जाव b, चिट्ठदु दाव तुमं अमच्चे ण° P, चिट्ठ दाव अ° Ch, अ °रक्खसं N—तिष्ठतु भवान् यावदमात्यराक्षसस्थाने (?) निवेदयामि Grab (In correlative clauses ताव instead of दाव; see Index of Prakrit words)—३ अज्ज] अमच्च b Be M Bı, । खु Be M —४ सप्पोपजीवी ed I. II. Grab सप्पाजीवी Ch, सप्पजीवनो M —५ इच्छासि M —६ अमच्चस्स पुरदो om in Be Bı, अज्जस्स N —७ इच्छदि after खेलिदुं N, कीलिदुं M, सप्पं दंसेदुं L, दसिदुं K Ch. सप्पाणं अम° पु° दंसेदुं ed I, इच्छति अ° पु° सर्पैः क्रीडितुं दर्शयितु च Grab —८ स्पन्दन Be M (om आत्मगतं)—९ प्रथमम्] मातर् l, आ प्रथममेवाहिदर्शनम् Bi । एव तावत् P —१० कुतुहलं ed I. II, कौतूहलं Bı Be ed. III, कौतुकं b —११ सर्पेषु] सर्पदर्शने Be Bı l ed II, ed I. II ins before it अस्ति —१२ तत्] इत. Be —१३ अज्जो] अमच्चो Be M. —१४ उपसृत्य] उपेत्य M —१५ अज्ज] भद्द b ed I II —१६ उण] दे P, om in b, पुण Be, एसो खु दंसणफलेण दे अमच्चो° N, एसो ■ दे सप्पदंसणेण विना अमच्चो° b, एसो क्खु दे अमच्चो सप्पदंसणपसाअं° K, एसो क्खु अदंसणफलेण ते अमच्चो° Be, एसो क्खु दे जं अम° दंसणेण पसाअं करेदि त अदंसणेण Ch, दंसणफलेण दे अमच्चो प° करेइ M, एसो खु दे दंसणफलेण अमच्चोपसादं करेदि ण उण सप्पदंसणेण L, एसो अदंसणेण फलेण l, दे अदंसणेण जेव अमच्चो पसादं करेदि ण उण सप्पदंसेणण Bı, आर्यो मन्त्रिराक्षसोदर्शनेनैव प्रसादं करोति न पुनर्दर्शनेन Grah । एसो क्खु दे अमच्चो अदंसणेण फलं देदि ण पुण° ed I, एसो क्खु दे अमच्चो [फलं देदि] [पसादं करेदि] ण उण ed II, एसो ■ दे दंसणफलेण अमच्चो° ण उण सप्पदंसणेण ed III; एसो खु दे दंसणफलेण अमच्चो° ed V —१७ M om the text from आहि as far as अमच्चं, आहि° P.—१८ Ch om. भद्द, भद्दमुह b —१९ भद्द Be l Bı, मे P, मम N b K Ch.—२० एवलं P.—२१ P Ch Be M Bı om अहं.—२२ सप्पोवजीवी N ed I II, सप्पाजीइ अवि अ Ch, सप्पोपजीवनो M, उण after it in Bı । पाउअकवि P b K Bı, पाइअकइवि (? N,) पायडकवि Bc, पाउअकई Ch, पाअडकई M; पाउअकवी l ed I. II V, पाउडकवी ed III. L, no Mss has पाउद° (Pischel § 53)

पाउडकवि क्खु अहं । ता जइ[1] मे[2] दंसणेण अमच्चो[3] पसादं[4] ण करेदि[5] ता एदं पि[6] पत्तअं[7] वाचेदुं[8] पसीददु त्ति[9] । पत्रमर्पयति ।

पुरु । पत्रं गृहीत्वा[10] राक्षसमुपसृत्य । अमच्च[11] एसो[12] क्खु सप्पजीवी[13] विण्णवेदि[14] । ण केवलं[15] अहं[16] सप्पजीवी[17] । पाउडकवि[18] क्खु अहं । ता जइ[19] मे[20] दंसणेण[21] अमच्चो पसादं[22] ण करेदि[23] ता[24] एदं पि[25] पत्तअं[26] वाचेदुं[27] पसीददु त्ति ।

राक्ष । पत्रं गृहीत्वा वाचयति[28] ।

पाऊण णिरवसेसं[29] कुसुमरसं अत्तणो[30] कुसलआए[31] ।
जं उग्गिरेइ[32] भमरो तं अण्णाणं कुणइ कज्जं ॥ १२ ॥ ४० ॥

विचिन्त्य । आत्मगतम्[33] । अये[34] कुसुमपुरवृत्तान्तज्ञो ऽहं भवत्प्रणिधिश्चेति[35] गाथार्थः । कार्य[36]व्यग्रत्वान्मनसः प्रभूतत्वाच्च प्रणिधीनां विस्मृतम्[37] । इदानीं स्मृति-

१ जदि N Bo—२ मे] मम P K मह Be; om. in N.—३ अमच्चो] अज्जो P.—४ पसाअं K । ण दंसणेण प° मे N, अदंसणेण Ch; दंसणेण विणा Bi (omitting ण before करेदि)—५ करेइ M.—६ Be Bi om. पि; पि दाव N.—७ पत्तं Ch—८ वाचेदु b K Bo Ch; वाचेदुं पसादेदु०त्ति M; वाचिअ पसादं क° Bi—९ त्ति om. in P, पत्रमर्पयति om. in P Bo M—१० पत्रं गृहीत्वा om in Be । उपेत्य M—११ अमच्च om. in N—१२ एसो om. in Ch M, सु N b—१३ सप्पजीवी] सप्पोपजीवनो M, आहितुण्डिओ b Be Ch; आहितु° जिण्णविसो K—१४ अमच्चं विण्णवेदि b Be Bi ed. III—१५ण एवलं P—१६ अहं om. in P Ch Bi—१७ सप्पोवजीवी N Grah (उप°); सप्पजीइ Ch—१८ पाउअकवि P b K; पाइअकइवि N; पायइकवि Be, पाउअकइ Ch, ण केवलमित्यादि पठति M; सप्पजीवी क्खु अहं दण पाउअकवि Bi, खु N b—१९ जदि N.—२० मम K, om. in Be Ch; अज्जो अमच्चो P.—२१ अम° ण दंसणेण पसादं मे N, अदंसणेण Ch, अमच्चो दंसणेण पसादं ण करेदि Bi; अदर्शनेन यद्यमात्यः प्रसादं करोति Grah.—२२ पसाअं K Ch.—२३ करेदु K.—२४ तदो Bo Bi.—२५ पि om. in Bo Bi.—२६ पत्तअं Bo पत्तं Ch Bi—२७ वाचिअ Bi.—२८ आत्मगतं वाचयति P.—२९ णीरव-सेसं Be, णि° Ch.—३० अप्पणो Ch, (see b त्त)—३१ °लदाए all Mss, कुसुमलदाए P K.—३२ उग्गिरन्ति भमरा N M Bi, उग्गिरेन्ति b, उग्गिरइ भमरो P, उग्गिरेइ भमरो K Bo Ch L l, ed. V, यदुद्गिरति Rat, यदुद्गिरति Grah, यदुद्गिलति Vat. तं अण्णाणं कुणइ कज्जं P Be M, कुणन्ति तक्कज्जं N, जं अ° कुणइ कज्जं K; तं कुण्णइ कज्जं Ch, कुणति तं कज्जं L; तदन्येषां करोति कार्यं Grah.—३३ आत्मगतं om. in P K Ch Bi—३४ अये om. in M; अए Be Ch, अतो Bi—३५ त्वत्प्रणिधिश्चेति P Bo Bi; भवतः N, च] N पुनः Ch om—३६ अथ कार्यं Ch, आ कार्य° M; आः कार्यं Bi ed. I. II. अतिशय° K—३७ विस्मृतं] om. in N K Bo Bi, न ज्ञायते Ch.

रुपलब्धा । व्यक्तमाहितुण्डिकच्छद्मना विराधगुप्तेनानेन भवितव्यम् । प्रकाशम् । प्रियंवदक प्रवेशयैनं । सुकविरेषः । श्रोतव्यमस्मात् सुभाषितम् ।

पुरु । जं अज्जो आणवेदि । आहितुण्डिकमुपसृत्य । उवसप्पदु अज्जो ।

अहि । नाट्येनोपसृत्यावलोक्यात्मगतम् । अये अयममात्यराक्षसस्तिष्ठति । स एषः

वामां बाहुलतां निवेश्य शिथिलां[12] कण्ठे विवृत्ताननां
स्कन्धे दक्षिणया बलान्निहितयाप्यङ्के पतन्त्या मुहुः ।
गाढालिङ्गनसङ्गपीडितमुखं[17] यस्योद्यमाशङ्किनी[18]
मौर्यस्योरसि नाधुनापि कुरुते वामेतरं श्रीः स्तनम् ॥१३॥४१॥

प्रकाशम् । जअदु जअदु अज्जो[21] ।

राक्ष । विलोक्य । अये[22] विराध । इत्यर्धोक्ते । विरूढश्मश्रुः । प्रियंवदक भुजङ्गैरिदानीं विनोदैः । तद्विश्रम्यतां परिजनेन । त्वमपि स्वमधिकारमशून्यं कुरु ।

पुरु । जं अमच्चो आणवेदि । इति सपरिजनो निष्क्रान्तः ।

---

१ कुसुमपुरादागतेन वि° ed. I. II. °गुप्तकेन P.—२ अनेन om. in M.—३ अस्माभिः M.—४ सुभाषितं भवति Ch.—५ अमच्चो M Bi । निष्क्रम्याहितु° Be M; अहितु° P ति निःक्रान्तः Ch.—६ उप° N b Bi; उअसरदु K; विशदु अज्जो Ch.—७ अहि° P.—८ प्रविश्य N P; विलोक्य N Be M (adding च) Bi.—९ अयमसौ N.—१० तिष्ठति om. in b K Be Ch Bi—ed. I. II. ins. संस्कृतमाश्रित्य after तिष्ठति; L after विलोक्य.—११ स एषः] om. in Ch Be Bi; यस्य चन्द्रगुप्तगता लक्ष्मीर्भवदीया । कुतः N; य एष M.—१२ शिथिला N; शिथिलं b Be (orig.) M; ed. II. III. V.—१३ विवृत्ताननां K; विवृत्ता° b Bi ed. III.—१४ बलेन विहताप्यङ्के पतन्ती N.—१५ अङ्के Bi.—१६ चलन्त्या K.—१७ °मुखी K; पीडनमुखं N b, °संगकातरमुखी Ch °मुखं ed. II.—१८ यस्येदमाशङ्किनी N.—१९ श्रिस्तलं P; श्रीस्तलं K.—२० जयदु Be Ch; जेदु M.—२१ अज्जो] अमच्चो K b Ch M Bi.—२२ P om. अये; विराधगुप्त N P M Bi.—अर्धोक्तेन N b.—२३ विरूढस्मृतिः ed. I. II. V. against the best Mss.; विरूढस्मश्रो Bi; प्ररूढश्मश्रुः L; °स्मश्रुरयं Ch श्मश्रुरिति विहस्य M.—२४ भुजगैः P Ch Bi.—२५ विनोदो नः N; न विनोदः Ch; विनोदयामः Bi ed. II. V. विनोदयितव्यम् ed. III. L.—२६ तद्] तावद् Bi.—२७ विश्रम्यताम्] विश्राम्य° N; विरम्यतामितः P K; निष्क्रम्यतामितः M.—२८ नः परिजनेन Be Bi; परिजनेन सह P M—२९ स्वनियोगम् P; स्वाधिकारम् Ch ति [नि] योगम् M.—३० अशून्यं कुरु] अनुतिष्ठ N.—३१ सपरिवारो b.

राक्ष । सखे विराधगुप्त । इदमासनम् । आस्यताम् ।

विरा । यदाज्ञापयत्यार्यः । इति नाट्येनोपविष्टः ।

राक्ष । निर्वर्ण्य । अहो देवपादपद्मोपजीविनो जनस्यावस्था । इति रोदिति ।

विरा । अमात्य अलं शोकेन । नातिचिरादमात्योऽस्मान् पुरातनीमवस्थामारोपयिष्यति ।

राक्ष । सखे विराधगुप्त । वर्णयेदानीं कुसुमपुरवृत्तान्तम् ।

विरा । अमात्य विस्तीर्णः कुसुमपुरवृत्तान्तः । तत् कुतःप्रभृति कथयामि ।

राक्ष । सखे चन्द्रगुप्तस्यैव तावन्नगरप्रवेशात्प्रभृति मत्प्रयुक्तैस्तीक्ष्णरसदादिभिः किमनुष्ठितमिति श्रोतुमिच्छामि ।

विरा । एष कथयामि । अस्ति तावच्छकयवनकिरातकाम्बोजपारसी-

---

१ P Ch (in marg) ins विलोक्य before सखे —२ यद्] यथा P K। नाट्येनोपसृत्योपविष्ट K —३ निर्वर्ण्य] सबाष्प b P, सखेद निर्वर्ण्य ed I. II.—४ देवस्य K, देवस्य नन्दस्य Ch —५ पद्म om in P Be M —६ इयमवस्था M l B₁ ed I II, अवस्थेयम् ed III —७ अति om in K —८ अस्मान् पुन N, अस्मासु B₁, अस्मानपुन ed I. II —९ अवस्थाम्] दशाम् N —१० M om सखे —११ वर्णय] कथय K Ch —१२ K Ch om इदानीम् —१३ °वृत्तान्त विस्तीर्ण तस्कुत N —१४ तत्] तदा M —१५ आज्ञापय कुत K Ch M B₁, °पयतु कुत b Be —१६ कथयामि] वर्णयामि ed III L —१७ चन्द्रगुप्तहतकस्यैव Ch.—१८ P K Ch B₁ om तावत् —१९ मत्] अस्मत् P b K Be l B₁ —२० मयुक्तै] प्रणिधिभि ed I II, प्रयुक्तेश्च P —२१ M om तीक्ष्ण —२२ रसदै P Be B₁, रसदादै M l, रसनै (!) b °दीभि (!) K, °दादिभि N Ch (see 42 18) °दायिभि L —२३ इत्यादिस N b l B₁, इत्यादि P, तदादिस Ch K Telang s E have only इति. Lasson, Haag and Dhruva have already remarked that the words of Raks asking to relate the events from the entry of Chandragupta are in contradiction with the answer given by the spy who begins his tale with the siege of Kusumapura. Haag proposes to cancel the passage from अमात्य up to इत्यादि while Dhruva inserts आदि [इत्यायादिस] Neither is convincing It seems sufficient to omit with Telang s E and with K the word आदि I have not noted the reading of Be M —२४ सकरकिरातयवन° P, वाह्लीकपारसीक° N वाह्लीकपरानसीक° M, Ch om. पारसीक, Be पारदीक, B₁ om. किरात, Be B₁ om वाह्लीक

कबाह्लीकप्रभृतिभिश्चाणक्यमतिपरिगृहीतैश्चन्द्रगुप्तपर्वतेश्वरबलैरुदधिभिरिव प्रलयकालचलितसलिलगम्भीरैः समन्तादुपरुद्धं कुसुमपुरम् ।

राक्ष । ससंभ्रमं शस्त्रमाकृष्य । आः मयि स्थिते कः कुसुमपुरमवरोत्स्यति । प्रवीरक प्रवीरक क्षिप्रमिदानीम्

प्राकारान् परितः शरासनधरैः क्षिप्रं परिक्षिप्यतां
द्वारेषु द्विरदैः प्रतिद्विपघटाभेदक्षमैः स्थीयताम् ।
मुक्त्वा मृत्युभयं प्रहर्तुमनसः शत्रोर्बले दुर्बले
ते निर्यान्तु मया सहैकमनसो येषाममीष्टं यशः ॥ १४ ॥ ४२ ॥

विरा । अमात्य अलमावेगेन । वृत्तमिदं वर्ण्यते ।

राक्ष । कथम् । वृत्तमिदम् । मया पुनर्ज्ञातं स एवायं कालो वर्तते । शस्त्रमुत्सृज्य सास्रम् । हा देव नन्द । स्मरति ते राक्षसः प्रसादानां यैस्त्वमत्र काले

यत्रैषा मेघनीला चलति गजघटा राक्षसस्तत्र यायाद्
एतत्पारिप्लवाम्भःप्लुति तुरगबलं धार्यतां राक्षसेन ।

---

१ मतिबल M.—२ P om. परि—३ पर्वतक 1 Be.—४ महाप्रलय° M, प्रलयोद्धतसलिलैः L.—५ चलित] कलित N P, उच्चलित ed III—गम्भीरैः P, गंभीरसलिलैः Ch. सलिलसंचयैः b Be M1 Bi ed I. II, °सलिलैः K ed. III. V.—६ ससंभ्रमं] M om., सक्रोधं K; आः] Be 1 om., अये Ch L कष्टं भोः कष्टं ससंभ्रमं शस्त्रमाकृष्य मयि° B1—७ अपरोत्स्यति M; उपरोत्स्यति P b B1 Be (°तीति).—८ प्रवीरक] once only P, वीरकवीरक K Be, वीरक 1 B1, विराधगुप्त M instead—९ प्राकारं M L—१० परिकल्प्यतां L ed III—११ प्रतिद्विप° *Ch M ed III, recommended by Haug cf. Mahābh VII, 96, 11:* गजः प्रतिगजं यथा । the other Mss. परद्विप°—१२ मुक्त्वा] त्यक्त्वा P L ed. III.—१३ अलमावेशेन Ch Grah—१४ N om कथं° इदम्; नि श्वस्य कष्टं वृत्तमिदं b L ed. III; इदम्] एवेदानीम् P—१५ निश्वस्य मया पुनर्ज्ञातं B1, K om. पुनः; न ज्ञायते P.—१६ अयं om. in K Ch B1—१७ कालो] समयो B1 वर्तत इति N M B1—१८ देव सर्वार्थसिद्धे N M, देव सर्वार्थसिद्धे नन्द K, Ch (sec. h. in marg) सर्वार्थसिद्धे.—१९ स्मरामि ते राक्षसं प्रति प्रसादातिशयम् L ed III, ते प्रसादानां Bi—२० यस्त्वमत्र संग्राम° b, यस्त्वं तत्र काले Ch, यस्त्वमस्मत्काले M; यस्त्वमीदृशे काले Bi यस्त्वेवंविधे ed. I II; त्वमद्य संग्रामकाले L. ed. III.—२१ चरति K ed III.—२२ करिघटा K.—२३ एतत्] यत्तत् B1—२४ अम्भः] अभ्र° N Ch, अंभस्तुत° Be, अभ्रप्लुति B1—२५ धार्यताम् Ch L ed. III.

पत्तीना राक्षसोऽन्तं नयतु बलमिति प्रेषयन्मेद्यमाज्ञाम्
अज्ञासीः प्रीतियोगात् स्थितमिह नगरे राक्षसानां सहस्रम् ॥ १५ ॥ ४३ ॥

ततस्ततः ।

विरा । ततः समन्तादुपरुद्धं कुसुमपुरमवलोक्य बहुदिवसप्रवृत्तमतिमहदुपरोधवैशसमुपरि पौराणां वर्तमानमसहमाने तस्यामवस्थायां पौरजनापेक्षया सुरुङ्गामेत्यापक्रान्ते तपोवनाय देवे सर्वार्थसिद्धौ स्वामिविरहात् प्रशिथिलीकृतप्रयत्नेषु युष्मद्बलेषु घोषणाव्याघातादिसाहसानुमितैश्चान्तर्नगरनिवासिषु पुनरपि नन्दराज्यप्रत्यानयनाय सुरुङ्गामधिगतेषु युष्मासु चन्द्रगुप्तनिधनाय युष्मत्प्रयुक्तया विषकन्यया घातिते तपस्विनि पर्वतेश्वरे ।

राक्ष । सखे पश्याश्चर्यम् ।

कर्णेनेव विषाङ्गनैकपुरुषव्यापादिनी रक्षिता
हन्तुं शक्तिरिवार्जुनं बलवती या चन्द्रगुप्तं मया ।
सा विष्णोरिव विष्णुगुप्तहतकस्यात्यन्तिकश्रेयसे
हैडिम्बेयमिवेत्य पर्वतनृपं तद्वध्यमेवावधीत् ॥ १६ ॥ ४४ ॥

---

१ अन्तर्नयतु P Bo B1, ऽन्तयश्चयतु M —२ प्रेषयन्] प्रेरयन् P K —३ प्रीतिमयोगात् N, कार्ययोगात् K, स्नेहयोगात् ed I. II —४ इह] इव Ch L —५ कुसुम] पुष्प° ed I. II.—६ प्रवृत्तम्] °प्रभृति l Be ed II —७ म् अति om in K, अति om. in l Ch Bc—८ °वैशस° M —९ परिवर्तमानम् b K Be Ch l B1 —१० तस्यामपि Pb Be M l, ऽस्यामेव K Ch (see h त), अवस्थाय B1 —११ सुरङ्गामेत्य om in N Be M l, सुरङ्गाम् b L, अपक्रान्तेन सुरङ्गाद्वारेण B1 —१२ अपक्रान्ते] प्रक्रान्ते N, गते K Ch, K om the text from [देवे up to ग] तेषु —१३ परिशिथिली° N, सुशिथिली° ed I II, विरहप्रशिथिलीभूतेषु युष्मद्बलेषु M —१४ बलेषु] प्रयुक्तेषु P —१५ जयघोषणा L ed I —V. (cf Act III, v 26), जयाघोषणा° L, आघोषणा b —१६ व्याघात] घात M —१७ अनुमितेषु] अनुष्ठितेषु b, अनुमितोद्विग्नान्तर्नगर° P, अनुगतेषु M, अनुमित° N l B1 —१८ निवासिषु] °वासिषु l B1 —१९ प्रत्यायनाय P, प्रत्यागमनाय B1 —२० सुगाढम् N, सुरङ्गाम् P l, सुरगाम् Be —२१ अधिगतेषु] अतिक्रान्तेषु N, उपगतेषु M, सुरगया बहिरपगतेषु ed III.—२२ युष्मासु] युष्मत्प्रणिधिषु P —२३ °प्रयुक्तया विषकन्यया M —२४ राक्ष° शान्तं पापं सरते P —२५ हन्तुं] जेतुं M —२६ आत्यन्तिकं N, एकान्तिक° P, उत्पत्तिकश्रेयसे b, आत्यन्तिकप्रीतये Telang's E —२७ हैडंबेयम् L —२८ इवेत्य] उपेत्य P; इवैत्य M L B1.

विरा। अमात्य[1] दैवस्यात्र कामचारः। किमत्र क्रियते।

राक्ष। ततस्ततः।

विरा। ततः[2] पितृवधपरि[3]त्रासादपक्रान्ते[4] कुमारे[5] मलयकेतौ विश्वा[6]सिते पर्वतकभ्रातरि[7] वैरोधके[8] प्रकाशिते[9] चन्द्रगुप्तस्य नन्दभवनप्रवेशे[10] चाणक्ये[11]नाहूया[12]भिहिताः कुसुमपुरनिवासिनः[13] सर्वे एव[14] सूत्रधाराः[15] यथा[16] सांवत्सरिक[17]दत्तलग्नवशादद्यैवार्धरात्र[18]समये[19] चन्द्रगुप्तस्य[20] नन्दभवनप्रवेशो भविष्यतीति[21]। अतः[22] प्रथमद्वारात्प्रभृति[23] संस्क्रियतां राजभवन[24]मिति। ततः सूत्रधारैर[25]भिहितम्। आर्य प्रथममेव देवस्य चन्द्रगुप्तस्य नन्दभवनप्रवेशमुपलभ्य[26] सूत्रधारेण[27] दारुवर्मणा कनकतोरणन्यासादिभिः संस्कारविशेषैः संस्कृतं राजभवनद्वारम्[28]। इदानीम[29]स्माभिरभ्यन्तरे[30] संस्कारो विधेय[31] इति। ततश्चाणक्यबटुनानादिष्टेनैव[32] दारुवर्मणा[33] संस्कृतं राजभवनद्वारमिति परितुष्टेनैव[34] सुचिरं दारुवर्मणः[35] दाक्ष्यमभि-

---

१ अमात्य om. in K;-तत्किम् Be Bi; अत्र om. in N P K Be M Bi; क्रियताम् N M Bi.—२ ततश्च (sec. h.) P.—३ परि om. in b K Be Ch Bi.—४ अपक्रान्ते कुसुमपुरात् ed. I. II.—५ कुमारे om. in P Ch.—६ M ins. च after विश्वासिते.—७ पर्वतकभ्रातरि] तद्भ्रातरि P.—८ वैरोचके L ed. III.; वैचोधनके l.—९ प्रकाशिते] प्रकासिते N; प्रकाशीकृते ed. II प्रख्यापिते K.—१० प्रवेशे। रा°। ततः ततः। विरा°। ततश्चाण° Pb Bi.—११ चाणक्यहतकेन b M ed. I.-V.—१२ अभिहूय P.—१३ सर्वे कुसुमपुरनिवासिनः Ch; M om. नि.—१४ एव om. in K Ch.—१५ सूत्रधाराः] सूत्रकाराः M.—१६ यथा om. in Be M Bi; यथैवास्य Ch.—१७ सांवत्सर° P.—१८ °दत्तलग्नवशात्] Telang's E. Ch sec. h; N Ch (orig.) om. दत्तलग्न; P om. दत्त; आदेशात् b Be L l Bi ed. III. V; वचनात् M ed I. II; सांव° वशात् om. in K.—Ch M L om. अद्यैव; b Be Bi om. एव.—१९ अर्धरात्रे P M; एव om. in b Be Bi.—२० Be om. the text from चन्द्रगुप्तस्य to देवस्य.—२१ Nb K Ch M om. इति—२२ ततः b K M.—२३ प्रथमद्वारतः M; पूर्वद्वारप्रवेशात्प्रभृति N; प्रथमद्वारप्रवेशात्प्रभृति P; प्रथमद्वारदेशात् K; पूर्वद्वारात्प्रभृति L; पुरद्वार° l, पुरद्वारप्रवेशात् b Bi.—२४ Ch om. the text from °वनमिति as far as मम च Act III, after verse १४.—२५ सूत्रकारैर M.—२६ प्रवेशो भविष्यतीति N M.—२७ सूत्रकारेण M.—२८ राजभवनम् N, प्रथमद्वारमिति K; प्रथमराजद्वारं ed. I. II; संस्कृते राजद्वारे Be Bi.—२९ इदानीम्] सांप्रतं Bi.—३० अभ्यन्तरं गत्वा P, आभ्यन्तरम् M.—३१ विधेय] आधेय P L l Bi.—३२ आदिष्टेन Be M; K om. एव.—३३ सूत्रधारेण दारुवर्मणा P, सूत्रकारेण दारु° M.—३४ परितुष्टेनेव M; संतुष्टेनेव Bi.—३५ दारुवर्मणः before सुचिरं Be Bi; om. in M.

प्रशस्याभिहितम् । अचिरादस्य दाक्ष्यस्यानुरूपं फलं दारुवर्माधिगमिष्यतीति ।

राक्ष । सोद्वेगम् । सखे कुतश्चाणक्यवटोः परितोषः । अफलमनिष्टफलं वा दारुवर्मणः प्रयत्नमधिगच्छामि यदनेन बुद्धिमोहादथवा राजभक्तिप्रकर्षान्नियोगकालमप्रतीक्षमाणेन जनितश्चाणक्यवटोश्चेतसि बलवान्विकल्पः । ततस्ततः ।

विरा । ततश्चाणक्यहतकेनानुकूललग्नवशादर्धरात्रसमये चन्द्रगुप्तस्य नन्दभवनप्रवेशो भविष्यतीति शिल्पिनः पौरांश्च गृहीतार्थान् कृत्वा तस्मिन्नेव क्षणे पर्वतेश्वरभ्रातरं वैरोधकमेकासने चन्द्रगुप्तेन सहोपवेश्य कृतः पृथ्वीराज्यविभागः ।

राक्ष । किं चातिसृष्टः पर्वतेश्वरभ्रात्रे वैरोधकाय पूर्वप्रतिश्रुतो राज्यार्धः ।

विरा । अमात्य अथ किम् ।

राक्ष । आत्मगतम् । नियतमतिधूर्तेन वटुना तस्यापि तपस्विनः कमप्युपांशुवधमाकलय्य पर्वतेश्वरविनाशजनितस्यायशसः परिहारार्थमेषा लोकभक्तिरुपचरिता । प्रकाशम् । ततस्ततः ।

---

१ b om अभिप्र, P इति प्रशस्य—२ अनुरूप om in P M—३ दारवर्मा समधिगमिष्यतीति P, दारवर्मकमचिराद्° तीति K दारवर्मन् फलमधिगमिष्यसि Be l फल दारवर्मन्न धिगमिष्यसि B1, N om दारवर्मा—४ सोद्भ्रम b सावेग M—५ सखे om in K M B1—६ कुत] तत M—७ चाणक्यवटोश्चेतसि P—८ अनिष्ट वा K M—९ प्रयत्नम्] यत्न B1, शिल्प K—१० अवगच्छामि N Be B1 ed I II अप° M—११ यतो N M—१२ °प्रकर्षतो N, राजप्रकर्षे नयता कालमप्रतीक्ष्य° Be राजभक्ति प्रकर्षं नयता B1, राजकार्यानुरोधात् l—नियोगकालम्] समयम् B1—१३ अपेक्षमाणेन P—१४ सजनित ed. I II—१५ बलात् P, सुमहान् B1—१६ वितर्क M l (orig)—१७ ततस्तत om in Be—१८ चाणक्यानुकूल° K—१९ पौरा शिल्पिनश्च P—२० गृहीतसमयान् P ed I II—२१ पर्वतकेश्वर° M, पर्वतक° B1—२२ वैरोचकम् ed III (L has °च° throughout) वैरोचनकम् l—२३ चन्द्र° सहैकासने N K M—२४ निवेश्य N M—२५ पृथिवी° Be M l B1—°राज्यप्रविभाग N Be राज्यार्धविभाग b l—२६ b Be l B1 om च किं नाम K—अनुसृष्ट N—२७ पर्वतकभ्रात्रे N K M—२८ वैरोचकाय ed III—२९ अतिसृष्ट° श्रुतमर्धराज्य M °राज्यार्धं P K, राज्यार्धं N राज्यार्धविभाग b, राज्यार्धप्रविभाग l Be, राज्यार्धभाग B1—३० अमात्य om in P Be M, B1—३१ अतिधूर्तवटुना ed I II अति° चाणक्यवटुना K L, P om वटुना—३२ अपि om in P—३३ तपस्विन om. in M—३४ किमपि K Be l—३५ विनाश°] वध° P M.—३६ परीहारा° P, °जनितमयश प्रमार्ष्टुमेषा L—३७ लोकभक्ति Pb K N (?), लोकवृत्ति M, °प्रसिद्धि L l B1 ed II (altern) III. V, °प्रतिपत्ति ed. I, ed II alternatively—३८ उपचरिता] उपचिता N K L ed III, उपरचिता M l B1

विरा । ततः प्रथममेव प्रकाशिते रात्रौ चन्द्रगुप्तस्य नन्दभवनप्रवेशे कृताभिषेके च हिमविमलमुक्तागुणपरिक्षेपोपरचितपट्टमयवारबाणप्रच्छादितशरीरे मणिमयमुकुटनियमितरुचिरतरमौलौ सुरभिकुसुमवैकक्षिकावभासितवक्षःस्थले परिचितजनैरप्यनभिज्ञायमानाकृतौ चाणक्यहतकस्याज्ञया चन्द्रगुप्तोपवाह्यां चन्द्रलेखां नाम गजवशामारुह्य चन्द्रगुप्तानुयायिना राजलोकेनानुगम्यमाने देवस्य नन्दस्य भवनं प्रविशति वैरोधके युष्मत्प्रयुक्तेन सूत्रधारेण दारुवर्मणा चन्द्रगुप्तोऽयमिति मन्यमानेन वैरोधकस्योपरि पातनायं सज्जीकृतं यन्त्रतोरणम् । अत्रान्तरे बहिर्निगृहीतवाहनेषु स्थितेषु चन्द्रगुप्तानुयायिषु भूमिपालेषु युष्मत्प्रयुक्तेनैव चन्द्रलेखानिपादिना बर्बरकेण कनकदण्डिकान्तर्निहितामसिपुत्रिका-

१ प्रकाशिते b Be M B₁ N (°सि°), see P 52, 4, ततश्च प्रथमप्रकाशिते ऽर्धरात्रे P, प्रकाशीकृते ऽर्धरात्रे K.—२ च] om in N Be M B₁, किल L ed III, वैरोधके after च in b K (om धके) L ed. I II, वैरोधनके l —३ हिम om in N Be M L l B₁ ed III. V —४ मुक्ताफल P, मुक्तामणि L l, ed. III. मुक्तागण B₁ —५ परिक्षेपेण l Be B₁, K om. गुण परिक्षेप—६ उपरचित] विरचित b L, परिचित K, उपरचिते M, उपरिचित B₁ —७ विचित्रपट्टमय° K l, चित्रपट्टमणिमय M, चित्रपटमय L N (?), पट्ट ed. I II —८ वारबाण] बाणवार K, वारणबाण M, प्रावरण B₁ —९ N K Be M l om मय, मकुट M —१० °नियद्धनिबिड नियमित° N, प्रथमनिबिदनियमित° b, बद्धनिबिड° B₁, निरुद्धनिबिड K, घननिबिड° Be, निबन्धनियमित M, बद्धनिबिडनियमित l, पट्टबन्धनिबिडनियमित ed I, निबिडनियमित L ed. III V, P om. निबिड —११ रुचिर Be M B₁ —१२ सुराभितर P —१३ °वैकक्ष° P, °वैकक्षक K, वैकक्ष्यमाला M, दामवैकक्ष्यक N, दामवैलक्ष्य L आदामवैकक्षिक Be (in marg पर्यंत कुसुमदाम), दामवैकक्षिक l B₁ ed I II —१४ अभिभासित P —१५ विपुलवक्ष° N P Be M L B₁ ed III —१६ परिचिततमैर् N b l Be B₁ ed III, परिचितैरपि L, परिचितदर्शनैर् M ed I II —१७ °रूपाकृतौ P N (?), रूपाकृते B₁ °शरीराकृतो K—१८ अनुज्ञया N, आदेशात् b Be l L ed III, उपदेशात् B₁ —१९ °तापवाह्य P, °वाह्य M —२० चन्द्रलेखाभिधाना ed I II.—२१ नागवशाम् K, नागवधूम् M, आरोप्य P —२२ पार्थिवराजलोकेन M —२३ अनुगम्यमाने जवेन ed I II —२४ भवन] सदन B₁ —२५ °धारदारुवर्मणा N, सूत्रधारेण om in K B₁, सूत्रकारेण M, दारुवर्मणा सूत्रधारेण b —२६ चन्द्रोऽयम् M —२७ अभिमन्यमानेन M, मत्वा L —२८ वैरोधकस्य] तस्य L, वैरोचकस्य Be —२९ निपातनाय ed I. II.—३० कनकयन्त्र[तो]रणम् K—३१ अत्रान्तरे हि निगृ° Be —३२ l om बहिर् —३३ वाहनेषु] साधनेषु N —३४ P om स्थितेषु —३५ B₁ om चन्द्रगुप्तानुयायिषु —३६ भूमिपालेषु] om. in K, नृपेषु L ed III, B₁ om पाले —३७ एव om. in P —३८ चन्द्रलेखानिपादिना M only, all other Mss चन्द्रगुप्तनिपादिना; l चन्द्रगुप्तस्वभाव निपादिना —३९ कनक N, कनकमयदण्डान्त° P —४० पादनहिनिहितामसिपुत्रिकाम् Bo l.

माकष्टु[1]कामेनावलम्बिता करेण कनकशृङ्खलामुखावलम्बिनी[2] कनकदण्डिका ।

राक्ष । कष्टम्[3] । उभयोरप्यस्थाने यत्नः । ततस्ततः[4] ।

विरा । अथ जघनाभिघात[5]मुत्प्रेक्षमाणा[6] गजवधू[7]रतिजवतया[8] गत्यन्तरमारूढवती । ततः[9] प्रथमगत्य[10]नुरोधप्रत्याकलित[11]मुक्तेन प्रभ्रष्टलक्ष्यं[12] पतता[13] यन्त्रतोरणेनाकृष्ट[14]कृपाणी[15]र्व्यग्रपाणिरनासादयन्नेव[16] चन्द्रगुप्ताशयां[17] वैरोधक[18] दारुवर्मणो[19] हतस्तपस्वी बर्बरकः[20] । ततो दारुवर्मणा यन्त्रतोरण[21]निपातमात्मविनाशफलमा[22]कलय्य[23] पूर्व[24]मेवोत्तुङ्ग[25]तोरणस्थलमारूढेन यन्त्र[26]घटनबीजं[27] लोहकीलकमादाय[28] हस्तिनीगत[29] एव हतस्तपस्वी[30] वैरोधकः[31] ।

राक्ष । कष्टम्[32] । अनर्थद्वय[33]मापतितम् । न हतश्चन्द्रगुप्तो[34] हतौ वैरोधक[35]बर्बरकौ[36] ।
सोद्वेग[37]मात्मगतम् । न[38] तौ हतौ सर्वथा । दैवेन[39] वयमेव हताः । प्रकाशम् । अथ 1
सूत्रधारो[40] दारुवर्मा कथम्[41] ।

---

१ आकष्टु° N, आकष्टुं अवलम्बिता P, K om अव —२ P om कनकशृङ्खलामुखावलम्बिनी, Be M I L B₁ om मुख —३ कष्टम् om. in Nb K Be M B₁, B₁ ins स्वगतं before उभयो —४ ततस्ततः om in Nb Be M B₁ —५ विघातम् B₁ —६ °प्रेक्ष्य° P, अभिप्रेक्षमाणा M —७ गजवशा P —८ त्वरितजवतया N, अतिजवनतया b Be (भाति°) l —९ ततः] अथ P, om. in N, Be M B₁ —१० गति] गमन P गत N B₁.—११ कलितेन K, °मुक्तेन च N ed I —१२ भ्रष्टलक्ष्य P ed I II, °लक्षा b, °चन्द्रगुप्तलक्ष्य K —१३ पातयता यन्त्रतोरणम् P —१४ कृष्ट° N —१५ °कृपाण° N M, कृपाणीको ed I.II —१६ अनासाद्यैव l ed II.—१७ चन्द्रगुप्तप्रत्याशया K ed. I, II —१८ वैरोधक om in K M B₁ ed (III V read everywhere वैरोचकम्) वैरोयक Be, वेरोचनकम् l —१९ दारुवर्मणा om in Be —२० बर्बरकः M —२१ तोरण om in P निपातनाद् b L, पातम् K Be B₁, विनिपातम् M —२२ आत्मविनाशहेतुम् K, आत्मनो वधम् b, आत्मवध L ed III.—२३ आकलय्य] अवधार्य Be l B₁ ed I.II —२४ पूर्वम्] शीघ्रम् l Be, ed II —२५ उत्तुङ्ग] तुङ्ग b L l, यत्र K, तत्तुङ्गतो B₁—तोरण] गोपुर M, स्थलम्] स्थानम् l² ed I II —२६ °घट्टन° Nb K M L —२७ बीजम्] हेतु L —२८ °कीलम् N —२९ सगत P —३० तपस्वी om in P —३१ वैरोधक] बर्बरक M, वैरोचक Be L.—३२ हा कष्ट Be ed I II —३३ अनर्थं N, अनर्थत्रय M, द्वयमप्यनर्थम् B₁ —३४ चन्द्रगुप्तहतको K, °गुप्तोऽस्मौ ed. I II —३५ °वैरोचक° Be (omitting the text from here to पुरःसरेण)—३६ L ed III ins. दैवेन after °बर्बरकौ —३७ सोद्वेगम् om in N b K B₁, आत्मगतम् om in N, N M L om the text from सोद्वेगम् up to प्रकाशं —३८ नैतौ K.—३९ दैवेन] विधिना B₁, K om —४० सूत्रधारो om in K, °धारदारुवर्मा N, सूत्रकारो M —४१ कथम्] क ed I II

विरा । वैरोधकपुरःसरेण[1] पदातिलोकेन लोष्टघातं[2] हतः ।

राक्ष । सास्रम् । कष्टम्[3] । अहो वत्सलेन[4] सुहृदा वियुक्ताः स्मः[5] । अथ[6] तत्र तेन भिषजाभयदत्तेन किमनुष्ठितम्[7] ।

विरा । अमात्य[8] सर्वमनुष्ठितम् ।

राक्ष । सहर्षम्[9] । अपि सखे हतश्चन्द्रगुप्तः ।

विरा । दैवात्[10] हतः ।

राक्ष । सविषादम्[11] । तत्किमिति[12] परितुष्टः[13] कथयसि सर्वमनुष्ठितमिति ।

विरा । अमात्य[14] कल्पितमनेन[15] योग[16]चूर्णमिश्रम्[17]औषधं चन्द्रगुप्ताय । तच्च प्रत्यक्षीकुर्वता चाणक्यहतकेन[18] कनकभाजने[19] वर्णान्तरम्[20]उपलभ्याभिहितश्चन्द्रगुप्तः । वृषल वृषल[21] सविषमौषधम्[22] । न पातव्यम्[23]इति ।

राक्ष । शठः[24] खल्वसौ वटुः । अथ स[25] वैद्यः कथम् ।

विरा । स खलु[26] वैद्यस्तदेवौषधं पायितश्चोपरतश्च[27] ।

राक्ष । सविषादम्[28] । अहो[29] महान्विज्ञानराशि[30]रुपरतः[31] ।

---

१ पुर'सरै पदातिलोकै K—२ एकलोष्टघातेन b M N (अनेक°), एकलोष्टपात K, लोष्टपात P, एकैकलोष्ट° L B1, लोष्टघात ed I-V, एकलोष्टघातमिति Grab,—३ कष्ट om. in K, कष्ट भो कष्ट ed I II—४ अतिवत्सलेन P, सुहृदा दारुवर्मणा b, दा° सु° K.—५ विप्रयुक्ता l Be, वियुक्तोऽस्मि M.—६ अथ] कथय M, तत्र om in N M B1 ed. V, तेन तत्र b K ed I II, तत्रत्येन L ed III.—७ कृतम् P—८ अमात्य om in b P Be. —९ सहर्षं om in Be B1, अपि] om in N, अपि नाम K ed I II, किं b L ed III, सखे om in P b M, दुरात्मा चन्द्रगुप्त b L ed III चन्द्रगुप्तहतक K Be B1—१० अमात्य before देवात् K Be, सर्वमेतन्नभवति before देवात् b—११ सविषादम् om in P B1—१२ किमिदानीं b K l Be B1—१३ परितुष्ट om in b K l L परितुष्टवत् M— १४ P M om अमात्य—१५ नेन P—१६ विषयोगचूर्ण° N (=Tel E) विषभोग्यचूर्ण° B1 विषचूर्ण b K ed I. II, सविषम् P, विषचूर्णमिश्र° l योगचूर्ण Be M ed III V— १७ b P om. मिश्रम्, मिश्रितम् Be ed III. V—१८ चाणक्येन K.—१९ °भाजनस्य N, °भाजन K, कनकमयभाजने P, पानकभाजने Be—२० वर्णान्तरगमनम् N (Tel E) वर्णान्तरगतम् b Be l वर्णान्तरागत K, वर्णांतर गत B1, वर्णान्तरमुपगतम् ed I II—२१ वृषल once only M.—२२ इदमौषधम् Be l B1—२३ न पातव्यम् २ K, अपातव्यम् Be, सविषमिदं न पातव्यमौषधमिति M—२४ शठ om in K—२५ स om in P K Be B1—२६ N ins तत before स, अथ खल्वसौ वै° K, स खलु वैद्य om in M l B1 —२७ P om च, यदितरेषा। तदेवौषध पायितश्चोपरतश्च b, उपरत] मृत L ed III.— २८ सविषादम् om. in N K Be M B1.—२९ अहो] om in b Be B1, हा K, अहह ed I II.—३० महाकार्यराशिर् Be, महान्कार्यराशिर् l —३१ उपहत P

अथ तस्य[1] शयनाधिकृतस्य प्रमोदकस्य[2] किं वृत्तम्[3] ।

विरा । आर्य[4] यदितरेषाम्[5] ।

राक्ष । सोद्वेगम्[6] । कथमिव[7] ।

विरा । स खलु मूर्खस्तं युष्माभिरतिसृष्टं[8] प्रभूतम्[9] अर्थराशिम्[10] अवाप्य महता व्ययेनोपभोक्तुमारब्धवान्[11] । ततः कुतस्तवायं[12] भूयान्[13] धनागम इति[14] पृच्छ्यमानो यदा बहुवाक्यभेदमाकुलमकथयत्[15] तदा चाणक्यहतक[16]संदेशाद्विचित्रेण[17] वधेन व्यापादितः[18] ।

राक्ष । सोद्वेगम्[19] । कथम् । अत्रापि[20] वयमेवोपहता दैवेन[21] । अथ शयितस्य चन्द्रगुप्तस्य शरीरे प्रहर्तुमस्मत्प्रयुक्तानां नरपतिशयनगृह[22]स्यान्तःसुरुङ्गाम्[23] एत्य प्रथमम्[24] एव निवसतां[25] बीभत्सकादीनां[26] को वृत्तान्तः ।

विरा । अमात्य[27] दारुणो वृत्तान्तः[28] ।

---

१ तस्य om in b Bi, अथ तत्र तस्य P तस्य च N—२ प्रमोदकस्य शयनाधिकृतस्य P—३ का वार्त्ता K—४ आर्य] अमात्य K M, अथ P, om in B1—५ यदितरेषाम्] दारुणो वृत्तान्तः b, दारुणमेणो वृत्तान्तः K, तस्यापि आत्मविनाशः P, आत्मविनाशः Bo—६ सोद्वेगम् om in N M B1, सावेगम् P—७ N om इव, K om. the whole line—८ अतिसृष्टं] उत्सृष्टं N, अनुसृष्टं L, तेन भवद्भिर्दत्तो महानर्थराशिर्° आरब्धः K—९ प्रभूतम्] अतिप्रभूतम् N, अतिमहान्तम् b Bo l B1, महान् K, महान्तम् ed I. II, om. in M—१० अर्थराशिम्] अभिभूतम् M, K B1 om अवाप्य—११ आरब्धः N K Bo M—१२ कुतोऽयं b K, कुतोऽयमेवं N, कुतोऽयमेवं M, ऽयं om. in Bo l B1—१३ भूयान्] महान् K—१४ धनागमस्तवेति N b (Tel. E) l B1—१५ वाक्यभेदान्बहूनवगमयत् N, वा° ब° अगमत् b Bo B1 l L ed III, V; बहुवाक्यभेदमाकुलमकथयत् P, वाक्यभेदानुकूलमगमत् K, वाग्भेदान् बहूनवदत् M, वाक्यभेदान्बहूनकथयत् ed I II, वाक्यभेदे सति भृत्याविषये भर्तुः परमो वितर्कः स्यादिति तत्र वर्तव्यमिति वाक्यभेदाकुलमिति बोधयति Grah. (IO), वाक्यभेदाकुलमिति तेन सर्वत्र सर्वेषां विरुद्धवचनता निषिद्धा इति भावः Ratnanathacakra—१६ हतक om. in M, उपदेशात् N—१७ द्विचित्रेण विधिना N, विचित्रवधेन L—१८ घातितः K—१९ सविषादम् P—२० अत्रापि om. in P, अद्यापि K—२१ दैवेन उप° वयम् b Ml, दैवेन वयम् उप° P Bi—२२ K B1 om. शयन; N om गृह; गृहे स्थितानामन्तस्सुरंगामेत्य प्रथममेव° M—२३ सुरंगामेत्य b, सुरङ्गामेत्य K B1, अन्तर्भित्ति सुरङ्गामेत्य ed III-V, एत्य om. in P, राजगृहस्यांतर्भित्ति सुरंगामेत्य प्रथममेव संताम् L—२४ प्रथममेव om. in ed I-III. V—२५ वसताम् P K—२६ बीभत्सादीनां N P K—२७ अमात्य om. in M B1. दारुणो] वो L—२८ वृत्तान्तः om. in K.

राक्ष । सावेगम् । कथं दारुणो वृत्तान्तः । न खलु विदितास्ते तत्र निवसन्तश्चाणक्यहतकेन ।

विरा । अथ किम् । प्राक् चन्द्रगुप्तप्रवेशात् प्रविष्टमात्रेणैव शयनगृहं दुरात्मना चाणक्यहतकेनावलोकितम् । तत एकस्माद्भित्तिच्छिद्राद्गृहीतभक्तावयवानां पिपीलिकानां निष्क्रामन्तीनां पङ्क्तिमवलोक्य पुरुषगर्भमेतद्गृहमिति गृहीतार्थेन दाहितं तदेव शयनगृहम् । तस्मिंश्च दह्यमाने धूमनिवहनिरुद्धदृष्टिविषयाः प्रथममपिहितमनवगम्य निर्गमनपथं बीभत्सादयस्तत्रैव ज्वलितज्वलनमुपगताः ।

राक्ष । सास्रम् । सखे पश्य दैवसंपदं दुरात्मनश्चन्द्रगुप्तस्य । कुतः ।

---

१ सावेगम् om. in K M—२ कथम्] अथ K । कथं° वृ° om. in Bo l—३ न om. in N—४ विदिता निवसन्तस्तत्र चाणक्येन K—५ चाणक्यहतकेन om. in l—६ अमात्य । अथ किम् M Bi—७ शयनगृहे दुरा° चा° अवलोकिते ed II; शयनगृहे दुरात्मनावलोकिते चाणक्यहतकेन Be, समन्तात् दुरात्मनावलोकितं चाण° b, निपुणमवलोकयता L ed III—८ ततोऽन्यस्माद् N b K M Bi, ततस्तस्माद् Be l, कस्माच्चिद् L—९ °भक्ष्यावयवानां K M, °भक्तावयवां Bi, निष्क्रामन्तीनां पिपी° पङ्क्तिम् N Bi (°तीं°); नि° प° पिपी° b, पिपी° प° निष्क्रामन्तीं K; भक्तावयवां निष्क्रामंतीं पिपीलिकाम् l Be; °भक्तावयवां निष्क्रामन्तीं पिपीलिकापङ्क्तिम् ed. III. V— १० निष्क्रामसीनां M निःक्रामतीनां Bi । अवलोक्य] आलोक्य M—११ गृहीतार्थेन om. in P—१२ आदाहितम् M—१३ तदन्तःशयनगृहम् Be l ed. II—१४ तस्मिंश्च b K Be Ml—१५ b P Bi om. निवह; निरुद्ध] अभिरुद्ध b Be l, अवरुद्ध P K L, दृष्टयः L ed. III—१६ from प्रथमम् up to निर्गमनपथं om. in P । प्रथममपिहितम् b प्रथमविहितम् M—१७ अनवगम्य] अनधिगम्य b K M Bi, अनुपगम्य l—१८ निर्गमनपथं] N (Tel. E); द्वारं b K Be l Bi, निर्गमनद्वारम् M, प्रथममभिहितनिर्गममार्गमनधिगम्य द्वारं L—१९ दैवसम्पदा दुरात्मनश्चन्द्रगुप्तस्याज्ञया बीभत्सादयः K; दैवसंपाद्दुरात्मनश्चन्द्रगुप्तस्य बी° M, तदैवसंतापाद्दुरात्मनंन्सर्वे एवोपरताः Be, तदैव बीभत्सकादयो Bi—२० °ज्वलनमुखम् b, °ज्वलमुखम् K; ज्वलन्तं ज्वलनम् M, P (Tel. E) have only ज्वलिताः. Considering the verbosity of the speaker, I prefer the reading of N and other Mss, ज्वलितं ज्वलनमुपगताः सर्वे एवोपरताश्च Bi; K also adds सर्वे एवोपरताश्च; Be has only सर्वं एवोपरताः; तदैव संतापात् सर्वे एवोपरताः l; ज्वलनमुपगम्य तत्रैव नष्टाः L ed. III. V; ज्वलनमुपगता उपरताश्च ed. I. II.—२१ सास्रं] सचिन्तं कष्टं K; om. in M—२२ पश्य विराधगुप्त b—२३ दुरात्मनः om in M; चन्द्रगुप्तहतकस्य N M Bi, चन्द्रगुप्तस्य......सर्वं एवोपरताः । राक्ष । कष्टं° b, दैवसंपदं सर्वं एवोपरताः l, Be om. सखे °गुप्तस्य—२४ कुतः । संचिन्त्य । कष्टं भोः कष्टं P, कष्टं भोः कष्टं l, कष्टं भोः कष्टं कुतः L

कन्या तस्य वधाय या विषमयी गूढं प्रयुक्ता मया
दैवात् पर्वतकस्तया विनिहतो यस्तस्य राज्यार्धभाक्।
ये शस्त्रेषु रसेषु च प्रणिहितास्तैरेव ते घातिताः
मौर्यस्यैव फलन्ति हन्त विविधं श्रेयः सुनीतानि मे ॥ १७ ॥ ४५॥

विरा। अमात्य तथापि प्रारब्धमपरित्याज्यमेवं। पश्यत्वमात्यः।

आरभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः
प्रारभ्य विघ्नविहता विरमन्ति मध्याः।
विघ्नैः पुनःपुनरपि प्रतिहन्यमानाः
प्रारब्धमुत्तमगुणास्त्वमिवोद्वहन्ति ॥ १८ ॥ ४६ ॥

अपि च।

किं शेषस्य भरव्यथा न वपुषि क्ष्मां न क्षिपत्येष यत्
किं वा नास्ति परिश्रमो दिनपतेरास्ते न यन्निश्चलः।
किं त्वङ्गीकृतमुत्सृजन् कृपणवत् श्लाघ्यो जनो लज्जते
निर्व्यूढिः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेकं हि गोत्रव्रतम् ॥ १९ ॥ ४७॥

राक्ष। सखे प्रारब्धमपरित्याज्यमिति प्रत्यक्षमेवैतद्भवतः।

ततस्ततः ।

विरा । ततःप्रभृति चन्द्रगुप्तशरीरे सहस्रगुणमप्रमत्तश्चाणक्यहतक एभ्य एतादृशं भवतीत्यन्विष्यान्विष्य निगृहीतवान् कुसुमपुरनिवासिनो युष्मदीयानाप्तपुरुषान् ।

राक्ष । सावेगम् । वयस्य के के निगृहीताः ।

विरा । आदावेव क्षपणको जीवसिद्धिः सनिकारं नगरान्निर्वासितः ।

राक्ष । आत्मगतम् । एतत्तावत् सह्यम् । न निष्परिग्रहं स्थानभ्रंशः पीडयिष्यति । प्रकाशम् । सखे कमपराधमुद्दिश्य निर्वासितः ।

विरा । एष राक्षसप्रयुक्तो विषकन्यया पर्वतेश्वरं घातितवानिति ।

राक्ष । आत्मगतम् । साधु कौटिल्य साधु ।

परिहृतमयशः पातितमस्मासु च घातितोऽर्धराज्यहरः ।
एकमपि नीतिबीजं बहुफलतामेति यस्य तव ॥ २० ॥ ४८ ॥

प्रकाशम् । ततस्ततः ।

---

१ ततस्ततः om. in M—२ ततश्च P—३ सहस्रसहस्रगुणम् N, शतगुणमप्रमत्तश्चन्द्रगुप्तशरीरे K; हतक om. in N M—४ एभ्य एव N K; एतादिदृशं भवतीति N; एतदीदृशं भविष्यतीति b M L Bi, एतदीदृशं प्रभवतीति K; एतदीभ्य (देभ्यः) ईदृश भविष्यतीति Be—५ अन्विष्य once only K Be M—६ गृहीतवान् K—७ वासिनो P M—८ आप्त om. in K—९ Bi om. सावेगम्—१० वयस्य] अथ N K Be M Bi—११ के के] कथय २ के के b, केन M; कथय के के L—१२ अमात्य before आदौ Bi; प्रथमं तावत् क्षपणको K ed. III—१३ सनिकारं om. in M—१४ निःसारितः K—१५ आत्मगतम् om. in P; तावत् om. in P—१६ सह्यम्] युक्तं b, शक्यं K Be M L 1 Bi—१७ न तु M—१८ निःपरिग्रहं N °परिग्रहे b—१९ परभ्रंसः N; परिभ्रंशः ed. I. II—२० पीडयति K M—२१ प्रकाशं om. in P—२२ अथ सखे P, सखे] वयस्य b ed. III; सखे विराधगुप्त M; अथ कम् N b K; कमपि P—२३ नगरान्निर्वासितो जीवसिद्धिः M—२४ एष खलु दुरात्मा b—२५ °प्रयुक्तया N b P—२६ व्यापादितवान् N K M—२७ कुतः Be ins. after साधु—२८ अयशः स्वीयं K Bi—२९ च om. in K M Bi; च घातितो] हतस्तथा N—३० राज्यार्धहरः P Be.

विरा । चन्द्रगुप्तशरीरमभिद्रोग्धुमनेन व्यापारिता दारुवर्मादय इति नगरे प्रख्याप्य शकटदासः शूलमारोपितः ।

राक्ष । सास्रम् । हा सखे शकटदास अयुक्तस्तवायमीदृशो मृत्युः । अथवा स्वाम्यर्थमुपरतो न शोच्यस्त्वमसि । वयमेवात्र ननु शोच्या ये नन्दकुलविनाशेऽपि जीवितुमिच्छामः ।

विरा । अमात्य मा मैवम् । स्वाम्यर्थ एव साधयितव्य इति ।

राक्ष । सखे ।

अस्माभिरसुमेवार्थमवलम्ब्य जिजीविषया ।
परलोकगतो देवः कृतघ्नैर्नानुगम्यते ॥ २१ ॥ ४९ ॥

विरा । अमात्य नैतदेवम् ।

युष्माभिरसुमेवार्थमालम्ब्य न जिजीविषा ।
परलोकगतो देवः कृतघ्नैर्नानुगम्यते ॥ २२ ॥ ५० ॥

सखे कथ्यताम् । अपरस्यापि सुहृद्व्यसनस्य श्रवणे सज्जोऽस्मि ।

---

१ ततश्चन्द्रगुप्त° N b—२ शरीर M B₁ om—३ अभिद्रोग्धुम् P—४ अनेन P B₁ om—५ आरोपित कायस्थ शकटदास P—६ सास्र] सबाष्प N K, सकरुण P om in M B₁—७ हा om in K—८ सखे] वयस्य N M—९ अनुरूप Nb M B₁ ed III—१० अथवा N om—११ स्वाम्यर्थे Pl—१२ उपरतोऽसि P—१३ शोच्य] वाच्य K—१४ असि om in P M—१५ अत्र om in N Bo l B₁—१६ ननु om in Nb K Bo M l B₁—१७ अनुशोच्या B₁ l Bo.—१८ P K येन—१९ इच्छामि (!) N—२० अमात्य om in P—२१ मा मैव] नैतदेव Bo l B₁, om in N M—स्वाम्यर्थे P—२२ इति om in P B₁—साधयितव्यो युष्माभिरिति मपतसे b L (Lom. युष्माभि), साधयितव्य । न यूय शोच्या B₁—२३ सखे] सखेद K नैतदेव M P om.—२४ अस्माभि] अस्माक P—२५ अवलम्ब्य b P, all other Mss. आलम्ब्य —२६ all Mss. excepting b P ins न, जिजीविषा N b P—२७ कृतघ्नै l—२८ from विरा° to गम्यते om in N P K L l B₁—विराधगुप्त । अमात्य नैतदेव युष्माभिरसुमेवार्थमालम्ब्य ना जिजीविषा b, अमात्य नैव Bc अमात्य एवमेव । अमात्य नैतदेव । युष्माभिरसुमेवार्थ° कृतघ्नैर्नानुगम्यते M ed V (cf Telang N E.) अमात्य नैतदेव । अस्माकमसुमेवार्थमित्यादि पुन पठति ed I II, I propose to write in the first verse अवलम्ब्य 'it is because we base our love of life on that purpose that we etc. —२९ व्यसनशतस्य ed I II, N om अपि, अपर स्मिन्[पि]सुहृद्व्यसने K—३० सज्जीभूतोऽस्मि P, सज्जा वयम् Bc l B₁ ed. I II

विरा । तत[1] एतदुपलभ्य चन्दनदासेनापवाहितं सौहार्देन[2]ामात्य[3]कलत्रम् ।

राक्ष । सं[4]से क्रूरस्य चाणक्यवटो[5]र्विरुद्धमयुक्त[6]मनुष्ठितं चन्दनदासेन ।

विरा । अमात्य[7] न युक्ततरः सुहृद्द्रोहः ।

राक्ष । ततस्ततः ।

विरा । ततो याच्यमानेनानेनापि यदा[8] न समर्पितममात्यकलत्रं ततः[9] कुपितेन चाणक्यवटुना—

राक्ष । सावेगम्[10] । न खलु व्यापादितः ।

विरा । अमात्य[11] न खलु[12] व्यापादितः[13] किं तु गृहीतगृह[14]सारः सपुत्र[15]कलत्रो बन्धने[16] निक्षिप्तः ।

राक्ष । तत्किं[17] परितुष्टः[18] कथयसि[19] । अपवाहितमनेन राक्षसकलत्रम्[20]िति । ननु वक्तव्यं सयतो[21]ऽनेन[22] सपुत्रकलत्रो राक्षस इति ।

प्रविश्य[23] पुरु । जेदु[24] जेदु अज्जो[25] । अज्ज[26] एसो क्खु[27] सअडदासो पडिहार[28]-भूमीए उवत्थिदो[29] ।

---

१ तवेतत् K—२ आरूढसौहार्देन b, उपलब्धसौहार्देन P सौहार्दम् h गूढसौहार्देन Be in marg उपरूढसौहार्देन ed. I उपरूढसाध्वसेन ed. II om in ed III दृढसौहार्देन ed V —अपवाहितम् after सौहार्देन b P ed I II V—३ अमात्यस्य P Be—४ सखे om in N b K, सदा क्रूरस्य M—५ चाणक्यस्य P h—°वटोर्मार्पितमिति विरुद्ध° Be l—६ अयुक्तम् om in P ed. I II the word is supposed by the rejoinder युक्तर—७ अमात्य om in M B1—न] न च N, तत्र b, ननु h M, नन्वयुक्त Be नन्वयुक्ततर L l B1 ed I-V—८ यदा याच्यमानेनानेन b, बहु याच्यमानेनापि न समर्पितमनेनामात्यराक्षसस्य कलत्रमिति कुपितेन P, न यदा K, यदा याच्यमानेनापि M B1 om अनेन and यदा—९ ततः] om in M, तदा b K M—१० सोद्वेगम् b—सखे न खलु N—११ अमात्य om in P M—१२ खलु om. in K l B1, B1 has दैवात् before व्यापादित—१३ व्यापादित om in P—१४ गृह om. in P—१५ सह पुत्रकलत्रै K—१६ बन्धनागारे Be M L l B1, सयस्य बन्धनागारे b K ed I II, निक्षिप्त] नियुक्त P—१७ तत्किं] सखे तत्किं Be सखे तत्कथम् N, किमिति P, किं K om, तत किं B1—१८ अतिपरितुष्टवत् M—१९ M B1 ins. विरा° after कथयसि and राक्ष° after इति, अनेन Be om—२० अमात्यकलत्रम् M—२१ सयतो] गृहीतस्तेन P, सयमितो b ed III, M has सयतो °नेन after सपुत्रकलत्र—२२ अनेन om in Be B1—२३ प्रविश्य पटाक्षेपेण Be l ed II, अत्रान्तरे प्रविश्य पुरुष B1—२४ जेदु M—२५ अज्जो] अमच्चो N b M—२६ अज्ज] अमच्च N M, om in P—२७ खु N b om in Be M—२८ पलिहार° P K b, °भूमीए P K, °भूमिम् N b भूमि B1 भूमी M—२९ उवट्ठिओ M, उवट्ठिओ B1 l ed III (दो), उअत्थिदो K उवविट्ठो L

राक्ष । सहर्षम् । अपि सत्यम् ।

पुरु । किं अलिअं अमच्चपादोवजीविणो मन्तिदुं जाणन्ति ।

राक्ष । सखे विराधगुप्त कथमेतत् ।

विरा । अमात्य स्यादेवम् । रक्षति खलु भव्यं भवितव्यता ।

राक्ष । प्रियंवदक यद्येवं तत्किं चिरयसि । क्षिप्रं प्रवेशय समाश्वासय माम् ।

पुरु । जं अमच्चो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशति सिद्धार्थकेनानुगम्यमानः शकटदासः ।

शक । आत्मगतम् ।

दृष्ट्वा मौर्यमिव प्रतिष्ठितपदं शूलं धरित्र्यास्तले
तल्लक्ष्मीमिव चेतसः प्रमथिनीमूढ्वा च वध्यस्रजम् ।
श्रुत्वा स्वाम्युपरोधरौद्रविषमानाघाततूर्यस्वनान्
न ध्वस्तं प्रथमाभिघातकठिनं मन्ये मदीयं मनः ॥ २३ ॥ ५१ ॥

---

१ सहर्षम् P only, N b ins भद्र, ed. I II. प्रियम्वदक before अपि—२ अलिअं किं Bi, किं om. in N K Be M, अलिअंपि M, अलीअं या b—३ अमच्च°] देव °P—°पादोपजीविणो N b P Be, °पाओपजीविणो M, अमच्चपादोपजीवी जणो Bi ४ मन्तिदुं] मन्तेदु N b M, मन्तेदुं पि ण जाणन्ति N (omitting किं); अम °जण (!) अलिअं मंतिदुं जाणंति Be, अ° जणा ण अलिअं जा° l, किं अलीअं अमच्चपादेसु विण्णवेदेमि L₄ जाणादि Bi—५ किमेतत् K Bi—६ अमात्य om. in M; Bi om. स्यादेवं; एवं] एतद् N, अप्येवं K, एतदेवं Be M l, Be om. खलु; M. om. भव्यं; यतो भव्यं रक्षति भवि° b यतो र° भ° भ° l—७ यदि] यद् N—८ तत्] om. in P, तर्हि Be-किमद्यापि b ed. III—९ चिरायसि M, विचारयसि Be l—१० प्रवेशय । मामाश्वासय Be l, प्रवेश्य मामाश्वासय Bi; प्रवेश्यतां मामाश्वासयितुम् K, P has only प्रवेश्यतामयम्—११ अमच्चो] अज्जो P K—१२ धरित्र्याः] पृथिव्याः N M, धरित्री Bi—१३ तले] तटे P, तरे K—१४ चेतसः° M l Be Bi; प्रमथनीं P—१५ उढ्वा च] M only; मूर्धावबध्यस्रजं N, °वबध्य स्रजं b, मूर्धावबद्धां स्रजं P; मूर्धावबद्धां स्रजं K, मूर्ध्ना च वध्यस्रजं Bi, उन्मुच्य कण्ठस्रजं Be (orig; in marg. मूर्धावबध्य स्रजं) l, उन्मुच्य वध्यस्रजं ed II, आवध्यस्रजं च दृष्ट्वा Vat. मूर्ध्ना स्रजं धृत्वा Grah.—१६ उपरोध°] पुरोपरोधविषमान् b उपरोध° K अपरोध L ed. III—१७ प्रथमाभिघात] पुनरभिनिपात b—१८ मन्ये मदीयं मनः] यत्तन्मदीयं मनः L₄

नाट्येनावलोक्य सहर्षम् । अयममात्यराक्षसस्तिष्ठति य एषः

अक्षीणभक्तिः क्षीणेऽपि नन्दे स्वाम्यर्थमुद्वहन् ।

पृथिव्यां स्वामिभक्तानां प्रमाणे परमे स्थितः ॥ २४ ॥ ५२ ॥

उपसृत्य । जयत्वमात्यः ।

राक्ष । नाट्येनावलोक्य सहर्षम् । सखे शकटदास दिष्ट्या दृष्टोऽसि । तत्परिष्वजस्व माम् । परिष्वज्य । इदमासनम् । आस्यताम् ।

शक । यदाज्ञापयत्यमात्यः । इति नाट्येनोपविष्टः ।

राक्ष । सखे शकटदास कोऽस्य मम हृदयानन्दस्य हेतुः ।

शाक । सिद्धार्थकं निर्दिश्य । अनेन प्रियसुहृदा सिद्धार्थकेन घातकान् विद्राव्य वध्यस्थानादपहृतोऽसि ।

राक्ष । सहर्षम् । भद्र सिद्धार्थक काममपर्याप्तमिदमस्य प्रियस्य । तथापि गृह्यताम् । इति स्वगात्रादवतार्य भूषणानि प्रयच्छति ।

सिद्धा । गृहीत्वा पादयोर्निपत्य स्वगतम् । अअं खु अज्जोवदेसो । भोदु ।

---

१ नाट्येन M om. । अवलोक्य] विलोक्य M—२ अये अयम् b K, अले अयम् Be—३ अम्लानभक्तिः P—४ क्षीणेऽपि स्वाम्यर्थं धुरमुद्वहन् Be Bi (Telang E [क्षीणे] Dhruva's S)—५ जयत्वमात्यः b om.; जयति P, जयति जयति K—६ नाट्येन M om; अवलोक्य] विलोक्य M—७ कौटिल्यगतोऽपि दृष्टो P L (त्वं दृष्टो), कौटिल्यगोचरगतोऽपि ed. I—V ८ तत् M om.—९ शक° । परिष्वज्योपविशति K, शक° । तथा करोति । राक्ष° । परिष्वज्य Bi; परिष्वजस्व माम् । शक° । तथा करोति । राक्ष° । चिरं परिष्वज्य । इदमासनमास्यताम् । शक° । नाट्येनोपविष्टः ed. III.—१० सखे om. in Be M—११ मम om. in Be I (कोऽयमस्य हृ°); अथ कोऽयमस्मद्धृदयस्यानन्दहेतुः N, अथ कोऽयं मे हृदया° b, कोऽयमद्य हृदयस्य K; अथ कोऽस्य मे हृदया° M, अथ कोऽयं मे ईदृशस्य हृदयानन्दस्य हेतुः L, कोऽयं मे हृ° Bi—१२ सिद्धार्थकं निर्दिश्य om. in N K Be M—१३ अनेनैव b—१४ अभिद्राव्य b (see h) विद्रास्यं [स्य] N—१५ सखे सिद्धार्थक K—१६ किं पर्याप्तम् b L, अपार्याप्त [म] स्य प्रियस्येदं कार्यमिति K, अस्य om. in P, प्रियस्य] प्रयत्नस्य M—१७ अवतार्य] अपकार्य M, उत्तार्य Bi, प्रयच्छति] नियच्छति P, अर्पयति K; समर्पयति Bi, न[द]दाति M—१८ From अअं as far as प्रकाशं om. in N M Be (Tel. G. Dhruva's S) I, अअं खु] इदं खलु तं P, इमं खु K—१९ अज्जोवदेसं P K Bi

तधा करिस्सं । प्रकाशम् । अमच्च एत्थ मे पढमं पविट्ठस्स णत्थि को वि परिचिदो जहिं एदं अमचस्स पसादं णिक्खिविअ णिव्वुदो भविस्सं । ता इच्छामि अहं इमाएं मुद्दिआएं मुद्दिअं अमचस्स ज्जेव भण्डाआरे णिक्खिविदुं । जदा मे एदिणा पओअणं भविस्सदि तदा गेण्हिस्सं ।

राक्ष । भद्र को दोषः । शकटदास एवं क्रियताम् ।

शक । यदाज्ञापयत्यमात्यः । इति जनान्तिकं मुद्रां विलोक्य । अमात्य-नामाङ्कितेयं मुद्रा ।

राक्ष । विलोक्यात्मगतम् । सत्यम् । अस्मदुत्कण्ठाविनोदार्थं नगरान्निष्क्रामतो मम हस्ताद् ब्राह्मण्या गृहीता । तत्कथमस्य हस्तमुपगता । प्रकाशम् । भद्र सिद्धार्थक कुतस्त्वयेयमधिगता ।

---

१ तधावि P; तधा K—२ करइस्सं K; इमं खु अजोवदेसं सव्वधा करिस्सं Bi; एवं खलु आर्योपदेशं चाणक्यशासनं करिष्ये Grah.—३ मे पढमं Bi; मे पुढमं M; मे पढम° l; पढमं पइ° मे P; इमस्सिं से पढुम° णत्थि°मे K—४ को वि om. in M, परिचित्रो वि P; परिचिदो जणो N K; परिचओ M—५ जहिं] एत्थ M; जत्था Be; येत्थ L; जत्थ l Bi—६ °अं N; अमच्च-पसादं P M; अमचपसाअं K, अमचप्पसादं Bi, एणं अमयाप्पसादं Be; एणं अमच्चपसाअं l—७ भोमि N—८ इच्छेमि L—९ अहं om. in P Be M l—१० इमाए] एदाए Be M l—११ मुद्दिआए] Be om.; मुद्दाए K M Bi—१२ मुद्दिअ N P K M, मुद्दिदं b L ed. I-III, मुद्दिअं Be l Bi [P in marg. छाप इति ख्यातं कृत्वा]—१३ अमच्चरक्खसस्स P, एव M; जेव Bi—१४ णिक्खिविदं M, णिक्खिविदुं Be; ठाविदुं L ed. III-V—१५ मे om. in P b; एदिणा मे Bi—१६ इमिणा P K M—१७ भविस्सदि M, हविस्सविदि Be; हुविस्सदि K, om. in Bi—१८ ता K—१९ गेण्हिस्सं Mss. except. N Be K, गिण्हिस्सं L; गेह्निस्सं Bi—२० दोषः] भारः ed. II. V.—२१ Be om. शकटदास—२२ यथा P K; इति om. in N P K M; अमात्य इति मुद्रयति b Bi—२३ जनान्तिकं] om. in N Be M l Bi, आत्मगतं K; मुद्रां विलोक्य अये जनान्तिकं अये अमात्यनामाङ्कितं b—२४ M ins. अमात्य before अमात्य°; नामाङ्केयं N M—२५ सविषादं सवितर्कम् before आत्मगतं b Bi—२६ सत्यम्] कष्टं ed. I-II Bi—२७ अस्मद् om. in P K M—विनोदनार्थं M—२८ ब्राह्मण्या] गृहिण्या M; P inverts the order of the sentences and has राक्ष° । मुद्रामवलोक्य स्वगतम् । सत्यमुत्कण्ठ° after the words तदितो° यदाज्ञापयति—२९ तत् om. in Be—३० अधिगता] उपगता K—अधिगता मुद्रा मुद्राधिगमं विस्तरेण श्रोतुमिच्छामि P.

सिद्धा । अमच्च[१] अत्थि कुसुमउरे[२] मणिआरसेट्ठी चन्दणदासो णाम[३] । तस्स गेहदुवारे[४] पडिदो[५] मए लद्धा[६] ।

राक्ष । युज्यते ।

सिद्धा । अमच्च किं एत्थ[७] जुज्जदि ।

राक्ष । भद्र[८] यन्महाधनानां गृहद्वारि[९] पतितस्यैवंविधस्योपलब्धिरिति[१०] ।

शक । सखे[११] सिद्धार्थक अमात्यनामाङ्कितेयं[१२] मुद्रा । तदितो[१३] बहुतरेणार्थेन भवन्तममात्य[१४]स्तोपयिष्यति । तद्[१५]दीयतामेषा मुद्रा[१६] ।

सिद्धा । अज्ज[१७] णं एसो जेव्व[१८] मे परिओसो[१९] जं[२०] इमाए मुद्दाए[२१] अमच्चो[२२] परिग्गहं[२३] करेदि[२४] । इति मुद्रां समर्पयति ।

राक्ष । शकटदास[२५] अनयैव मुद्रया स्वाधिकारे[२६] व्यवहर्तव्यं[२७] भवता[२८] ।

शक । यद्[२९]आज्ञापयत्यमात्यः ।

सिद्धा । अमच्च[३०] विण्णवेमि किंपि[३१] ।

---

१ सुणादु अज्जो अत्थि P, एत्थ अत्थि M—२ कुसुमपुरे N l, कुसुमपुरणिवासी K, कुसुमउरणिवासी B1, प्पोरन्तरणिआसी N—३ णाम Be—४ गेहदुवारे N, °दुवारे l Be, गेहे दुआरे P, गेहदुआरे B1, गिहदुवारे M, गेहदुआरसदो(?) K, गेहदुवारपडिसरे L—भूमीए after दुवारे Be, दुवारभूमीए l—५ पडिआ N Be, परिदा K, वडिआ M l, पडिता L—६ लद्धा] उवलद्धा l, पाविदा N, आसादिदा b L, आसादिआ K, समासादिआ M, समासादिदा ed. II (alternative) B1—७ एत्थ om in N Be M, जुज्जइ M B1—८ भद्र यत् om in N, भद्र P om, यत् Be M l om, यतो B1—९ गृहद्वारि] द्वारि K B1 ed I II, गृहद्वारे l, गृहे ed III, गृहपतितस्यैव Be—१० एवंविधस्य वस्तुन b—११ from सखे to °स्यैव om in P, सखे om in M—१२ अमात्यराक्षसनाम° K, नामाङ्केयं N M—१३ तदितो] यदि Be l, बहुतरेणापि B1—१४ भवन्तम् om in P—१५ तत् om in P Be M, साहं l—१६ मुद्रा om in P M—१७ अज्जा P, ण om in B1—१८ जेव om in Be, एव्व M, जेव्व B1—१९ परितोसो P, पसादो N M L, परिओसो K B1—२० ज अमच्चो B1—२१ मुद्दिआए P—२२ अमच्चो वि Be—२३ परिग्गाहपसाअ K, परिग्गहप्पसादं B1 ed I-II—२४ करेदि b K, करेइ P—२५ सखे शकटदास N b B1—२६ स्वाधिकारे] व्यवहारे b—२७ व्यवहर्तव्यम्] वर्तितव्यम् N M, भवितव्यम् b—२८ भवता] त्वया Be, om in B1—२९ यद्] यथा P K—३० अमच्च om. in P M—३१ किंपि om in b K B1 Grab, विज्ञाप्यं किं वि अत्थि Be, अमच्च णं विण्णवेमि b, अत्थि मे विण्णप्प° (!) M.

राक्ष । ब्रूहि[1] विश्रब्धम् ।

सिद्धा । जाणादि[2] जेव अमच्चो जधा[3] चाणक्कहदअस्स[4] विप्पिअं[5] कदुअ[6] णत्थि मे[7] पाडलिउत्ते[8] पवेसो त्ति । ता इच्छामि[9] अहं[10] अमच्चस्स[11] जेव[12] सुप्पसण्णस्स[13] चलणेसुं[14] सेविदुं ।

राक्ष । भद्र[15] प्रियं नः । किं तु त्वदभिप्रायापरिज्ञानेन[16] चोरितो[17]ऽस्माकमनुनयः । तदेवं क्रियताम् ।

सिद्धा । सहर्षम्[18] । अणुग्गिहिदो[19] म्हि ।

राक्ष । सखे[20] शकटदास विश्रामय[21] सिद्धार्थकम् ।

शक । यदाज्ञापयत्यमात्यः[22] । इति सिद्धार्थकेन सह निष्क्रान्तः ।

राक्ष । सखे विराधगुप्त वर्णयेदानीं[23] कुसुमपुरवृत्तान्तशेषम्[24] । अपि क्षमन्तेऽस्मदुपजापं[25] चन्द्रगुप्तप्रकृतयः[26] ।

विरा । अमात्य[27] बाढं क्षमन्ते । ननु[28] यथाप्रधानमे[29]वानुगच्छन्त्येव ।

---

१ भद्र ब्रूहि N M—२ जाणादि जेव Be l Bi, जाणइ एव M; णं जाणादि जेव K—३ जहा N l, जह M, यथा Be—४ °हदअस्स] हतक° P, °वडुअस्स N b Bo M l; चाणक्यवडुअस्स Bi—५ अप्पिअं P—६ केदुअ Be—७ मे om. in N K Be M l Bi; मे णत्थि P, ण. त्थि. मे. जप b—८ N Be M l Bi ins. पुणो before पाड°; पालिपुत्ते M; पाडलिपुरे Bi—९ इच्छेमि L—१० K Bi om अहं—११ अमत्तस्स Bi—१२ एव्व M L; जेव्व l Bi—१३ सुप्पसण्णस्सेव P—१४ °सु N, चरणेसु सेविदुं P, पाअपदेसं सेविदुं K, सुप्पसण्णे चलणे सेविदुं Bi; सुप्पसण्णे पादे सेविदुं ed. I. II, अमात्यस्यैव सुप्रसन्नात् चरणान् सेवितुं Grah.—चरणे सुस्सूसिदुं b, अमच्चचलणे (णे!) एव सुस्सूसिदुं L, चलणे सुस्सूसिदुं l Be, चरणे सुस्सु (?) दुं M, °चलणे एव सुस्सू° ed. III, °चरणे च्चेव सुस्सू° ed. V.—१५ भद्र om. in P M, प्रियं नः प्रियं नः P, M Bi om. किं तु—१६ °ज्ञानाद् l, °ज्ञान° Bi, परिज्ञानेन N M—१७ चोरितो] चोदितो N; तिरोहितो ऽयमासीदर्थः K; अन्तरितो Bi M L (both adding ऽयम्); अन्तर्हितो Bo l—१८ सहर्षं om. in M Bi—१९ अणुग्गिहिदो N K (म्ह) Bi, °गिहीदो b L, °गेण्हिदो P, °गिण्हिदुम्मि Be, °ग्गहिद M; म्हि N K b Bi—२० सखे b P Be M om —२१ गच्छ विश्रामय N M, विश्रामय P—२२ यद्] यथा P—२३ इदानीम् om. in N Bo M l—कुसुमपुर om. in b K Bo M l ed. III—वृत्तशेषं ed III; वृत्तान्तमशेषं N, शेषवृत्तं L—२४ कुसुमपुरनिवासिनः P ins; N after °जापं.—२५ अपजापं M—२६ चन्द्रगुप्तप्रकृतयः] प्रकृतिरत्रा अमात्यादयः Telang's E—२७ अमात्य om. in K—२८ ननु] नन्न च P—२९ यथाप्रधानम्] यथाप्रकारं M L Bi ed. III, प्रकारं Be; ननु प्रकारमपगम्यते ed. V (accord. to Mss. S G.)—अनुगच्छन्ति] आगच्छन्त्येव N P K L; इहागच्छन्त्येव M; अवगच्छन्त्येव Bi, अनुगम्यत एव Be l.

राक्ष । सखे[1] किं तत्र[2] कारणम्[3] ।

विरा । अमात्य एतत्कारणम्[4] । मलयकेतोरपक्रमणात्प्रभृति[5] पीडितः[6] श्चन्द्रगुप्तेन चाणक्य इति चाणक्योऽप्यतिजितकाशितया[7] तैस्तैराज्ञाभङ्गैश्चन्द्रगुप्तस्य[8] चित्त[9]पीडामुपचिनोति । अयमपि[10] ममानुभवः ।

राक्ष । सहर्षम्[11] । सखे विराधगुप्त त्वम[12]नेनैवाहितुण्डिकच्छद्मना[13] पुनः कुसुमपुरमेव गच्छ[14] । तत्र[15] हि[16] मे प्रिय[17]सुहृद्वैतालिकव्यञ्जनः स्तनकलशो[18] नाम प्रतिवसति[19] । स त्वयास्मद्वचनाद्वाच्यः[20] । चाणक्येन[21] क्रियमाणेष्वाज्ञाभङ्गेषु[22] चन्द्रगुप्तस्त्वया समुत्तेजनसमर्थैः[23] श्लोकैरुपश्लोकयितव्यः कार्यं चातिनिभृतं[24] करभकहस्तेन[25] संदेष्टव्यमिति ।

विरा । यदाज्ञापयत्यमात्यः । इति निष्क्रान्तः ।

प्रविश्य पुरुषः । जअदु[26] जअदु अमच्चो । अमच्च[27] सअडदासो विण्णवेदि ।

---

१ सखे] अथ P—२ तत्र P om.—३ कारणम्] प्रकाशं N Be M L l Bi ed. III; प्रमाणं b—४ एतत्कारणम्] इदं तत्र प्रकाशं N Be M L l Bi; इदं तत्र प्रमाणं b; इदं कारणं K—५ प्रभृति om. in K—६ पीडितः] कुपितश्चन्द्रगुप्तश्चाणक्यस्य b Be M l (Telang's E). ed. III. V; कुपितश्चन्द्रगुप्तश्चाणक्यस्योपरीति L; कु° च° चाणक्येनेति Bi;—from चाणक्यो पि to अनुभवः om. in N—७ अतिजितकाशितया] Be in marg. जितप्रतिज्ञः; l om. अति; असहमानः after °काशितया b K; असहमानश्चन्द्रगुप्तं b L ed. III—८ चन्द्रगुप्तस्य तैस्तैराज्ञा° P—९ चित्त] चेतः Be l' Bi ed. III. V; चेतसः ed. I. II; om. in b K; उपचिनोति] उत्पादयति K—१० अयमपि मम] इति मम K; इति ममापि M; इत्यमपि ed. III. V—११ सहर्षम् om. in K; सखे om. in P—१२ त्वमपि P; गच्छ त्वम् N Bi; अनेनैव om. in N; एव om. in Be K M Bi—१३ च्छद्मना] व्याजेनेव N; b om. पुनः—१४ गच्छ] व्रज Be l, गच्छ त्वमनेन b M—१५ स तत्र Be—१६ हि om. in P—१७ प्रिय om. in Be—१८ °कलसो N P—१९ निवसति M; स्म after प्रतिवसति Be—२० मद्वचनात् b K Be M Bi—२१ यथा before चाणक्येन b K M Bi—२२ क्रियमाणे सत्याज्ञाभङ्गे Be l Bi—२३ समुत्तेजनरूपैः ed. II—२४ अतिनिभृतम्] अपि निभृतं N; अभिनिभृतं M—२५ करभ° P M; °हस्ते N b M l Bi—२६ जअदि२ K; जयदुजयदु Be; जेदु M Bi—अमच्चो] अज्जो P Be Bi—२७ अमच्च पुणो वसु b, वसु om. in Be; च M.

एदे क्खु तिण्णि अलंकारा विकाअन्ति । ता पचक्खीकरेदु अमच्चो ।

राक्ष । विलोक्यात्मगतम् । अहो महार्घ्याण्याभरणानि । प्रकाशम् । भद्र उच्यतां शकटदासः । परितोष्य विक्रेतारं गृह्यतामिति ।

पुरु । जं अमच्चो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः ।

राक्ष । आत्मगतम् । यावदहं कुसुमपुराय करभकं प्रेषयामि । इत्युत्थाय । अपि नाम दुरात्मनश्चाणक्यात् चन्द्रगुप्तो भिद्येत । कुतः ।

मौर्यस्तेजसि सर्वभूतलभुजामाज्ञापको वर्तते
चाणक्योऽपि मदाश्रयादयमभूद्राजेति जातस्मयः ।
राज्यप्राप्तिकृतार्थमेकमपरं तीर्णप्रतिज्ञार्णवं
सौहार्दात् कृतकृत्यतैव नियतं लब्धान्तरा भेत्स्यति ॥ २४ ॥ ५२ ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति द्वितीयोऽङ्कः ।

---

१ अलङ्करणाइ N, अलंकरणसंजोआ b, अलंकारआ B1 अलंकारसंजोआ L ed III एदं° अलंकारजेणिअ K, °जोडा Be, °जोठी l, °विसेसा ed I-II V—२ विकाअन्ति N P, विकाअद्रि (°जेणिअ) K, विकीअन्ति b B1 ed I-II, विकीअन्दि ed III,V, L, विकियंति Bo, विकिअति l, विकीणन्ति M No Mss. has विक्किणीअन्ति (P. §548)—३ °करेहि P, करेउ M—४ अमच्चो त्ति M—५ विलोक्य] दृष्ट्वा M—६ अहो P om.—७ महार्हाणि Be M (sec. h.) l Grab, महाधनानि L, महार्घाणि N b K B1—८ K om. the text from °भरणानि as far as यावत्—९ उच्यतामस्मद्वचनात् b, ब्रूहि शकटदासं l—१० अमच्चो] अज्जो P—११ अहमपि b Be M l B1 ed I V, अहमित K—१२ कुसुमपुरे N, °पुरं प्रति P, करभकं कुसुमपुराय K—१३ इति om in b K, उत्थाय] परिक्रम्य स्व° M—१४ नाम om in M l—१५ चाणक्यहतकात् N, दुरात्मा चाणक्यश्चन्द्रगुप्ताद्भिद्येत B1—१६ B P K L insert अथवा सिद्धमेव समीहितं पश्यामि before कुत. । कुत] N l B1 अथवा—१७ चाणक्यो मदपाश्रयात् N—१८ राज्यावाप्ति° P—१९ °प्रतिज्ञाभरं P.

ततः प्रविशति कञ्चुकी ।

कञ्चु ।

रूपादीन्विषयान्निरूप्य करणैर्यैरात्मलाभस्त्वया
लब्धस्तेष्वपि चक्षुरादिषु हताः स्वार्थावबोधक्रियाः ।
अङ्गानि प्रसभं त्यजन्ति पटुतामाज्ञाविधेयानि मे
न्यस्तं मूर्ध्नि पदं तवैव जरया तृष्णे मुधा ताम्यसि ॥ १ ॥ ५४ ॥

परिक्रम्याकाशे । भो भोः सुगाङ्गप्रासादाधिकृताः पुरुषाः । सुगृहीतनामा देवश्चन्द्रगुप्तः समाज्ञापयति । प्रवृत्तकौमुदीमहोत्सवरमणीयं कुसुमपुरमवलोकयितुमिच्छामि । तत्क्रियन्तामस्मद्दर्शनयोग्याः सुगाङ्गप्रासादस्योपरिभूमय इति । आकाशे आकर्ण्य । किं कथयन्ति भवन्तः । आर्य किमविदितमेवायं देवस्य चन्द्रगुप्तस्य कौमुदीमहोत्सवप्रतिषेध इति । आः दैवोपहताः किमनेन वः प्राणहरेण कथोद्घातेन । शीघ्रमिदानीम्—

---

१ कञ्चु° । सनिर्वेदम् । K—२ मे] ते M L; ममाज्ञाविधेयानि Grab; यतो मेऽङ्गान्याज्ञाविधेयानि Vat.—३ तवैव]तदेव P; तथैव K—४ ताम्यसि] माद्यसि ed I. II. ग्लाना भवसि Grab—५ भोः once only B l—६ सुगाङ्ग° N Be M Ll; B P K सुगाङ्ग°.—७ M om. पुरुषाः—८ °नामधेयो l.—९ M om. the text from प्रवृत्त° to इच्छामि—१० रमणीयं] om. in K (°महोत्सवं); °रमणीयतरं N—११ संक्रियन्तां L—१२ सुगांग N Be M L l; B P K स्र°—१३ प्रसादोपरि° M;K om. उपरि; l उपवन—१४ N K Bi om. इति; °भूमय इति । तत्किं चिरयन्ति भवन्तः Be l ed. II—१५ M. om. आकाशे आकर्ण्य; N K Bi om. आकर्ण्य.—१६ कथयन्ति भवन्तः] ब्रूथ Ll—१७ किमपि विदितमेवार्यस्य यदयं देवस्य K; कमिदमविदित Bo १८—सद्यः प्राण° L; °हरणेन N; °हरणेव Be—१९ कथोपघातेन P; कथोपोद्घातेन N Be L.

आलिङ्गन्तु गृहीतधूपसुरभीन् स्तम्भान् पिनद्धस्रजः
संपूर्णेन्दुमयूखसंहतिरुचां सचामराणां श्रियः ।
सिंहाङ्कासनधारणाच्च सुचिरं संजातमूर्छामिव
क्षिप्रं चन्दनवारिणा सकुसुमः सेकोऽनुगृह्णातु गाम् ॥ २ ॥ ५५ ॥

आकाशे । किं कथयन्ति भवन्तः । एते त्वरामह इति । भद्रास्त्वर्यतां त्वर्यताम् । अयमागत एव देवश्चन्द्रगुप्तः । य एषः

सुचिरश्रान्तैरङ्गैः पथिषु विषमेष्वप्यचलता
चिरं धुर्येणोढा गुरुरपि भुवो यास्य गुरुणा ।
धुरं तामेवोच्चैर्नववयसि वोढुं व्यवसितो
मनस्वी दम्यत्वात् स्खलति न न दुःखं वहति च ॥ ३ ॥ ५६ ॥

नेपथ्ये । इत इतो देवः ।

ततः प्रविशति राजा प्रतीहारी च ।

राजा । स्वगतम् । राज्यं हि नाम राजधर्मानुवृत्तिपरतन्त्रस्य नृपतेर्महदप्रीतिस्थानम् । कुतः ।

परार्थानुष्ठाने श्लथयति नृपं स्वार्थपरता
परित्यक्तस्वार्थो नियतमयथार्थः क्षितिपतिः ।

---

१ धूप] धूम N K, गन्ध M—२ धारणात्] वारणात् K ed I, तत्सिंहासनधारणात् B Grah Vat—३ P M om आकाशे, श्रुत्वा Be I—४ किं ब्रूथ । आर्य इदमनुष्ठीयते देवस्य शासनमिति L (omitting एते त्वरामह इति) ed III एते वयम् M—५ त्वर्यतां once only P K, त्वरध्वं त्वरध्व Be N (त्वरयन्त्वरध्वं), त्वरध्व Ll, भद्रास्त्वरन्ताम् B₁, B adds after it नेपथ्याभिमुखमवलोक्य—६ आगच्छत्येव N, K om एव; Be om देव.—७ प्रचलिता B, अप्यचलता N P K M Ll B₁—८ न न दुःखं] च दुःखं न सहते N, न च दुःखं वहति च K L (दुःखं) B₁, न वा दुःखं न सहते Be, न च दुःखं न सहते (in marg वहति) I, ..खं च वहति M—९ N Be om नेपथ्ये; नेपथ्ये कञ्चुकी B, ने° प्रतीहारी इतोऽ K; Be has only कञ्चुकी—१० नहि B₁—११ अनुवृत्ति] अर्थवृत्ति K—१२ परतन्त्रस्य] दुःस्थितस्य K M, परस्य Be I B—१३ नृपते] भूमिपते. B, नर° N M—१४ जडयति N Be I B₁, श्लथयति P M Grah, रहयति B K (वह°), दहय (?) L—१५ नृपं स्वार्थं] परस्वार्थपरतां M

परार्थश्चेत्स्वार्थादभिमततरो हन्त परवान्
परायत्तः प्रीतेः कथमिव रसं वेत्तु पुरुषः ॥ ४ ॥ ५७ ॥

अपि च । दुराराध्या राजलक्ष्मीरात्मवद्भिरपि राजभिः । कुतः ।

तीक्ष्णादुद्विजते मृदौ परिभवत्रासान्न संतिष्ठते
मूर्खान् द्वेष्टि न गच्छति प्रणयितामत्यन्तविद्वत्स्वपि ।
शूरेभ्योऽभ्यधिकं बिभेत्युपहसत्येकान्तभीरूनहो
श्रीर्लब्धप्रसरेव वेशवनिता दुःखोपचर्या भृशम् ॥ ५ ॥ ५८ ॥

अन्यच्च । कृतककलहं कृत्वा स्वतन्त्रेण त्वया किंचित् कालान्तरं व्यवहर्तव्यमित्यार्योपदेशः । स च कथमपि मया पातकमिवाभ्युपगतः । अथवा शश्वदार्योपदेशसंस्क्रियमाणमतयः सर्वदैव स्वतन्त्रा वयम् । कुतः ।

इह विरचयन् साध्वीं शिष्यः क्रियां न निवार्यते
त्यजति तु यदा मार्गं मोहात्तदा गुरुरङ्कुशः ।
विनयरुचयस्तस्मात्सन्तः सदैव निरङ्कुशाः
पदमपि यतः स्वातन्त्र्येभ्यो न यान्ति पराङ्मुखाः ॥ ६ ॥ ५९ ॥

---

१ चेत्] च M—२ वेत्ति N K Bi—३ दुराबाधा P K; दुराराध्या Be, Ll ed. II —४ राज] om. in K Ml, राज्ये° Be—५ आत्मसिद्धिः K Be M l—६ K M om. कुतः—७ मृदोः M—८ त्रासात्] त्रस्ता M—९ मूर्खं B (°) K Bo M Bi—१० अभ्यधिकं] अप्यधिकं B K Bo l Bi—११ अहो] अपि B K Grah—१२ वेश्यवनिता N; वारवनिता K—१३ कृतककलहं कृत्वा om. in M Bi—१४ स्वतन्त्रेण त्वया] स्वातन्त्र्येण L—१५ किंचित्काले P K B, कालान्तरं N Be M L—१६ व्यवहर्तव्यम्] वर्तितव्यम् P—१७ उपदेशः] आदेशः N P Be Ml Bi—१८ स च कथमपि] तत्कथङ्कथमिव N, स च मया कथमपि B, स मया कथं कथमपि P, स च कथं कथमपि K—१९ पातकमिव] महापातकमिव NK; पातक इव B; महापातकवद् P, स च कथमपि महापातकमिव Bi—२० शश्वद्] सदा Be l Bi—२१ °संस्कृत° B—२२ अस्वतन्त्रा B P M Bi ed. I—२३ विचरयन् B—२४ तु] च P, हि Bc—२५ मोहान्मार्गम् N—२६ पदमपि] परतरम् N Be M L l Bi, यतः] यतिः B, अति (!) N, अतः Bo L l Bi ed. II, अपि M—२७ न यान्ति] वयं हि N K Bo M L l Bi, यतः पदमपि स्वातन्त्र्येभ्यः पराङ्मुखा न यान्ति न गच्छन्ति एतेनामात्यस्य स्वतन्त्रता निषिद्धा तथा च परायत्तस्य धन्यता° Vat.

प्रकाशम्[1] । आर्य[2] वैहीनरे सुगाङ्ग[3]प्रासादमार्गम्[4]आदेशय ।

कञ्चु । इत इतो देवः ।

राजा[5] । परिक्रामति ।

कञ्चु । परिक्रम्य । अयं सुगाङ्ग[6]प्रासादः । शनैः[7]शनैरारोढुमर्हति देवः[8] ।

राजा । नाट्येनारुह्य दिशोऽवलोक्य[9] । अहो[10] शरत्समयसंभृतशोभाविभू[11]तीनां दिशामतिशयरमणीयता । संप्रति हि[12] ।

शनैः शान्ताकूताः[13] सितजलधरच्छेदपुलिनाः
समन्तात्[14]आकीर्णाः कलविरुतिभिः सारसकुलैः ।
चित्ताश्रि[15]त्राकारैर्निशि विकचनक्षत्रकुमुदैः[16]
नभस्तः स्यन्दन्ते सरित इव दीर्घा दश दिशः ॥ ७ ॥ ६० ॥

अपि च ।

अपामुद्वृत्तानां निजमुपदिशन्त्या स्थितिपदं[17]
दधत्या शालीनामवनतिमुदारे सति फले ।
मयूराणामुग्रं विषमिव हरन्त्या[18] मदमहो
कृतः[19] कृत्स्नस्यायं विनय इव लोकस्य शरदा ॥ ८ ॥ ६१ ॥

---

१ M om प्रकाशं—२ P Bi om आर्य—३ सुगांग° N Be Bi M L, सुगांग° B P K—४ N Bi om °मार्ग—५ K Be M have instead of राजा° परिक्रम्य only परिक्रामति । (परिक्रम्य); Bi नाट्येन परिक्रम्य—६ सुगांग N M L, सुगांगा एव प्रसादः Be, सुगांग B P K—७ शनैः once only K—८ देवः] आर्यः Be—९ आरुह्य] Be om, अवरुह्य B K अवलोक्यारोहसि दिशोऽवलोक्य P, दिशो Be om, अवलोक्य] विलोक्य M—१० अहो] M अयो; Bi om —११ °संभृतशोभां बिभ्रतीनां P, °समुद्भूतशोभावतीनां B Grab, °सद्भ(?)-संभृतशोभाविभूतीनां N, °शोभाविभूतीनां M, °संभृतशोभाविभूतीनां दिशाम् Be, °शोभां बिभ्रतीनां K (without संभृत); °संगमसंभृतशोभाविभूतीनां Bi, °शोभानां L—१२ संप्रति हि] कुत. B P Be K l, om in Bi—१३ शान्ताकूता.] शान्ताकृताः B (perhaps to be read as °कृ°); शान्तीभूताः P, शान्तकृतः K; शान्ताकाराः Be l Bi, शान्तावेताः M, शान्ताकृता Vat, श्यामीभूताः L—१४ समन्तात्] पुरस्तात् P Be l—१५ चित्राश्रि° K; चित्राकारा M—१६ कुमुदैः] कुसुमैः B—१७ स्थितिपथम् N ed. H—१८ वहन्त्या N—१९ कृतः] हृतः P—

इमामपि[1]

भर्तुस्तथा कलुषितां बहुवल्लभस्य
मार्गे[2] कथंचिदवतीर्य[3] तनूभवन्तीम् ।
सर्वात्मना रतिकथाचतुरेव दूती
गङ्गां शरन्नयति सिन्धुपतिं प्रसन्नाम् ॥ ९ ॥ ६२ ॥

समन्तान्नाट्येनावलोक्य[4] । अये[5] कथमप्रवृत्तकौमुदीमहोत्सवं[6] कुसुमपुरं पश्यामि[7] । आर्य वैहीनरे अथास्मद्वचनादाघोषितः कुसुमपुरे कौमुदीमहोत्सवः[8][9] ।

कञ्चु । देव[10] अथ किम् । आघोषितो देवस्याज्ञया कुसुमपुरे[11] कौमुदीमहोत्सवः ।

राजा । आर्य[12] तत्किं[13] न परिगृहीतमस्मद्वचनं पौरजनेन[15] ।

कञ्चु । कर्णौ पिधाय । देव[16] शान्तं पापम् । अस्खलितपूर्वं[17] पृथिव्यां[18] देवस्य शासनं[19] कथं[20] पौरेषु[21] स्खलितुमर्हति ।

राजा । आर्य वैहीनरे[22] यद्येवं[23] तत्किम[24]प्रवृत्तकौमुदीमहोत्सवम[25]द्यापि कुसुमपुरं पश्यामि[26] । पश्य ।

धूर्तैरन्वीयमानाः स्फुटं[27]चतुरकथाकोविदैर्वेशनार्यो[28]
नालंकुर्वन्ति रथ्याः पृथुजघनभराक्रान्ति[29]मन्दैः प्रयातैः[30] ।

---

१ इमामपि] इमां च K Be M; अपि च P—२ मार्गं M Bi—३ अवतीर्य Be Bi—४ P K M om नाट्येन—५ P om. अये; कथम्] तत्कथम् N B Be, किमेतद् M—६ °महोत्सवमेव N M, K om. the text from °पुरं to राजा—७ N P Be Bi om. पश्यामि; M अद्यापि instead—८ P om. अथ; किमस्मद्वचनाद् Bi—९ भवता कौमुदीमहोत्सवः N—१० M om. देव अथ किम्; Bi om. देव—११ कुसुम B om.—१२ आर्य] आः N—१३ तत्किं] तदेवं किं ed. II; किमस्मद्वचनं परि° M—१४ P B Be om. परि—१५ °जनेन] °जनैः M, पौरैः Bi—१६ P M om. देव; शांतंपापं M—१७ अस्खलितपूर्वं देवस्य पृ° एव शासनम् K; M om. पूर्वं.—१८ पृथिव्यामपि P M—१९ शासनमिति B—२० कथम्] तत्किम् K—२१ पौरेषु] पौरजनेषु स्खलिष्यति M—२२ P M om. आर्य वैहीनरे—२३ यदेवं N, तत् M om.—२४ कथम् P, किमयम् N Be—२५ अद्यापि before अप्रवृत्त° N K; एव after °महोत्सवम् N—२६ पश्यामि] अवलोकयामि Bi—२७ स्फुट] रति B; M om.—२८ वेदयनार्यो N—२९ आक्रान्त Be— ३० मन्दप्रयताः K—

अन्योन्यं स्पर्धमाना न च गृहविभवैः स्वामिनो मुक्तशङ्काः
साकं[1] स्त्रीभिर्भजन्ते विधिमभिलषितं[2] पार्वणं पौरमुख्याः ॥ १० ॥ ६२ ॥

कञ्चु । देव एवमेतत्[3] ।

राजा । किमेतत् ।

कञ्चु । आं इदं[4] ।

राजा । आर्य[5] स्फुटमभिधीयताम् ।

कञ्चु । देव[6] प्रतिषिद्धः कौमुदीमहोत्सवः ।

राजा । सक्रोधम्[7] । आः[8] केन ।

कञ्चु । नातः परमस्माभिर्देवो[10] विज्ञापयितुं शक्यते[9] ।

राजा । न[11] खल्वार्येण चाणक्येनापहृतः[12] प्रेक्षकाणामतिशयरमणीयश्चक्षुषो विषयः[14] ।

कञ्चु । देव[15] जीवितुकामः[16] कोऽन्यो देवस्य शासनमुल्लङ्घयिष्यति[17] ।

राजा । [18]शोणोत्तरे उपवेष्टुमिच्छामि ।

प्रती । देव[19] एदं[20] सीहासणं[21] । उवविसदु[22] देवो[23] ।

राजा । नाट्येनोपविश्य[24] । आर्य वैहीनरे आर्यचाणक्यं[25] द्रष्टुमिच्छामि ।

कञ्चु । यदाज्ञापयति देवः । इति निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशति कोपानुविद्धां[26] चिन्तां नाटयन्स्वभवनगतः कृतासनपरिग्रहश्चाणक्यः[27] ।

---

१ साकं] सार्धं N, स्त्रीभिः सार्धं M—२ अभिलषितुं P B—३ एतत्] एव Be Bi—४ आं इदं] P K, आं इदमेवम् N, ननु इदं B, देव इदं Be M, अत इदं Bi—५ आर्य] P om, आः M—६ M om देव—७ सक्रोधं] सरोषं M, P om—८ आर्य आः केन ed II; K om. आः केन; P om. आः—९ देव मातः N B P Be M—१० P M om. देवो; शक्यते] श्रुयते P—११ आर्य खलु N—१२ आर्यचाणक्येन Be M; आचार्यचाणक्येन B—१३ प्रतिषिद्धः P—१४ विषय इति B, कौमुदीमहोत्सवः instead of च°विषयः Bi, P om. रमणीय—१५ देव M om.—१६ जीवितकामो K, जीवितुकामो देवस्य कोऽन्यो P—१७ उल्लङ्घयति B K; अतिवर्तते L—१८ राजा । सक्रोधं । Be—१९ देव N B om —२० एदं] एअं Be—२१ सिंहासणं P L Be (see h), इदमासनम् एत्थ उअविसदु K, इदमासणं Bi—२२ उपविसदु N; उअ° B—२३ देओ N B K Be, अज्जो P—२४ M om. नाट्येन; Be M om. आर्य; Bi om. आर्य वैहीनरे—२५ अकृतकृत्यान्तरान्तरायं before द्रष्टुं B, अकृतकृत्यान्तरम् before आर्य° L—२६ कोप°] क्रोध° K—२७ कृतासनपरिग्रहः] आसनस्थः M Bi, चाणक्यः] कौटिल्यः N B—

चाण । आत्मगतम्[1] । कथं स्पर्धते[2] मया सह दुरात्मा राक्षसहतकः[3] । कुतः ।

कृतागाः[4] कौटिल्यो भुजग इव निर्याय नगराद्
यथा नन्दं[5] हत्वा नृपतिमकरोन्मौर्यवृषलम् ।
तथाहं मौर्येन्दोः श्रियमपहरामीति[6] कृतधीः
प्रभावं[7] मद्बुद्धेरतिशयितुमेवे[8] व्यवसितः ॥ ११ ॥ ६४ ॥

प्रत्यक्षवदाकाशे[10] लक्ष्यं बद्ध्वा । राक्षस राक्षस[11] विरम्यतामस्माद्दुर्व्यवसितात्[12] ।

उत्सिक्तः[13] कुसचिवदृष्टराज्यतन्त्रो[14]
नन्दोऽसौ न भवति चन्द्रगुप्त एषः ।
चाणक्यस्त्वमपि न चैव[15] केवलं ते
साधर्म्यं मदनुकृतेः प्रधानवैरम्[16] ॥ १२ ॥ ६५ ॥

विचिन्त्य[17] । अथवा नातिमात्रमस्मिन्वस्तुनि[18] मया मनः[19] खेदयितव्यम् । कुतः ।

मद्भृत्यैः[20] किल नाम[21] पर्वतसुतो व्याप्तः प्रदिष्टान्तरैः[22]
उद्युक्तैः[23] स्वैर्नियोगसाधनविधौ[24] सिद्धार्थकाद्याः स्पशाः[25] ।

---

१ आत्मगतं om. in B K Bo M—२ मया स्पर्धते K—३ हतकः om. in P B Bo M—४ कृतागाः N P Bo M; ed. I. II. कृतागाः B K Grah. Vat. Ratinâtha—५ नन्दान् K N Bo M—६ अपहरामीति व्यवसितः कृतधीः Be—७ प्रभावम्] प्रकर्षे L Bi—८ सद्बुद्धेर् P—९ एष] एव P—१० प्रत्यक्षवत् M om; लक्ष्ये Bo M—११ राक्षस once only B P M—१२ Bo om. दुर्; दुर्व्यवसनात् L—१३ कुतः N K Bo M Bi before उत्सिक्तः—१४ तन्त्रो] °भारो L Bi—१५ च नैव N K Bo M ed. I. II.; न चैव B P—१६ वैरं] in marg. तैय Bo (प्रधानतैय); the leaf of Ms. M is partly broken—१७ P om. विचिन्त्य; B adds स्वगतं—१८ अस्मिन्नतिमात्रम् P; अतिमात्रं मयात्र वस्तुनि N; Bi om. मया—१९ मनः] आत्मा खेदयितव्यः B K—२० भृत्यैर्यदि...M—२१ नाम] सोऽपि L—२२ प्रविष्टान्तरैः B P Bo L Bi, Vat. explains प्रदिष्टान्तरैः by कृतरूपान्तरैः; Grah. प्रदिष्टमादिष्टं अन्तरं छिद्रं स्थानं येभ्यस्ते; see Râm. IV, 7, 11: लोकस्य नान्तरं दातुमर्हसि; प्रसृतधाम्तरैः ed. I; प्रद° N—२३ मनुयुक्तः B—२४ सुनियोग° K—२५ स्पशाः] चराः B (see L.) P K Be (see h.)—

कृत्वा संप्रति कैतवेन कलहं मौर्येन्दुना राक्षसं
भेत्स्यामि स्वमतेन भेदकुशलो दैवंप्रतीपं द्विषः ॥ १३ ॥ ६६ ॥

प्रविश्य कञ्चुकी । जनान्तिकम् । कष्टा खलु सेवा नाम । कुतः ।

भेतव्यं नृपतेस्ततः सचिवतो राज्ञस्ततो वल्लभाद्
अन्येभ्यश्च भवन्ति येऽस्य भवने लब्धप्रसादा विटाः ।
दैन्यादुन्मुखदर्शनोपलपनैः पिण्डार्थमायस्यतः
सेवां लाघवकारिणीं कृतधियः स्थाने श्ववृत्तिं विदुः ॥१४॥६७॥

परिक्रम्यावलोक्य च । इदमार्यचाणक्यस्य गृहम् । यावत् प्रविशामि ।

नाट्येन प्रविश्यावलोक्य च । अहो राजाधिराजमन्त्रिणो गृहविभूतिः । कुतः ।

उपलशकलमेतद्भेदकं गोमयानां
वटुभिरुपहृतानां बर्हिषां स्तूपमेतत् ।
शरणमपि समिद्भिः शुष्यमाणाभिराभिः
विनमितपटलान्तं दृश्यते जीर्णकुड्यम् ॥ १५ ॥ ६८ ॥

---

१ राक्षसात् N only all other Mss राक्षस—२ स्वमतेन] स्वयमेव B P M (the following syllables being broken off)—३ दैवप्रतीप] देव प्रतीप B P K Bo (°पो), °स्नेप प्रतीप L द्विष N—४ जनान्तिक N only—५ कष्टा] कष्ट B P—६ स्वगत after नाम K, P om नाम। कुत, B₁ om नाम—७ च] पि K भवन्ति] वसन्ति P वसन्ति L—८ उन्मुखदर्शनोपलपनै] B P B₁ उन्मदर्शनेऽपि लपनै N वन्मुखदर्शनेन वलनै K उन्मुखदर्शनेन लुठनै ed I, °अपलपनै L ed. II III, M defective—९ पिण्डार्थं] मेचार्थम् L—१० आयस्यत] आयास्यत B K Grah आपद्यत N आसेवत B₁—११ N P K B om अवलोक्य च, Ch begins with °क्य च—१२ आर्यचाणक्यस्य P Be—१३ गृहमिति B आश्चर्यं चाणक्यगृ° P—१४ M om नाट्येन—१५ महाराजाधि° K, राजाधिराजस्य P M—१६ K L ed III V om गृह Ch ed I II om वि—१७ कुत] om in P B₁ तथा हि K Ch—१८ उपहृतानां] उपहृताना B—१९ स्तूपम्] B in marg समूह, स्तोमम् N Bo (sec h) Ch—२० समिद्भिः शुष्यमाणा भिरन्तर M—२१ विनमित°] विलसित P Ch—२२ दृश्यते B₁—२३ °कुड्यं] °कल्य M—

ततः स्थानेऽस्य वृषलो देवश्चन्द्रगुप्तः । कुतः ।

स्तुवन्त्यश्रान्तास्याः क्षितिपतिमभूतैरपि गुणैः
प्रवाचः कार्पण्याद्यदवितथवाचोऽपि कृतिनः ।
प्रभावस्तृष्णायाः स खलु सकलः स्यादितरथा
निरीहाणामीशस्तृणमिव तिरस्कारविषयः ॥ १६ ॥ ६९ ॥

विलोक्य सभयम् । अये तदयममात्यश्चाणक्यस्तिष्ठति । स एषः

यो नन्दमौर्यनृपयोः परिभूय लोकम्
अस्तोदयावुपदिशन्नविभिन्नकालम् ।
पर्यायपातितहिमोष्णमसर्वगामि
धाम्नातिशाययति धाम सहस्रधाम्नः ॥ १७ ॥ ७० ॥

जानुभ्या भूमौ निपत्य । जयतु जयत्वार्यः ।

चाण । नाट्येनावलोक्य । वैहीनरे किमागमनप्रयोजनम् ।

कञ्चु । आर्य प्रणतिसंभ्रमचलितभूमिपालमौलिमणिशिखापिशङ्गीकृतपादपद्मयुगलः पादयोरार्यं मणिपत्य देवश्चन्द्रगुप्तो विज्ञापयति । अकृतक्रियान्तरायमार्यं द्रष्टुमिच्छामीति ।

१ तत] तत् N Be M—२ खल्वस्य सुरप्रेक्षको वृषलो B1—३ °गुप्त इति N Ch B1—४ स्तुवन्ति श्रान्ता° Ch L ed III—५ यदवितथ°] अवितथ° K—६ कृतिन] पुरुष Be पुरुषा K Ch L ed III V—७ सकल] निखल M (निखिल ?)—८ निरीहाणा] निराशानां M—९ अये om in Be M, अमात्य° B, आचार्य K, आर्य N, आर्य °Be Ch M B1—१० स एष] स एव Ch, om in B P Be (sec. h.) B1, मौर्यनन्द° K—११ उपदिशति P N (°स°), प्रदिशति K, आदिशन् Be Ch L B1 अतिदिशन् M, प्रतिदिशन् Grab Vat—१२ अविभिन्नकालम्] प्रविभिन्नकाल K, अप्रतिभिन्नकाल Ch L B1 Be (°भिन्न°?), परिगृह्य कालम् M— १३ हिमोष्ण P—१४ सहस्रधाम्न] सहस्ररश्मे B—१५ जयतु once only N Ch, जयति B B1 जयतिर P K १६ आर्यचाणक्य N B आचार्य K—१७ M om नाट्येनावलोक्य—१८ किमत्र N—१९ आर्य om in P Ch M—२० प्रणतससंभ्रम° L, सम्भ्रमे Be P om संभ्रम, प्रचलित° M, चालित Be समुच्छलित B1 समुच्चलित ed I II—२१ °भूमि] भू B—२२ मणि om in Ch, माणिक्य शिखा P Be M, मौलिमालामाणिक्यशकलशिखा° L—२३ पिशङ्गितपाद K, युग N P K—२४ पादपद्मयोरार्यस्य Be, आर्य om in B—२५ प्रणिपत्य] प्रणम्य M, निपत्यार्यं K °युगल सुगृहीतनामधेयो देवश्चन्द्रगुप्तो आर्यं शिरसा प्रणम्य वि° L —२६ कृतक्रियान्तरायमन्तरेण N, अकृतक्रियान्तरम् M, अकृतक्रियान्तरान्तरायम् B, अकृतक्रियान्तरालम् L, क्रियान्तरायमन्तरेण (in marg. चित्र) P—२७ इति om in N Ch B1—

चाण । वृपलो मां द्रष्टुमिच्छति[1] । वैहीनरे न खलु वृपलस्य श्रवण-पथ[2]मुपगतोऽयं[3] मया कृतः कौमुदीमहोत्सवप्रतिषेधः[4] ।

कञ्चु । आर्य[5] अथ किम् ।

चाण । सक्रोधम्[6] । आः[7] केन कथितम्[8] ।

कञ्चु । भयं नाटयति । प्रसीदत्वार्यः । स्वयमेव सुगाङ्ग[9]प्रासादगतेन देवेन[10]वलोकितमप्रवृत्तकौमुदीमहोत्सवं कुसुमपुरम् ।

चाण । ओं[11] ज्ञातम्[12] । दुष्ट[13] ततो[14] भवद्भिरेव[15] मद[16]न्तरेण[17] प्रोत्साह्य कोपितो वृपलः । किमन्यत् ।

कञ्चु । सभयं[18] तूष्णीमधोमुखस्तिष्ठति ।

चाण । अहो राजपरिजनस्य[19] चाणक्यस्योपरि[20] प्रद्वेषे[21] पक्षपातः[22] । अथ[23] क वृपलस्तिष्ठति ।

कञ्चु[24] । आर्य सुगाङ्गप्रासादगतेन[25] देवेनाहमार्यस्य[26] पादमूलं प्रेषितः ।

चाण । उत्थाय[27] सुगाङ्ग[28]प्रासादमार्गमादेशय ।

कञ्चु । इत इत आर्य[29] । उभौ[30] परिक्रामतः ।

---

१ मां द्रष्टुमिच्छति वृपलो P K, B Be Bi om. these four words, किं मां द्रष्टु-मिच्छति M—२ पथ om. in M, उपगतो] गतो P K, आगतो Be—३ P om. ऽयं; मया om. in Ch B₁, Be om मया कृतः—४ कृतप्रतिषेधः कौमुदीमहोत्सव इति P—५ आर्य om. in N M—६ सक्रोधम्] om. in N K, सकोपं M—७ Bi om आः—८ भणितम् P—९ सुगांग P B K, सु° Ch (orig.)—१० देवेन om in Ch M B₁, after पुरम् K—११ ओं] आ N B, आः Ch, Be M, om—१२ K Be M om. ज्ञातं—१३ दुष्ट] B only, तिष्ठ Be Ch M, तिष्ठ २ Bi भोस्तिष्ठ २ P, तिष्ठतु तावदेतत् N, om in K L—१४ ततो om in K—१५ एव] एवम् K om in P Be M—१६ मद्] माम् B₁, Be L om—१७ अन्तरे B, अन्तरा L, वृपल इति M—१८ तूष्णीमेव B, सभयं] भयं नाटयन् P.—१९ °परिग्रहस्य N—२० चाणक्योपरि P, चाणक्य° K, चाणक्यं प्रति B—२१ द्वेषे P K, प्रद्वेषे N, द्वेषातिशये B, महान् द्वेष° Ch, द्वेष° L द्वेषः Bi, Be M om , विद्वेषे ed. I. II—२२ पक्षपातातिशयः B M—२३ कथय क K, वृपलः कुत्र B—२४ भयं नाटयन् B Ch B₁—२५ सुगांग P B K, सु° Ch (sec. h ; orig. स); M om. प्रासाद and देवेन—२६ आर्य° P—२७ K. om. उत्थाय—२८ कञ्चुकिन् before सुगा° Be Ch; सुगांग° P B K; सु (?) Ch, N K om. मार्ग.—२९ आर्यः] अमात्यः M—३० K om. उभौ परिक्रामतः—

कञ्चु । अयं सुगाङ्गप्रासादः । शनैःशनैरारोढुमर्हत्यार्यः ।

चाण । नाट्येनारोहावलोक्य च सहर्षमात्मगतम् । अये सिंहासनमध्यास्ते वृषलः । साधु साधु ।

नन्दैर्विमुक्तमनपेक्षितराजवृत्तैः
अध्यासितं च वृषलेन वृषेण राज्ञाम् ।
सिंहासनं सदृशपार्थिवसत्कृतं च
प्रीतिं त्रयस्त्रिगुणयन्ति गुणा ममैते ॥ १८ ॥ ७१ ॥

उपसृत्य । विजयतां वृषलः ।

राजा । आसनादुत्थाय चाणक्यस्य पादौ गृहीत्वा । आर्य चन्द्रगुप्तः प्रणमति ।

चाण । पाणौ गृहीत्वा । उत्तिष्ठोत्तिष्ठ वत्स ।

आ शैलेन्द्राच्छिलान्तःस्खलितसुरधुनीशीकरासारशीताद्
आ तीरान्नैकरागस्फुरितमणिरुचो दक्षिणस्यार्णवस्य ।
आगत्यागत्य भीतिप्रणतनृपशतैः शश्वदेव क्रियन्तां
चूडारत्नांशुगर्भास्तव चरणयुगस्याङ्गुलीरन्ध्रभागाः ॥ १९ ॥ ७२ ॥

राजा । आर्यप्रसादादनुभूयते एवैतत् । नाशास्यते । उपविशत्वार्यः । उभौ यथासनमुपविष्टौ ।

---

१ आर्य अथ N Be M —२ सुगाग P B K —३ शनै B Be Bi—४ अवरुह्य B Be (orig) Ch विरोहय N, अवलोक्य आरुह्य च P, Be om आत्मगत—५ अये आसन सिंहासन B—६ साधु M—७ विमुक्त] विमुक्त B Be L Grah—८ राजवृत्तै] B, °राजशक्तै° N M, राजराजैर् K Be Ch, राजतन्त्रै P—९ सत्कृत] समत N P K Bo Ch L Bi (Grah. Madras Copy, but IO Copy समत, in the interpretation सम्यङ्गत पूजित), समयुष्ट M—१० प्रयस्] [illegible] P M Grah Ratinátha पश्य K Ch L ed I II, पुन N, भूदा Bo Bi—११ त्रिगुणयन्ति] प्रगुणयन्ति Bo L Bi Grah. (Madras Copy, IO त्रि) ed II M om गुणयन्ति १२ चा° गृहीत्वा om in P K Be Ch M from गृहीत्वा up to °स्यार्णवे° om in Ch—१३ वत्स उत्तिष्ठोत्तिष्ठ B वत्स तिष्ठ तिष्ठ पश्य Be, अभ्यभ्युत्थानेन N,—१४ शैली P, धुनी] नदी N B M L—१५ शीतात] वर्षात् N B Bo Bi—१६ आ तीरात्] औप्रामात् Be तीरोतार्णव° L—१७ राग] धाम L—१८ स्फुरित] सुरित P—१९ रुचो] शिखात् K—२० भीत K—२१ अनुभूयते] °भूयम् P—२२ नाशास्यते om in Bi, शस्यते N, नैतदाशास्य M, नाशास्य K—

नागाङ्कं मोक्तुमिच्छोः शयनमुरु फणाचक्रवालोपधानं
निद्राच्छेदाभिताम्रो चिरमवतु हरेर्दृष्टिराकेकरा वः ॥ २१ ॥ ७४ ॥

द्वितीयः ।

सत्त्वोत्कर्षस्य धात्रा निधय इव कृताः केऽपि कस्यापि हेतोः
जेतारः स्वेन धाम्ना मदसलिलमुचां नागयूथेश्वराणाम् ।
दंष्ट्राभङ्गं मृगाणामधिपतय इव व्यक्तमानावलेपाः
नाज्ञाभङ्गं सहन्ते नृवर नृपतयस्त्वादृशाः सार्वभौमाः ॥ २२ ॥ ७५ ॥

अपि च ।

भूषणाद्युपभोगेन प्रभुर्भवति न प्रभुः ।
परैरपरिभूताज्ञस्त्वमिव प्रभुरुच्यते ॥ २३ ॥ ७६ ॥

चाणक्यः । आकर्ण्यात्मगतम् । प्रथमं तावदिष्टदेवतारूपकेण प्रवृत्तशरद्गुणप्रख्यापनमाशीर्वचनम् । इदमपरं किमिति नावधारयामि । विचिन्त्य । आं ज्ञातम् । राक्षसस्यायं प्रयोगः । दुरात्मन् राक्षस दृश्यसे । जागर्ति खलु कौटिल्यः ।

राजा । आर्य वैहीनरे दीयतामाभ्यां वैतालिकाभ्यां सुवर्णशतसहस्रम् ।

कञ्चु । यदाज्ञापयति देवः । इति उत्थाय परिक्रामति ।

---

१ नागाङ्कं B (P sec. h.), all other MSS नागांक —२ अतिताम्रा M, निद्राछेदासिताम्रा B1—३ आकेकरं दुरालोके (B sec h in marg)—४ सर्वोत्कर्षस्य N—५ सलिलरुचां B —६ व्यक्त° ▮ K, अपलेप B1, °लेपान् B.—७ उपयोगेन M —८ अपरिभूताज्ञ] अनभिभूताज्ञैः P M — ९ इव] एव M.—१० उच्यसे M —११ इष्टदेवतारूपकेण] इष्टदेवतारूपेण K, इष्टदेवताप्रतिरूपकेण B, इष्टदेवतानुरूपकेण P, इष्टदेवतेति महादेव एव इष्टदेवताप्रतिरूपकसादृश्यं प्रतिक्षणं पश्यति Grah विशिष्टदेवतास्तुतिरूपकेण N, विशिष्टदेवतारूपेण M B1, विशिष्टदेवतारूपणेन ed II —१२ °शरद्गुणप्रख्यापितम् N, प्रवृत्तशरद्गुणख्यापनम् P, शरद्गुणवर्णनया B, शरद्गुणप्रख्यापनेन K, प्रवृत्तशरद्वर्णनम् Bc, प्रवृत्तं शरत्गुणप्रख्यापना° M, प्रवृत्तशरद्गुणवर्णनम् B1, प्रवृत्तशरद्गुणप्रख्यापनम् L ed. II.—१३ इदमाशीर्वचनम् ed I. II, आशीर्वादः B, L ed. V. om , इदम् । अपरं N—१४ N Bc M om. न; K om इति न—१५ °अवधारयामः P—१६ इति विचिन्त्य Bc, आं भवतु ज्ञातं N, आः भवतु ज्ञातं Bc M B1, K om —१७ आ दुरात्मन् ed II.—१८ राक्षसहतक K Bc (sec. h.) ed. II, दृश्यसे २ N.—१९ ग्रयि जागर्ति P.—२० B M Bi om. खलु—२१ अनयोर्वैतालिकयोः K; P. om. वैतालिकाभ्यां; ins. इति after सहस्रम् —२२ ▮ om. शत°—२३ उत्थाय P ▮ Bc om —

चाण । सक्रोधम् । वृषल तिष्ठ तिष्ठ । न गन्तव्यम् । वृषल किमयमस्थान एव महानर्थोत्सर्गः क्रियते ।

राजा । आर्येणैवं सर्वतो निरुद्धचेष्टाप्रसरस्य मम बन्धनमिव राज्यं न राज्यमिव ।

चाण । वृषल स्वयमनभियुक्तानां राज्ञामेते दोषा भवन्ति । तद्यदि न सहसे तदा स्वयमेवाभियुज्यस्व ।

राजा । एते स्वकर्मण्यभियुज्यामहे वयम् ।

चाण । प्रियं नः । वयमपि स्वकर्मण्यभियुज्यामहे ।

राजा । यद्येवं तर्हि कौमुदीमहोत्सवप्रतिषेधस्य फलं श्रोतुमिच्छामि ।

चाण । वृषल कौमुदीमहोत्सवानुष्ठानस्य किं प्रयोजनमित्यहमपि श्रोतुमिच्छामि ।

राजा । प्रथमं तावन्ममाज्ञाव्याघातः ।

---

१ सक्रोधं K om; सक्रोपं M—२ तिष्ठ once Be M, न खलु गन्तव्यं । कञ्चु । सभयं राजानमवलोकयति । चा । वृपल° M—३ वृपल २ B Be—४ M om. अयम्; M N om. एव —५ अर्थस्य K, द्रव्योत्सर्गः B, धनोत्सर्गः M—६ सक्रोधं ins. in N—७ एवमार्येण N K; आर्य एवम् P, एव M—८ सर्वतो] सर्वत्र Be B1—९ निरुद्धचेष्टस्य मे M, निरुद्धावकाशस्य मम बन्धनमिव B—१० K om. मम; मे N B1—११ वृपल] २ B, M om.—१२ अनभियोगयुक्तानां M—१३ P om राज्ञाम्; संभवन्ति N M, प्रभवन्ति K, न भवन्ति B B1—१४ सद्यदीद (म्) न N तदा यदि B1—१५ तदा] तद् K, ततः Be B1, om. in M—१६ एव om in N K Be B1—१७ वयम् after एते B K ed I II, om in N B1 ed. III.—१८ वृपल प्रियं नः B, प्रियं नः प्रियं नः P K, कल्याणं नः L, Bi om —१९ वयमपि° हे om in M—२० तेन तर्हि N B, तेनाहं तर्हि P—२१ प्रयोजनं तावत् N, °प्रतिपेधस्यैव प्रयोजनम् B, प्रतिपेधस्यैव तावत्प्रयोजनम् M, अनुष्ठानप्रतिपेधस्य किं प्रयोजनमितो तावत् Be, चाणस्य कौमुदीमहोत्सवानुष्ठानप्रतिषेधस्य किं प्रयोजनम् B1, फलम् only K P—२२ इति तावच्छ्रोतुमिच्छामि Bi, इच्छामः K—२३ B om वृपल; K om. the whole speech of Cānakya from वृपल to इच्छामि —२४ अहमपि कौमुदी° B—२५ अनुष्ठानस्य] अनुष्ठाने P, °करण° Be, तर्हि कौमुदीमहोत्सवकरणप्रयोजनं श्रोतुमिच्छामि B1—२६ प्रयोजनम्] फलम् N—२७ P om. इति—२८ Be M om. अहमपि°—२९ मम] मद् P.—३० आज्ञाविघातः P Be Bi, आज्ञाया अभ्याघातः N B K—

चाण । वृषल[1] ममापि[2] खलु त्वदाज्ञाव्याघात[3] एव कौमुदीमहोत्सवप्रतिषेधस्य[4] प्रथमं प्रयोजनम्[5] । कुतः ।

अम्भोधीनां तमालप्रभवकिसलयश्यामवेलावनानाम्
आ पारेभ्यश्चतुर्णां चटुलतिमिकुलक्षोभितान्तर्जलानाम् ।
मालेवाम्लानपुष्पा[6] नतनृपतिशतैरुह्यते[7][8] या शिरोभिः
सा मय्येव स्खलन्ती प्रथयति[9] विनयालंकृतं ते प्रभुत्वम् ॥ २४ ॥ ७७ ॥

राजा[10] । अथापरमपि[11] प्रयोजनं श्रोतुमिच्छामि ।

चाण[12] । तदपि[13] कथयामि ।

राजा । कथ्यताम् ।

चाण । शोणोत्तरे मद्वचनात् कायस्थमचलं[14] ब्रूहि । यत्[15]तद्भद्रभटप्रभृतीनां लेख्यपत्त्रं[16] तावद्[17]दीयतामिति[18] ।

प्रती । जं अज्जो आणवेदि[19] । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य । अज्ज इदं[20] पत्तं[21] ।

चाण । गृहीत्वा । वृषल श्रूयताम् ।

राजा । दत्तावधानोऽस्मि ।

चाण । वाचयति । सुगृहीतनामधेयस्य[22] देवस्य[23] चन्द्रगुप्तस्य सहोत्था-

---

१ K om the text from वृपल as far as एव—२ ममापि खलु P om, M om वृपल, खलु—३ आज्ञाया व्याघात B1—४ प्रतिषेधे P, निषेधस्य K—५ प्रयोजनमिति ed II, M om the text from एव as far as प्रयोजनम्—६ अम्लानपुष्पा] आज्ञा सपुष्पा ed L—७ नतनृपतिशतैः] प्रणतनृपशतैः P, तव नृपतिशतैः N L—८ उह्यते या] उह्यमाना Bo B1—९ प्रथयति] कथयति N Bo B1, कथमिति L—१० राजा om in N K M—११ तथापरमपि B, अथ त्वपरं प्रयोजनम् Bi Bo (त्वं); यत्तच्छ्रोतुमिच्छामि P ed II, अथ त्वमपरमपि °श्रोतुमिच्छसि N M K (om प्रयोजनम्);—१२ चाण° om in N M—१३ तदपि] अतस्तदपि P, ततस्तदपि M N Bo B1—१४ अचलदत्तं P ed. I H.—१५ यत्तु K, मद् om in B P.—१६ लेखपत्त्रं N, लेख्यं M, °प्रभृतीनामितोऽपरागादपक्रम्य मलयकेतुमाश्रितानां लेख्यपत्त्रं L—१७ तावत् om. in K M—१८ दीयताम्] प्रेष्यताम् B—१९ आणवेइ M, निष्क्रान्ता B—२० इमं K L Bi, इदं N—२१ पत्तअं P M L; Bo (orig.) पत्तयं P—२२ स्वस्ति before सुगृहीत ed. H. V; नामधेयस्य] नाम्नः M—२३ देवस्य om. in P Bo M Bi; देवस्य चन्द्रगुप्तस्य om. in K—

यि[१]नां प्र[२]धानपुरुषाणामितोऽपक्रम्य[३] मलयकेतुमाश्रितानां परि[४]माणलेख्य[५]पत्त्रम् । अत्र[६] प्रथमं तावत् गजाध्यक्षो भद्रभटः अश्वाध्यक्षः पुरुषद[७]त्तः महाप्रतीहारस्य चन्द्रभानोर्भागिनेयो हिङ्गुरात[८]ः देवस्य स्वजनगन्धि[९]र्महाराज[१०]बलगुप्त[११]ः देवस्यैव कुमार[१२]सेवको राजसेनः सेनापते[१३]ः सिंहलस्य[१४] कनीयान् भ्राता[१५] भागुरायणः मालव[१६]राजपुत्रो रोहिताक्ष[१७]ः क्षत्रगणमु[१८]ख्यो विजयवर्मेति[१९]। एतावदेतत्[२०] पत्त्रम्[२१] ।

राजा । आर्य[२२] एतेषाम[२३]परागहेतुं[२४] श्रोतुमिच्छामि[२५] ।

चाण । वृषल श्रूयताम् । अत्र यावेतौ गजाध्यक्षाश्वाध्यक्षौ[२६] भद्रभटपु-रुषदत्तनामाना[२७]वेतौ खलु स्त्रीमद्य[२८]मृगयाशीलौ हस्त्यश्वावेक्षणे[२९]ऽनभियुक्ता[३०]वित्यधिकारा[३१]भ्यामवरोप्य[३२] म[३३]या स्वजीवन[३४]मात्र एव स्थापिताविति[३५] परक्तौ स्वेनस्वेना[३६]-

---

१ सहप्रस्थायिना K, सहोत्थाना M—२ प्रधान om in Be B1—३ ऽपक्रान्ताना N, वध्य मलयकेतु Be B1, वध्य° N L, नृपमलयकेतुम् K (orig)—४ परिमाण] प्रमाण P K L—५ लेख्य K Be B1 लेखपत्तं N—६ अत्र] M om, तत्र Be B1 ed II, तत्रादावेव P, यत्र तावत्प्रथममेव K, प्रथममेव तावत् Be M B1, P om तावत्—७ पुरुदत्त P here and later on, चन्द्रसेनस्य—८ हिंगराज N, हिंगुरात P K ed I II, हिंरात B, डिंगिरात Be B1, डिंकिरातो M, डिंगरात L—९ स्वजनगन्धि N, °गन्धी K Be M, °सबन्धी P L B1, °समन्धी B—१० महाराज N B K, महाराजो M, महाराजपुत्रो P, महाराजवल्लभो B1—११ बलदेवगुप्त L—१२ कुमारस्य K—१३ सेनाधिपते K, om in N—१४ सिंहलेश्वरस्य N, सिंहलस्य B, सिहदत्तस्य P, सिहलकस्य K, सिहयैलस्य Be, सिंहबलस्य M L, सिहपालस्य B1, सिहबलदत्तस्य ed I II—१५ भ्राता कनीयान् P Be B1, M om भ्राता—१६ मालव] मानव° K, मगध° P—१७ लोहिताक्ष M—१८ क्षत्रगुण° N Be B1, °मुख्यतमो N P—१९ *after* विजयवर्मेति L ed II III ins आत्मगत एते वय देवस्य कार्ये अविहिता स इति प्रकाशम् (L om. आ° and प्र°)—२० एव P, एवैतत् M, एव खलु तत् B1 Be om एतावदेतत्पत्त्रम्—२१ पत्त्रकम् N P M B1—२२ आर्य om in P K M—२३ अथैतेषा N, एषा M—२४ °हेतून् K; °हेतुर्यस्तम् B—२५ श्रोतुम् om. in N, श्रोतुमिच्छामि] पृच्छामि Be, विज्ञातुमिच्छामि L—२६ हस्त्यश्वाध्यक्षौ M—२७ °पुरुपदत्तनामानौ] °पुरुपनामानौ B, °पुरुपदत्तौ M, एतौ] तौ Be B1 M, खलु om in K Be B1—२८ मद्य] मध्व B—२९ अवेक्षणेषु Be M B1, अन्वेषणे K—३० अनभियुक्तौ om in Be, ed. II ins. हि before अनभि°, P एव after it इत्यधिकृत्य N—३१ अधिकारा°] स्वाधि° ed II, अधिकारात् K M—३२ अपरोप्य N, अपकृत्य B, अपवाह्य P—३३ M om मया—३४ स्वल्पजीवन° N K, स्वजीविका ..M, °मात्रकेणै [व] N, °मात्रावेव Be B1, मात्रेणैव K L—३५ स्थापितौ] अवस्थितौ P, अवस्थापितौ K, स्थापिता स्वेनस्वेनाधिकारेणैव मल° आश्रिता (!) B—३६ स्वेन स्वेन च K, M B1 ins. व्यवस्थाप्य *after* °कारेण, स्थापिताविति परपक्षे स्वेनाधिकारेण गत्वा मल° L—

धिकारेण मलयकेतुमाश्रितौ । यावेतौ हिङ्गुरातबलगुप्तौ तावप्यत्यन्तलोभाभिभूतौ त्वद्दत्तं जीवनमबहु मन्यमानौ तत्र बहु लभ्यत इति मलयकेतुमाश्रितौ । योऽप्यसौ भवतः कुमारसेवको राजसेनः सोऽपि तव प्रसादादतिप्रभूतकोपहस्त्यश्वं सहसैव सुमहदैश्वर्यमवाप्य पुनरुच्छेदशङ्कयापक्रम्य मलयकेतुमाश्रितः । योऽयमपरः सेनापतेः सिंहलस्य कनीयान् भ्राता भागुरायणोऽसावपि तत्र काले पर्वतकेन सह समुत्पन्नसौहार्दस्तत्प्रीत्या च पिता ते चाणक्येन घातित इत्युत्पाद्य मलयकेतुमपवाहितवान् । ततो भवदपथ्यकारिषु चन्दनदासप्रमुखेषु निगृह्यमाणेषु स्वदोषाशङ्कयापक्रम्य मलयकेतुमेवाश्रितः । तेनाप्यसौ ममानेन प्राणाः परिरक्षिता इति कृतज्ञतामनुवर्तमानेन पैतृकं च परिचयं ज्ञात्वात्मनोऽनन्तरममात्यपदमारोपितः । यावेतौ रोहिताक्षविजयवर्माणौ तावप्यत्यन्तमानित्वात् स्वदायादेभ्यस्त्वया दीयमानं समानमसहमानौ मलयकेतुमाश्रितौ । इत्येतेषामपरागहेतवः ।

---

१ यथ्यमलयकेतुमेव N.—२ यौ च तौ Bi—३ हिङ्गराज N हिंगिरात° Be, हिंकि° M, हिंग° L, हिङ्गि° Bi.—४ P Be Bi om. तौ; अपि P om.—५ अत्यन्तलोभाभिभूतौ] लोभाभिभूतत्वात् M, °लुब्धप्रकृती P.—६ जीव्यमबहु मन्यमानौ प्राङ्गिरूपितप्रदानेनापि अपरितुष्यमाणौ P, instead of त्वद्दत्तं °तत्र K has स्वल्पजीवनमयमन्यमानौ; M transposes the two sentences यावेतौ° आश्रितौ and योऽपि °आश्रितः.—७ तत्र] ततो P—८ बहुतरं N, लभ्यमिति K.—९ यथ्यमलयकेतुम् P.—१० यो ह्यसौ P.—११ P om. भवतः—१२ K om. कुमार—१३ M om. अपि.—१४ अतिप्रभूत] अतिप्रभूतं K; अतिमात्र° B, अतिमात्रं Be Bi, अनिभृत M, कोशं हस्त्यश्वं च K N (कोपं); °हस्त्यश्वः P M.—१५ महद् N तन्महद् L.—१६ उच्छेद] उच्छेदन° M; आच्छेद B K, शङ्कया] आशङ्कया K Be M, भयाद् P.—१७ M om. अप.—१८ सिंहलस्य N, सिंहलस्य सेनापतेः B, सिंहदत्तस्य P, सिंहलकस्य K, सिंहवक्त्रस्य Be M L Bi (ध); सिंहबलदत्तस्य ed. II.—१९ P सोऽपि—२० M. om. तत्र काले—२१ पर्वतेश्वरेण सह B.—२२ समुत्पन्नसौहार्दः] बद्धसौहार्दः N.—२३ M om. च—२४ पर्वतेश्वरचाणक्येन M.—२५ उत्पाद्य] व्युत्पाद्य M, रहसि त्रासयित्वा B K Be Bi, उत्पाद्य रहसि त्रासयित्वा L.—२६ प्रभृतिषु Be Bi, °दासादिषु M.—२७ निगृहीतेषु L.—२८ Be L Bi om. स्व—२९ शङ्कया M.—३० प्रक्रम्य N, भागुरायणोऽपसृत्य K.—३१ P B Be M Bi om. एव—३२ अनेन] P om. एतेन Be Bi; असौ मम प्राणरक्षक इति L.—३३ रक्षिता B K.—३४ अनुवर्तमानेन] अनुमन्यमानेन K, अनुरुध्यमानेन ed. II (alt.)—३५ च P om., पैतृकं निवाह्य मनो B.—३६ आरोपितः] प्राहितः B Be L Bi ed. II.—३७ रोहिताक्ष° K.—३८ P om. अपि—B, बहुसम्मानम् ed. II.—३९ दीयमानम्] दत्तम् B M.—४० समानम्] P, मानं Be M B, ... L K, जीवनम् —४१ समाश्रितौ P.—४२ इति] एतम् P, ...] एतम् B K M.

राजा । योऽस्य सर्वस्यैवानर्थस्य हेतुर्मलयकेतुः स आर्येणापक्रामन्कस्मादुपेक्षितः ।

चाण । वृषल मलयकेतावनुपेक्षितापक्रमणे द्वयी गतिः स्यात् । निगृह्येत वा पूर्वप्रतिश्रुतं राज्यार्धं वा प्रतिपाद्येत । निग्रहे तावदस्य पर्वतकोऽस्माभिर्व्यापादित इति कृतघ्नतायाः स्वयं हस्तो दत्तः स्यात् । प्रतिश्रुतराज्यार्धप्रदानेनापि पर्वतकविनाशः केवलं कृतघ्नतामात्रफलं स्यादिति मलयकेतुरपक्रामन्नुपेक्षितः ।

राजा । आर्य अस्तु तावदेवम् । राक्षसस्तु पुनरिहैवान्तर्नगरे वर्तमान आर्येणोपेक्षित इत्यत्र किमुत्तरमार्यस्य ।

चाण । वृषल राक्षसोऽपि खलु स्वामिनि स्थिरानुरागित्वात् सुचिरमेकत्र संवासाच्च शीलज्ञानां नन्दानुरक्तानां प्रकृतीनामत्यन्तविश्वास्यः प्रज्ञापुरुष-

---

१ यो हि सर्वस्यैवास्माकमनर्थीभूतो मलय° P, यो ऽयमस्माकं सर्व° B, यो ऽस्माकं सर्व° M आर्य सो पि अस्य सर्वस्यैवा° B1 २ स] स कथं मलयकेतुः N, असौ मलयकेतुरार्येणापक्रामन् कस्मादुपेक्षित. B, मलयकेतु· स आर्येणापक्रामन् कस्मादुपेक्षितः P, स खलु कथं म° अपक्रामन्नु·पेक्षितः K, म° कस्मादपक्रान्त·° Bc, स कथमपक्रामन् म° M, म° कस्मादपक्रामन्नपेक्षितः B1.—३ M. om वृषल—४ मलयकेतोरनुपेक्षणेनापक्रमणे K, मलयकेतोरप्यनुपेक्षितापक्रमणे M, अनुप्रेक्षणे Bc L, म° केतोरपक्रमणानुपेक्षणे ed H. °केतावुपेक्षितापक्रमणे B1.—५ द्वैधी B.—६ अनुगृह्येत before निगृह्येत वा Bo in marg —७ M om वा.—८ पूर्वं B, पूर्वप्रतिश्रुतं वा N, P om पूर्वं.—९ °श्रुतार्धराज्यं K, प्रतिपद्येत P K, प्रतिपद्येत वा B —१० तत्र निग्रहे तावत्पर्वतको M, पिता पर्वतको B, अस्य] तस्य P —११ घातितः N P —१२ कृतघ्नतायां P B —१३ स्वहस्तो K L.—१४ पूर्वप्रतिश्रुतराज्यार्धे P, पूर्वप्रतिश्रुतार्धराज्य° K; प्रतिश्रुतराज्यार्धस्य Bo B1 १५ प्रदाने M, दानेन N, प्रतिपादने Bo (add वा in mar.) L B1 ed H.—१६ पर्वतक] पर्वत K; °विनाशे N—१७ केवलमेव B B1 —१८ कृतघ्नता° P, मत्कृत° N, °मात्रं N, °मात्रस्य B, °मात्रा° M.—१९ °फलं N B P K, फल एव M, फल Bc (Either केवल or मात्र is superfluous), ed. V. पर्वतकविनाशो कृतघ्नतामात्रपरिहारः.—२० M om. आर्य —२१ अस्तु] अत्र N B K Bo B1—२२ P Bo B1 om. पु —२३ पुनर्] तावद् M—२४ P om. एव—२५ राक्षसोऽसौ खलु N, राक्षसः खलु B, राक्षसः only M—२६ स्वामिनिस्थिरानु° N—२७ अनुरागित्वात् N K M.—२८ एकत्र] एवात्र Bc B1 ed. H —२९ वासात् M, च in M after ज्ञानां—३० नन्दकुलानुरक्तानां P, नन्दानुरक्तप्रकृतीनां B, om. in K.—३१ विश्वास्य. B.

काराभ्यामुपेतः सहायसंपदा युक्तः कोपवानिहैवान्तर्नगरे वर्तमानः खलु महान्तमन्तःकोपमुत्पादयेत् । दूरीकृतस्तु बाह्यकोपमुत्पादयन्नपि न दुःखसाध्यो भविष्यतीत्यतोऽपक्रामन्नुपेक्षितः ।

राजा । तत्किमर्थमत्रस्थ एवोपायैर्नोपक्रान्तः ।

चाण । अथ कथमनुपक्रान्तो भविष्यति । ननूपायैरेवासौ हृदयेशयः शङ्कुरिवोद्धृत्य दूरीकृतः ।

राजा । आर्य कस्माद्विक्रम्य न गृहीतः ।

चाण । वृषल राक्षसः खल्वसौ विक्रम्य गृह्यमाणः स्वयं वा विनश्येद्युष्मद्बलानि वा विनाशयेत् । एवं सत्युभयथापि[25] दोषः । पश्य ।

स हि भृशमभियुक्तो यद्युपेयाद्विनाशं
ननु वृषल वियुक्तस्तादृशेनासि पुंसा ।
अथ तव बलमुख्यान्नाशयेत् सापि पीडा
वनगज इव तस्मात्सोऽभ्युपायैर्विनेयः ॥ २५ ॥ ७८ ॥

राजा । न शक्नुमो वयमार्यस्य वाचा वाचमतिशयितुम् । सर्वथामात्यराक्षस एव प्रशस्यतरः ।

---

१ प्रज्ञापौरपाभ्याम् B —२ कोश M, कोपवल्वान् ed. II.—३ खलु Bo om, K after महान्त, स खलु N —४ कोप] क्षोभ M —५ उपजनयेत् B —६ बाह्य K, बाह्यार्थमविगुर्वन्नपि उपायैर्वशयितुं शक्य इत्ययमत्रस्थ एव हृदये शङ्कुरिवोद्धृत्य दूरीकृत L.—७ अपि न] नैव M —८ दुःसाध्यो B, दुःसाधो P M.—९ P K भवति (om इति), N P om अत —१० असाध्यस्थ M, अत्रावस्थित Bo —११ उपायेन Bl.—१२ उपक्रान्त आर्येण B —१३ N P K Bo M B1 om अथ, उपक्रान्तो Bl.—१४ M B1 om एव, P om असौ —१५ हृदयेऽशयः N, हृदयोऽस्य B हृदिस्थ K —१६ शङ्कु] शल्य M उद्धृत्य] निक्षिप्य B —१७ All MSS excepting M L add after दूरीकृत दूरीकरणस्य चोपप्रयोजनं, K दूरीकरणस्य परमुक्तमेव —१८ M om आर्य—१९ P M om वृषल, राक्षस स्वय M.—२० परिभ्रम्य K.—२१ निगृह्यमाण Bo M B1 ed I II, निगृह्यमाण N —२२ स्वयमेव N, वा B M om —२३ युष्मद्] अस्मद् P बल B —२४ नाशयेद्वा M.—२५ अपि] अभि M —२६ दोष स्यात् B —२७ यद्युपेदात्मनाश N —२८ वियुत K—२९ अपि] अपि N B Bo M, एव L—३० नाशयेत्] घातयेत् P Bo L B1 —३१ वनराज N, विनेय] वश स्यात् M —३२ वाचा] वचसा N, L B1 om, वाच वाचा M, वाचम्] मतिम् (orig) Bo L B1 —३३ अतिशाययितुम् P K M —३४ B1 om. सर्वथा —३५ एवात्र B K Bo B1

चाण । सक्रोधम् । न भवानिति वाक्यशेषः । मा तावत् । भो वृषल तेन किं कृतम् ।

राजा । यदि न ज्ञायते तदा श्रूयताम् । तेन खलु महात्मना

लब्धार्थायां पुरि यावदिच्छमुषितं कृत्वा पदं नो गले
व्याघातो जयघोषणादिषु बलादस्मद्बलानां कृतः ।
अत्यर्थं विपुलैश्च नीतिविभवैः संमोहमापादिताः
विश्वास्येप्वपि विश्वसन्ति मतयो न स्वेषु वर्गेषु नः ॥ २६ ॥ ७९ ॥

चाण । विहस्य । वृषल एतत् कृतं राक्षसेन ।

राजा । अथ किम् ।

चाण । वृषल मया पुनर्ज्ञातं नन्दमिव भवन्तमुद्धृत्य भवानिव भूतले मलयकेतुरधिराज्यमारोपित इति ।

राजा । अन्येनैवेदमनुष्ठितं किमत्रार्यस्य ।

चाण । हे मत्सरिन्

आरुह्यारूढकोपस्फुरणविषमिताग्राङ्गुलीमुक्तचूडां
लोकप्रत्यक्षमुग्रां सकलरिपुकुलोच्छेददीर्घां प्रतिज्ञाम् ।

---

१ B Bo M om. सक्रोधं.—२ मा तावत् om. in B Bo Bi; मा तावत्तम् N; ननु तावत् L.—३ तेन] येन N.—४ कृतमिति B.—५ राजा । किं कृतं यदि न ज्ञा° N K.—६ तदा] तत् Bo Bi; N om; श्रूयतामिति B.—७ तेन] येन N B K Bi.—८ लब्धार्थां Bi —९ अत्यर्थं] अत्यन्तं K.—१० विपुलैः] निपुणैः M; निपुणैः K; निपुलैः N.—११ च नीति°] स्वनीति N B L; सुनीति K Bo (in marg.)—१२ मतयो] वहयो P.—१३ न स्वेषु] मेष्टेषु N; वर्गेषु] वर्णेषु P.—१४ P हे वृ° एवमे°; M om. वृषल.—१५ अथ किं P only; एतत्कृतममात्यराक्षसेन B Bo (राक्षसेन); किमेतत्कृतममा° N; किं कृतममात्य° M.—१६ वृषल M om.—१७ भवानिव भूतले M om.—१८ अधिराज्यम्] B; अधिराज्ये पदम् P (om. इति), राजाधिराजपदम् N K; अधिराज्यपदम् M; राजाधिराजपदे योजितः Bo Bi; अधिराज्यपदे नियोजित इति L.—१९ अन्येनैवेदम्] B M B (orig.), मन्ये दैवेनेदं N (°ष्ठितमिति); आर्य इदमन्यैर् P; एतत्कृतमन्यैरेव K; अस्मत्पालस्य आर्य दैवेनेदम् ed. I. II.—२० मत्सरिन्] दप्पाद् N; दर्पाद् Bo M Bi.

केनान्येनावलिप्ता नवनवतिशतद्रव्यकोटीश्वरास्ते
नन्दाः पर्यायशूराः पशव इव हताः पश्यतो राक्षसस्य ॥ २७ ॥ ८० ॥

अपि च ।

गृध्रैराबद्धचक्रं वियति चलनया दीर्घनिष्कम्पपक्षैः
धूमैर्ध्वस्तोर्कभासां सघनमिव दिशां मण्डलं दर्शयन्तः ।
नन्दानां नन्दयन्तः पितृवननिलयान् प्राणिनः पश्य चैत्याः
निर्वान्त्यद्यापि नैते स्रुतबहलवसागन्धिनो हव्यवाहाः ॥ २८ ॥ ८१ ॥

राजा । नन्दकुलविद्वेषिणा दैवेनेदमनुष्ठितम् ।

चाण । दैवमविद्वांसः प्रमाणयन्ति ।

राजा । विद्वांसोऽप्यविकत्थना भवन्ति ।

चाण । कोपं नाटयन् । वृषल भृत्यमिव मामारोढुमिच्छसि ।

शिखां मोक्तुं मुक्तामपि पुनरयं धावति करः—

भूमौ पादप्रहारं दत्त्वा ।

प्रतिज्ञामारोढुं पुनरपि चलत्येष चरणः ।
प्रणाशान्नन्दानां प्रशममुपयातं त्वमधुना
परीतः कालेन ज्वलयसि पुनः कोपदहनम् ॥ २९ ॥ ८२ ॥

---

१ नवनवपतिशत° P—२ शूरा] P (सू) B K, Grah पर्यंकशूरा ; सूताः M, मृताः N L B₁—३ आरब्धचक्र M.—४ चलनया] चक्रा मण्डलाकारं Vat, गमनविशेषेण संबन्धेन Grah, चक्रनया ed II, विचलितै L.—५ ध्वस्त] प्रस्त K.—६ नंदैरानन्दयन्तः L—७ चैत्या·] N P M Vat, चैतान् (च एतान्) B K Bo L B₁ ed. II—८ नैते] नैके M, तेन L—९ वसावाहिनो all Mss. excepting M, (N om. some words of Telang's E).—१० Be (orig) M L राजा । अन्येनैवेदमनुष्ठितम् । चाण° । केन । राजा । नन्दकुल° (M एवम् L आ· केन)—११ आर्य नन्द° B.—१२ नन्दकुलद्वेषिणा P K B₁, नन्दद्वेषिणा M—१३ M om. इदमनुष्ठितम्—१४ कोपं नाटयित्वा] om in B, सकोपं Bo B₁—१५ वृषल वृषल B B₁ L—१६ कथं भृतमिव N—१७ मोक्तमुक्तामपि M, यदाम् all except N M—१८ अपि पुनरयं] पुनरपि स मे B, मम पुनर° P.—१९ चलति] चरति B—२० प्रणाशे K.—२१ उपयान्तं K—२२ मोधदहनं B, instead of पुनः B L Be have मम

राजा । सावेगं स्वगतम् । अये तत्कथं सत्यमेवार्यः कुपितः
तथा हि ।

संरम्भस्पन्दिपक्ष्मक्षरदमलजलक्षालनक्षामयापि
भ्रूभङ्गोद्भूतधूमं ज्वलितमिव पुनः पिङ्गया नेत्रभासा ।
मन्ये रुद्रस्य रौद्रं रसमभिनयतस्ताण्डवे संस्मरन्त्या
संजातोदग्रकम्पं कथमपि धरया धारितः पादघातः ॥ ३० ॥ ८३ ॥

चाण । कृतककोपं संहृत्य । वृषल वृषल अलमुत्तरोत्तरेण । यद्यस्मत्तो गरीयान् राक्षसोऽवगम्यते तदास्माकमिदं शस्त्रं तस्मै दीयताम् । इति शस्त्रमुत्सृज्योत्थाय च प्रत्यक्षवदाकाशे लक्ष्यं बद्ध्वा स्वगतम् । राक्षस राक्षस एष एवं भवतः कौटिल्यबुद्धिविजिगीषोर्बुद्धेः प्रकर्षः ।

चाणक्यतः स्खलितभक्तिमहं सुखेन
जेष्यामि मौर्यमिति संप्रति यः प्रयुक्तः ।
भेदः किलैष भवता सकलः स एव
संपत्स्यते शठ तवैव हि दूषणाय ॥ ३१ ॥ ८४ ॥

इति निष्क्रान्तश्चाणक्यः ।

---

१ विलोक्य स्वगत K, सावेग om. in M —२ M om अये —३ तत्कथ] तत्किं P K, कथकथ M —४ सरम्भात् N, °रभा M उत्स्पदि B1 —५ पक्ष्म] चक्षु M —६ उद्भूत] उद्भेद N Be M L B1, उद्भूत and उद्भेद ed II alternatively —७ धूम] जिह्म N M.—८ पुन] पुर Be M L B1 —९ ताण्डवेषु स्मरन्त्या Be B1 ed. III ताण्डवम् Grab —१० °कम्प M —११ पादपात Grab पादप (?) त B—१२ वरीयान्] K L M —१३ अवगम्यते om in B—१४ तस्मादिद N Be M B1 ed I II, तदेद K, तदिद L, दीयता तस्मै P —१५ शास्त्रम् M—१६ तस्मै] अस्मै M —१७ उत्थाय om in K च प्रत्यक्षवत् and लक्ष्य बद्ध्वा om in M —१८ राक्षस once N M B1 —१९ एष om. in P M B1 एव om in N B K Be एव P—२० °बुद्धि°] B om, बुद्धि P —२१ बुद्धिप्रकर्ष P K.—२२ चाणक्यत] कौटिल्यत P—२३ स्खलित°] चलितभक्तिम् N P K M L B1 —२४ एवम् B.—२५ शठ] यत्त N, स तु Be B1. —२६ हि दूषणाय] विनाशनाय ed. I II

राजा । [1]आर्य वैहीनरे[13] अद्यप्रभृत्यनादृत्य चाणक्यं चन्द्रगुप्तः स्वयमेव[2] राजकार्याणि[3] करिष्यतीति गृहीतार्थाः क्रियन्तां प्रकृतयः[4] ।

कञ्चुकी । स्वगतम् । कथं निरुपपदमेव[5] चाणक्यो नार्यचाणक्य[6] इति[7] । हन्त सत्यमेव[8] हतोऽधिकारः[9] । अथवा न खल्वत्र[10] वस्तुनि देवं दोषेणावमन्तुमर्हामि[11] । कुतः ।

स दोषः सचिवस्यैव यदसत् कुरुते नृपः ।
याति यन्तुः[12] प्रमादेन गजो व्यालत्ववाच्यताम् ॥ ३२ ॥ ८५ ॥

राजा । आर्य[13] किं विचारयसि ।

कञ्चुकी । देव[14] न [15]किंचिद्विचारयामि[16] । किं त्वेतच्चिन्तयामि[17] । दिष्ट्या देवः[18] इदानीं देवः संवृत्त इति ।

राजा । आत्मगतम् । एवमस्मासु निगृह्यमाणेषु[19] स्वकार्यसिद्धिकामः[20] सकामो भवत्वार्यः[21] । प्रकाशम्[22] । शोणोत्तरे[23] अनेन शुष्ककलहेन शिरोवेदना मां बाधते । तच्छयनगृहमार्गमादेशय[24][25] ।

१ after निष्क्रान्त· and before आर्य वैहीनरे M adds with Dhruva's E कञ्चु। कुलममलिनं भद्रा मूर्तिर्मतिः श्रुतिशालिनी भुजबलमलं स्फीता लक्ष्मीः प्रभुत्वमखण्डितं प्रकृति सुभगाप्येते भावा मदस्य च हेतवो व्रजति पुरुषा(षो)यैर्न्मार्गं (? यैरुन्माद) त्त एव तवाङ्कुशाः। राजा। स्व°। पृथमेतत्। प्रका° —२ एव om. in P M.—३ स्वकार्याणि K, कार्याणि N B, राज्यं Bo L Bi.—४ प्रकृतयः क्रियन्ताम् B ed I II.—५ निरुपपद B, चाण°] चन्द्रगुप्तो N.—६ चाणक्य इति M, नार्यश्चाणक्य इति Bi. नार्य इति K.—७ इति om in N.—८ सत्यमेव om in P M, हन्त सत्यमेव om in Be.—९ हतो B M ed I II, संहृतो Bo Bi, हृतो P, गृहीतोऽधिकार· L, हृताधिकार N कृताधिकारः K.—१० अत्र] अस्मिन् N M.—११ अवगन्तुम् N, अवगान्तुम् P M, देवो दोषेणाव[om त]न्तुमर्हति K, दैव विरोपेणावगन्तुमर्हति B दैवदोषेण Bo (by alt.), दैव दोषं Bi, देवदोषम् ed. I, देवदोष. L (om. अथवा° ति).—१२ जन्तुः B.—१३ आर्य] आर्य वैहीनरे P, वैहीनरे B.—१४ देव om in M.—१५ किंचिदपि Bi.—१६ विचारयामि om. in N L.—१७ किं त्वे° यामि om. in L, किंतु] किंच Bi, चिन्तयामि] विचिन्तयामि M, विज्ञापयामि ed. I. II, Be om. किं त्वे° मि and inserts ते.—१८ देव एव K, स्वतन्त्रः instead of देवः Bi.—१९ गृह्यमाणेषु N; नियुज्यमानेषु K, Telang's E विगर्ह्यमाणेषु.—२० °कार्य°] काम M, स्वयं सिद्धिकाम· P.—२१ भवति P.—२२ N (Telang's E) प्रकाशं। आर्य दीर्घं गच्छ। कञ्चु°। यदाज्ञापयति देव इति निष्क्रान्तः। राजा। शोणोत्तरे etc.—२३ अये शोणोत्तरे Bo, आर्ये शोणोत्तरे Bi.—२४ तत्] अतः K; om in Bo Bi, यतः N.—२५ गृहमार्गम् M.

प्रती । एदु[1] एदु देवो[2] ।

राजा । आसनादुत्थाय स्वगतम् ।

आर्याज्ञयैव मम लङ्घितगौरवस्य
बुद्धिः प्रवेष्टुमवनेर्[3] विवरं प्रवृत्ता ।
ये सत्यमेव न[4] गुरुं[5] प्रतिमानयन्ति[6]
तेषां कथं न हृदयं न भिनत्ति[7] लज्जा ॥ ३३ ॥ ८६ ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति तृतीयोऽङ्कः[8] ।

१ एदु once only Bc M.—२ देवो] महाराओ K ed. I II—३ भवनेर्] इव भू° L—४ न] हि L ed. III, om in [illegible]—५ गुरु] गुरून् P Bc L B1—६ प्रतिमानयन्ति] अतिपातयन्ति L ed. III, प्रतिपादयन्ति B1—७ न भिनत्ति] प्रभिनत्ति [illegible]—८ कौमुदीमहोत्सवो नाम तृतीयोऽङ्कः P.

ततः प्रविशत्यध्वगवे[1]शः पुरुषः ।

पुरु । ही माणहे[2] ।

जोअ[3]णसअं समहिअं को णाम गआग[4]अं करेज्ज[5] जणे ।
अद्धाण[6]गमणगरुई[7] पहुणो[8] आणा जइ ण होज्ज[9] ॥ १ ॥ ८७ ॥

ता[10] जाव अमच्चरक्खसस्स जेव्व[11] गेहं पविसामि[12] । परिश्रान्तैव[13]त्परिक्रम्य ।
एदं[14] भट्टिणो अमच्चरक्खसस्स गेहं[15] । को[16] एत्थ[17] दोवारिआणं[18] । णिवेदेध[19] दाव[20]
भट्टिणो अमच्चरक्खसस्स । एसो वखु[21] करहओ करहओ विअ[22] तुवरन्तो[23] पाडलिउ-
त्तादो[24] आअदो[25] त्ति ।

---

१ अध्वगवेष धारी B —२ परिश्रान्तो सि B in marg., ही ही माणहे Bo M B1 —३ जोयण° Bo (orig.) B1, जोअणसअसअ विअ M, L has राअणिओओ महिओ instead.— समधिअ K.—४ गआगआइ P, गयागअ Bo (orig.) —५ करेज] करेज्ज P (om. जणो); इह करिअ Bo B1, कुणइ B, करेइ M, एइ करेदि L (om जणो)—६ अत्थाण° Bo, अधाण° M —७ गरुई B, गुरुई Be, गुर्वी K, गुव्वी L, गुवी B1—८ पभुणो L, आणवा Bo, अवणा L, आणा ए° P —९ होइ B M B1 —१० B P M B1 om ता —११ जेव] इ N, एव्व Bo B1 —१२ पविसामि] गछम्हि B, गछम्ह P, गछेमि L, गच्छामि B1 —१३ परिश्रान्तवत् om in M —१४ भत्तुणो P— १५ N K L B1 om एद° गेह, इद M, घर P—१६ को को N K, भोदु को B, भो को ed. II, का ed I, M जाव अमचरक्खस पेक्खामि । परिक्रम्य । इद अमचरक्खसस्स गेह । जाव विसामि । प्रविश्य समन्तादवलोक्य । को—१७ एत्थ] अत्थ B, येथ Be, येत्थ L B1—१८ दोआरिणं B, दोआरिआण P दुआरिआण Be, दोवरिआण M, दुवारिआण L B1 (°ण) —१९ णिवेदेह N K Bo M L, णिवेदेहि B1 —२० दाव] om in M B1, P ता—२१ क्खु Bo B1 om, खु N M—२२ यल्हको कल्हको विअ N, करहओ B, करभओ करभो विअ P, शोकयहओ करहओ K, करभओ विय B1, करभओ M L, करहको करहका विअ ed. I. II, करभओ ed. III—V, Vat करभकः तस्य नाम करभो हस्तिशावक इत्यमर, Grah. करभकोऽभिवक्त्रेण ।—२३ तुवरन्तो] त(तु)वरको N (after पाडलि°), अधिभदर तुवरत्तो B, सयन्तो P, तुरंतो Bo, करतुवरन्तो ed I, कर्ज तुवरन्तो ed II—२४ पाडलिपुत्तादो P M B1, पाडलिउत्तादो N, पाडलिपुत्तोदो K, पाडलिपुत्तादो तुवरन्तो आअदो त्ति M —२५ आगदो N L B1.

प्रविश्य दौवारिकः । भद्द[1] भद्दं[2] मा उच्चं मन्तेहि । एसो क्खु[3] भट्टा अमच्चरक्खसो कज्ज[4]चिन्ताजणिदेण जाअरेण[5] समुप्पण्ण[6]सीसवेअणो[7] अज्ज वि ण[8] दाव सअणदलं मुञ्चेदि[9] । तां[10] चिट्ठं[11] मुहुत्तअं[12] जाव[13] से लद्धावसरो भविअ[14] भवदो[15] आगमणं[16] णिवेदेमि ।

पुरु । भद्दमुह[17] जधा दे रोअदि[18] ।

ततः प्रविशति शयनगत आसनगतेन[19] शकटदासेन सह सचिन्तो राक्षसः ।

राक्ष । आत्मगतम्[20] ।

मम विमृशतः[21] कार्यारम्भे विधेरविधेयतां
सहजकुटिलां[22] कौटिल्यस्य प्रचिन्तयतो मतिम्[23] ।
अपि च विहिते[24] तत्कृत्यानां[25] निकाममुपग्रहे
कथमिदमिहैत्युच्छिद्रस्य[26] प्रयान्त्यनिशं निशाः ॥ २ ॥ ८८ ॥

अपि च ।

कार्योपक्षेपमादौ[27] तनुमपि रचयंस्तस्य विस्तारमिच्छन्
बीजानां गर्भितानां फलमतिगहनं गूढमुद्भेदयंश्च ।

---

१ भद्द once only M K P Be.—२ मा] मा मा Be Bi; ण N; भद्द मणिअअ L.—३ खु N M; N om. भट्टा—४ कज्ज] रज्ज ed I. II; सअडकअ Bi.—५ जागरणेन N; जागरएण Be; जाअरणेण P.—६ समुप्पण्ण] जणिअ N; समुप्पाइअ M.—७ °वेदणो M; वेयणो Bi.—८ ण ताव Be; अज्ज वि दाव सअणअल K; सयणं ण Bi; सअणअलं N; सयणं अलं Be.—९ विमुञ्चदि B; मुञ्चेदि P; मुञ्चदि K; ण मुञ्चइ M.—१० ता om. in B.—११ दाव inserted in B P; ताव ed. I.—१२ मुहुत्तयं Bi.—१३ L om. जाव से; M Bi om. से.—१४ भविअ om. in P M L; भविय Be.—१५ भवदो] आगमणन्ते N; तुह K (तुहागमणं) Be M L; ते Grah.—१६ आअमणं L.—१७ भद्दमुह] भद्द B.—१८ जधा दे रोअदि] एवं भोदु K; तह N M; तहा होदु Bi; तहा करे(!)मि Be; जधा भणध तधा करेम्हि B.—१९ B om. आसनगतेन; P शयनतलस्थ आसनतलस्थेन श.°—२० M om. आत्मगतम्.—२१ विमृषतः N.—२२ प्रकृतिकुटिलां P M; सहजकुटिलाः K; अपि च कुटिलां Be Bi; अथि च कुटिलां L; कौटल्यस Bi.—२३ मतीः K.—२४ अपि च विहिते] प्रथमविहिते K; अथ च विहिते N Be L ed. I; विहते II.—२५ भत्कृत्यानां Be L; तत् भृत्याना कामपरिग्रहे M; उत्कृत्या° P; अपग्रहे N P.—२६ इतीति P M.—२७ उपक्षेपम्] अपक्षेपम् M.

कुर्वन् बुद्ध्या विमर्शं प्रसृतमपि पुनः संहरन् कार्यजातं
कर्ता वा नाटकानामिममनुभवति क्लेशमस्मद्विधो वा ॥ ३ ॥ ८९ ॥

तदपि नाम दुरात्मा चाणक्यवटुः—

उपसृत्य दौवारिकः । जअदु जअदु—

राक्ष । अभिसंधातुं शक्यः स्यात् ।

दौवा । अमच्चो ।

राक्ष । वामाक्षिस्पन्दं सूचयित्वा आत्मगतम् । चाणक्यवटुर्जयति । अभिसंधातुं शक्यः स्यादमात्य इति । प्रकाशम् । भद्र किमसि वक्तुकामः ।

दौवा । अमच्च एसो क्खु करहओ पाडलिउत्तादो आअदो इच्छेदि अमच्चं पेक्खिदुं ।

राक्ष । भद्र अविलम्बितं प्रवेशय ।

दौवा । जं अमच्चो आणवेदि । इति निष्क्रम्य पुरुषमुपसृत्य । भद्द ऐसो अमच्चो चिट्ठदि । उवसप्पेहि णं ।

इति निष्क्रान्तो दौवारिकः ।

---

१ विमर्षं N B P K.—२ प्रसितमिव मुहुः संहरन् K—३ इमम्] इदम् P; अमुम् K.—४ °मयतु Bi —५ उपसृत्य om in M —६ जयदु जयदु N Bo, जेदु M.—७ अभिसंधातुम् P K Bi; अति° N B Bo M L.—८ P om स्यात्—९ सूचयित्वा] अभिनीय K, P K om. आत्मगतं.—१० दुरात्मा चाणक्यवटुः N K Bo M, जयतु Bi N (2).—११ अभिसंधातुम् B P K, अति° N Bo M. L Bi.—१२ N M om. इति. After इति Bo (orig) वामाक्षिस्पन्दनेन प्रस्तावगतं प्रतिपादयति तथापि नोपमस्त्याज्यः extinguished by sec. h, L वामेक्षिरी वामाक्षिस्पन्दनेन प्रस्तावगता पति(!)मापादयति । तथापि नोपमस्त्याज्यः; Bi इति वाक्यार्थं—१३ P K om भद्र; तत्किमपि P—१४ P om अमच्च.—१५ तु N M, Bo Bi om —१६ करभओ P M, करभक्ो Bi.—१७ पाटलिपुत्तादो M Bi, कुसुमपुरादो करहओ K, Bo om the text from पाडलि° to पेक्खिदुं and writes दुवारिदि (!); L also and has दुआरे चिट्ठदि instead —१८ आगदो N P Bi, B adds दुवारे चिट्ठदि after आअदो—१९ दृच्छद् M.—२० पेक्खिदुं M.—२१ अविलम्बितम्] क्षिप्रं B, शीघ्रं L, अनवरतं P, अविचारितम् K; अचिरतरम् M, आर्य किं विचारयसि शीघ्रं प्रवेशय Bo, अपालितम् ed L H.—२२ ed. I H. ins एनं —२३ N B P om. निष्क्रम्य पुरुषम्] करभकम् N.—२४ एसो तु N Bi—२५ चि°दृ M.—२६ इदो उवसप्पेहि णं N, उवसप्पदु एणं P; ता उवसप्प एणं K; ता उवसप्पेहि Bi.

कर । राक्षसमुपसृत्य । जअदु जअदु अमच्चो ।

राक्ष । नाट्येनावलोक्य । भद्र करभक स्वागतम् । उपविश्यताम् ।

कर । जं अमच्चो आणवेदि । इति भूमावुपविष्टः ।

राक्ष । स्वगतम् । अथ कस्मिन् प्रयोजने मयायं प्रणिधिः प्रहित इति प्रभूतत्वात् प्रयोजनानां न खल्ववधारयामि ।

चिन्तां नाटयति ।

ततः प्रविशति वेत्रपाणिरपरः पुरुषः ।

पुरु । ओशलध अय्या ओशलध । अवेध माणहे अवेध । किं ण पेक्खध ।

दूले पच्चाशत्ती दंशणमवि दुल्लहं अधण्णेहिं ।
कल्लाणमणहलाणं देवाण च भूमिदेवाणं ॥ ४ ॥ ९० ॥

आकाशे । अय्या किं भणाध । किं णिमित्तं एशो ओशालणा कलीअदि त्ति ।

१ जेदु M, जयतु २N जअदि २K—२ नाट्येनावलोक्य] दृष्ट्वा M—३ करभ M—४ उपविश M—५ P Be M om. अथ—६ मम] मया N B K Be M, B om अय—७ प्रणिधि om in P K Be M B1—८ प्रयोजनाना] प्रणिधीनां N M, प्रयोजनाना बहुत्वात् Be, प्र° बाहुल्यात् L, कार्याणां प्रकृतीना च K, कार्याणा B1—९ न खल्ववधारयामि] नावगच्छामि P—१० इति चिन्ता° K—११ अपर] द्वितीय N P B Be, om in M—१२ ओसलध P (२) Be, ओसलह N M (°ळ), ओशलह K, वोसलध B1—१३ अज्जा all Mss (अ० आ M)—१४ ओसलध P, ओसलह N M (ळ), Be (orig) om, ओसरेह २ आअदो L—१५ अवेह माणहे अवेह N Be B1, अवेध माणहे B, अवेह ही माणहे M, अवेह २ माणवा L, P om—१६ ता किं K Be, M om किं—१७ ण] णु P K—१८ पेक्खह N M B1, B P K Be पेक्खध—१९ दूळे M, दूरे N—२० पच्चासत्ती N P Be B1—२१ दशणम् B M, दसणम् P B1, दसनम् N दशन K—२२ अपि B P, अइ N—२३ दु०ळहं M—२४ अधणेहिं N, अधण्णेहिं P K Be B1, अधण्हेहि B, अधण्णाण M *Only Mysore 939 has* अध०जेहिं—२५ कल्लाणमणहराण [illegible] P Be (sec h), क०ळाणमणहराण M, कल्लाण कुलहलाण N Be (sec h) L (°कुल), कण्णाणकुलहराण B1—२६ देवाण P B1, देवाण व om in K, च om in [illegible] b Be B1, देवाण विअ T t n (देआ°) L (देआ°)—२७ भूमिदेवाण] Be (*orig omitted*), भूवभूमिदेवाण M, मणुस्सदेआण विअ [illegible] L—२८ अज्ज or अज्जा all Mss, M om—२९ B om किं—३० भणाह N Be (orig), भणह Be (sec. h) M B1—३१ [illegible] N K Be M *om* एशा, एसा P B1—३२ ऊशालणा B, ओसालणा N Be, ओसारणा P, पसालण B1—३३ करिअदु P, करीयदि B1

अय्यो एशे क्खु कुमाले मलअकेदू शमुप्पण्णशीशवेअणं अमच्चलक्खशं शुणिअ पेस्किदुं इदो य्येव्व आअश्चदि । तो एदिणा कालणेण ओशालणा कलीअदि ।

इति निष्क्रान्तः पुरुषः ।

ततः प्रविशति भागुरायणेन सह कञ्चुकिनानुगम्यमानो मलयकेतुः ।

मल । निश्वस्यात्मगतम् । अद्य दशमो मासस्तातस्योपरतस्य न चास्माभिर्वृथापुरुषाभिमानमुद्वहद्भिस्तमुद्दिश्य तोयाञ्जलिरप्यावर्जितः । प्रतिज्ञातमेतत् पुरस्तात् ।

वक्षस्ताडनभिन्नरत्नवलयं भ्रष्टोत्तरीयांशुकं
हाहेत्युच्चरितार्तनादकरुणं भूरेणुरूक्षालकम् ।
यादृग्मातृजनस्य शोकजनितं संप्रत्यवस्थान्तरं
शत्रुस्त्रीषु मया विधाय गुरवे देयो जलस्याञ्जलिः ॥ ५ ॥ ९१ ॥

तत्किं बहुना ।

उद्यच्छता धुरमकापुरुषानुरूपां
गन्तव्यमाजिविहितेन पितुः पथा वा ।

---

१ अज्जा Mss; M om —२ एशे M, एशो B; एसो N K Be Bi; एस P.—३ N M; P om. —४ कुमाले M, कुमालो N Be, कुमारु° K, कुमारो B P Bi.—५ °केदु P N; मलयकेदू Bi—६ शमुप्पणे (!) B, समुप्पण्ण° N P K Be M Bi; सीसवेअणं N P K M; सीसवेमणं Be, सीसवेअण Bi.—७ °लक्खशं B, °लक्खसं M, लक्खसं Be, °रक्खसं N P K Bi.—८ सुणिअ P K; om. in N Be Grah, सुणिअ (!) B—९ पेक्खिदुं N B P K Be Bi, पेक्खिदुं M, पेक्खिदुं b, देक्खिदुं L.—१० य्येव] जेव NBPBi, एव्व M, om. in K—११ आअश्चदि B only, आअच्छदि N(n) PK, आअच्छइ M, आगच्छअदि Bi, Be corrupted. —१२ ता om. in K Be M, तत एदे [न] कारणेण Grah.—१३ एदिणा] इमिणा N, इदिणा P.—१४ ऊशालणा B, ओशालणा M, ओसालणा N K Bi, ओसारणा P, वसारणा Grah.—१५ कलीयदि Be Bi, करीअदित्ति P.—१६ पुरुष°] निष्का° B, पुरुष° om. in K, पौरुष N.—१७ मास P, P has अद्य° वर्जितः after Verse ५ —१८ तातमुद्दिश्य K.—१९ जलाञ्जलि° N.—२० न° अप्यावर्जितः] अपि नातिसृष्टः P, अपि न दत्तः M—२१ अथवा प्रतिज्ञातम् ed. I. II; प्रतिज्ञातश्च B; °ज्ञातं च M, प्रतिज्ञा तथा K.—२२ एतत्] एव P.—२३ वक्षस्ताडन] उर K.—२४ तादृक् B P M Bi Grah.—२५ निधाय M Bi.—२६ जलस्य] निवाप Be L ed. I.II —२७ तत् om. in P Be, किमिह ed. I. II, अतिबहुना N K Bi, अत्र बहुना Be.—२८ उद्यच्छता] उद्गच्छता M.—२९ अका] अपो L.—३० विहितेन] निहतेन N M; निपतेन Be, निपतेन L ed. III

आच्छिद्य वा स्वजननीजनलोचनेभ्यो
नेयो मया रिपुवधूनयनानि बाष्पः ॥ ६ ॥ ९२ ॥

प्रकाशम् । आर्य जाजले उच्यन्तामस्मद्वचनादनुयायिनो राजानः । एक एवाहममात्यराक्षसस्यातर्कितागमनेन प्रीतिमुत्पादयितुमिच्छामि । अतः कृतमनुगमनक्लेशेनेति ।

कञ्चु । यदाज्ञापयति कुमारः । परिक्रम्याकाशे । भो भो राजानः कुमारः समाज्ञापयति । न खल्वहं केनचिदनुगन्तव्य इति । विलोक्य सहर्षम् । कुमार एते कुमारस्याज्ञानन्तरमेव प्रतिनिवृत्ताः सर्वे एव राजानः । पश्यतु हि कुमारः ।

सोत्सेधैः स्कन्धदेशैः खरकविककशाकर्षणात्यर्थभुग्नैः
अश्वाः कैश्चिन्निरुद्धाः खमिव खुरपुटैः खण्डयन्तः पुरस्तात् ।
केचिन्मातङ्गमुख्यैर्विहतजवतया मूकघण्टैर्निवृत्ताः
मर्यादां भूमिपाला जलधय इव ते देव नोल्लङ्घयन्ति ॥ ७ ॥ ९३ ॥

---

१ सुजननी K.—२ रिपुवधू° M.—३ उच्यताम् Bi.—४ P M Bi om. वचनाद्.—५ P om. राक्षस.—६ आतर्कितेन K.—७ उत्पादयिष्यामि P; °भीति N.—८ अतः] यतः N; तत् P; ततः Bi.—९ केनचिद्] केनापि P.—१० अनुगन्तव्य] अनुसर्तव्य M.—११ विलोक्य om. in P.—१२ P K om. कुमार; कुमारकुमार ed. I. II.—१३ खल्वेते Ch.—१४ कुमाराज्ञानन्तरमेव B; कुमारस्याज्ञासमनन्तरमेव KCh; भवदाज्ञा ed. I. II.—१५ B Ch ed. V. om. प्रति.—१६ B om. सर्वे.—१७ P N Be M om. एव.—१८ हि om. in B Ch M Bi; पश्य हि N K.—१९ सोत्सेकैः N; सोत्सेधैः B Bo Ch M ed. I—V; सोत्कम्पैः PK; सोत्सवैः Bi; सोत्कम्पाः Vat.—२० स्कन्धदेशैः B P K Bo Ch M Grah; कन्धराग्रैः N.—२१ खर] सुखर ed. I. II; खरतर L ed. V; कविक] कारिक B; कशा N P Bo M; कुशी alt. to कशी Bc; यदा K; कैश्चिदश्वा निरुद्धाः स्कन्धदेशैर्लक्षिताश्च । किंभूतैः सोत्सेधैः विधितैः (विछी) खरा तीक्ष्णकरिका कविकानीति (?) प्रसिद्धाः । कशा तेजन इति प्रसिद्धा । ताभ्यां यदाकर्षणं आकर्षणेनात्यन्तभुग्नैः Grab. । खरखारिकाया या कशा तस्या आकर्षणात् अत्यन्तं भुग्नैः । सजान (?) इति अस्य प्रसिद्धिः । खरिका वेत्रदण्डे स्यात् कशा स्यादश्वताडनेति धरणिः Vat.—२२ अत्यर्थ] अत्यन्त P—२३ विहत] विगत K Bi; विहित P; विहितं Be.

मल । आर्य जाजले त्वमपि सपरिजनो निवर्तस्व । भागुरायण एवैको मामनुगच्छतु ।

कञ्चु । यदाज्ञापयति कुमारः । इति सपरिजनो निष्क्रान्तः ।

मल । सखे भागुरायण विज्ञापितोऽहमिहागच्छद्भिर्भद्रभटप्रभृतिभिः यथा न वयममात्यराक्षसद्वारेण कुमारमाश्रयामहे । किं तु कुमारस्य सेनापतिं शिखरसेनं द्वारीकृत्य दुष्टामात्यपरिगृहीताच्चन्द्रगुप्तादपरक्ताः कुमारमाभिगामिकगुणयोगादाश्रयणीयमाश्रयामह इति । तन्मया सुचिरमपि विचारयता तेषां[13] वाक्यार्थो नावधारितः[14] ।

भागु । कुमार नैवायं दुर्बोधः । पश्य । विजिगीषुरात्मगुणसंपन्नः प्रियहितद्वारेणाश्रयणीय[19] इति ननु न्याय्यमेवेदम् ।

मल । सखे भागुरायण नन्वस्माकममात्यराक्षसः प्रियतमो हिततमश्च ।

भागु । कुमार एवमेतत् । किं तु अमात्यराक्षसश्चाणक्ये बद्धवैरो

१ K om. आर्य, जाजले] om in K Be M, कञ्चुकिन् B —२ सपरिजनो] ससैनिको B, Be om —३ एव om in K Be B₁—४ विज्ञापितो N, विज्ञप्तो L Bo B₁, इम्] स्मि P —५ M om इह —६ °द्वारेण न कुमारम् B —७ कुमारमाश्रयणीयम् N B Bo L ed III.— ८ M om किं तु —९ द्वारीकृत्य] उरीकृत्य Bo, उररीकृत्य L.—१० अपरक्ता] अपक्रान्ता B, सन्त added by Be Cb —११ आभिगामिक N B M B₁ K, आभिरामिक P Bo (see b) Ch L, योगात्] योगम् B, युक्त P ed I, योगात् and युक्त altern. ed. II —१२ तत्त मया K Bo M, तत्र B₁—१३ तेषामय N P K Be —१४ नावधारित] नाधिगत Ch. ed. I. II, P om न, K Bo M have न before मया —१५ P om. कुमार —१६ नैवायमत्यन्तदुर्बोधार्थ N Ch (°धोऽर्थ) B₁ (om° अत्यन्त), नायमत्यर्थदुर्बोधोऽर्थ K, न दुर्बोधोऽयमर्थ Be —१७ पश्य कुमार P, Bo om पश्य —१८ विजिगीषुरात्मगुणसंपन्न P ed I II, विजिगीषुमात्मगुणसंपन्नम् N B Ch M L B₁ —१९ आश्रयणीय] आश्रयणीयमाश्रयन्त इति N B B₁ Ch (N Ch °श्रणी°), आश्रीयते इति P, आश्रयणीयमिति K, M partly corrupted, आश्रयणीयमाश्रयीतेति L —२० न्याय्य एवाय N Ch M B₁, अन्याय्य एवायम् P —२१ K om अस्माकम् —२२ N om अमात्य, M om राक्षस, N राक्षस एव —२३ निर्गत प्रियतमो B₁ —२४ K M om. कुमार —२५ चाणक्यपटो N, चाणक्येन सह B, चाणक्यबद्धवैर° K.

न चन्द्रगुप्ते। तद्यदि कदाचिच्चन्द्रगुप्तश्चाणक्यमतिजितकाशिनमसहमानः साचिव्यादवरोपयेत् ततो नन्दकुलभक्त्या नन्दान्वय एवायमिति संजातसुहृज्जनापेक्षया चामात्यराक्षसश्चन्द्रगुप्तेन सह संदधीत। चन्द्रगुप्तोऽपि पितृपर्यायागत एवायमित्यङ्गीकुर्यात् । एवं सत्यस्मास्वपि कुमारो न विश्वसेदित्ययमेषां वाक्यार्थः ।

मल । युज्यते । अमात्यराक्षसस्य गृहमादेशय ।

भागु । इत इतः कुमारः । इति उभौ परिक्रामतः ।

भागु । कुमार इदममात्यराक्षसस्य गृहम् । प्रविशतु कुमारः ।

मल । एष प्रविशामि । प्रवेशनं नाटयतः ।

राक्ष । आं स्मृतम् । प्रकाशम् । भद्र अपि दृष्टस्त्वया कुसुमपुरे वैतालिकः स्तनकलशः ।

करभ । अमच्च अध इं ।

---

१ B om न चन्द्रगुप्ते; न च Ch, न तु ed. I. II —२ तद्यदि] स यदि M.—३ अतिजितकाशितया Ch B (°शि°); कदाचित् तद्यदि चाणक्यं चन्द्रगुप्तो अभिजितकाशिताम् P.—४ अवरोहयेत् M, अपरोपयेत् N B P.—५ नन्दकुलस्य K —६ नन्दान्ववाय. M, नन्दान्वयम् P Be; न[न्द]कुलान्वय एवायमिति L, K om एव; इति] इति कृत्वा P ed I II —७ संजात] संयत B M P, संपत् ed. I II, om. in Bo L, संजातसौहृद. संयत. सुहृज्जनापेक्षया च B₁.—८ सुहृज्जनाकांक्षया B —९ च] वा P M, B K. om—१० अमात्यराक्षसो यदि कदाचिच्चन्द्रगुप्त समाश्रयेत् P.—N M om the text from चन्द्रगुप्तो to अङ्गीकुर्यात् —११ पितृपर्यायागतमिति P, पितृक्रमागतोऽयम् K, पितृक्रमादागतो यमित्यङ्गीक (! in marg. इति कृत्वा) B₁, पितृपारम्पर्यागत ed. I II, इति कृत्वा P Ch ed I. III. V —१२ अङ्गीकुर्यात्] सन्धिमनुमन्येत Ch L B₁ ed I—V —१३ विश्वसेत्] विश्वस्त स्यादिति B विश्वस्यादिति B₁, अस्मासमपि कुमारेण (?, orig कुमारेणो; read कुमारे) विस्रम्भ. स्यादिति P —१४ एषां भद्रभटप्रभृतीनाम् N.—१५ P ins. भागुरायण before अमा°; ed I. II ins. तत्रे भागुरायण —१६ अमात्यगृहम् B, अमात्यराक्षसगृहम् N M B₁, गृहमार्गम् M —१७ P Ch om. कुमार —१८ अमात्यगृहम् K.—१९ तत्प्रविशतु K.—२० स्मृत्वा K Ch B₁; आं स्मृतं N P, आ स्मृतिं कृत्वा B, अये स्मृतं Be L, आत्मगतं। अये स्मृतं ed III, M om. प्रकाश —२१ स्तनकलशो नाम वै° P.—२२ कर°] पुरुष B P Be, om. in M, अथ कि B₁

मल । सखे भागुरायण कुसुमपुरवृत्तान्तः प्रस्तुतः । तत्तावन्नोपसर्पावः । शृणुवस्तावत् । किं कारणमिति ।

सत्त्वभङ्गभयाद्राज्ञां कथयन्त्यन्यथा पुरः ।
अन्यथा विवृतार्थेषु स्वैरालापेषु मन्त्रिणः ॥ ८ ॥ ९४ ॥

भागु । यदाज्ञापयति कुमारः ।

राक्ष । भद्र अपि तत्कार्यं सिद्धम् ।

कर । अमच्चस्स पसाएण सिद्धम् ।

मल । भागुरायण किं तत्कार्यम् ।

भागु । कुमार गहनः खलु सचिववृत्तान्तः । नैतावता परिच्छेत्तुं शक्यते । अवहितस्तावत् श्रोतुमर्हति कुमारः ।

राक्ष । भद्र विस्तरेण श्रोतुमिच्छामि ।

कर । सुणादु अमच्चो । अत्थि दाव अहं अमच्चेणाणत्तो जधा करहअ कुसुमउरं गच्छिअ मम वअणेण भणिदव्वो तए वेदालिओ थणअलसो जधा

१ मल° । आकर्ण्य Bo M L.—२ °वृत्तान्तो ऽयम् K.—३ प्रस्तुतः] before कुसुम° P; om. in K Bo; वर्तते Ch. Bo (in marg.), इदानीं प्रवर्तते M, प्रस्तूयते L.—४ तत्तावत्] तदत्र तावत् K, तेन कथ्यते तत्तावत् P, न तावत् Bo, तत्र तावत् M Bi, न तत्र तावत्° L.—५ उपसर्पामः Be.—६ शृणुमः Be M L.—७ किं कारणमिति °त्रिणः om. in B; किंचित् कारणमेतत् Be, कुतः L, Bi adds पश्य after इति; P adds यतः—८ सत्त्व°] मन्त्र° ed. I. II सह्य N.—९ राज्ञः P.—१० निभृतार्थेषु B, विघृता° Bi, आलापा हि म° Bi.—११ यथा B—१२ भद्र om. in N P K.—१३ अमच्च° K, पसाएण N B, °प्पसादेण P, °प्पसाएण K.—१४ सखे भागु° N Ch.—१५ कार्यं सिद्धं N K Ch.—१६ कुमार om. in N P K.—१७ खलु] om. in BK Be M, किल P.—१८ सचिवस्य B.—१९ Ch K ins. तद् before अवहितः.—२० शृणोतु कुमारः N, अवहितो तावच्छृणुयाः B.—२१ भद्र om. in B K M.—२२ कर°] पुरु° P M.—२३ अमच्चो] अज्जो B P.—२४ अत्थि दाव] अत्थि णाम P.—२५ जधा] om. in B, जहा Bo Ch (in marg.) Bi, जह N K M, यथा P, करभक जह N.—२६ करहअ] करभअ B P M; करभक Be N, करभपर Bi.—२७ कुसुमपुरं N, कुसुमपुरं P K Be Bi.—२८ गच्छिअ B P K Ch M, गच्छिय Bi, गच्छअ N, गच्छ Bo L.—२९ मह Bo L ed. III.—३० वयणेण Bi.—३१ भणिअव्वो K; भणिदव्वो B; भण वेआलिअं थ° L.—३२ तए om. in N B P M Bi, तुए ed. I. II.—३३ वेआलिओ B P Be Bi.—३४ थअलसो B Bi.—३५ जहा Be Bi, जह K M.

चाणक्कहदएण्णं तेसुं तेसुं आणाभङ्गेसुं अणुचिट्ठीअमाणेसुं चन्दउत्तो तएं समुत्तेअणसमत्थेहिं सिलोएहिं उवसिलोअइदव्वो त्ति ।

राक्ष । भद्र ततस्ततः ।

करं । तदो मए पाडलिउत्तं गच्छिअ सुणाविदो अमच्चसंदेसं थणअलसो ।

राक्ष । भद्र ततस्ततः ।

करं । एत्थन्तरे णन्दकुलविणासदूसिदस्स पोरजणस्स परिदोसं उप्पादअन्तेण चन्दउत्तेण आघोसिदो कुसुमउरे कोमुदीमहूसवो । सो अ चिरआल-

---

१ हदकेण P—२ तेसुतेसु N h Ch L M (के?), तेसु Be—३ अणा° Ch, अण्णा° L B1 °भङ्गेसु N K M B1—४ अणुचिट्ठीअमाणेसु N K, अणुचिट्ठिअमाणेसु P Ch, अणुचिट्ठिअमाणेसु Be—५ तए B K Be M om, तुए B1—६ समुत्तेअण] उत्तेअण Ch M, om in K, समुत्तेयण° B1—७ उवसिलोइदव्वो M B1, उअसिलोइदव्वो B P, उवसिला(?)इअवव्वो Be, समुत्ते इदव्वो K—८ भद्र om in P M—९ करं] पुरु° P M—१० पाडलिपुत्त M, पाडलिपुत्तअ P—११ गदुअ B only, ed. III, गच्छिअ N P K Be Ch B1, M om गच्—१२ सुणाविओ Be M, सुणाइदो Ch—१३ अमच्चस्स Be Ch M, अमच्चरक्खसस्स P, सदेसो B ed. I II—१४ वेआलिओ थणअलसो B Be Ch (वे)° L, °कल्सो P—१५ भद्र om in M, the whole line om in B Be L B1—१६ करं] पुरु PM—१७ अ थन्तरे Be, एत्थ अन्तरे M, एत्थन्तले N—१८ णन्दउल Be Ch M (°व)—१९ दुक्खिदस्स B K, °यस्स Be, दुसिअस्स M N (दू), दुस्सिदस्स P, दुस्सिअस्स Ch L, °दूमिअस M, दूमियस्स B1, दुम्मणस्स ed I II, दूणस्स ed III V—२० पोरभणस्स K, पोरअणस M, पौरअणस्स B, पौरजणस्स b Be Ch L B1, पउरजणस्स P, पौलजणस्स N—२१ परिदोस P Be, परितोस M B1, परिओस B K Ch, पलिओसम् N, सन्तोस b—२२ समुप्पादअन्तेण B L, समुप्पाअयतेण Be, समुप्पाअन्तेण ed I II, उप्पादयन्तेण K, उप्पादअन्तो P—२३ चन्दउत्तहदएण B1—२४ आघोसिदो चन्दउत्तेण P, आघोसिओ N B Be M, आहोसिदो Ch—२५ कुसुमउरे om in B P, कुसुमउले N, कुसुमपुर° B1—२६ कौमुदी° N B P Be Ch L, कोमुदी K M, cf Hem I. 159, महुसवो h, महोसओ N, महोसओ B—२७ B om सो अ, B1 om अ, सो वि K—२८ चिर° N, चिरआए B, चिरकाऐन Grab

पवत्तणजणिदपरिदोसो[3] अहिमदबन्धुअणसमागमो विअ ससिणेहं बहुमाणिदो णाअरअणेण ।

राक्ष । सबाष्पम् । हा देव नन्द ।

कौमुदी कुमुदानन्दे जगदानन्दहेतुना ।
कीदृशी सति चन्द्रेऽपि नृपचन्द्र त्वया विना ॥ ९ ॥ ९५ ॥

भद्र ततस्ततः ।

कर । अमच्च तदो सो लोअणाणन्दभूदो अणिच्छन्तस्स जेव्व णाअरअणस्स णिवारिदो चाणक्कहदएण कोमुदीमहूसवो । एत्थन्तरे थणअलसेण पउत्ता चन्दउत्तसमुत्तेअणसमत्था सिलोअपरिवाडी ।

राक्ष । सहर्षम् । साधु सखे स्तनकलश साधु । काले भेदबीजमुप्तमवश्यं फलमुपदर्शयति । कुतः ।

---

१ पउत्तमाणो B; पउत्तमाण° P, पउत्तण° N, पवत्तमाण° ed. I. II; प्रवर्तमानो (v. l. °प्रवृत्त) Grab, परिवर्तमाण° Ch (alt. to पवट्टमाण°); परिवट्टमाण° Be, °णो L ed. III. पवम्माण Bi; I propose to read पवत्तण° (=प्रवर्तनेन).—२ °जणिअ° N M; °जणिओ P.—३ परिओसो B P Ch, पविओसो K, पलिओसो N, परिचओ M L Be (°घ°) ed. III. V—४ अभिमद B P Be L Bi, अभिणव M—५ °बधू° N L, °अण° M om; °यण° Be, °अणस्स K, °जण° Bi; °समाअमो M—६ विअ] वि P; विय Be.—७ ससिणेह° K, ससिणिहं N.—८ °माणिदो B P, °माण्णदो N, °माणिदो b Be, °माणिदो K Bi, °माणिओ M L.—९ णाअरजनेण N, णाअरअणेण B, णाअरजणेण P L Bi; णायर° Be, णअरजणेण K Ch M.—१० om. in Be—११ लोअण] सव्वलोअण B, सर्वलोचन Grab, लोअलोअणा° ed I. II.—१२ भूदो] भूओ Be, हेदू M.—१३ जेव्व Be एव्व M, जीअ (not distinctly written, ? जीअ) Be.—१४ णाअरअ° N, णअर° K Ch M, °जणस्स N Ch Be M K (om अ) Bi—१५ तहा णिवारिदो N, वारिओ M.—१६ चाणक्कहदएण Bi N—१७ कोमुदीमहूसवो om. in K Be Ch M, कौमुदीमहूसओ N, कोमु[दी]महूसओ B, कौमुदीमहूसवो P.—१८ एत्थन्तले N, एत्थ° Be, एत्थ अन्तरे M.—१९ त्थण° Be (sec. h).—२० पउत्ता] पउत्तो B (त्तं) P, पट्टिदा N, पवट्टिदा (after पादी) L, प्रवर्तिता Grab.—२१ चन्दउत्तस्स Ch M K (चन्द°).—२२ समुत्तेयण° Be Bi; सम् om. in M.—२३ परिपाली P; पडिवाडी Ch, पलि° N, L adds तं°। कीदृशी सा पुं°गणोद्वेकम्पेत्यादि पद्योक्तिं पठति.—२४ P om. साधु bef. सखे; काले] om. in P; काले M; काले खलु B, K om. अवश्यं.—२५ उप om. in P; उपदर्शयिष्यति K Ch Bi ed I. II.—२६ कुतः om. in M.

सद्यः क्रीडारसच्छेदं प्राकृतोऽपि न मर्षयेत् ।
किंनु लोकाधिकं धाम बिभ्राणाः पृथिवीभुजः ॥ १० ॥ ९६ ॥

मल । एवमेतत् । सद्यः क्रीडारसच्छेदमित्यादि पठति ।

राक्ष । भद्र ततस्ततः ।

करभ । तदो चन्दउत्तेण आणाभङ्गकलुसिदहिअएण सुइरं अमच्चगुणं पसंसिअ णिब्भच्छिदो अहिआरादो चाणक्कहदओ ।

मल । सखे भागुरायण गुणप्रशंसया दर्शितश्चन्द्रगुप्तेन राक्षसे भक्तिपक्षपातः ।

भागु । कुमार न तथा गुणप्रशंसया यथा चाणक्यवटोर्निराकरणेन ।

राक्ष । भद्र किमयमेवैकः कौमुदीमहोत्सवप्रतिषेधश्चन्द्रगुप्तस्य चाणक्यं प्रति कोपकारणमुतान्यदप्यस्ति ।

मल । सखे भागुरायण चन्द्रगुप्तस्य कोपकारणान्वेषणे किं फलमेष पश्यति ।

भागु । कुमार एतत् फलं पश्यति । मतिमांश्चाणक्यस्तुच्छे प्रयोजने किमिति चन्द्रगुप्तं कोपयिष्यति । न च कृतवेदी चन्द्रगुप्त एतावता गौरव-

मुल्लङ्घयिष्यति[1] । सर्वथा[2] चाणक्यचन्द्रगुप्तयोः पुष्कलात्कारणाद्यो[3] विश्लेष उत्पद्यते[4] स आत्यन्तिको[5] भवतीति ।

कर[6] । अमच्च अत्थि[7] अण्णाइं पि चन्दउत्तस्स कोव[8]कारणाइं चाणक्के[9] । उवेक्खिदो अणेण[10] अवक्कमन्तो[11] कुमारो मलअकेदू[12] अमच्चरक्खसो अ[13] ।

राक्ष । सहर्षम् । सखे[14] शकटदास हस्ततलगतो[15] मे संप्रति[16] चन्द्रगुप्तो भविष्यति । इदानीं[17] चन्दनदासस्य बन्धना[18]न्मोक्षस्तव[19] च पुत्रदारेण[20] सह[21] समागमः[22] ।

मल । सखे भागुरायण हस्ततलगतो[23] मे संप्रति चन्द्रगुप्त[24] इति व्याहरतः[25] कोऽयम[26]स्याभिप्रायः ।

---

१ चाणक्यगौरवम् P K B1; उल्लघयति E B1, उल्लङ्घयिष्यति K —२ न सर्वथा K —३ शुष्ककलहात् B, पुष्कलात् कारणात् N (°ष्प°) P Bo M B1 L ed I II, अपुष्कलात् K, पुष्कलापराधकरणात् Ch —४ उत्पद्येत L—५ न स आत्यन्तिको K, स न B, all other Mss reading पुष्कलात् om न—६ कर] पुरु P, अस्थि पुरिथ N, अत्थि दाव B, M om. अत्थि —७ अण्णाइंपि N P (इ) K, अण्णंपि B, अणाइं वि Bo, अणाइ पि Ch, अण्णं वि L अन्यदपि कोपकारणं Grab —८ कोप Ch, कोह K—कारणाइम् N, कारणे B, कारणाणि Bo, कारणाइ Ch, चाणक्के कोवआरइणाइं M, °कारणं L —९ after चाणक्के (om in N K) ed I II insert राक्ष° । किंकि कर° । जधा पढमं दाव —१० अणेण] णेण K M L, om in N —११ अवक्कन्तो B Ch B1, णिक्कमन्तो P, अदिक्कमन्तो K —१२ कुमारो om in Be M कुमार° K, कुमालो N, मलअकेदू अदिक्कन्तो अमच्चरक्खसो त्ति P, मलयकेतू K, °लक्खसो N —१३ अ] त्ति P Be, अ त्ति N M—१४ सखे] om in K Be, वयस्य M, हन्त P —१५ B P K M om. तल —१६ Be M om संप्रति, भविष्यति संप्रति चन्द्रगुप्त° K, चन्द्रगुप्त इति भ° P, भविष्यतीति Ch —१७ B (alone of all Mss) ins. शकटदास° and assigns the speech beginning with इदानीं to Sakatadāsa, thus also in ed I II V, while N b P K Be Ch M B1 om it, Ch om इदानीं— १८ बन्धनात् om in K, बन्धन° P —१९ तवापि B, च om in K—२० पुत्रदारैः K Be Ch, पुत्रादिदारैः P, पुत्रकलत्रै B, पुत्रकलत्रेण B1 —२१ सह P om —२२ समागम] सङ्गमः N; संयोग K, E Ch B1 add after it जीवसिद्धिप्रभृतीनां क्लेशच्छेद ; भाग । स्वगतं । जातः सत्यं जीवसिद्ध्यादीनां (°प्रभृतीनां B1) क्लेशच्छेदः —२३ तल om. in B P K M; संप्रति om in P K Bo Ch M —२४ चन्द्रगुप्तो भविष्यतीति Ch —२५ व्याहरयतः P —२६ अयम् om. in N B K Be M B1

भागु । कुमार किमन्यत् । चाणक्यादपकृष्टस्य चन्द्रगुप्तस्योद्धरणे सौकर्यमवश्यं पश्यति ।

राक्ष । भद्र हृताधिकारः क सांप्रतमसौ वटुः ।

कर । अमच्च तहिं जेव्व पाडलिउत्ते पडिवसदि ।

राक्ष । सावेगम् । किं[13] तत्रैव प्रतिवसति । न तपोवनं गतः । प्रतिज्ञां वा न पुनः समारूढवान् ।

कर । अमच्च तवोवणं गमिस्सदि त्ति सुणीअदि ।

राक्ष । सावेगम् । सखे शकटदास नेदमुपपद्यते । पश्य ।

देवस्य येन पृथिवीतलवासवस्य
सौम्रासनापनयजा निकृतिर्न सोढा ।
सोऽयं[26] स्वयंकृतनराधिपतेर्मनस्वी
मौर्यात्कथं नु परिभूतिमिमां सहेत ॥ ११ ॥ ९७ ॥

मल । सखे भागुरायण चाणक्यस्य तपोवनगमने पुनःप्रतिज्ञारोहणे[31] वा कास्य स्वार्थसिद्धिः[34] ।

---

१ कुमार om in P K Be M.—२ अस्य चाणक्यादपकृष्टस्य B, अवकृष्टस्य K, अपकृष्टस्य M—३ उद्धरणे चन्द्रगुप्तस्य M—४ सौकर्यम्] कार्यं B, सौकार्यं ed I II, उद्धारणाय किंचित्कार्यम् Be L, K om अवश्य—५ अवगच्छति ed. I II.—६ अथ ins. after भद्र in N B Ch M B1, कथय K—७ हृताधिकार P Ch, हृतो °धि° M—८ सांप्रतं क Be Ch, K om असौ—९ अमच्च om in B P K—१० जेव N B P K, जेव Be, एव °व M एव्व L—११ पाडलिपुत्ते M—१२ पडिवसइ M, पडिवसदि Be, णिवसदि B K, अहिवसदि L, परिवसति B1—१३ भद्र किं N Be B1, तत्रैव किं B Ch, किं om. in P Be—१४ वसति P—१५ वा om in N B Be—१६ न पुन om in M, पुनर्न Be—१७ सम् K om—१८ अमच्च] अज्ज B—१९ तओवन Ch—२० गच्छिअदि P, गच्छइ M, गच्छदि B1—२१ सुणीअदि] सुणिअ P, सुणीयदि B1, श्रूयते Grah., after सुणीअदि N ins° एव, B क्खु एद, P क्खु एव—२२ M om. सावेग—२३ सखे om. in P B1—२४ नेदम्] नैतद् P, नेदानीमिदम् M—२५ स्वाम्रासन° N L—२६ अपनयनात् K, अपनयजाद्विकृति M—२७ सोऽपि Be—२८ नराधिपते B—२९ नु परि°] स्वपरि P.—३० चाणक्यहतकस्य Ch, तपोवनगमने चाणक्यहतकस्य K.—३१ om in M—३२ रोपणे P, °समारोहणे M—३३ वा] च N.—३४ कार्यसिद्धि B, वास्य को हेतु K.

भागु । कुमार नायमत्यन्तदुर्बोधोऽर्थः । यावद्यावच्चाणक्यो निरपेक्षश्चन्द्रगुप्ताद् दूरीभवति तावत्तावदस्य स्वार्थसिद्धिः ।

शक । अमात्यं अलमन्यथासंभावितेन । उपपद्यत एवैतत् । पश्यत्वमात्यः ।

राज्ञां चूडामणीन्दुद्युतिखचितशिखे मूर्ध्नि विन्यस्तपादः
स्वैरेवोत्पाद्यमानं किमिति विषहते मौर्य आज्ञाविघातम् ।
कौटिल्यः कोपितोऽपि स्वयमभिचरणे ज्ञातदुःखप्रतिज्ञो
दैवात् पूर्णप्रतिज्ञः पुनरपि न करोत्यायतिज्यानिभीतः ॥१२॥९८॥

राक्ष । शकटदास एवमेतत् । तद्गच्छ विश्रामय करभकम् ।

शक । यदाज्ञापयत्यमात्यः । इति करभकेण सह निष्क्रान्तः ।

राक्ष । अहमपि कुमारं द्रष्टुमिच्छामि ।

मल । अहमेवार्यं द्रष्टुमागतः ।

राक्ष । नाट्येनावलोक्य । अये कुमारः । आसनादुत्थाय । इदमासनम् । उपवेष्टुमर्हति कुमारः ।

---

१ कुमार P Bo om —२ न दुर्बोधोऽयमर्थ K, नायमत्यन्तो दुर्बोधार्थं P, Be om अयम्; M om अर्थ, नात्यन्तदुर्योधोऽयमर्थ B₁ —३ यावत् तावत् once only B P —४ चाणक्यहतक P K Be, चाणक्यहतको [निरपेक्ष in marg] श्चन्द्रगुप्तात् Ch, चन्द्रगुप्तश्चाणक्यात् M,—५ निरपेक्ष om 10 B P K M Ch (orig) L —६ तावदेवास्य कार्यसिद्धि B, अस्य] तस्य P —७ अमात्य om in N, अलममात्य M —८ आत्यन्तिकाविकल्पेन P, अन्यथाविकल्पेन B L, °विकल्पितेन K M B₁ °विकल्पै Ch, अत्यन्तविकाल्पितेन ed I II, अन्यथा विकल्प्य ed. III —९ एतदुपपद्यत एव Ch, N K om एतत् —१० कुत ! पश्यतु P B ed I, II, N K om कुत —११ चूडामणीनाम् द्युति° B —१२ कोपतो B K Be Ch M L B₁ —१३ अतिचरणे ed I, II —१४ ज्ञातदु स B Be, दृष्टदु स N, दृष्टदोष M B₁, ज्ञातदु सप्रतिज्ञो L —१५ तीर्ण M —१६ ग्लानिभीत्या P M L Ch, पुनरपि न धरेत् पापमित्यागभीरु Dhruva's S —१७ N P M om. तद् —१८ विश्रामय P —१९ अमात्य om in N B —२० मल । उपेत्य । अहम् M, एव] अपि N P, उपागत Be —२१ नाट्येनावलोक्य] दृष्ट्वा M —२२ अय कुमार एवागत Ch, कुमार आगत. आगत B, अये कुमार एवागत B₁, —२३ अग्रोपवेष्टुम् K, आरोढुम् Ch

मल । अयमुपविशामि । उपविशत्वार्यः । इति यथासनमुपविष्टौ ।

मल । आर्य अपि सह्या शिरोवेदना ।

राक्ष । कुमारस्याधिराजशब्देनातिरस्कृते कुमारशब्दे कुतः शिरोवेदनायाः सह्यता ।

मल । उरीकृतमेतदार्येण न दुष्प्रापं भविष्यति । तत्कियन्तं कालमस्माभिरेवं संभृतबलैरपि शत्रुव्यसनमवेक्षमाणैरुदासितव्यम् ।

राक्ष । कुमार कुतोऽद्यापि कालहरणस्यावकाशः । प्रतिष्ठस्व विजयाय ।

मल । आर्य अपि शत्रोर्व्यसनमुपलब्धम् ।

राक्ष । कुमार बाढमुपलब्धम् ।

मल । कीदृशम् ।

राक्ष । सचिवव्यसनम् । किमन्यत् । अपकृष्टश्चाणक्याच्चन्द्रगुप्तः ।

मल । आर्य सचिवव्यसनमव्यसनमेव ।

राक्ष । कुमार अन्येषां भूमिपालानां कदाचिदमात्यव्यसनमव्यसनं स्यात् न पुनश्चन्द्रगुप्तस्य ।

मल । ननु विशेषतश्चन्द्रगुप्तस्य ।

---

१ अयमहम् B Ch —२ अमात्य B Ch —३ आर्य om in M —४ कुमार कुमारस्य Be कुमार ननु कुमारस्य Ch, अधिराजशब्देनाप्यतिरस्कृते B1 —५ कुमारशब्दे] युवराज शब्दे M —६ उरीकृतम्] उररीकृतम् B Ch L उरीकृतम् M आर्य अङ्गीकृतम् N — ७ अमात्येन Ch —८ न नो P —९ °प्य N दु स्वप्राप्य M, दु प्राप B1, मल। आर्य तव नीतिमत सुनजेन दीरियाश्च भविष्यति K —१० एव M —११ सम्भृतसज्जैरस्माभिरपि P —१२ अपेक्षमाणै P, उदीक्षमाणे Be ed. III, प्रतीक्षमाणे M —१३ कुमार om in P K M —१४ रिपु विजयाय P —१५ आर्य om in P, अमात्य K —१६ अपि om in Be अपि किंचित् ed I II —१७ शत्रोर्व्यसनमुपलब्धम् B —१८ बाढम् K Be M om, गाढम् ed I II —१९ कीदृश तत् M L —२० अपहृत K —२१ आर्य] अमात्य Ch —२२ सचिवव्यसनमेव K B1 (om अव्यसनम्) —२३ कुमार om in B P K Be M —२४ भूपतीनां K Ch L, भूपानां I भूमिपतीनां Be —२५ कदाचिदमात्य°] सचिव° K, after अव्यसनम् K ins °व —२६ पुन] तु M B1 —N om न पुनश्चन्द्रगुप्तस्य —२७ आर्य ins in L Ch ed I II —२८ ननु] Ch om, न पुन Ch K —२९ चन्द्रगुप्तस्येति N K Be

राक्ष[1] । किं कारणम् ।[2]

मल । चन्द्रगुप्तप्रकृतीनां हि[3] चाणक्यदोषा एवापरागहेतवः । तस्मिंश्च[4] निराकृते प्रथममपि[5] चन्द्रगुप्तमनुरक्ताः[6] प्रकृतयः संप्रति[7] सुतरामेव तत्रानुरागं[8] दर्शयिष्यन्ति[9] ।

राक्ष । कुमार नैतदेवम्[10] । ताः खलु[11] द्विप्रकाराः प्रकृतयश्चन्द्रगुप्तसहोत्थायिन्यो[12] नन्दकुलानुरक्ताश्च[13] । तत्र[14] चन्द्रगुप्तसहोत्थायिनीनां[15] चाणक्यदोषा एव[16] विरागहेतवो[17] न नन्दकुलानुरक्तानाम्[18] । तास्तु खलु[19] नन्दकुलमनेन[20] पितृकुलभूतं कृत्स्नं कृतघ्नेन[21] घातितमित्यपरागामर्षाभ्यां[22] विप्रकृताः सत्यः[23] स्वाश्रयमलभमानाश्चन्द्रगुप्तमेवा[24][25]नुवर्तन्ते[26] । त्वादृशं[27] पुनः[28] प्रतिपक्षोद्धरणे[29] संभाव्यशक्ति[30]मभियोक्तारमासाद्य[31] क्षिप्रमेनं[32] परित्यज्य[33] त्वामेवा[34]श्रयन्ते[35] इति । अत्र कुमारस्य[36] वयमेव निदर्शनम् ।

मल । अमात्य[37] किमेतदेवैकं[38] सचिवव्यसनमभियोगकारणं चन्द्रगुप्तस्य[39] । आहो स्विदन्यदप्यस्ति[40] ।

---

१ N K L M om राक्ष (and consequently मल next line), किं कारणमिति B, किं कारणमिति चेत् M, अथान्यसने किं का° B1 —२ इदं कारणम् P —३ हि P K Be M om —४ तस्मिंस्तु P, तस्मि M, चन्द्रगुप्तनिराकृते Ch —५ प्रथममेव P, पूर्वमपि K —६ चन्द्रगुप्ते L —७ संप्रति] P om, तु after it in N K, इदानीं पुनः Ch ed I II —८ तत्र] अत्र P, तस्मिन् K —९ प्रदर्शयिष्यन्ति K —१० कुमार नैतदेवम् Be om, मा मैव L —११ ताः खलु] इह P ed I II —१२ उत्थायिनो P M —१३ नन्दकुलमनुरक्ताश्च N, नन्दकुलमनुगताश्च M —१४ K om तत्र —१५ °उत्थायिनां H P M, °उत्थायिनीनां प्रकृतीनां B1 Ch (sec h.) ed. I II —१६ एव P K M B1 om —१७ विराग] अपराग° B K Ch —१८ नन्दकुलानुरक्तानां च नैतत् B, °कुलमनुरक्तानां N M, °कुलानुगतानां K Be —१९ P K M om खलु —२० B om अनेन —२१ L om कृत्स्नं कृतघ्नेन; Be B1 om कृत्स्नं, K सोढं instead of कृत्स्नं —२२ विराग° K —२३ सत्य] om in Be, च B, सद्य B1 Ch (sec h) —२४ B विप्रकृताश्चाश्रयम्; K om स्व —२५ P om एव —२६ अनुवर्तन्ते] आश्रयन्ते K —२७ तादृशम् M —२८ तु पुनः N B K —२९ स्वप्रतिपक्ष° M, विपक्ष° K, °उद्धरण° K Ch —३० संभावित° P K Ch —३१ आसाद्य] समासाद्य Ch, प्रतिपद्य K —३२ क्षिप्रमेव तम् N M B1 —३३ त्यज्य K —३४ N M om त्वामेव —३५ श्रयन्त N, आश्रयिष्यन्त इति P L —३६ Be M om कुमारस्य, निदर्शनं वयमेव N B Be B1 —३७ अमात्य] आर्य N P B Be B1, om in M —३८ एकमेव N L —३९ P K M om. चन्द्रगुप्तस्य —४० अहो स्विदन्यद्] उतान्यदपि P K, अहोऽन्यदपि किंचित् L, P om. अस्ति.

राक्ष । कुमार किमन्यैर्बहुभिरपि । एतद्धि तत्र प्रधानतमम् ।

मल । आर्य तत्कथं प्रधानतमं नाम । किमिदानीं चन्द्रगुप्तः स्वराज्यकार्यधुरामन्यत्र मन्त्रिण्यात्मनि वा समासज्य स्वयं प्रतिविधातुमसमर्थः ।

राक्ष । बाढमसमर्थः ।

मल । किं कारणम् ।

राक्ष । स्वायत्तसिद्धिषूभयायत्तसिद्धिषु वा भूमिपालेष्वेतत् संभवति । चन्द्रगुप्तस्तु दुरात्मा नित्यं सचिवायत्तसिद्धावेवावस्थितश्चक्षुर्विकल इवाप्रत्यक्षसर्वलोकव्यवहारः कथमिव स्वयं प्रतिविधातुं समर्थः स्यात् । कुतः ।

अत्युच्छ्रिते मन्त्रिणि पार्थिवे च विष्टभ्य पादावुपतिष्ठते श्रीः ।
सा स्त्रीस्वभावादसहा भरस्य तयोर्द्वयोरेकतरं जहाति ॥ १३ ॥ ९९ ॥

अपि च ।

नृपोऽपकृष्टः सचिवादतन्त्रकः स्तनंधयोऽत्यन्तशिशुः स्तनादिव ।
अदृष्टलोकव्यवहारमूढधीर्मुहूर्तमप्युत्सहते न वर्तितुम् ॥ १४ ॥ १०० ॥

मल । आत्मगतम् । दिष्ट्या न सचिवायत्तसिद्धिरस्मि । प्रकाशम् । आर्य

---

१ कुमार om. in B P K M L.—२ सुबहुभिः K Ch; L om. किम्° अपि; P om. अपि.—३ M om. तत्र; अत्र एतद्धि तत्र B; L has सचिवव्यसनमेव प्रधानतमं व्यसनं.—४ आर्य] अमात्य K Ch; P om.—५ तत् om. in Be K M Bi; तत्कथं om. in Ch; कथं तर्हि P; कथमिव L.—६ राज्य om. in K M L; °कार्यराज्य N Be; °राज्यकर्म° P.—७ °धुरम् N K M L Bi.—८ अन्यमन्त्रिणि B P; K M om. आत्मनिवा.—९ स्वयं वा M.—१० किंकारणमिति K N Be; M om. this line.—११ वा Be om.; भूपालेषु तत् K Be Bi; L om. उभया° पालेषु.—१२ संभवति न चन्द्रगुप्ते B K Ch.—१३ दुरात्मा om. in P M.—१४ नित्यम्] सर्वथैव M.—१५ अमात्यायत्त° P, °सिद्धिः b M as proposed by Dhruva ed. V; °सिद्धावपयवस्थितिः (sec. h. तः) B; व्यवस्थितः Telang's E Bi; N P Bi om. एव; Ch L om. अव; उपस्थितः P.—१६ अप्रत्यक्ष°] अदृष्टलोकप्रत्यक्षव्यवहारः K; अदृष्टप्रत्यक्षलोकव्यवहारः Ch.—१७ °सर्व° om. in Be M Bi; संव्यवहारः N Be M.—१८ कथमिव स्वयम्] स्वयम् न N; कथमिव न स्वयम् B—१९ प्रतिविधानानां समर्थः N; प्रतिविधानसमर्थः Be—२० समर्थः] शक्यः P.—२१ verse १३ om. in N b Be M; v. १३ after v. १४ K Ch.—२२ अतन्त्रकः] सदर्पणः B P K Be Ch M Bi—२३ मूढ] मन्द L.—२४ °आयत्ततन्त्रोऽस्मि K Be Ch Bi.—२५ आर्य om. in K Be; अमात्य Ch.

यद्येवं तथापि खलु बहुष्वभियोगकारणेषु सत्सु सचिवव्यसनमभियुञ्जानस्य शत्रुमभियोक्तुर्नैकान्तिकी सिद्धिर्भवति ।

राक्ष । ऐकान्तिकीमेवं सिद्धिमवगन्तुमर्हति कुमारः । कुतः ।

त्वय्युत्कृष्टबलेऽभियोक्तरि नृपे नन्दानुरक्ते पुरे
चाणक्ये चलिताधिकारविमुखे मौर्ये नवे राजनि ।

स्वाधीने मयि— । इत्यर्धोक्ते लज्जां नाटयन् ।

—मार्गमात्रकथनव्यापारयोगोद्यमे
त्वद्वाञ्छान्तरितानि संप्रति विभो तिष्ठन्ति साध्यानि नः ॥१५॥१०१॥

मल । अमात्य यद्येवमभियोगकालमार्यः पश्यति तत्किमास्यते । पश्य ।

उत्तुङ्गास्तुङ्गकूलं स्रुतमदसलिलाः प्रस्यन्दिसलिलं
श्यामाः श्यामोपकण्ठद्रुममलिमुखरैः कल्लोलमुखरम् ।
स्रोतःखातावसीदत्तटमुरुदशनैरुत्सादिततटाः
शोणं सिन्दूरशोणा मम गजपतयः पास्यन्ति शतशः ॥१६॥१०२॥

अपि च ।

गम्भीरगर्जितरवाः स्वमदाम्बुमिश्रम्
आसारवर्षमिव शीकरमुद्गिरन्त्यः ।

---

१ यद्यप्येवं K L H Bo.—२ M om. तथापि खलु; P om. खलु.—३ सत्सु Bi.—४ सचिवव्यसनम्] व्यसनिनम् Bo M; सचिवव्यसनिनम् Bi.—५ M om. अभियुञ्जानस्य.—६ अभियोक्तुः] अभियोद्धुः Be.—७ न om. in K Bo M.—८ M om. भवति; भविष्यति K.—९ राक्ष । ऐकान्तिकी एव सिद्धिर्भवति । राक्ष । ऐकान्तिकीमेव Ch.—१० N om. एव.—११ अभि° D.—१२ बलितकपटे K.—१३ नन्दार्थरक्ते K, पुरे] जने P.—१४ मयि कृत्य इत्यर्धोक्ते M.—१५ वाञ्छान्तरितानि K Bi.—१६ om. in P K Bo Ch M, आर्य N.—१७ अभियोगकारणम् K.—१८ आर्यः] अमात्यः K Ch ed. L H.—१९ तत्] ततः B Be.—२० पश्य] संप्रति हि B; om. in P Bo M Bi.—२१ प्रस्यन्दिसलिलम्] प्रस्यन्दितोयम् P.—२२ °कण्ठं द्रुतमलिमुखराः N; अतिमुखराः N L; अलि° P; अलि° K B Ch M.—२३ वारिकल्लोलमुखम् P.—२४ दशनैर्दारितोन्नततटाः P; दशनैः] वदनैः L.—२५ गजपतयोऽद्य प्रयास्यन्ति पूर्वैः P; गजपतयोऽद्य पास्यन्त्यसंख्याः Ch; पश्यन्तु K.

विन्ध्यं विकीर्णसलिला इव मेघमाला
रोत्स्यन्ति[1] वारणघटा नगरं मदीयाः[2] ॥ १७ ॥ १०३ ॥

इति[3] भागुरायणेन सह निष्क्रान्तो मलयकेतुः ।

राक्ष । कः कोऽत्र भोः[4] ।

प्रविश्य पुरुषः । आणवेदु अमच्चो[5] ।

राक्ष । प्रियंवदक ज्ञायतां[6] सांवत्सरिकाणां[7] द्वारि[8] कस्तिष्ठति[9] ।

प्रियं । जं[10] अमच्चो आणवेदि । इति निष्क्रम्य[11] पुनः प्रविश्य । अमच्च[12] एसो क्खु संवच्छरिओ[13] खवणओ—

राक्ष । आत्मगतम्[14] । अनिमित्तं सूचयित्वा । कथम् । प्रथममेव क्षपणकः[15] ।

प्रियं । जीवसिद्धी ।

राक्ष । प्रकाशम्[16] । भद्र[17] अबीभत्सदर्शनं कृत्वा प्रवेशय[18] ।

प्रियं । जं अमच्चो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशति क्षपणकः ।

शासणम्[19] अलिहन्ताणं[20] पडिवय्यध[21] मोहवाधि[22]वेय्याणं[23] ।
ये[24] पढम[25]मेत्तकडुअं पश्चा[26] पथ्यं[27] उवदिशन्ति[28] ॥ १८ ॥ १०४ ॥

---

१ रुन्धन्तु P L N; रुन्धतु Be; रुन्धन्तुति (!) Bi.—२ after मदीयाः P inserts तदितो गत्वा कार्यशेषं चिन्तयाम.—३ इति साटोपं परिक्रम्य भागु° Ch.—४ Ch K om भोः.—५ अज्जो K P.—६ Be L om. ज्ञायतां.—७ सांवत्सरिकाणां मध्ये N B Ch (sec. h.).—८ P om. द्वारि.—९ को द्वारि M.—१० L om. जं° संवच्छरिओ.—११ निष्क्रम्य क्षपणकं दृष्ट्वा P ed. I. II.—१२ M om. अमच्च.—१३ सम्वच्छरिओ N; संवच्छरो B; संवत्सरो P.—१४ आत्मगतम् om. in M; निमित्तं M.—१५ क्षपणकदर्शनम् K Ch ed I. II.—१६ प्रकाशं om. in B P K Ch.—१७ भद्र om. in B K Ch; M प्रका° भद्र कोऽसौ। पुरु। जीवसि०धी। राक्ष। अबीभत्सदर्शनं कृत्वा.—१८ प्रवेशयैनं P M.—१९ सासणम् all Mss. exc. B.—२० अलहन्ताणं N.—२१ °वज्जह N B P K Ch; °वजह Be (sec. h.); °व०जह M; °पज्जह Bi.—२२ °वाहि° Mss.—२३ °वेज्जाणं N P K Be Ch; °वे०जाणं M; °वज्जाणं B; विज्जाणं Bi.—२४ Mss. जे exc. Mys; °मत्त° P M.—२५ पढम] विमुह Be; पमुह M; मुहु०त Mys; कडुयं Bi.—२६ पच्छा N B K Ch Be Bi; पच्चा P; प०चा M प०छा Mys.—२७ पथ्यं] पत्थं N B M; पच्चं P; पछं K; पंछं Be; पंडं Ch; पछं Bi. प०चं Mys.—२८ उवदिसन्ति N Ch M Bi; उअदिसंति B; उआदिसन्ति P K Be.

उपसृत्य । धम्मलाहे[1] शाधकाणं ।

राक्ष । भदन्ते[2] निरूप्यतां तावद[3]स्माकं[4] प्रस्थानदिवसः ।

क्षप । नाट्येन चिन्तयित्वा[5] । शाघकं[6] णिलूविदे[7] दिवशे[8] । आं[9] मय्यह्णादो णिउत्तशअलदोशं[10] शोहणी[11] तिघी[12] भोदि[13] । शंपुण्णचन्दा[14] पुण्णमाशी[15] तुम्हाणं उ-त्तलाए दिशाएं[16] दक्खिणं दिशं[17] पस्तिदाणं[18] दक्खिणदुवालिएे[19] णक्खत्ते[20] । अवि[21] अं[22]

अस्ताहिमुहे शूले[23] उदिदे[24] शंपुण्णमण्डले[25] चन्दे ।

१ उपासभा धम्मलाहे दे भोदु N, धम्मलाहे सावकाए भोदु P, साधभा धम्मसिद्धी दे होदु K, धम्मसिद्धी भोदु ससावगाण Be, सावमा धम्मविद्धी होदु Ch, सावभाग ध॰मलाहो होदु M, धम्मसिधी होदु सावगाण L, Bi corrupt, धम्मशिद्धी होदु शावगाह ed V—२ भदन्त] भद्र P, भवतु तन् K, भवतु मद्रास Ch, M om—३ तावत् K. om—४ अस्मत् P Be.—५ अवलोक्य विचिन्तयित्वा च N, नाट्येन चित्तो (?) नाटयित्वा B, नाट्येन अवलोक्य निरूप्य च K—६ साधभा K, उवासका P, सावका Bi, सावग Be, सावआ N Ch M—७ णिरुविदे Ch K M (°द)—८ दिवसे N, लग्गे B P Be Ch Bi, K M om, मुहुत्ते ed I. II—९ आ] अ Bi, अज्ज B P Be Ch M, अद्य Grah, अय्य आ ed. V—मय्य्-हण्णादो] Mss मज्झ° (P अज्झ), मज्झण्हादो Ch, मज्झह्णादो K, मज्झण्दिणणादो M, °ज्ज Bi, अथमध्याह्नादुपरि Grah—१० णिउत्तशअलदोशा] णिउत्तसत्तमकल्लणा N, णिवुत्तसत्तसकल्लणा Be, णिवुत्तसत्तमकरणा Ch, णिअत्तशअलदोशा B, णिवुत्तसअलदोसो P णिव्वित्तसत्तकमहादोसा K, णियत्तिअ सत्तमकल्लणा M, °ण्णादोपहुदिपुण्णाहे णिवुत्तसत्तमकल्ला Bi णिवुत्तसयलल्लाणा L, णिवुत्तसत्तसकल्ला ed II, णिवुत्तसत्तकल्ला ed I, णिवुत्तशमसल्लाणा ed V, निवृत्तसकल दोषो Grah—११ शोहणा B, सोहणा N Be Ch, सोहण P K M सोमणा L—१२ तिही Ch M Bi—१३ भोदि B K Bi Ch om—१४ सपुण्ण° MSS °चन्दा] अन्दा B, om in K M (which has only सपुण्णमासी)—१५ पोण्णमासी P, all Mss °सी instad of शी—१६ दिसाए N P Be Ch M, K om—१७ दक्खिण दिस N P (णं) Be, दक्खिणदिश B, दक्खिणादिस K M, दक्खिणादिस Ch, दक्खिण दिस Bi—१८ पत्थिदाण N B P K Ch Be (°टि°, in marg ठि), M (°थिआण)—१९ दक्खिणदुआलिए N, दक्खिणदुआलिके B, °दुवालिए K, °दुआएिआए P, °वालिके Be, °दुआरिए Ch, °दुवारे M, दक्खिणदुवालिए Bi अदक्खिणे L, अदक्खिण t—२० णक्खत्ते N B P K Be M (णक्खत्ते), Grah पूर्णिमा युष्माक उत्तरस्या दिशो दक्षिणां दिश प्रस्थितानां दक्षिणद्वारिक नक्षत्र The passage seems to have been metrical—२१ अवि य Bi—२२ अत्था N B P K (थो) Be Ch M Bi, °म्हि° Bi—२३ सूले N P K Ch Be Bi, सूज्जे M—२४ उद्दे Be Ch, उदिए M, उदिते P.—२५ सपुण्ण° B only.

गहबलिसुधम्मे लग्गे उदिदन्तामिदम्मि केदुम्मि ॥ १९ ॥१०५॥

राक्ष । भदन्त तिथिरेव तावन्न शुध्यति ।

क्षप । नाटकेन चिन्तयित्वा । श्रावक

एकगुणा भोदि तिथी चदुग्गुणे भोदि णक्खत्ते ।
चदुसट्ठिगुणे लग्गे एसो जोदिसिअतन्तसिद्धन्ते ॥ २० ॥ १०६ ॥
लग्गे होहि सुलग्गे सोम्मं पि गहं जहाहि दुल्लग्गं ।

पाविहिशि दिग्घमाउं चैन्दश्श चलेण गर्खेन्ते ॥ २१ ॥ १०७ ॥

राक्ष । भदन्त अपरैः सांवत्सरिकैः सह संवाद्यताम् ।

क्षप । शंवादेदु शाधके । हगे वेस्तु गमिश्शं ।

राक्ष । न खलु कुपितो भदन्तः ।

क्षप । कुविदे तुम्हाणं णे भदन्ते ।

राक्ष । कस्तर्हि ।

क्षप । स्वगतम् । भअवं कैदन्ते येणं अत्तणो पॅक्खं उंय्यिहअ पलपॅक्खं पॅमाणीकलेशि ।

---

१ पाविहिदि B, पाविहसि N, पविहिसि P, पाविहिसि K Ch B1, पावविहसि Be, पाविसिहि M, पाविहि ed I II V, पहेसि ed III L, प्राप्स्यसि Grah Rat —२ दिग्घमाउं N, दीहमाऊ M, दीहमाउं Ch B1, दिघमाउं Be, दिग्घकाहं B, दीहिलाउं P; दीहलाइ, and in a repetition of the passage सव्वसिद्धि K, सावासिद्धि b, दीहसिद्धि L सकलसिद्धि Grab Rat —३ चन्दश्श B only —४ गछन्ते N B M Ch, गछन्तो K B1 Ch (sec. h.), गहन्तो P —५ सांवत्सरिकैः] साधकै· B, सांवत्सैरः P —६ संप्रधार्यताम् Ch —७ शंवादेदु [illegible] only, संवादेउ B1, संपधारेदु Ch, सप्रधारयतु Grah —८ शाधके B, साधआ K, साचके N, सावको Be, सावका B1, सावआ Ch, सावओ M; उवासके P —९ हगो वस्तु B, हगे दाणि P, हग्गे उण K, हगे उण B1 Ch (sec h ओ) अहम्पुन N, अहं पुण M; ह उण Be —१० गामिश्शं गेहं B, वेहं गमिस्सं b, तहिं गमिस्सं K, गमिस्सं N P Be M B1, गमिष्यामि गृह Grah —कथ कुपितो M —११ कुविदे K, कुविदो B1, कुपिते N, °विते P Be, कुविनो M—१२ ह्माणं K —१३ Ch ण हु, M K B1 ण before कुपिदो —१४ भअवन्ते कअन्ते N, भअव कअंते M, किदन्ते B1 —१५ प्रकाशं before येण in all Mss except N P, B प्रकाशं । तुमं जेय; जेण N B P Be M B1, जो K, Telang's E has य्येय, but the Ms is influenced by Yas'ruti —१६ पॅक्खं] पक्खं N P Be M B1, वक्ख B, पक्खु K —१७ उंय्यिहअ] उज्झिअ N P K Be (sec. h) Ch M B1 (य); समुज्झिअ B —१८ पलवक्ख B K, पलपक्खं Be, परपक्खं M, परस्स पक्खम् N, पलपक्ख° (!) P, पलस्स पक्ख B1 —१९ पमाणीकलेसि N B1, माणं कलेसि P, पमाणीकलेधा B, पमाणीकरेदि K, पमाणीकरेसीति Be, पमाणं करेसि M, Ch प्रकाशं सावआ असमंजसो एसो जेण अत्तणो पक्खं °परपक्खं पमाणीकरेसि; the same passage is after °कलेसि added in P प्रकाशं उवासका असमंजसो वस्तु एसो अत्तणो पक्खं उवेक्खिअ पलपस्सपमाणीकलेसि; b has तुम्हाणः कुविदे । भअव करदो । प्रकाशं सावआ. असमंजसो. एसो. जो. णं. अत्तणो. पक्खं उज्झिअ परस्स पक्खं. पमाणी कलं अदिसि Grah स्वगतं भगवन् (!) कृतान्तः । तामिति त्वमेव कुपितः येनात्मनः पक्षं मम मत परिहृत्य परपक्षं प्रमाणीकरोषि.

इति निष्क्रान्तः क्षपणकः ।

राक्ष । प्रियंवदक ज्ञायतां का वेला वर्तत इति ।

प्रियं । जं अमच्चो आणवेदि । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य च । अमच्च अत्थाहिलासी भअवं सूरो ।

राक्ष । आसनादुत्थाय विलोक्य च । अये अस्ताभिलाषी भगवान् भानुः । तथा हि

आविर्भूतानुरागाः क्षणमुदयगिरेरुज्जिहानस्य भानोः
पर्णच्छायैः पुरस्तादुपवनतरवो दूरमाश्वेव गत्वा ।
एते तस्मिन्निवृत्ताः पुनरपरककुप्प्रान्तपर्यस्तबिम्बे
प्रायो भृत्यास्त्यजन्ति प्रचलितविभवं स्वामिनं सेवमानाः ॥२२॥१०८॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

---

१ का वेला वर्तते ज्ञायतां K; ज्ञायतां कस्समयो [समयो] दिवसस्येति M; P om. इति.—२ जं अ° आ°] ऊर्ध्वमवलोक्य अमच्च° B P.—३ अ०थाभिलासी M; °लाही Ch; अय्ये अत्थाभिलासी Bi.—४ भगवं P.—५ सूले Be ed. I. II.; सूलो K —६ अस्ताचललग्नी P.—७ भानुः] सूरः B; सूर्यः P; भास्करः Be M Bi (ins. इति after it); सहस्रदीधितिः ed. I II.—८ तथा हि] संप्रति हि P Be M; ed. III. V.—९ °अनुरागैः P Bi.—१० पत्र°पर्ण° Be ed. III. पूर्ण° M; पूर्णच्छाया P.—११ °तरुभिः P.—१२ गत्वा] त्यक्ता P.—१३ एतैः.—निवृत्तं Bi.—१४ अपि ककुभः Be; इतरककुप् ed. I. II; अपरगिरि Bi; अपरगिरिप्रांतपर्यंतबिम्बे L.—१५ स्वामिनं] छायया B P; Grab. knows of both readings.—१६ सेव्यमानाः B P.

ततः प्रविशति लेखमलंकारस्थगिकां च मुद्रितामादाय सिद्धार्थकः[1] ।

सिद्धा । ही माणहे ।

घुद्धिजलणिज्झरेहिं सिचन्ती देसआलेकलसेहिं[4] ।
दंसिस्सेदि कज्जफलं गरुअं चाणक्कणीदिलदा ॥ १ ॥ १०८ ॥

गहिदो मए अज्जचाणक्केण पढमंलेहिदो [11]लेहो अमच्चरक्खसस्स मुद्दालंछिदो[12] । तस्स जेवं[13] मुद्दालंछिदा ईअं पि आहरणपेडिआ । [16]चलिदो किल

१ भलंकारस्थगिकाञ्चोद्वहन् गृहीतमुद्र॰ N, लेखालङ्कारस्थगितां लेखमुद्रामादाय P, लेख-मलंकारस्थगिकासमुद्रां समादाय K, अलंकरण Be (orig) Ch, समुद्रं लेखमलंकारपेटिकां चा-दाय M.—२ सिञ्चन्ती N P K Be —३ ॰काल K Be Ch M —४ कलसेहिं] जलहेहिं M N (॰हिं), घडपुडि K b Ch, मेघेन (मेघे) Grah. Vat —५ दंसिस्सइ B, दसेहिअ P, दंसेइ K M, दंसिस्सइ Ch, दंसिसइ Be, दंसइस्सदि ed. L II, दंसेदि ed. V —६ कज्ज] अज्ज N K Ch (orig) M, Grah quotes both readings.—सुफलं K, फलअं M —७ णीइ Be M, णीति Ch.—॰लआ B K M —८ गहिदो B P Ch, गहिओ M, गिहिदो N, गेहिदा K, गिहिओ Be (गि sec. h.) —९ अज्ज॰] अमच्च॰ K, M om —१० पढम] पुढम M, पढमं P, om in K, कण्ड॰ B, कपट॰ Grah —॰लेहिदो N, ॰लेहाविदो B, ॰लिहाविदो P, लिहिदो K Ch, लिहिदो Be, ॰लिहितः M, ॰लिखापितो (v. l. लिखापितो) Grah —११ N K Ch om here लेहो.—१२ ॰लंछिदो] लंकिदो N K Ch (लंकिदो अअं लेहो); ॰लंछिओ लेहो M, ॰लंछिओ अयं लेहो Be, अमात्यराक्षसस्य मुद्रालंछितोऽयं लेखो लांछितश्चिरेति Grah —१३ M om. तस्स जेव, जेव Ch. लंछिया Be; ॰लंछिदाइ आहराइं P ॰कि॰ K —१४ इयं च B, इअं च Be, ॰लंकिदा इयं च Ch, इयमपि Grah, पि] N M om, च K—१५ आभरण K Be Ch, ॰पेडिआ] पिसेवआ N, पवेषिअ K, प्पसेविआ Ch, Grah has प्रसेविका [प्रसेविका] and प्रासनिका.—१६ चलितो B, चलिओ K.

म्हि[1] पाडलिउत्तं[2] । ता जावँ[3] गच्छामि[4] । परिक्रम्यावलोक्य च । कधं[5] खवणओ आअच्छदि[6] । ता[7] जावँ से असउणभूदं दंसणं सुद्धदंसणेण पडिहरामि[8] ।

तत. प्रविशति क्षपणक. ।

क्षप । अलिहन्ताणं[9] पणमिमो[10] ये[11] दे[12] गम्भीलदाए[13] बुद्धीए ।
लोउत्तलेहि[14] लोए शिद्धिं[15] मग्गेहि[16] मग्गन्ति[17] ॥ २ ॥ १०९ ॥

सिद्धा । भदन्त[18] वन्दामि[19] ।

क्षप । शाधका[20] धम्मलाहे[21] दे[22] भोदु[23] । निर्वर्ण्य[24] । शाधका[25] अस्ताणशंतलण-[26]

---

१ म्हि किल K, Ch, ह्मि किल B किळ अह M—२ पाडलिपु०त्त ए०य M—३ जाव om in B M.—४ गच्छह्मि ed I II—५ कथ K Ch, कह Be, अअ एव° M—६ आअच्छइ M—७ P Be M om ता, B om जाव—८ इम दसण दत्त [भद्द ?] दसणेण पडिहणामि N, भदन्तस्स दसण तावददसणेण पडिहलामि B इम दसणेण पडिहालामि K, दसण भस्सद न्तदसणेण पडिहरामि P, इम दासणेण पल्हिलामि Ch, दसण भद्दस दसणेण पडिहणामि Be, दसण भद्दसणेण परिहरामि l । M has only जाव से आअमण पडिवालेमि, Grah यावदस्यासकुनभूत सदर्शनमिद तस्मात् शुद्धदर्शनेन परिहरामि आदित्यादिदर्शनेन दूरीकरोमि, Rat आदित्यादिदर्शनेन दूरीकरोमीत्यर्थ, Telangs E has सुद्ध, हि इमस्स दसण ता आदित्तदसणेण पडिहणामि ed I इमस्स दसण ता आ° पडि° ed II, दसण मह समदमेव्व ता ण पडिहरामि L III, दसण मह समद दयेव ता णा पडिहरामि ed. V cf Gautama Dh. S 23 22—९ अलिहन्ताणB P Be Ch (orig) °न्ताण K Ch (sec. h), अल्हन्ताण N L, अलुहन्ताणा M—१० पणमिम N L, पणमामो ed I II V Grah, पणमामि ed III—११ जे Mss.—१२ दे K Ch om, ते Be—१३ गम्भीरदाए N P, °ताए (in marg ए) Be, °गम्भीलाए K, गम्भिलाए सु (or बु) बुद्धीए Ch—१४ लोउत्तलेहिं N P, लोउत्तेणेहिं B, लोउत्तोलेहि K, लोउत्तलेहि Ch Be (sec h हिं), °रेहि M—१५ सिद्धिं N P K Be, सिद्धि Ch M—१६ मग्गेहिं N B P K, मग्गेहिं Be मग्गेहि Ch M—१७ मग्गन्ति] गच्छति Be L—१८ उपसृत्य B ins—१९ वन्देमि K Ch, पणमामि B—२० शाधका B, सावआ K, शावका N, सावगा Be, सावआ Ch सावअ M, उवासका P—२१ धम्मलाहो N Ch M, ed I II धम्मसिद्धी K L, धम्मविधी b, धर्मविद्धी Be—२२ दे B P Be om—२३ होदु Ch M—२४ सिद्धार्थक निर्वर्ण्य M—२५ शावका B, सावआ K सावक Grah, शावका N, सावगा Be, सावआ Ch, उवासका P, om. in M—२६ अट्ठान समुद्दतलणे N, आहाणसमुद्दान्तलणे B, अहाणगमणसमुद्दन्तलण° P, अट्ठणसमुद्दतलण° K, अट्ठणसमुद्दतलणे Ch (ट्ठा see h), अद्धाणसमु इण in marg द्दतलणे Be, अ०धाणसमुप०णक सपयमाअ M, पत्थाणसमुद्दतहणे L पत्थाणसमु०यहणे Mys. अद्धाणसमुद्दतलणे I, पत्थाणसमुद्दहणे ed V, अध्वानगमनसमुद्रतरणे Grah समुद्रतरण seems to be a mere gloss.

कद[1]व्ववशाअं[2] विअ[3] दे[4] पेस्कामि[5] ।

सिद्धा । कधं[6] भदन्तो जाणादि[7] ।

क्षप । शावका[8] किं एत्थ[9] याणिदव्वं[10] । ण[11] एशे[12] [13]य्येव दे मग्गादेशकुशले शउणे कलगदे अ लेखे शूचेदि[14] ।

सिद्धा । आं[15] जाणिदं भदन्तेण । देसन्तरं[16] [17]चलिदो म्हि । ता कधेदु[18] भदन्तो[19] । कीदिसो[20] अज्ज दिअसो[21] त्ति ।

---

१ कद N Ch, किद् B P, कअ K Be —२ वयवाअ B, ववसाअ P Ch N (°सास्स), वव साय Be, ववसाअस्तु (!) K, °पवसाअ M —३ व्व N, विव Be K om —४ दे P Ch om, तुम M L ed III, दे हिअअ ed I. II —५ पेक्खामि Mss, कृतव्यवसायामिव त्वां पश्यामि Grah.—६ कअ M, the text from कध to जाणिद om in K.—७ जाणादि N [illegible] P, जाणादि Be, जाणेदि Ch, जाणइ M (cf Pischel§ 510) —८ शावका B, सावका N, सावका Be, सावआ Ch, सावअ M, उवासके P —९ एत्थ] एत्थ B —१० जाणिदव्व N [illegible] Be Ch M, °दव्वेण P —११ ण] ण N, P B Be Ch om —१२ एसे N P Be Ch, एसो M—१३ य्येव] एव N, जेव B, P Be Ch M om —कण्ठदेस[स]णिवेसिदे लेहमाले N मग्गादेसणोकण्णधाले (णो alt to ले, in margins लह) कण्ठदेसणिवेसिदे लेहे Ch मग्गकुशल कण्णदेशणिवेणिदे [ले]हे B, मग्गणिदेसे देहे P, om in K, मग्गदेसणौकण्णधारे कण्ठदेशणिवेशिदे लेहे Be, मग्गणाभोकण्णधारे B, मग्गादेसणकण्णधाले Dhruva s S Telang s [illegible] मग्गादेशकुशले शउणे कलभदे लेहे अ शूएदि Mys, एसो दे मग्गदेसकोसलस्स कण्णधालो लेहो l, मग्गादसणकुसलो लेहो M, मग्गाकणधाले लेहे b, मग्गणाकण्णधारे ed I मग्गणाभोकण्णधारे ed II मग्गादेशकुशले शरगदे लेहे अ ed V मग्गादेसकुसलो सउणो करगदो लेहो अ L (शद्°) ed III, तै मार्गकुशलस्य कर्णदेशनिवेशितो लेख Grah, कर्णमूलनिहितो लेख Rat —वहिदो मए इत्यादि सर्वास्मिन्नेव कार्ये शकुन महीतव्य यत तेन शोभनमशोभन वा ज्ञायत इत्याह कथ क्षपणक Vat) —१४ सूचेदि N Be; सूएदि P M, सूअदि Ch (orig) L —१५ आ N P, आ [illegible] Ch, om in Be M, Ch ms. ता —१६ देसन्तर N, देसान्तल म्हि P, देसन्तल म्हि M —१७ चलिदो] पत्थिदो [प्रस्थित] B, पत्थिदो म्हि L, म्हि पघत्थिदो Be, देसतरम्हि पत्थिदो Ch, देशान्तर खलु प्रस्थितोऽस्मि Grah — १८ कहेदु Be Ch, कहेहि M —१९ भदन्ते M —२० कीरिसो Be, कीदिशो M—२१ दिनहो B, दिअहो b, दिअहे P, दिअहो Ch, दिअसो N K M L, Cf Pischel § 264

क्षप । विहस्य । शाधका[1] मुण्डं मुण्डिअं[2] णक्कत्ताइं[3] पुंश्चशि[4] ।

सिद्धा । भदन्त संपदं[5] पि किं[6] जादं । तं[7] कधेहि[8] । जइ[9] अणुऊलं[10] भविस्सदि[11] तदो गमिस्सं । अण्णधा[12] णिवत्तिस्सं[13] ।

क्षप । शाधको[14] ण शंपदं[15] एदस्सिं[16] मलअकेदुकडए[17] अणुऊलेण[18] अणणुऊलेण[19] वा[20] गच्छीअदि[21] ।

सिद्धा । भदन्त तदो कधं खु दाणि[22] ।

क्षप । शाधको[23] णिशामेहि[24] । पढमं[25] दाव एत्थ कडए[26] लोअस्स[27] अणिवालिदे[28] णिक्कमणप्पवेशे[29] आसि[30] । इदाणि[31] इदो पच्चाशण्णे[32]

१ साधका N P, साधआ K, सावगा Be, साचआ Ch, M om —२ मुण्ड मुण्डिअ P ed I II, णिवादिदे मुण्डिअ N, मुण्डाविअमुणो B, मुण्डाविदमुण्डे b अहमुण्डाविअमुण्डो K, मुडिअ मुडो L, मुडितमुडो विय Be, मुण्ड मुडाविअ Ch ed V, मुण्डिअ मुण्डो ed. III, पतिअ मुहा पुण M —३ पच्छा णक्खत्ताइ N, ण° °इ K, णेक्खत्ताइ B, णकाइ P, णक्खत Ch, ण०ख०ताणि M —४ पुच्छसि N P K Ch M, पुच्छेशि B, पुच्छेसि b, पुक्षसि Be (in marg)—५ पि N Ch. om, संपदमि K, सम्पअम्मि B —६ किं जाद] कीरिसो त्ति M —७ ता M om —८ कहेहि N Be (in marg) Ch M, कधेदु K —९ जदि N, यदि Be —१० Before अणुऊल K ins इअत्ताणअस्स, Ch पत्थाणस्स, प०त्थाण०स जदि Mys, पट्ठाणस्स b, अत्तणो ed I II —अणुकूल N, दिननक्षत्रम् Gmh.—११ भविस्सिदि M —तदो] ता Cb —१२ अण्णहा K M, अधवा P, L om अण्णधा णिवत्तिस्स —१३ णिअत्तिस्स K —१४ साधका N, साधआ K, सावग Be, साधआ Ch, M om उवासके P, सावकाण ed II, उवासकाण ed I, inserting ण later on, P om ण —१५ सपद all Mss except B —१६ एदस्सिं B, एदस्सिम् N, एदस्सि M—१७ °अडए P —१८ अणुकूलेण P N, अणुऊले M —१९ B om N P b अणणुकूलेण, अणुऊल ण भविस्सदि L—२० K वा आहिदमुहेण, ed I आहीदमुहो ण गच्छीअदि. आहिदमुहो ण गच्छीअदि ed II —२१ गच्छीअदि B (adding त्ति) K Be, गच्छीअदि त्ति N, गच्छीअदी Ch, गच्छअसि P, गच्छीअसि M —२२ दाणि N B, क्खु इदाणीं P (omitting तदो), कथ क्खु दाणि K, तदो कहिं खु दाणि Be, कध क्खु दाणि Ch, अह कह खु दाणि करिस्स (?) M, कहेहि कुदो क्खु अअ ed II, भदन्त तदो कध क्खु दाणी ed I, कहेहि कुदो एदम् L ed III V —२३ साधका N, °आ K, सावगा Be, सावका b, सावआ Ch, M om, उवासका P —२४ णिशाम्मेहि B, णिसामेहि N P K Be Ch M —२५ पढुमम् B, पुढम M —२६ मलअकेदुकडए K b Ch (orig मल्य°) M (मळ) —२७ लोअस्स N b P K Be Ch, सव्वलोआण M—२८ अणिवारिदो N K Ch, अणिवालिदा P, अणिवालिआ Be, अणिवारिदा M —२९ णिग्गमण पवेसो N, णिक्कमणपवशे B, णिक्कमणपवेसा P, णिक्कमपरेसो K, णिग्गमपवेसा Be, णिग्गमपवेसो Ch, णिग्गमप्पवेसा M —३० आसि N P K Be Ch, होन्ति M —३१ इदाणि N, दाणीं K, दाणि Ch, सपद M—इध P —३२ पचासण्णे N P K Ch M, आसण्णे Be

कुशुमउले ण के वि अमुद्दालंछिदे णिक्कमिदुं पविशिदुं वा अणुमोदीअदि । ता यइ भागुलाअणद्धा मुद्दालंछिदे शि तदो गश्च वीशंस्ते । अञ्जधा णिवत्तिअ णिहुदे चिट्ठ । मा तुमं गुम्मत्ताणाहिआलिएहिं शंयमिद-कलचलेण लाअउलं पवेशीहिशि ।

सिद्धा । किं ण जाणादि भदन्तो जधा अमच्चरक्खसस्स केरको "सि-

द्दत्थओ अहं[1] त्ति[2]। ता अमुद्दालंच्छिदं[3] पि मं णिक्कमन्तं[4] कस्स सत्ती[5] णिवारिदुं[6]।

क्षप। शाधर्का[7] ल×कशर्शा[8] पिशाअश्शा[9] वा केलके[10] होहि[11]। णस्ति[12] दे[13] अमुद्दालंश्चिदश्शे[14] णिक्कमणोवाए[15]।

सिद्धा। भदन्त ण कुप्प[16]। कज्जसिद्धी म भोदु[17]।

क्षप। शाधर्का[18] गश्शे[19]। भोदु[20] दे[21][22] कय्यशिद्धी। हगे[23] वि भागुलाअणादो[24] मुद्दं[25] याचेमि[26]।

इति निष्क्रान्तौ ॥ प्रवेशक. ॥

तत प्रविशति पुरुषेणानुगम्यमानो भागुरायण ।

---

१ अह] om in M L, वसु हग्गे (?) Ch, B see १२५ २९—२ ति P h. om अमात्यराक्षसस्य केरको विदय (IO दिव्य ?) प्रसिद्ध —३ °लछिअ M, °लकिद K Ch—४ णिक्कमत Be om, णिक्कमन्त म P, णिक्कमन्त पविसन्तम्वा K b Ch—५ सती Ch—६ णिधालिदु N, णिवालिदु B, णिवालेदु K, णिवालेदु b वाडेदु Ch, णितारेदु Be, णिवारेदु M ed I V—७ साधका N, साधअ णि (!) K, सावगा Be ed III IV, सावआ Ch सायअ M, शावगा ed V, उवासका P—८ एक्खशश्श B, एक्खसस्स N P Be Ch (adding वा) M, —९ पिसाअस्स N b Ch M, पिसाचस्स K P पिसायस्स Be—१० केल्को N K P; केलओ B, केलकेलके Be, केलए M—११ होहि] भोहि Be, भोसि N, P om हो—१२ णधि Mss ण b Be—१३ दे] पुण दे N, उण दे b Bo K, ते P, उण Ch इह M—१४ °लछिदश्श B, °लछिदस्स P N (del. स्स) °लछिअस्स Be M, °लकिदस्स K, अमुद्दिदस्स दे इदो Ch—१५ इदो णिक्कमणोपाओ त्ति N, णिक्कमोवाओ B, पवेसो णिक्कमो P, णिक्कमणोवाओ K णिग्गमोवाओ M णिक्कमो पवेसो वा Ch, इदो णिक्कामोपाओ Be, न पुनस्तेऽमुद्रालाञ्छितस्य ततो निष्क्रमणोपाय Grah—१६ ण कुप्प कज्जसिद्धी] तेण दि (!) क° N, तुम ण कुप्प क° B, तेण हि मे कध क° P, तेण हि मे क° K Ch (तेन), तेण ए क° M, भद्दवलेण हि (!) Be, भण कध मे क° ed I, ण कुप्प भण मे क° ed. II V (मा), ण कुप्प क° ed III, त्व न कुप्य कार्यसिद्धिर्भवतु Grah—१७ होदु Ch M ed I-V—१८ शाधक B, माधका N, साधआ K मावआ Ch सावअ M, उवासका P, उवासगा Be—१९ गश्च N only—२० होदु b Ch M ed. I—V २१ ते N, दे भोदु K—२२ कज्जसिद्धी Mss—२३ अह पि N B P h, अह पि Bo, अह गमिस्स M, हग्गे वि Ch—२४ भागुलाअणादाआदो B, भागुरा° P K, भाअरा° M, भागुराय णाओ Be—२५ पाडलिउत्त गन्तु ed I II before मुद्द, मुद्दं B P—२६ याचेमि P ed. V, जाचेमि N B K Ch M, जायेमि Be, जप्टेमि ed. I, पडिटेमि ed II

भागु । आत्मगतम् । अहो वैचित्र्यमार्यचाणक्यनीतेः । कुतः ।

मुहुर्लक्ष्योद्भेदा मुहुरधिगमाभावगहना
मुहुः संपूर्णाङ्गी मुहुरतिकृशा कार्यवशतः ।
मुहुर्नश्यद्बीजा मुहुरपि बहुप्रापितफले-
त्यहो चित्राकारा नियतिरिव नीतिर्नयविदः ॥ ३ ॥ ११० ॥

प्रकाशम् । भद्र भासुरकं न मां दूरीभवन्तमिच्छति कुमारः । अतोऽस्मिन्नेवास्थानमण्डपे विन्यस्यतामासनम् ।

पुरुषः । इदं आसणं । उवविसदु अज्जो ।

भागु । उपविश्य । भद्र भासुरक यः कश्चिन्मुद्रार्थी मां द्रष्टुमिच्छति स त्वया प्रवेशयितव्यः ।

पुरु । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः ।

भागु । स्वगतम् । कष्टम् । एवमपि नामायमस्मासु स्नेहवान् कुमारो मलयकेतुरभिसंधातव्य इत्यहो दुष्करम् । अथवा

कुले लज्जायां च स्वयशसि च माने च विमुखः
शरीरं विक्रीय क्षणिकधनलोभाद्धनवति ।

१ वैचित्र्यम्] विचित्रता B Ch ed I II, आर्यचाणक्यनीते Be—२ कुतः Be om—३ संकीर्णाङ्गी N—४ अपि कृशा B—५ भ्रश्यद्बीजा ed I II—६ इति] अपि K Ch, Be om—७ भास्वरक B K Ch, (from भद्र as far as उपविश्य in P om) भासुरक N Be M, कुमारो मलयकेतु K b—८ अस्मिन्नेवास्थान° N, एष स्थान° Be—९ Ch K om. चि—१० इदं] एद K Ch ed I—V इम Be—११ उपविसदु N, उअविसदु B Ch, एत्थ उअविसदु.—१२ भद्र K om.—१३ भास्वरक B P Be Ch, भासुरक N K M—१४ इच्छेत् M—१५ पुरुष] भास्वरक K—१६ आण्णावेदित्ति N B, °दी त्ति K, Be om the text from पुरुष as far as अहो—१७ अयम्] यदि P, यद् K Ch, M om—१८ गुणस्नेहवान् P—१९ अस्माभि॰ before अभिसंधातव्य K Ch, अतिसंधातव्य N M—२० दुष्करमेतत् N, दुरधरमेतत् K—२१ वा K Ch—२२ स्वयशसि माने K Ch—२३ क्षणिकधनलाभात् P ed I II, क्षणिकमपि लोभात् ed. III—२४ धनवति] धनपते N, धनपतौ M, धनपतौ P Ch, धन्यवति K, नरपतौ B Grah

तदाज्ञां कुर्वाणो हितमहितमित्येतदधुना[1]
विचारातिक्रान्तः किमिति[2] परतन्त्रो विमृशति ॥ ४ ॥ १११ ॥

ततः प्रविशति प्रतीहार्यनुगम्यमानो मलयकेतुः ।

मल । आत्मगतम् । अहो राक्षसं प्रति[3] मे वितर्कबाहुल्यादाकुला बुद्धिर्न निश्चयमधिगच्छति । कुतः ।

भक्त्या नन्दकुलानुरागदृढया नन्दान्वयालम्बिना
किं चाणक्यनिराकृतेन कृतिना मौर्येण संधास्यते ।
स्थैर्यं भक्तिगुणस्य वा विगणयन् किं सत्यसन्धो भवेद्
इत्यारूढकुलालचक्रमिव मे चेतश्चिरं भ्राम्यति ॥ ५ ॥ ११२ ॥

प्रकाशम् । विजये क भागुरायणः ।

प्रतीहारी । कुमार एसो क्खु कडआदो णिक्कमिदुकामाणं मुद्दासंपदाणं अणुचिट्ठदि ।

मल । विजये मुहूर्तं निभृतपदसंचारा भव यावदस्य पराङ्मुखस्यैव पाणिभ्यां नयने निरुणध्मि ।

प्रती । जं कुमारो आणवेदि ।

प्रविश्य । पुरुषः । अज्ज एसो क्खु खवणओ मुद्दाणिमित्तं अज्जं पेक्खिदुं इच्छदि ।

१ एतमहितम् M.—२ इति] इह N, इव K.—३ मे after आकुला M, आत्मग° K—४ तर्क P, विकल्प N Ch M—५ विनाकृतेन M—६ संधास्यति B M.—७ अधिगणयन् N L, भवतस्य ममाङ्गीकृतस्य निर्बाहेण सत्यसन्धो भवेत् Grab, किं वा मम भक्तिगुणं विगुणयन् सत्यसन्धो भवेत् Vat—८ कुमार K om, कुमाल Be—९ खु N B M—१० कलआदो B, कडयादो Be—११ °कामाण] °कामस्य ed II, णिक्कमन्ताण B—१२ °संपादण N B K (न) Ch, °दाण M, °संपदाणाधिआरे P ed I II (°ना°), संपायण° Be—१३ अणु] अनु B K, P ed I II om, °चिट्ठइ M—१४ विजये M om—१५ निभृतपदसंचारा] N B P K M, °संचारी ed I II, निभृतगूढसंचारा P, निभृतपद संचारो Ch मुहूर्तमसंचारा ed III V L (°रो)—१६ तावदस्य यावदस्य B—१७ एव K om—१८ निरुणध्मि] पिदधामि II Be L ed I—III—१९ आणवेदि त्ति तथैवास्ते K Ch.—२० पुरुष] भासुरक ed I II.—२१ अज्ज P M om—२२ खु N b M खवण° P M.—२३ अज्ज P om.—२४ इच्छइ M

भागु । प्रवेशय ।

पुरु । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः ।

प्रविश्य क्षपणकः । शावकाँ धम्मलाँहे दे भोदुं ।

भागु । नाट्येनावलोक्य स्वगतम् । अये राक्षसस्य मित्रं जीवसिद्धिः । प्रकाशम् । भदन्त न खलु राक्षसस्य प्रयोजनमेवं किंचिदुद्दिश्य गम्यते ।

क्षप । कण्णौं पिधायँ । शन्तं पीवं । शावकाँ तँहि गमिश्शाँमि यँहिं लक्कशश्शँ णाँमं पि ण शुंणीअदि ।

भागु । भदन्ते बलीयान्सुहृदि प्रणयेंकोपः । तेत्किमपराद्धं भदन्तस रौक्षसेन ।

---

१ पुरुष] भास्व° M Bo Ch L —२ पुन क्षपणकेन सह प्रविष्ट B, क्षपणकेन सह प्रविश्य एदु एदु भवन्तो । क्षप । उपेत्य M —३ साधका N साधआ K, सायआ Ch, B P M om —४ धम्मलाभे N, धम्मलाहे P, °लाहो M, धम्मविद्धी Bo Ch ed. I II, धम्मसिद्धी B, धम्मसिद्धी K L —५ दे भोदु] N K, होदु वे Ch, भोदु शावकाण B, होदु सावयाण M, सावगाण होदु Bo, सावगाण होदु L भोदु उवासकाण P —६ विलोक्य B Ch, दृष्ट्वा M, नाट्येन B K om —७ प्रकाश । भदन्त वन्दामि । धि । शावका धम्मला दे भोदु । भाग° । भदन्त न खलु N, प्रकाश । भदन्त वन्दे । क्षप° । धम्मलाहो होदु । भागु° । भदन्त न खलु M, om in B P K L Ch Bo —८ राक्षस° P —९ किंचित्प्रयोजनम् M, सम्यक्प्रयोजनम् [सम्यक्] N, Ch om एव —१० कण्णौ पिधाय N Bo M om —११ सन्त N K Bo Ch, सन्त सन्त M, शान्त P —१२ शावका B, साधका N, साधआ K, उवासका P, सावआ Ch, सायओ Bo, सावगा L, M om —१३ तहिं जेव P, जेव्व ed. I II —१४ गमिश्शामि B, गमिस्सामि P K Bo Ch M गमिस्स L गमि॰ Mys, इगो गमिस्सामि b, गच्छामि N (P § 520) —१५ जहिं N B P Bo Ch M, जय K, यहि Mys —१६ लक्कशश्श B, रक्खसस्स N Bo Ch M, रक्खसस्स K, राक्खसस्स P; —१७ णाम वि Bo, वा पिसाअस्स वा N, पिसाचस्स वा P, B K Ch M om —१८ सुणामि N P, शुणीयदि B, सुणीअदि Ch M, सुणेमि K, सुणोहामि Bo —१९ भदन्त P M om, बलीयाश्ते B Ch ed. I II, बलवान् P M L ed. III —२० कोऽपि प्रणयकोप B —२१ तत् B om —२२ राक्षसेन भदन्तस्य B K Bo Ch L

क्षप। शाधका[1] ण मम[2] किंपि लक्कशेण[3] अवलद्धं[4]। शॆअं[5] येव[6] हगे[7] मन्दभग्गे[8] अत्तणो अवलय्यिहामि[9]।

भागु। भदन्त[10] वर्धयसि मे कुतूहलम्[11]।

मल। स्वगतम्। मम च[12]।

भागु। श्रोतुमिच्छामि।

मल। स्वगतम्[13]। अहमपि।

क्षप। शाधका[14] किं एदिणा अशुणिदव्वेण शुणिदेण[15]।

भागु। भदन्त[16] यदि रहस्यं तदा[17] तिष्ठतु।

क्षप। शाधका[18] ण[19] लहश्शं[20] किं तु अदिणिशंशं[21]।

भागु। यदि न रहस्यं तर्हि कथ्यताम्[22]।

---

१ शाधका B; साधका N; साधआ K; सावआ Ch; सावअ M; सावग Be; उपासका P; सावगा L.— २ मम] मे P Ch M; B om; किं पि मम K.—३ लक्खशेण B; लक्खसेण Ch; रक्खसेण M; लक्खसेण किंश्चि N; लक्खस्सेण मे ण किं पि P; किं वि Be; किं चि M.—४ अवलद्धं P; अवरज्झी M.—५ शअ B; सअं N P K Be Ch; अदिसअदिसअं पुण M.—६ जेव N; ज्जेय B P; चेअ K; जेव्व Be; जेव Ch.—७ हग्गे K Ch; N P om. हगे.—८ मन्दभग्गो Ch; °भाओ P; हदासे मन्दभग्गे (!) Be; हदासो मन्दभाओ L; भदन्तहदओ मन्दभग्गो M; हदाशे मंदभाए अ०त्तणो क०मेशु लि०पुमि Mys. —अत्तणो] अत्ताणअस्स N; अत्ताणस्स b, अप्पाणअस्स K; अत्तणो णं ed. II; अप्पाणं ed. I.—कम्मेसु after अत्तणो Bo L; कम्मेण l —९ अवलय्यिहामि] अवलद्धदि N; अवज्झामि B; अवलज्झामि K P (P. in marg. अपराध्यामि); अवलज्झामि Ch; अपरज्झामि M; लज्जामि Be; लज्जेमि L l; आत्मन एवापराध्यामि Grab.—१० भदन्त N K M om.—११ कौतूहलम् M; ed. III adds श्रोतुमिच्छामि.—१२ ममच B.—१३ स्वगतं N P M om; अहं च N P.—१४ शाधका B; साधका N; साधआ K; सावआ Ch; सावअ M; उवासका P; सावगा L; Mys. om.—१५ शुणिएण B; P om.; सुदेण M; किं एदिणा भोदि तुम्हाणं असुणिदव्वेण सुदेणN; किं एदिणा वो असुदव्वेण सुणिदेण K Ch (in marg. भोति); किं इमिणा असुणिदव्वेण सुदेण Be; किं णेण अशुणिद०वेण शुणिदेण Mys.—१६ भदन्त B P M om.—१७ तदा] ततः N; M om.—१८ शाधका B; साधका N; साधआ K; सावगा Be; सावआ Ch; उवासका P; M om.—१९ णत्थि B; णहि ed. II; नास्तीदं रहस्यं Grab.—२० लहस्सं N b P K Be Ch M (?); एदं लहश्शं.—२१ अदिणिसंसं N Be Ch M; अइणिसंसं K; अदिणिसंसं क्खु तं P; अतिणिशंशं Mys.—२२ तत्कथ्यताम् B Be Ch M; यदि रहस्यं नास्ति तत्कथ्यताम् K; न रहस्यं कथ्यतां P.

क्षप । शाधका[1] तधावि ण कधइश्शं[2] ।

भागु । अहमपि[3] मुद्रां न प्रयच्छामि[4] ।

क्षप । स्वगतम् । युक्तमिदानीमर्थिने[5] कथयितुम् । प्रकाशम् । का गदी[6] । शुणादु[7] शार्धके[8] । अस्ति[9] दाव[10] हगे[11] मन्दभग्गे[12] पढमं[13] पाडलिउत्ते[14] णिवशमाणे[15] लक्कशशश[16] मित्तत्तणं उवगदे[17] । तहिं च[18] अन्तले[19] लक्कशेण[20] गूढं[21] विशकन्नापओअं[22] उप्पादिअ[23] घादिदे[24] देवे[25] पव्वदीशले[26] ।

मल । सबाष्पमात्मगतम् । कथम् । राक्षसेन घातितस्तातो मे[27] चाणक्येन ।

भागु । भद्रन्त[28] ततस्ततः ।

---

१ शाधका B, साधका N, साधआ K; सावका Bo ed. III, सावगा L; सावका ed. I II, सावआ Ch, सावअ M, शावअ Mys.—२ ण लहस्सं णिसंसणिमित्तं ण कहिस्सं N; ण णिवेदेमि M, णत्थि लहस्सं णिसंसं त्ति णाहं णिवेदेमि P, णत्थि एदं तधावि ण कहिस्सं K; णत्थि एदं लहस्सं तधावि ण कधइस्सं Ch, ण लहं॰शं एदं तह वि ण कहइ॰शं Mys.—३ Ch ed. I. II ins भदन्त.—४ प्रयच्छामि] दास्यामि Bo Ch ed. I—III V.—५ अर्थिनो युक्त निवेदयितुं M, जुत्तमिदाणीं णत्थि णो कहिदु K, जुत्तं दाणिं णो कहिदुं Ch.—६ after गदी P ed I. II. V. एस णिवेदेमि (ed V एदे); K एम कधेमि; Ch एदं णिवेदेमि; Grab. एव निवेदयामि.—७ सुणादु N P Bo M, णिसामेदु K Ch (नि)—८ शाधके B, साधके N, साधआ K, सावगो Bo, सावआ Ch M, सायओ M, उवासके P, सावगो L; सावए Mys.—९ अत्थि MSS. (Mys. अहि)—१० ताव Bo—११ हदे N; हगो (?) K, अह॰क M — १२ मन्दभग्गे] °भग्गो (ग्गे?) Ch, अधण्णो मन्दभग्गे M, मंदभाए Mys, अधण्णो ed I. II P om.—१३ पढुमं B P, पुढमं M, पुढमं Mys —१४ पाडलिपुत्ते M —१५ णिवसमाणो P, णिवसन्ताणे Bo Ch M, णिवेसमाणे N, ल वसमाणे K, अहिणिवशंते Mys —१६ अस॰पळक्केण Mys, लक्कसेण N Bo, ल॰क्सेण सह M, रक्खसस्स P Ch K.—१७ उपगदे II P, अवगदे Bo, उवगदो Ch, उवगए M, उवगदे Mys.—१८ तहिं च] एदस्सिं B, तहिं अ Mys.—१९ अन्तले] अन्ते P, अणन्तले N, अचरालं Mys, अवसले L ed. II. III, अवसरे Grah.—२० लक्कसेण B, लक्खसेण P K Bo Ch M (°स), गुप्पा रक्खसेण N —२१ गूढ II M, णिगूढ P, गढम् N, K गूढम् after °पओअं —२२ विस° N P K Bo Ch M, कण्णा N B P K Ch, क॰णआ M, कण्णाआ Bo, only Mys. has विशकन्नापओअम् —२३ उप्पादिअ] उप्पाइअ N Bo, उप्पाइआ K b, कदुअ B —२४ घादिदे] घावादिदे N —२५ देवे P B K Bo om.—२६ पव्वदीसले N K Ch; पव्वदीसरे P Bo M.—२७ तातो मे B, न घा° तातः P.—२८ P Bo Ch M om. भद्रन्त.

क्षप । तदो[1] हगे लस्कशश्श मित्तं ति कलिअ[2] चाणक्कहदएण[3] शणिआलं[4] णअलादो[5] णिव्वाशिदे[6] । इदाणिं पि[7] लस्कशेण[8] लाअकय्यकुशलेण[9] किंपि[10] तादिशं[11] आलम्भीअदि[12] येण[13] हगे[14] यीवलोआदो[15] वि णिव्वाशीआमि[16] ।

भागु । भदन्त[17] प्रतिश्रुत[18]राज्यार्धसंप्रदानमनिच्छता[19] चाणक्यहतकेने[20]दमकार्यमनुष्ठितं[21] न राक्षसेनेति[22] श्रुतमस्माभिः ।

क्षप । कर्णौ पिधाय । शन्तं[23] पावं । शाधको[24] चाणक्के विशे[25]-

१ P om तदो; हगे K; अहं N; अहके M.—२ लक्खसस्साहं मित्तं ति कदुअ N; चाणक्कहदएण लक्खशश्श मित्तेत्ति कलिअ B; लक्खसस्स मित्तो त्ति कदुअ P; एक्को लक्खसस्स मित्तो त्ति K Ch (adds कदुअ); लक्खसमित्ते त्ति कलिआ Be; लक्खसस्स मित्तं ति कलिअ M; मित्तमित्ति कदुअ L; ळ>्कशमि॰त्तं कदुअ Mys; मित्तं कदुअ ed. I. II.—३ °केण N; °गेण Be.—४ शणिआलं Mys; सणिगालं N; शआलं B; सणिगाल Bo; सणिआलं Ch; सणिआरं P K M.—५ णगलादो N; णअआदो Ch; णअरादो P K M.—६ णिवासिदो म्हि N; णिव्वासिदे P Be M; णिव्वासिदो KCh; णिक्कासिदो L; णिक्कासिदे l.—७ इदाणिम्पि N B; इदाणींस्पि P; K om. पि; इदाणि पि Bc; दाणिम्पि Ch; पुदाणिं वि l; दाणी पि M; दाणीं वि Mys.—८ लक्खसेण P K B (शे) Ch N (om. ण); र° M.—९ लाअकजकुशलेण B; राअकज्जकुसलेण P M (ins. अ before it); राजकार्यकुशलेन Grab.; अणेअलाअकज्जकुशले N Be (कुसलेण); अणेअराअकज्जकुसलेण Ch; अणेअक॰जकुशलेण Mys; णिअकज्जकुशलेण K; णिअणिअराअकज्जकुसलेण ed. I; अणेअअकज्जकुसलेण ed. II.—१० किञ्चि N; किं वि Mys.—११ तादिसं N P K M; तारिसं जेव Ch; तारिसं l; तालिसं Bc; तादिस M; तादिसं किम्पि B; ता कळिदं Mys.—१२ आलम्भीअदि N b; आलहीअदि B; आळहिअदि Mys; आहीअदि (!) K; आलम्भीयदि Be; आण(!)भीअदि Ch;.. बीअदि M; अहिलसीअदि P.—१३ जेण N B P K Bo M; तेण Ch; येण Mys only.—१४ हगे N K om; हग्गे Ch l; यहयते Bc; अहके M.—१५ जीव P; जीअ N B K; जीय Bo; जिअ Ch; यीवळोआदो Mys. only; लोकादो P; लोयादो Bo; वि P K om.—१६ णिव्वासिआम्हि N ed. I; णिश्वाशिहामि B; णिव्वासीआमि K Ch; णिव्वासिदोहामि M; णिक्कासीहामि Be; णिक्कासिआमि ed. II; णिक्कासिज्जेमि L ed. III; णिक्कासीआमि l; णिरकाशिय्येमि Mys; णिव्वासिज्जामि ed. V; णिव्वापआमि P; निर्वासयिष्ये Grab.—१७ भदन्त P M om.—१८ प्रतिश्रुतं B; पूर्वप्रतिश्रुत° Ch; प्रतिश्रुतार्धराज्यप्रदान° M.—१९ संप्रदानमनिच्छता] अयच्छता ed. II. (v. l.) III. L.—२० चाणक्येन N.—२१ दुष्टकार्य्यमनुष्ठितं K; N P om. अकार्यम्.—२२ न राक्षसेन P M om.—२३ संतं Ch; कर्णौ पिधाय सन्तं पावं N P K Be M om.—२४ शाधका B; साधका N; साधआ K; सावआ Ch; सावअ M; उवासका P; सावकाण b; Mys. om.—चाणक्को N K Ch; चाणक्कस्स B; चाणक्कस्स P Bo M; चाणक्यस्य Grah; चाण॰क्केण Mys.—२५ विस° N P K Bc Ch M.

कण्णाएँ[1] णामं[2] पि ण आणदि[3] ।

भागु । भदन्त[4] इयं मुद्रा[5] । एहि[6] । कुमारं श्रावय[7] ।

मल । श्रुतं सखे श्रवणविदारणं वचः
सुहृन्मुखाद्[8]रिपुमधिकृत्य भाषितम् ।
पितुर्वधव्यसनमिदं हि येन मे
चिरादपि द्विगुणमिवाद्य वर्धते[9] ॥ ६ ॥११३॥

क्षप । स्वगतम् । अये[10] श्रुतं मलयकेतुहतकेन । हन्त कृतार्थः कौटिल्यः[11] । इति निष्क्रान्तः क्षपणकः ।

मल । प्रत्यक्षवदाकाशे लक्ष्यं बद्ध्वा[12] । राक्षस युक्तमिदम्[13][14] ।
मित्रं ममायमिति[15] निर्वृतचित्तवृत्ति
विश्रम्भतस्त्वयि निवेशितसर्वकार्यम्[16] ।
तातं निपात्य सह बन्धुजनाक्षितोयैर्[17]
अन्वर्थसंज्ञ[18] ननु[19] राक्षस राक्षसोऽसि ॥ ७ ॥११४॥

भागु । स्वगतम्[20] । रक्षणीया राक्षसस्य प्राणा इत्यार्यादेशः[21] । भवत्वेवं[22]

---

१ कण्णाए B P K Bo Ch, कण्णा N कण्णआए M, विसकण्णा Mys —२ णाम B, णाम वि Mys.—३ जाणदि N Ch, आणदि K (cf page 125 5), विदिद P M, विदद B, विदिय Bo, विदित Grab, सुद I ed III, सुद ed V सुणिद Mys, ed I. II. add तेण जेव दुट्ठबुद्धिणा रक्खसेण एसा अकय्यसिद्धी कदा —४ भदन्त P om भदन्त कष्टमिद ed I II —५ मुद्रा दीयते Bo ed. I–III —६ एहि Bo om —७ सश्रावय Ch, श्रावयाम P, सश्रावयाव ed I. II —८ °मुखे P, °मुख M —९ वर्धते N ed. I–V, वर्तते B P, इवानुवर्तते K.—१० अये] M om, अपि P —११ हन्त कृतार्थ] अहो कृतार्थ कौ° M, कृतार्थो सि ed. I–V L (सभय निष्क्रान्त)—१२ लक्ष्य बद्ध्वा M om —१३ युक्तम्] युक्तमिद K, अयुक्तम् P —१४ इदन्ते B —१५ मित्र ममेदमिति N P Bo M L, मित्र ममायमिति B, मित्र ममेति मतिनिर्वृतवृत्ति K, मित्र ममेति मतिनिर्वृतचित्तवृत्ति Ch—१६ कार्यसारम् B —१७ निहत्य सहबन्धुजनस्तदानीम् N, अक्षि] अश्रु Bo L—१८ अन्वर्थमस्] अन्वर्थतोऽपि Bo Ch M ed I–V —१९ ननु] इह N, इव K—२० इति मे K—२१ आर्योपदेश P Ch, भार्यचाणक्योपदेश B —२२ एव P om

तावत्। प्रकाशम्। कुमार अलमावेगेन। आसनस्थं कुमारं किंचिद्विज्ञापयितुमिच्छामि।

मल०। उपविश्य। सखे किमसि वक्तुकामः।

भागु०। कुमार इह खल्वर्थशास्त्रव्यवहारिणामर्थवशादरिमित्रोदासीनव्यवस्था। न लौकिकानामिवं स्वेच्छावशात्। यतस्तत्र काले सर्वार्थसिद्धिं राजानमिच्छतो राक्षसस्य चन्द्रगुप्तादपि बलीयस्तया सुगृहीतनामा देवः पर्वतेश्वर एवात्यर्थपरिपन्थी महानरातिरासीत् तस्मिंश्च राक्षसेनेदमनुष्ठितमिति न दोषमिवात्र पश्यामि। पश्यतु हि कुमारः।

मित्राणि शत्रुत्वमुपानयन्ती मित्रत्वमप्यर्थवशाच्च शत्रून्।

नीतिर्नयत्यस्मृतपूर्ववृत्तं जन्मान्तरं जीवत एव पुंसः ॥ ८ ॥ ११५ ॥

तदत्र वस्तुन्यनुपालभ्यो राक्षसः। आ नन्दराज्यलाभादुपग्राह्यश्च। परतस्तस्य परिग्रहे परित्यागे वा कुमारः प्रमाणं भविष्यतीति।

---

१ आवेशेन and आवेगेन Grab—२ समुपविश्य K.—३ सखे भागुरायण B; सखे P om.—४ किमिदम् P.—५ वक्तुमनाः N.—६ कुमार K. om.—७ इह हि N.—८ अर्थ] P om; अनु K.—९ °व्यवहारिणो B; °काराणाम् M.—१० अर्थवशात्] M om; अनुवशाद् K.—११ उदासिनिता N; उदासीनव्यवस्थामधिकृत्य वर्तते न त्विच्छावशात् B—१२ लौकिकानाम्] लोकानां Telang's E.—१३ यतः] अतः P.—१४ तत्र काले] तत्काले B; तस्मिन्काले P Ch.—१५ राजानं कर्तुमिच्छतो P.—१६ बलीयस्तया] बलीयोस्तत्रभवान् B; बलीयान् Ch १७ °नामधेयः P.—१८ अत्यर्थ°] अत्यर्थं M; अर्थ N B Bo L; Ch om; K om.—परिपन्थी.—इति after परिपन्थी M.—१९ सुमहान् K.—२० अरातिः] नरपतिः P; M २१ तस्मिन् M; तस्मिंस्तु P; तस्मिंस्तु राजनि Ch; तस्मिंश्च काले ed. I. II.—२२ सेन Ch; इदमनुष्ठितं राक्षसेन K; राक्षसेन यद् P.—२३ इदमकार्यम् B.—२४ न पश्यामि N; अदोषमिवात्र राक्षसं पश्यामि B; नातिदोषमिव पश्यामि K (sec. h.) निर्दोषमिवात्र Ch; नास्ति दोष एवात्रेति पश्यामि L ed. III.—२५ … २६ उपानयन्ती] इवानयन्ती ed. I. II.—२७ अप्यर्थ°] अर्थस्य L; बलात् Ch … Ch.—२९ पूर्ववृत्ता N B Ch.—जीवित एव N Ch (alt. to त).—३० लब्धव्यो b N (नानुपा°); उपालम्भनीयो ed. III.—३१ राज्य] राष्ट्र P.—३२ उपग्राह्यः] अनुग्राह्यः K ed. I. II; च N P K om.—३३ M; यतस्तस्य N; ततस्तस्य K.—३४ परिग्रहे K om.—३५ त्यागे M. कुमार एव P.—३७ भविष्यति M om.

मल । सखे सम्यग्गृहीतवानसि । अन्यथास्य वधे प्रकृतिक्षोभः स्यादेवं च संदिग्धो विजयः स्यादस्माकम् ।

प्रविश्य पुरुषः । जअदु जअदु कुमारो । अअं खु अज्जस्स गुम्मट्ठाणाधिकिदो[12] दीहचक्खू विण्णवेदि । एसो क्खु अम्हेहिं कडआदो णिक्कमन्तो अगहिदमुद्दो सलेहो पुरिसो गहिदो । ता पच्चक्खीकरेदु [22]णं अज्जो त्ति ।

भागु । भद्र प्रवेशय ।

पुरु । जं अज्जो आणवेदि । इति[23] निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशति पुरुषेणानुगम्यमानः संयतः सिद्धार्थकः ।

सिद्धा । स्वगतम् ।

आणन्तीए गुणेसु दोसेसु परं मुहं करन्तीए ।
अम्हारिसजणणीए णमोणमो सामिभत्तीए ॥ ९ ॥ ११६ ॥

पुरु । उपसृत्य । अज्ज अअं सो पुरिसो ।

---

१ सखे] एवं सखे Ch ed. III; एवं भवतु सखे ed. I. II; एव N; सखे एवं B; एवं K; N K M Bo and Telang's E om. the text from सखे as far as अस्माकम्; Telang's E has सखे.—२ गृहीतवान्] दृष्टवान् Ch L ed. I.-III.—३ L वतो.—४ वधे प्रतिबन्धे वा प्रकृतिक्षोभे का गतिः स्यात् एवं च P.—५ संदिग्धविजयः P.—६ स्यादस्माकं ed. III. L om.—७ अयदु२ Bo; जेदु M.—८ कुमालो L.—९ अज्ज पणमामि अज्ज गुम्म° B; आर्य प्रणमामि आर्यगु° Grah. (Madras copy.)—१० P om. खु.—११ अज्जस्स अज्ज गुम्म° Bo; अज्ज अज्जस्स Ch; अ०अ०स अ०अ M.—१२ अहिकिदो K M; अधिकृत Grah; अहिआलिओ N; अधिआरी P.—१३ दीघ° M; दीहचक्खो N, दीहरचक्खो Bo; दिग्घचक्खु P; दीहजंघो K.—१४ Ch ins. अज्ज.—१५ अम्हो Bo Ch.—१६ कडआदो B.—१७ K om; अगहिअ° B M; अगिहिदि° Ch Bo.—१८ गहिदलेहो K.—१९ पुरुसो Bo M.—२० गहिओ M.—२१ °करीअदु N.—२२ णं K Ch om.; एणं N.—२३ त्ति N B; Ch om. the text from ततः to सं स्पर्शं.—२४ यद्ः M.—२५ अणन्तीअ B; अणंतीय (sec. h. आ) Bo; आणंतीए L; अप्पन्तीए P; अप्पन्तीसु K; उपेक्खन्तीए गुणे दोसेसु M; विप्पन्तीए ed. I. II.—२६ कुणन्तीए K L.—२७ जणणीए B; ए P in marg.—२८ णमोणमो] पणमामिमो (!) N; पणमामि P; पणमामो K Bo M L.—२९ अज्ज N om.—३० अअं सो] अयं सो एसो Bo; एसो सो B; एसो M.—३१ पुलिसो P.

भागु । नाट्येनावलोक्य[1] । भद्र किमयम्[2] आगन्तुकः[3] आहो स्विदिहैव कस्यचित् परिग्रहः[4] ।

सिद्धा । अज्ज अहं खु[5] अमच्चरक्खसस्स केरको[6] ।

भागु । भद्र[7] तत्[8] किमर्थम्[9] अगृहीतमुद्रः कटकान्निष्क्रामसि[10] ।

सिद्धा । अज्ज कज्जगोरवेण[11] तुवरिदो म्हि[12] ।

भागु । कीदृशं तत्[13] कार्यगौरवं यद्राजशासनमुल्लङ्घयति[14] ।

मल्ल । सखे[15] भागुरायण लेखमपनय[16] ।

भागु । सिद्धार्थकहस्ताल्लेखं गृहीत्वा[17] । कुमार अयं लेखः । मुद्रां दृष्ट्वा[18] । राक्षस[19]नामाङ्कितेयं मुद्रा ।

मल्ल । मुद्रां परिपालयन्नुद्देश्य[20] दर्शय ।

भागु । तथा कृत्वा दर्शयति[21] ।

मल्ल । गृहीत्वा वाचयति । स्वस्ति । यथास्थाने[22] कुतोऽपि[23] कोऽपि[24] कमपि पुरुषविशेषमवगमयति । अस्मद्विपक्षं[25] निराकृत्य दर्शिता[26] सत्यवता

---

१ नाट्येन M om; विलोक्य M.—२ किं स्यात् P M; किमयं स्यात् N.—अयं B P M om.—३ आगन्तुकः] आगन्तकः M; आगन्तुः B P.—४ परिग्रहः] परिकरः P.—५ क्खु B.—६ केरको] केरओ B; सन्तिको म्हि N (cf Pāli *santikam* vicinity); सन्तको K; सेवगो L; सेवओ P M om; पासपलियत्ती ed. I. II. (cf page 125,5); केरको दिश्य इत्यर्थः संमुखो (!) इति पाठे सम्मुखो (?) विदय इत्यर्थः Grah;—७ भद्र P M om.—८ तत् M om.—९ °अर्थम् P om.—१० निःक्रामसि B; गच्छसि N.—११ गौरवेण N P B M.—१२ तुवरिदो] तुराविदो B Bo; म्हि तुराविदो P; तुवराविदो L; तुमराइदो ed. I. II; पराविओ M; उल्लंघति त्वरायितः Grah.—१३ कीदृशं तत्] भद्र तत्कीदृशं B; किं तत् N; तत् M om.—१४ M; उल्लंघयसि BK.—१५ सखे N K B M om.—१६ अपनय] उपनय B; उपणय N; उपानय M L ed. I. II; P om. this line; [illegible] P ins. सिद्ध° लेखमुपनयति.—१७ गृहीत्वा] आदाय B P.—१८ मुद्रां दृष्ट्वा] मुद्रामालोक्य before कुमार अयं लेखः K; N om.—१९ राक्षस°] अमात्यनामाङ्कितेयं N; अमात्यराक्षस° P.—Bo M om. the text from मुद्रा° to मुद्रा.—२० उद्देश्य] उद्घाट्य Bo L.—२१ दर्शयति] समर्पयति N; ददाति M.—२२ यथास्थानं ed. III.—२३ कुतो पि N B Bo M om.—२४ कोऽपि किमपि P; कोपि किमपि कस्मादपि B.—२५ प्रतिपक्षं K Bo M L.—२६ दर्शिता] कथिता B P; दर्शिता कथिता Bo.—

सत्यवादिता । सांप्रतमेतेषामपि प्रथममुपन्यस्तसन्धीनामस्मत्सुहृदां पूर्वप्रतिज्ञातसन्धिपरिपणप्रतिपादनेन सत्यसन्धः प्रीतिमुत्पादयितुमर्हति । एते हि नमुपगृहीताः सन्तः स्वाश्रयविनाशेनैवोपकारिणमाराधयिष्यन्ति । अविस्मृतमप्येतत् सत्यवतः स्मारयामि[3] । एतेषां मध्ये केचिदरेः कोपदण्डेनार्थिनः केचिद्विषयेणेति । अलंकारत्रयं च सत्यवता यदनुप्रेषितं तदुपगतम् । मयापि लेखस्याशून्यार्थं किंचिदनुप्रेषितं तदुपगमनीयं वाचिकं चाप्ततमात् सिद्धार्थकाच्छ्रोतव्यमिति ।

मल । सखे भागुरायण कीदृशो लेखार्थः ।

भागु । भद्र सिद्धार्थक कस्यायं लेखः ।

सिद्धा । अज्ज ण आणामि ।

भागु । हे धूर्त लेखो नीयते न चैवं ज्ञायते कस्येति[36] । सर्वं तावत्तिष्ठतु । वाचिकं त्वत्तः केन श्रोतव्यम् ।

---

१ सत्यवादिता] कापि L, सत्यवादिना सत्यवता B cd I II, सत्यवादिता सत्यवता भवता M — २ पूर्वं P om — °ज्ञात सधिपर Bc.— ३ परिपण°] परिपणन° M L ed III, पण B, परिपणवस्तु° ed. I II — ४ °ने P, प्रदानेन K प्रायशोत्साहनेन Bc, प्रोत्साहनेन L, प्रतिपादनप्रोत्साहनेन ed II, अर्हति भवान् K.— ५ एते] ते P — ६ हि]ऽपि P K L — ७ अनुगृहीता B K Bc M L — ८ स्वाश्रयोन्मूलनेनैव M N om एव — उपकारिणम्] उपकारिणमरणम् K, देवम् M, Dhruva proposes उपहारिणम् — ९ आराधयिष्यन्ति] आश्रयिष्यन्ति ed III, आश्रयति L — १० अस्मृतम् N — ११ अपि N P om — १२ सत्यवत] मलयेच N — १३ स्मारयामि P M — १४ एतेषां च K — १५मध्यात् B — १६ अरेः N om — १७ °दण्डेन] दण्डाभ्याम् N Bc M L ed III °दन्तिभ्याम् B K दन्तिभ्याम् ed I II, °दन्तिभि ed. N — १८ अस्मात् प्रति before अलंकार° P ed I II — १९ अलंकरण° K. २० °त्रयी M — च B om — २१ सत्यवता] श्रीमता M — २२ यत् P om — अत्र प्रेषितम् N — २३ प्राप्तम् N K — २४ अस्माभिर् P K om अपि — २५ अशून्यार्थं N B K Bc L, अशून्यताथै P — २६ अनुप्रेषित तिष्ठति Bc, अ° अपि K — २७ N M om तदुपगन्तव्यं B, तदुपगमनीयम् K — २८ च] अपि P K om — २९ सिद्धार्थकात्] अस्मात् B L ed. III, K ins एव after ति° — ३० श्रोतव्यम्] प्रत्येतव्यम् N — ३१ कीदृशो] अपर्याप्तो M — ३२ लेखार्थः] लेख Bc M ed. N — ३३ भागुरायण P om — ३४ अद्र N om — ३५ ण याणामि Bc — ३६ लेखोऽयं P — ३७ न च] च K om न तु B — ३८ कस्येति P om — ३९ वाचिकं तावत् K— ४० त्वत्तः N om, केन त्वत्तः M, त्वत्तः सर्वं P — ४१ श्रोतव्यम्] प्रत्येय N P M

सिद्धा ।[1] तुम्हेहिं ।

भागु । किम्[2]अस्माभिः ।

सिद्धा । तुम्हेहिं[3] गहिदो[4] ण आणामि किं भणामि त्ति[5] ।

भागु । सक्रोधम्[7] । एष[8] ज्ञास्यसि[9] । भद्र भासुरक[10] बहिर्नीत्वा[11] तावत्[12] ताड्यतां यावत् कथ्यते[13]ऽनेन ।

पुरु । जं अज्जो आणवेदि[14] । इति सिद्धार्थकेन सह निष्क्रान्तः[15] ।

पुनः प्रविश्य । अज्ज इअं[16] तस्स[17] ताडीअमाणस्स[18] मुद्दालंच्छिदा[19] पसेविआ[20] कक्खादो[21] णिवडिदा[22] ।

भागु । विलोक्य । कुमार[23] इयमपि राक्षसमुद्राङ्कितैव[24] ।

मल । अयं[25] लेखस्याशून्यार्थो[26] भविष्यति । इमामपि मुद्रां परिपालयन्नुद्दिश्यैव[27] दर्शय ।

भागु । तथा कृत्वा दर्शयति ।

---

१ भयं नाटयन् ed. II. III. ins.—२ किम्] कथम् B.—३ तुम्हेहिं] मिस्सेहिं Be L.—४ गहिदो] गिहिदो Be; ताडिओ M; णं विण्णवेमि तुम्हेहिं गहिदे B; ननु विज्ञापयामि Grah.—५ किं भणामि] किङ्कहेमि N; किं करोमि P; किन्तुम्ह णामेत्ति K; का कधेति ed. I. II.—६ किमस्माभिः M ins.—७ सक्रोधो N; सरोषं B.—८ एष] एवं N B M.—९ ज्ञास्यति P; जानासि Be ed. III. न जानासि L.—१० भासुरक N Be M.—११ बाह्यं B.—१२ तावत् N om.—ताड्यतामेष K.—१३ कथितमनेन भवतीति B; अनेन कथितं भवेत् K; कथितमनेनेति N M; कथयति Be L.—१४ आणवेइ M.—१५ सिद्धार्थकमादाय निःक्रम्य B.—१६ अज्ज P om; इअं B M om.—१७ तस्स] K M om; एदस्स B.—१८ ताडिअमाणस्स N; ताडीअमाणस्स K; ताडिअन्तस्स P, संताडिअमाणस्स M.—१९ णाममुद्दा ed. II; रक्खसमुद्दा K ed. I; णिवालिदा रक्खसमुद्दलङ्किदा K; लञ्छिदापि N; लंछिआ M.—२० पसेविआ] सेविआ N; एसा आहरणस्स पाटलिआ B; आहरणपेडिआ P; पेडिआ M; पेडिया Be L; °पेडीआ ed. I; °पेडिआ ed. II; आर्य इयं ताड्यमानस्य मुद्रालंकृता प्रसेविका निपतिता Grah.—२१ कक्खादो B P K ed. I. II. om.—२२ णिवडिदा] णिवलिदा B; णिपदिदा P; णिवालिदा K; णिवडिआ Be; पडिआ M.—२३ कुमार K om.—२४ मुद्रालांच्छितैव P.—२५ अनयायं लेखो P; सखे अयं Be B M om. अयं° भविष्यति; P inserts मल° after भविष्यति and attributes these words to Bhāgurāyana; M ins. भागुरायणे (!) before इमामपि.—२६ अशून्यतार्थो K.—२७ उद्दिश्य] उद्धाट्य L ed. I—III.

मल । विलोक्य । अये[1] तदिदमाभरणं यन्मया स्वशरीरादवतार्य[2] राक्षसाय[3] प्रेषितम्[4] । व्यक्तं चन्द्रगुप्तस्यायं लेखः ।

भागु[5] । एष[6] निर्णीयते[7] संशयः[8] । भद्र[9] पुनरपि ताड्यताम् ।

पुरु । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य[10] च । अज्ज[11] एसो क्खु[12] ताडीअमाणो[13] भणादि[14] । कुमारस्स जेव[15] णिवेदइस्सं[16] ति ।

मल । प्रवेशय[17] ।

पुरु । जं कुमारो आणवेदि[18] । इति निष्क्रम्य सिद्धार्थकेन सह[19] प्रविष्टः ।

सिद्धा । पादयोर्निपत्य । अभएणं[20] मे[21] कुमारो[22] पसादं[23] करेदु[24] ।

मल[25] । भद्र[26] भद्र परवतो जनस्याभयमेव[27] । निवेद्यताम् ।

---

१ Ⅱ ins. before अये the words omitted above: अयं स लेखस्याशून्यार्थो भविष्यति । निरन्यताम् । आत्मगतं । अये; अये Bo M om.—२ °गात्राद् N, अवतीर्य M.—३ यत् after राक्षसाय Bc.—४ प्रेषितं] प्रहितं K.—चन्द्रगुप्ताय P.—अयं] B P K om. कृते Ch —लेख एषः M.—५ भागु° here omitted and ins. after संशयः in B M.—६ K Ch कुमार एषः; एष] एवं B; लेख एषः M.—७ निर्णीयते] निर्यातः P.—८ न संशयः B —९ भद्र M om.—१० सिद्धार्थकेन सह पुनः B, प्रविश्य मलयकेतुमुपगम्य P; Be om the text from इति निष्क्रम्य to सिद्धार्थकेन सह प्रविशति.—११ अज्ज] कुमार P, M om, अज्ज २ कुमारो कुमार B.—१२ खु K M, N om.—१३ ताडिअमाणे N, ताडीयमाणो B, ताडीओअमाणो M, P om.—१४ विण्णवेदि N (विंण) P K Ch M —१५ कुमारस्स अह सअ जेव N, कुमारस्स सअं जेव मणादि P; स्सयं जेव ed. II, जेअ alt. to ह Ch, कुमारस्स जेव B K, कु° एव अहं M: कुमारस्स एव L, एव खलु ताड्यमानो भणति कुमारस्यैव निवेदयामि Grab —१६ णिवेदिइस्सम् N, णिवेदेमि P L, अहं णिवेदेमि Ch, विण्णवेमि M, त्ति] इति B, N om.—१७ गाढ प्रवेशय B, भागु° एवं क्रियतां प्रवेशय P.—१८ जं°आणवेदि P om.—१९ सिद्धार्थकमादाय B; प्रविशति K Ch.—२० अभयं (in marg. अं) P, अभयदाणेण B —२१ मे दाव B K, दाव मे Ch; मे P om.—२२ दव कुमारो मे N, कु[मा]रओ K, अज्जो (after करेदु) Bc; देवो M (after क°).—२३ पसादं B Ch.—२४ करेदु] करोदु M.—२५ मल°] भागु° P —२६ भद्र once only N Ⅱ Bc M.—२७ अभयमेव परवतस्य । निवेद्यताम् N; अभयमेव परायत्तस्य जनस्य सङ्कल्पनां यथावस्तु B, अभयमेव ते पुरजनस्य सन्निवेद्यतो यथास्थितम् K, अभयमेव (!) परतो जनस्य निवेद्यताम् Be; अभयमेव ते परायत्तजनस्य सन्निवेद्यतां यथास्थितं Ch; अभयमेव परायत्तजनस्य सत्यायथास्थितन्निवेद्यतां M; अभयमेव परवताजनस्य निवेद्यतां यथास्थितं L.

सिद्धा । सुणादु[1] कुमारो[2] । अहं खु अमच्चरक्खसेण[3] इमं[4] लेहं दइअ[5] चन्दउत्तस्स[6]आसं[7] पेसिदो ।

मल । [8]वाचिकमिदानीं श्रोतुमिच्छामि ।

सिद्धा । कुमार[9] [10]संदिट्ठो म्हि अमच्चरक्खसेण[11] जधा[12] एदे मम[13] पिअव-अस्सा[14] पञ्च[15] राआणो तए[16] सह समुप्पण्ण[17]संधाणा[18] जधा[19] कुलूदा[20]धिवो चित्तवम्मो[21] मलआ[22]धिवो सीहणादो[23] कीरदेसणाधो[24] पुक्खरक्खो[25] सिन्धुराओ[26] सिन्धुषेणो पारसीआधिवदी[27] मेहक्खो त्ति । एत्थ जेव जे एदे[28] पढमभणिदा[29] तिण्णि राआणो[30]

---

1 सुणादु N B M, णिसामेदु P K Be Ch (सा णि°) L, Grah —२ कुमालो L —३ रक्खसेण M —४ इम] एद B —५ दइअ] दत्तिअ P, दाऊन वाचिअ च सदिसिअ M, देइअ L ed I-III —६ चन्दउत्तस्स P [illegible] Ch M —७ °सआस] °सकास P, °सयास Be, °पास N —८ भद्र before वाचिकम् K, तत्र N Ch, नन्नु B —९ कुमाल Be L —१० आदिट्ठो N Be Ch (adding ह्) L, आदिट्टो Grah —११ अमच्चेण K Be Ch M —१२ जधा] जहा Be, जह M तथा Ch —१३ मह Be L ed III —१४ पिअवअस्सका N, पिअमणसो M —१५ पञ्च] एव N —१६ तए] तुए Ch (orig) M L ed I II, Be om the text from तए to °धाणा —१७ पढमसमुप्पण्ण° P K (om प्प) —१८ सधाणा] सिणेहा ते L —१९ तअहा N M (ह), त जहा Be Ch, य जधा B —२० कुलूदाहिओ N Ch, कलूदाधिवई B, उलूआधिआरो P, कौलूदाहिवो Be, कुलूआहिवो M —२१ चित्तवम्मा B P K —२२ मलआहिओ N Ch, मलआहिवो B K, मलआधिआरो P, मलअई (?) M, मलयणलाहिवो Be, मलअअणवदाधिवो ed I, मलअजणवदाधिवो ed II, मलअणअराहिवो L ed III, मलअजणाहिवो Telangs L, मलयाधिप Grah (Madras Copy मत्स्याधिपति) —२३ सिहणादो B, सीहणाओ K M सीहणादो ed II —२४ कीरदेसणाहो N K Ch (°णाधो), कस्मीरदेसाहिवो B, कासीरदेसाधिआरो P, कस्मीरणाहो M, कस्मीरदेसणाहो L, कह्मीरदेसणाहो ed III V, कस्मीरदेसणाहो ed I II, काश्मीरजननाथ Grah (cf P § 120 312) —२५ पुक्ख° P, पुप्प° Ch, °रक्खो K om —२६ सिन्धुरायो Be °सिन्धुराआ Ch, सिन्धुआ K —२७ पारासिआहिओ मेहणादो N, पारसीकाहिवई मेहक्खो B, पारसीआधिआरो मेघक्खि P, पारसीकाहिणादो K Ch (णाहो), पारसीहाहिवदि Be, पारसीआहिवो M, पारसीओ मेहणादो L, पारसीआधिवदी मेहक्खो ed I II, Grah om —२८ जेव जे एदे] एदे N, जे दे P, जे K Ch M, एदे Be —२९ पढमभणिदा] पढमलिहिदा B, °पुढमभणिआ M, °गिहीदा L —३० रायाणो Be, K om the text from तिण्णि to अधो

ते मलअकेदुणो विसअं अहिलसन्ति । इदरे वि दुवे हत्थिबलं इच्छन्ति । ता जधा चाणक्कं णिराकरिअ महाभाएण मम पीदी उप्पादिदा तधा एदाणं पि पढमभणिदो अत्थो पडिवादिदब्वो । एत्तिओ वाआसंदेसो त्ति ।

मल । आत्मगतम् । कथम् । चित्रवर्मादयोऽपि मामभिद्रुह्यन्ति । अथवा । अत एवैतेषां राक्षसे निरतिशया प्रीतिः । प्रकाशम् । विजये राक्षसं द्रष्टुमिच्छामि ।

प्रती । जं कुमारो आणवेदि । इति निष्क्रान्ता ।

ततः प्रविशत्यासनस्थः स्वभवनगतः पुरुषेणानुगम्यमानः सचिन्तो राक्षसः ।

राक्ष । आत्मगतम् । आपूर्णमस्मद्बलं चन्द्रगुप्तबलैरिति । यत्सत्यं न मे मनसः शुद्धिरस्ति । कुतः ।

साध्ये निश्चितमन्वयेन घटितं बिभ्रत् सपक्षे स्थितिं
व्यावृत्तं च विपक्षतो भवति यत्तत् साधनं सिद्धये ।
यत् साध्यं स्वयमेव तुल्यमुभयोः पक्षे विरुद्धं च यत्
तस्याङ्गीकरणेन वादिन इव स्यात् स्वामिनो निग्रहः ॥१०॥११७॥

१ N P ed II om ते, दे ed I—२मलय° N Ch—३ अहिलसन्ति] इच्छन्ति N Ch M ed. III Grab.—४ इअरे N, अवरे L, वि] पि Ch, P om, दुवेवि B, L om वि दुवे; दुवे] दुए N—५ कोसहत्थिबलं सि ed I II. हत्थिबलं कोसं अ L ed. III, हत्थिबलं सि Ch, हत्थिबल Grab, P om इच्छन्ति—६ ता जधा] तं जधा P, तजहा N, जह M—७ मे महाभाएण चाणक B, महाराएण P, महाभराएण (?) M—८ मम B om—९ समुप्पादिदा N, उप्पादिआ M, उप्पादिदा पीदी Be.—१० तधा] तह M, तदा N.—११ एआणं N—१२ भणिदो] पणिदो P, पणिगदा B—१३ पडिवादिदब्बो] पडिवादिदब्बो B, पसादइदब्बो P, संपादइदब्बोत्ति K, संपादइदब्बो त्ति Ch M, N corrupt, सपादयितव्य इति Grab—१४ एत्तिओ] एत्तुओ K, एत्तियतमे P.—१५ वाआसन्देसो] वाया° Be, राअसंदेसो B, राआसन्देसो P, संदेसो M, राजसंदेश Grab, P om. त्ति—१६ मे द्रुह्यन्ति M, मद्यम- भिद्रुह्यन्ति L—१७ P om अथवा; मत्वं अत Ch L—१८ एतेषां] तेषां B K Be; राक्षसे तेषाम् P.—१९ प्रीति-] भक्ति P.—२० अमात्यराक्षस B—२१ स सचिन्तो P K Be om.; पुरुषेण सह सचिन्तं M—२२ आ Be M om, संपूर्ण° K, आः B Grah—२३ मन. B K—२४ परिशुद्धिः Be L—२५ अस्ति] आस्ते Ch—२६ घटित] कथितं N M—२७ स्थपक्षस्थितिं N, स्वपक्षे (or क्ष) ed I II. V. सपक्षे स्थितिं बिभ्रत् सपक्षे स्थितमिति पाठे प्रेम बिभ्रत्— समान एकः पक्षो यस्य स सपक्षः Grah.—२८ च] तु N, P om—२९ विपक्षतो] परपक्षतो P (instead of च विप°).—३० साध्यं] सम्यं N.—३१ अङ्गीकरणाय P.—

अथवा । [१]तैस्तैर्वि[२]ज्ञातोपरागहेतुभिः प्राक्परिगृ[३]हीतोपजापैरापूर्णमिति न विकल्पयि[४]तुमर्हामि[५] । प्रकाशम् । प्रियम्वदक[६] उच्यन्तामस[७]द्वचनात् कुमारानुयायिनो राजानः । संप्रति[८] दिनेदिने प्रत्यासीदति[९] कुसुमपुरम् । ततः[१०] परिकल्पित[११]प्रविभागै[१२]र्भवद्भिः प्रयाणे प्रयातव्यम्[१३] । कथमिति[१४] ।

प्रस्थातव्यं पुरस्तात् खशमगध[१५]गणैर्मामनु व्यूढ[१६]सैन्यैः
गान्धारैर्मध्ययाने[१७] यवननृपतिभिः संविधेयः प्रयत्नः ।
पश्चाद्गच्छन्तु[१८] वीराः[१९] शक[२०]नरपतयः संभृताश्[२१]चेदि[२२]हूणैः
कौलूता[२३]द्योऽवशिष्टैः[२४] पथि परिवृणुयाद्राजलोकः कुमारम् ॥११॥११८॥

पुरु । जं अमच्चो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः ।

प्रविश्य **प्रतीहारी** । जअदु[२५] जअदु अमच्चो । इच्छदि दे[२६] कुमारो पेक्खिदुं[२७] ।

राक्ष । भद्रे मुहूर्तं तिष्ठ । कः[२८] कोऽत्र भोः ।

प्रविश्य **पुरुषः** । आणवेदु अमच्चो ।

---

१ तैस्तै P Be om —२ N P Be om विज्ञात, B om वि—३ प्रगृहीतोपजापै परिपूर्णमिव P, आपूरितम् B अ चन्द्रगुप्तमलैरापूर्णमिति Ch.—४ विकल्पितुम् M, अर्हामि B h —५ प्रकाश । पुरुषमुद्दिश्य B —६ प्रियवदक] भद्र N M,—७ उच्यतां पत्र राजानः B —८ सम्प्रति हि B —९ प्रत्यासीदति] प्रत्यासन्नीभवति N K Ch —१० ततः] यत अत P, यतस्तत् (?) M, अत ed. I II —११ परिकल्पित°] प्रविकल्पित° N, कल्पित° P h M—१२ प्रविभागै °] प्रतिभागै N, विभागै B Ch L ed I–III, भागै P—१३ प्रयातव्यम्] प्रतियातव्यम् P, प्रस्था [त] व्य B —१४ कथमिति P om —१५ खशमगध°] खसमगत° N, निषधगज° B, समद्गज° P, खसशबर° K, सहमगध° Be, खशसधर° Ch, शकमगधधनुपेर् M —१६ व्यूह्य P K Ch L, व्यस्य B—१७ मध्ययाने N B, सैन्यमध्यगमने Grab —यवननृपतिभि K Ch ed V, all other Mss सयवनपतिभि , सजवनपतिभि P ed I, सविधेरप्रयत्ना ed. I —१८ गच्छन्तु] तिष्ठन्तु N B K Ch M —१९ वीरा] कीरा Ch ed I —२० शक] सक N —२१ सम्भृता] सवृता K Ch M ed I II, सस्तृता (?) B —२२ चेदि] चेत M, चीन Be, चैद° N, चीणरूणै L —२३ कौलूतेभ्यो P —२४ ऽवशिष्ट B P, तुशिष्ट N, कौलूताद्यश्च शिष्ट M L, कौलूयताद्यश्च शिष्ट K —२५ जयदु Be, अमच्च इच्छदि P Ch L इच्छइ M —२६ दे] Ch om, तुम L, अमच्च P M —२७ पेक्खिदु कुमार B, इच्छदि दे कुमारो दसण K, पेक्खिज M —२८ K M om क , B ins नेपथ्याभिमुखमवलोक्य before क

राक्ष । भद्र उच्यतां शकटदासः यथा परिधापितौ वयमाभरणं कुमारेण । तन्न युक्तमस्माभिरनलंकृतैः कुमारदर्शनमनुभवितुम् । अतो यत्तदलंकरणत्रयं क्रीतं तन्मध्यादेकं दीयतामिति ।

पुरु । जं अमच्चो आणवेदि । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य च । अमच्च इदं तं अलंकरणं ।

राक्ष । नाट्येनावलोक्यात्मानमलंकृत्योत्थाय च । भद्र राजकुलगामिनं मार्गमादेशय ।

प्रती । एदु एदु अमच्चो ।

राक्ष । आत्मगतम् । अधिकारपदं नाम निर्दोषस्यापि पुरुषस्य महदाशङ्कास्थानम् । कुतः ।

भयं तावत् सेव्यादभिनिविशते सेवकजनं
ततः प्रत्यासन्नाद्भवति हृदयेष्वेव निहितम् ।
ततोऽध्यारूढानां पदमसुजनद्वेषजननं
गतिः सोच्छ्रायाणां पतनमनुरूपं कलयति ॥ १२ ॥ ११९ ॥

प्रती । परिक्रम्य । अमच्च अअं कुमारो चिट्ठदि । उवसप्पदु णं अमच्चो ।

---

१ सकटदासं ब्रूहि B P (श°) Ch, प्रति ब्रूहि ed. I II.—२ B P om. यथा.—३ परिधापिता] परिहृता M.—४ आभरणम् K M om, कुमारेणाभरणानि वयम् Be.—५ युक्तमिदानीम् K Ch.—६ B L om अस्माभि..—७ पुन: before कुमार° Ch.—८ After अनुभवितुम् B ins तदुच्यतामस्मद्वचनाच्छकटदासः—९ अतो] यतो M, N om.—१० तद्] एतद् M.—११ अलंकार° P M.—१२ क्रीतं K om.—१३ मद्ध्येकम् K.—१४ दीयताम्] आनीयताम् M.—१५ इति K om.—१६ इदं] एदं K L.—१७ तं P K L om.—१८ आहरणं L ed. III.—१९ अवलोक्य N Bo B Ch M om.—२० गामिनं] K om, यायिनं N.—२१ मार्गम्] अध्वानं B, वर्त्मानं Bo Ch M.—२२ एदुएदु] इदोइदो M.—२३ पश्य before अधिकार° N.—२४ हि नाम Ch.—२५ अपि पुरुषस्य] पुंसः K, M om.—२६ सुमहद् K.—२७ आशंका] अप्रीति M.—२८ हृदयेऽस्यैव N, हृदये चैव L.—२९ ततो] अतो L.—३० अध्यारूढानां] अध्यारूढानां P M.—३१ असुजन] असुरतर° K, असुतर° B, अनुजन° P Bo.—द्वेष] उद्वेग P.—३२ गतिः] L Ch Mys, मतिः N B P K Bo M.—३३ परमम् N; अनुरूपं N Bo L.—३४ P om. अमच्च.—३५ उप° N, उअ B K Ch; प्रती° । इदं अरयाणमण्डवम् । एस उअसप्पदु णं अमच्चो अअं कुमारे B, परिक्रामतः प्रति अ०ज अअं M.—३६ P M om. णं.

राक्ष । नाट्येनावलोक्य । अये अयं कुमारस्तिष्ठति । एषः

पादाग्रे दृशमवधाय निश्चलन्तीं
शून्यत्वादपरिगृहीततद्विशेषाम् ।
वक्त्रेन्दुं वहति करेण दुर्वहाणां
कार्याणां कृतमिव गौरवेण नम्रम् ॥ १३ ॥ १२० ॥

उपसृत्य । विजयतां कुमारः ।

मल । आर्य अभिवादये । इदमासनम् । आस्यताम् ।

राक्ष । उपविशति । कुमार किमर्थं वयमाहूताः ।

मल । चिरमदर्शनेनार्यस्य वयमुद्विग्नाः ।

राक्ष । कुमार प्रयाणप्रतिविधानमनुतिष्ठता मया कुमारादयमुपालम्भोऽधिगतः ।

मल । आर्य प्रयाणे कथं प्रतिविहितमिति श्रोतुमिच्छामि ।

राक्ष । कुमार एवमादिष्टाः कुमारानुयायिनो राजानः । प्रस्थातव्यमित्यादि पुनः पठति ।

मल । आत्मगतम् । कथम् । य एव मद्विनाशेन चन्द्रगुप्तमाराधयितु-

१ नाट्येनावलोक्य] विलोक्य M.—२ B P om. अये.—३ B om. तिष्ठति and has कुमारो मलयकेतुः.—४ निश्चलन्तीं] अवधायावहितां कृत्वा निश्चलन्तीं स्थिरां Grah; निश्चलाङ्गीं L ed. III. V.—५ करेण] परेण L—६ इव] अति B.—७ उपसृत्य] विसृत्य P.—८ कुमारः] भवान् N.—९ अभिवादयेऽयं N; अमात्य चिरं अभिवादये Ch.—१० उपविशति] उपसृत्य उपविश्य च P, तथा करोति K Ch.—११ कुमार किमर्थं वयमाहूताः N K Be Ch M L om.—१२ चिरादर्शनेन B; अमात्य चिरादर्शनेनामात्यस्य K Ch (°र°); आर्य चिरमदर्शने वयम् M.—१३ M om. राक्ष° कुमार; प्रयाणे N Ch L; प्रायेण M.—१४ अयम् N K om.—१५ अधिगतः] अवगतः K.—१६ आर्य] अमात्य K Ch; M om. अय B—१७ कथं] किं K (before प्रयाणे); कथं प्रायेण M.—१८ प्रतिविहितमार्येणेति B—१९ कुमार P om.—२० आदिष्टम् N.—२१ कुमारस्यानुयायिनो Bo M; Bo om. the text from राजानो to चन्द्र°. २२ प्रस्थातव्यं पुरस्ताद्विषिघगजगणैरित्यादि B पुरस्तादित्यादि P K; इति पूर्वोक्तं N. इत्यादिश्लोकं Ch.—२३ कथं P K om.—२४ मद्] भवद् B K Ch.—

उद्यता[1]स्त[2] एव मां परि[3]वृण्वन्ति । प्रकाशम् । आर्य[4] अस्ति[5] कश्चिद्यः कुसुमपुरं[6] गच्छति ततं[7] आगच्छति वा ।

राक्ष । कुमारं[8] अवसितमिदानीं[9] गतागतप्रयोजनम्[10] । ननु[11] पञ्चभिरहो-[12]भिर्वयमेव तत्र[13] गन्तारः[14] ।

मल । आत्मगतम् । विज्ञायते[15] । प्रकाशम् । आर्य[16] यद्येवं तत्किमयमार्येण[17][18] सलेखः पुरुषः[19] कुसुमपुरं प्रस्थापितः[20] ।

राक्ष । विलोक्य[21] । अये सिद्धार्थकः । भद्र[22] किमिदम्[23] ।

सिद्धा । सबाष्पं लज्जां[24] नाटयन् । पसीददु पसीददु[25] अमच्चो । अमच्च[26] ताडीअन्तेण[27] मए ण पारिदं[28] अमच्चरहस्सं[29] धारिदुं[30] ।

राक्ष । भद्र[31] कीदृशं[32] रहस्यमिति न खल्व[33]वगच्छामि[34] ।

सिद्धा । णं विण्णवेमि । ताडीअन्तेण[35] मए[36] ण पारिदं अमच्चरहस्सं धारिदुं ति ।

---

१ उद्यता] इच्छन्ति M —२ M om त —३ परिवृण्वते M —४ आर्य K om, M om the text from आर्य to कुमा —५ अस्ति न N (om य) —६ K L M °पुर प्रति —७ N P Ch om तत, B has after °पुर only गति (!) and om the text as far as वा, गन्ता तत आगन्ता वा K —८ कुमार P Be Ch om.—९ अवसितव्यम् B —१० गतागत प्रकरण । ननु K —११ ननु Be L om, वयमेव ननु P —१२ पञ्चभि] अल्पै Be L ed III पञ्चपै Ch M ed. I II —१३ तत्र B P M L om —१४ गन्तार] यास्याम B (=Telanga E) —१५ आर्य । स्वगत । विज्ञायते B.—१६ आर्य] M om, अमात्य K Ch —१७ तत किम् Be, किमर्थं B K Ch अयम् om. in K, आर्येणाय Ch Be M —१८ आर्येण] अकार्येण Dhruva s S —१९ लेखपुरुष L —२० प्रतिस्थापित K, प्रेषित M L.—२१ सिद्धार्थकमालोक्य B —२२ भद्र सिद्धार्थक P Ch —२३ किमेव P, किमिदमिति N, किमिद सिद्धा° M —२४ राक्षससुखमवलोक्य सास्रमधोमुखस्तिष्ठति B —२५ पसीददु once only M.—२६ अमच्च] N P, Be Ch M om, अज्जो B (here in great disorder). —२७ °यन्तेण Ch, ताडिअन्तेण N P —२८ पारिअ P M.—२९ अमचस्स K L, अमचस्स रहस्स पारिद ण धारिदु Ch —३० धारेदु N Be M.—३१ P om —३२ कीदृग्रहस्यम् P N (om. स्य).—३३ खलु K om.—३४ M om. the text from राक्ष° as far as धारिदु — ण] ननु ed. I II, B om this passage.—३५ ताडि° P, ताडिय° N, ताडीयन्तेण Ch —३६ मए ण धारिदु रहस्स P, मए ण पारिद अमचस्स इत्यर्धोक्ते सभयमधोमुखस्तिष्ठति Ch, मए इत्यर्धोक्ते सभयमधोमुखस्तिष्ठति L ed. I II, अमचस्स र° धारेदुन्ति N

मल । भागुरायण स्वामिनः पुरस्ताद् भीतलज्जितो नैष कथयिष्यति । तत्स्वयमेवार्याय कथय ।

भागु । यदाज्ञापयति कुमारः । अमात्य एष कथयति । यथाहममात्यराक्षसेन लेखं दत्त्वा वाचिकं च संदिश्य चन्द्रगुप्तसकाशं प्रस्थापित इति ।

राक्ष । भद्र सिद्धार्थक अपि सत्यम् ।

सिद्धा । लज्जां नाटयन् । ईमं रहस्सं ताडीअन्तेण मए णिवेदिदं ।

राक्ष । कुमार अनृतमेतत् । ताड्यमानः किं[13] न ब्रूयात् ।

मल । भागुरायण दर्शय लेखम् । वाचिकमप्यस्य स्वभृत्यः कथयिष्यति ।

भागु । अमात्य अयं लेखः । इत्यर्पयति ।

राक्ष । वाचयित्वा । कुमार शत्रोः प्रयोग एषः ।

मल । लेखस्याशून्यार्थमार्येणेदमाभरणमनुप्रेषितम् । तत्कथं शत्रोः प्रयोग एष स्यात् ।

---

१ पुरतो N; भीतिलज्जितो P; भीतो लज्जितो L; भीतो लज्जितो वा K Ch Be.—नैष] नैव B; नैवं P.—२ तत्] यतः N M; अतः Ch.—३ आर्याय कथय] कथ्यतां P; निवेदयतु भवान् B.—४ Be om. the text from आज्ञापयति to अपि.—५ अमात्य] आर्य K; राक्षसमवलोक्य एवमेष कथयति M; N om. अहम्—६ प्रेषितः M L; कुसुमपुरं प्रति चन्द्रगुप्तसकाशं प्रहित इति B.—७ भद्र P om.; अपि K om.— ८ इमं रहस्सं] आ एवं चिअ N; एअं अं K Ch; एवं एदं M; एअ Be; इमं ed. I; इमं ed. II; एवं L.—९ ताडिअन्तेण N P M; अतिताडीअन्तेण Be L.—१० B om. एदं° णिवेदिदं and has पसीददु २ अज्जो ण एदं रहस्सं ताडीयमाणेण मए रक्खिदुं पारिदा instead.—११ कुमार M om.—१२ ताड्यमानः पुरुषः Be L.—१३ किम्] किमिव B P; किम्वा N; किमिति M.—१४ न ब्रूयात्] नानृतं वदेत् B.—१५ दर्शय लेखम्] इमं वाचय लेखं P; लेखं दर्शय B; लेखमपि दर्शय M.—१६ अप्यस्य] चास्यैवायं भृत्यः B; अप्ययमेवास्य सुभृत्यः P; अस्य सुभृत्य एव K; वा° वायमस्यैव भृत्यः Ch; एष भृत्यः L; चास्य अयमेव भृत्यः M.—१७ इति लेखमुपनयति K Ch;—१८ P कुतोऽपि कोऽपि किमपीत्यादि वाचयति; ed. I श्रुत्वा लेखमवलोकयन् कोऽपि कुतोऽपि कमपि पुरुषमवगमयतीति वाचयति; ed. II श्रुत्वा लेखमवलोकयन् स्वस्ति यथास्थाने कुतोऽपि कोपि कमपि पुरुषमवगमयतीति वाचयति. अनुवाच्य B.—१९ यतो लेखस्य P.—२० अशून्यार्थमवगम्य N; अशून्यतार्थम् K; M.—२१ अमात्येन K.—२२ इदमाभरणम्] इदम् N; किमपि M.—२३ °प्रेषितमिति Ch M.—२४ B om. एष; N M om. एष स्यात्; Be om. स्यात्; after स्यात् M ed. I. II insert इत्याभरणं दर्शयति.

राक्ष । आभरणं निर्वर्ण्य । कुमार नैतन्मया प्रेषितम् । कुमारेण मे दत्तमेतद्धि कस्मिंश्चित्परितोषस्थाने सिद्धार्थकाय दत्तम् ।

भागु । अमात्य ईदृशस्याभरणविशेषस्य विशेषतः कुमारेण स्वगात्रादवतार्य प्रसादीकृतस्य किमयं परित्यागभूमिः ।

मल । वाचिकमप्यार्यात्तमात्सिद्धार्थकाच्छ्रोतव्यमिति लिखितम् ।

राक्ष । कुमार कुतो वाचिकम् । लेख एवास्मदीयो न भवति ।

मल । इयं तर्हि कस्य मुद्रा ।

राक्ष । कुमार कपटमुद्रामप्युत्पादयितुं शक्नुवन्ति धूर्ताः ।

भागु । कुमार सम्यगमात्यो विज्ञापयति । भद्र सिद्धार्थक केनायं लिखितो लेखः ।

सिद्धा । राक्षसमुखमवलोक्य तूष्णीमधोमुखस्तिष्ठति ।

---

१ निर्वर्ण्य] दृष्ट्वा M.—२ एतन्मया न K.—३ अनुप्रेषितम् P.—४ कुमारेणैव एतन्मम प्रे० मयापि कस्मिन्नपि परितोषे B, एतद्धि कस्मिंश्चित्परितोषस्थाने मया P; एतत्कस्मिंश्चित्परितोषस्थाने(!) मया K, एतद्धि कुमारेण मह्यं दत्तं मया च कस्मिंश्चित्परि° Ch; मयाप्येतत्कस्मिंश्चित् परि° Bo; एतद्धि कस्मिंश्चित्परि° M, एतद्धि कुमारेण मह्यं दत्तं मया च परि° ed. I. II; मया सि° N — ५ अमात्य Bo Ch om.— ६ आभरणविशेषस्य] आभरणस्य K, भूषणविशेषस्य N M.—७ विशेषतश्च M.—८ स्वगात्रादवतार्य] P M om.— ९ प्रसादीकृतस्य] दत्तस्य K Ch.— १० किम् N K Bo Ch M L om; अयं] इयं N Ch L; K om.— ११ after °भूमिः M तर्हि वाचिकमपि कस्मिंश्चित्परितोषस्थाने सिद्धार्थकाय दत्तम् । राक्ष° । १२ आत्ततमात् N B Bo Ch L om.—१३ आर्येण सि° N, K om. सिद्धार्थकात्—१४ आर्येण लिखितम् N, लिखितमार्येण K, आर्येण सिद्धार्थकाच्छ्रोतव्यमिति लिखितम् Ch; आर्येण सिद्धार्थकमुखात् श्रोतव्यमिति लि° P.—१५ कुमार M om.—१६ after वाचिकं B K L ins. कस्य वाचिकं; कस्य वा लेखः L ed. I. II.—१७ एवायम् B Ch M, अयमेव ed. I. II.—१८ अस्मदीयो] मदीयो B K.—१९ मुद्रां विलोक्य Ch ins.—२० कुमार N P Bo M om.—२१ शक्नुवन्ति] पारयन्ति K, शक्नोति धूर्तः B, धूर्ताः कुर्वन्ति Ch.—२२ कुमार M om.—२३ सम्यग्] सत्यम् K.—२४ N om. here the text from भद्र as far as अलम् and inserts it later on—२५ सिद्धार्थक B om.—२६ लेखो लिखितः M.—२७ तूष्णीम्] सलज्जम् B; अधोमुखः P om.; तिष्ठति] आस्ते Bo—

भागु । अलं पुनरात्मानं ताडयितुम् । कथय ।

सिद्धा । अज्ज सअडदासेण ।

राक्ष । कुमार यदि शकटदासेन लिखितस्तदा मयैव लिखितः ।

मल । विजये शकटदासं द्रष्टुमिच्छामि ।

प्रती । जं कुमारो आणवेदि । इति प्रस्थिता ।

भागु । आत्मगतम् । न खल्वनिश्चितार्थमार्यचाणक्यप्रणिधयोऽभिधास्यन्ति । प्रकाशम् । कुमार न कदाचिदपि शकटदासोऽमात्यराक्षसस्याग्रतो मया लिखितमिति प्रतिपत्स्यते । अतो लिखितान्तरमस्यानीयताम् । वर्णसंवाद एवैनं भावयिष्यति ।

मल । विजये एवं क्रियताम् ।

प्रती । कुमार मुदं पि आणेमि ।

---

१ भद्र अलं Ch.—२ आत्मानं पुनरपि ताड° M; पुनः पुनः N.—३ ताडयित्वा B Ch ed. I. II; ताडनेन K.—४ कथय] निवेद्यतां B; N inserts after कथय the passage omitted above सिद्धार्थक केनाय[यं]लिखितो लेखः and repeats सिद्धा° । राक्षसस्य मुखमवलोक्य तूष्णीमास्ते अधोमुखः । भागु° । भद्र अलम्पुनरात्मानन्ताडयितुं कथय.—५ सअलदासेण B.—६ कुमार P M K om.—७ लिखितो लेखः K Be Ch; लिखितः M om.—८ तदा] ततो N Be M.; तर्हि ed. I. II.—९ ममैव लेखः K.—१० कुमारो] देओ K; कुमालो L.—११ इति प्रस्थिता N M om.—१२ न खलु निश्चितार्थम् P K.—१३ आर्यचाणक्यस्य P Ch.—१४ अभिधास्यन्ति तथाप्येयन्तावत् N K (एवं) Ch; अभि° भवत्येवं L; ed. I. II. IV insert आगत्य शकटदासो यः सोऽयं लेख इति प्रत्यभिज्ञाय पूर्ववृत्तं प्रकाशयेत् । एवं सति सन्दिहानो मलयकेतुरस्मिन् प्रयोगे स्थादरो भवेत्; अभिधास्यन्ति] विधास्यन्ति Dhruva's S.—१५ अमात्यराक्षसस्याग्रतो] ऽमात्यस्याग्रतो K om; राक्ष Ch M L om.; अमात्यापेक्षया B; अमात्यराक्षसापेक्षया P.—१६ मया P M om.—१७ लिखित K लिखितमपि B —१८ प्रतिपद्यते P; N Be om. प्रति.—१९ अतो] यतो N; ततो P M.—२० अस्य लिखनम् P; लिखितमस्य N (मा) Be M; प्रतिलिखितमस्य K Ch L; अन्यलिखितम् ed. I. II.—२१ वर्णसमुदाय एव P.—२२ एवैनं] एवैतं B; एव इदं सर्वं P; एवैतत् सर्वम् ed. I. II.—२३ भावयिष्यति N (cf. Yājñ II. 11); विभावयिष्यति B L ed. I. II. V; भावयिष्यति P; संवादयिष्यति K; प्रतिसंवादयिष्यति Ch; संभावयिष्यति M.—२४ विजये M om.; B ins. सम्यगभिहितम् before विजये.—२५ K Ch ins. before प्रती° भागु । कुमार मुद्रामपि दापयिष्यते.—२६ मुद्दम्पि N P B K; मुद्दं वि Ch; कुमार किं मुद्दं पि M.—२७ आणिस्सं K Ch; आणिस्सं B P; आणेमि M; दावेहि Be.

मल । उभयमपि[1] क्रियताम् ।

प्रती । जं कुमारो[2] आणवेदि । इति निष्क्रम्य पुनः प्रविश्य । कुमारं[3] एदं[4] खु[5] पत्तं[6] अज्ज[7] सअडदासेण[8] संहत्थलिहिदं[9][10] मुद्दा अ[11] ।

मल । उभयमपि नात्येनावलोक्य[12] । आर्य[13,14] संवदन्त्यक्षराणि[15] ।

राक्ष । आत्मगतम् । संवदन्त्यक्षराणि । शकटदासस्तु मम[16] मित्रमिति विसंवदन्त्यक्षराणि[17][18] । तत्किं नु[19] खलु शकटदासेन[20]

स्मृतं स्यात्[21] पुत्रदारस्य[22] विस्मृतस्वामिभक्तिना[23] ।
चलेष्वर्थेषु लुब्धेन[24] न यशःस्वनपायिषु ॥ १४ ॥ १२१ ॥

अथवा कः संदेहः[25] ।

मुद्रा तस्य कराङ्गुलिप्रणयिनी सिद्धार्थकस्तत्सुहृत्
तस्यैवापरलेखसूचितमिदं[26] पत्रं[27] प्रयोगाश्रयम् ।

---

१ अपि] अस्य M.—क्रियताम्] आनीयताम् N Be Ch M —२ कुमालो L—३ कुमार B om, कुमाल L—४ एदं] इम N, एदत्तं B, इदं K, इमं Ch, इमं तं Be, इअं M, इदं तं L—५ खु] क्खु P K Ch, B Be L om, K after १६ तं —६ पत्तं] लेहं N B (after लिहिदं); पत्तअं (after लिहिदं) K Be Ch M L, इम खु ऐदं अज्ज स° सहत्थ- लिहिअपत्तअम्मुद्दा अ N, मुद्दावि L—७ अज्ज B K Be Ch M om —८ सयडदासेण N, सअलदासेण B, सअतदासेण K—९ K Ch M om सहत्थ.—१० °लिहिदं P; °लिहिअम् N °लेहिदं Ch—११ अ] पि B, Ch P om, य (?) Be, अणुप्पेसिदा added in K after अ, in Ch after मुद्दा; इव in P after मुद्दा—१२ विलोक्यात्मगतं M—१३ M om आर्य—१४ विलोक्य स्वगतं M—१५ कथं संवदन्ति B, N (Telang's E, Dhruva's S) om संवदन्त्यक्षराणि—१६ मम P Be om, मम् N, M om मम मित्रम्—१७ विसंवदन्ति] न संवदन्ति P, तु सवदन्ति Ch, M om—१८ अक्षराणि M om—१९ किं नु] किल B, किं तु Be, किं खलु Ch, किं कृतं K, किम (!) P, किमिदानीम् L—२० शकटदासस्येति M, P adds लिखितं स्यात् after शकटदासेन; ed I II लिखितं.—२१ स्मृतं स्यात्] सस्मृतं B, स्मृतं वा P—२२ पुत्रदाराणां II K Ch—२३ विस्मृतं स्वामिभक्तिषु N, विस्मृतं वा विभक्तिना P, विस्मृतं स्वामिभक्तिनाम् Be, विस्मृताः स्वामिभक्तयः ed. I. II.—२४ लुब्धेन] दाक्षेन N, स्वेन M—२५ सदेहः । कुतः N—२६ लेखसूचकम् N, लेख्यसूचितम् P K Be Ch M L—२७ पत्रं] लेख्यं B K Ch Bo M N (स्याम्) L

सुव्यक्तं शकटेन भेदपटुभिः संधाय सार्धं परैः
भर्तुः स्नेहपराङ्मुखेन कृपणं प्राणार्थिना चेष्टितम् ॥ १५ ॥ १२२ ॥

मल । आर्य अलंकारत्रयं श्रीमता यदनुप्रेषितं तदुपगतमिति यल्लिखितं तन्मध्यात्किमिदमेकम् । निर्वर्ण्यात्मगतम् । कथम् । तातेन धृतपूर्वमिदमाभरणम् । प्रकाशम् । आर्य कुतोऽयमलंकारः ।

राक्ष । वणिग्भ्यः क्रयादधिगतः ।

मल । विजये प्रत्यभिजानीते भवती भूषणमिदम् ।

प्रती । निर्वर्ण्य सबाष्पम् । कुमार कधं णं पच्चभिआणिस्सं । इमं खु सुगिहीदणामधेएण पव्वदीसरेण धारिदपुव्वं ।

मल । सबाष्पम् । हा तात ।

एतानि तानि गुणवल्लभ वल्लभानि
गात्रोचितानि कुलभूषण भूषणानि ।
यैः शोभितोऽसि मुखचन्द्रकृतावभासो
नक्षत्रवानिव शरत्समये प्रदोषः ॥ १६ ॥ १२३ ॥

राक्ष । आत्मगतम् । कथम् । पर्वतेश्वरधृतपूर्वाणीत्याह । व्यक्तमे-

---

१ भेदपटुना B.—२ सार्धं] पूर्वं N.—३ भर्तृस्नेह° P Be Ch M; भर्त° L.—४ कृपणं] कुधिया B.—५ आर्य B K om.—६ अलंकरण° B K L, °त्रयं च K.—७ श्रीमतो ed. II—८ अनु N om.—९आर्येण यल्लिखितम् K; M om. the text from आर्य to इदं.—१० एकं किमिदं K Ch (२) ed. I. II.—११ कथम्] अये B—१२ इदम्] इद P; M om. —१३ प्रकाशं B om.—१४ अयमलंकारः] इदमाभरणम् B (and अधिगतं next line accordingly)—१५ अधिगतः क्रयात N, M om वणिग्भ्यः; B कुमार वणिग्भ्यः.—१६ B K Ch L M ins. अपि after विजये.—१७ प्रत्यभिज्ञायते M (omitting भवती).—१८ सबाष्पं M om.—१९ कहं M L.—२० णं B—२१ पच्चभिजाणिस्सं P Bo M; पाडिभिजाणिस्सम् N, पच्चभिजाणामि L—२२ इमं] एदं B L, इदं K Ch M.—२३ क्खु B P K; Be L om, N M ins. तं after खु.—२४ सुगिहिद K Ch (orig); सुगहिआ° M सुगिहीद° L—२५ देवेण B before पव्वदी°; देएण P.—२६ पव्वइसरेण N.—२७ धारित्त° P M.—२८ °पूव्वम् N; B अलंकरणम्.—२९ गुणवल्लभ वल्लभानि] तव वल्लभ वल्लभानि N; तव वल्लभभूषणस्य K Ch M L, तव भूषणवल्लभस्य Be; तानि कुलभूषणानि गात्रोचितानि तव वल्लभभूषणस्य B; कुल] जन P.—३० मुख] तुहि N.—३१ समये N only.—३२ कथं N B om.—३३ सर्वपर्वतेश्वर K; पर्वतेश्वरेण Be.—३४ इत्याह] इत्युच्यते P.—३५ B K L insert प्रकाशम्.

तान्यपि तेन चाणक्यप्रयुक्तेन वणिजास्मासु विक्रीतानि ।

मल । आर्य तातेन धृतपूर्वाणामाभरणविशेषाणां विशेषतश्चन्द्रगुप्त-हस्तगतानां क्रयादधिगमे इति न युज्यते एतत् । अथवा युज्यत एवैतत् । कुतः ।

चन्द्रगुप्तस्य विक्रेतुरधिकं लाभमिच्छतः ।
कल्पितं मूल्यमेतेषां क्रूरेण भवता वयम् ॥ १७ ॥ १२४ ॥

राक्ष । आत्मगतम् । अहो सुश्लिष्टो भूषणप्रयोगः । कुतः ।

लेखोऽयं न ममेति नोत्तरमिदं मुद्रा मदीया यतः
सौहार्दं शकटेन खण्डितमिति श्रद्धेयमेतत्कथम् ।
मौर्ये भूषणविक्रयं नरपतौ को नाम संभावयेत्
तस्मात्संप्रतिपत्तिरेव हि वरं न ग्राम्यमत्रोत्तरम् ॥ १८ ॥ १२५ ॥

मल । एतदार्यं पृच्छामि ।

राक्ष । कुमारं य आर्यस्तं पृच्छ । वयमिदानीमनार्याः संवृत्ताः ।

मल । मौर्योऽसौ स्वामिपुत्रः परिचरणपरो मित्रपुत्रस्तवाहं
दाता सोऽर्थस्य तुभ्यं सततमनुगतस्त्वं तु मह्यं ददासि ।

---

१ एतान्यपि] एव B—२ B P om तेन—३ दुष्टवणिजा P, वणिग्व्यजनेन B, वणिग्व्याजेन द्विजेन M, व्यक्तमेवास्य भूषणानि चाणक्यप्रयुक्तानि वाणिग्व्यञ्जनेन Bo, वणिग्जनेन ed. I-III.—४ B adds भविष्यन्ति—५ आर्य] अमात्य K, M om.—६ आभरणानां B K Ch M—७ चन्द्रगुप्त] चाणक्य L हस्तगताना] उपगताना M, हस्तमुप° N—८ वणिग्व्य मयाद् B K (om णि) Ch, वणिग्विक्रयाद् Be, वणिग्विक्रय इति L—९ अधिगम] अधिगत N P ed I—१० अधिकमनयुक्तमभिहितमार्येण अथवा B, M om न युज्यत एतत्; P L om एतत्—११ P M om एव, B K Ch om एवैतत्—१२ B M om कुत —१३ कल्पिता B K Ch M L—१४ क्रूरेण] प्रयेण P, दूरेण K—१५ आत्म] प्रकाश N, अहो P om.—१६ भूषणप्रयोग] दूषणप्रयोग N, दूषणमन्धि P, ऽभूदेष प्रयोग ed I II, ऽभूच्छुप्रयोग L—१७ कथ] कुत K—१८ वर न ग्राम्यम्] वरेद्ग्राम्यम् N M L (वर ममाम्यम्)—१९ सवाप्प Be ms.—२० कुमार P K M om—२१ परिवृ[च्छ] B—२२ अनार्या एव B—२३ धर्मपुत्र N —२४ स्वमतमनुगतस्य Be Ch ed. I-V, स्वमधिगतमपि त्वम् N, सतत [मनुगत] स्य B, सततमनुमतस्य P, सतामनुगतम् K, स्वतनुमनुगतमं च M, स्वगृत तनुगतस्य च L.

दास्यं सत्कारपूर्वं ननु सचिवपदं तत्र ते स्वाम्यमत्र[1]
स्वार्थे कस्मिन्[2] समीहा पुनरधिकतरे त्वामनार्यीकरोति[3] ॥१९॥ १२६ ॥

राक्ष । एवमभियुक्तव्यवहारिणा[4][5] कुमारेणैव[6] मे निर्णयो दत्तः[7] । मौर्योऽसौ स्वामिपुत्र इति युष्मदस्मदोर्व्यत्ययेन[8] पठति ।

मल । लेखमलंकरणं च विनिर्दिश्य[9] । इदमिदानीं किम्[10] ।

राक्ष । सवाष्पम्[11] । विधेर्विलसितमिदं[12] न चाणक्यस्य । कुतः ।
भृत्यत्वे परिभावधामनि[13] सति स्नेहात्प्रभूणां सतां
पुत्रेभ्यः कृतवेदिनां कृतधियां[14] येषां न भिन्ना[15] वयम् ।
ते लोकस्य परीक्षकाः क्षितिभुजः[16] पापेन येन क्षताः
तस्येदं विपुलं[17] विधेर्विलसितं पुंसां प्रयत्नच्छिदः[18] ॥२०॥ १२७॥

मल । सक्रोधम्[19] । कथम्[20] । अद्यापि निह्नूयते[21] एव । विधेर्विलसितमिदं[22] न लोभस्य[23] । अनार्य[24]

---

१ ते स्वाम्यम्] निःस्वाम्यम् L.—२ कस्मिन्] कस्मात् N.—३ अनार्यं करोति N Ch (orig.) ed.I–V.—४ कुमार एवम् B K Ch M ed. I. II.—५ °व्यवहारिणा] व्याहारिणैव N; व्याहारिणा B Ch (alt. to व्यवहारिणैव); एवमतिव्याहारेणैव K; व्याहारेण च Be; एवमभिव्याहरता M; अयुक्तव्याहारिणा L.—६ कुमारेण] K om.; भवतैव ed. I. II.—७ दत्तः । कुतः Bo Ch ed. I. II; दत्तः भवतु तव को दोषः L.—८ युष्मदस्मदोर्व्यत्ययेन N P M om.; मौर्यो °पुत्र इति पुनः पराकृत्य पठति मौ °परिचरणपरस्त्वं तु मित्रस्य पुत्रो दाता सोऽर्थस्य मह्यं सततमनुगतं स्वत्र तुभ्यं ददामि देयं सत्का° तत्र मे स्वाम्यमत्र° मामनार्यीकरोति B; मौर्योऽसौ मौत्यादि पठित्वा मामनार्यीकरोति K; मौर्यो° पुत्र इति तदेव पठति Be.—९ अलंकरणस्थगिकां K Ch; °करणं च स्थगिकां च Be.—१० इदं B om.; किम्] कस्य N.—११ राक्ष° [om. सवाष्पं] अनार्य कः निर्णयो दत्त इत्यर्थः M.—१२ °लसितानि P; विधिविलसितम् L; L om. न चाणक्यस्य.—१३ परिभाव] परिभूति K M; परिभूत N.—१४ कृतधियो N ed. I. II.—१५ न भिन्ना] अभिन्ना B K.—१६ क्षितिभुजः] क्षितिभृतः Ch L.—१७ विपुलं] विविधं K.—१८ प्रयत्नच्छिदः] प्रयत्नो वृथा L.—१९ सरोषम् M.—२० कथम्] किम् Bo L.—२१ निह्नुत एव P M.—२२ विधेर्विलसितम्] विधेः किल विलसितम् N; विधेः किलैतद्विलसितं P; विधिविलसितं K; विधेः किलैतत्प्रथसिते न लोभस्य L; M om. इदम्.—२३ लोभस्येति] लाभस्येति M; ममेति P.—२४ हे अनार्य N; आः अनार्य M.

कन्यां तीव्रविषप्रयोगविषमां कृत्वा कृतघ्नात्मना
विश्रम्भप्रवणस्तदा मम पिता नीतः कथाशेषताम् ।
संप्रत्याहितगौरवेण भवता मन्त्राधिकारे रिपोः
प्रारब्धाः पुनरामेमांसवदहो विक्रेतुमेवे वयम् ॥ २१ ॥ १२८ ॥

राक्ष । आत्मगतम् । अयमपरो गण्डस्योपरि स्फोटः । प्रकाशम् । कर्णौ पिधाय । शान्तं पापम् । अपापोऽहं पर्वतेश्वरे ।

मल । केन तर्हि व्यापादितस्तातः ।

राक्ष । दैवमत्र प्रष्टव्यम् ।

मल । ने क्षपणको जीवसिद्धिः ।

राक्ष । आत्मगतम् । कथम् । जीवसिद्धिरपि चाणक्यप्रयुक्तः । हन्त हृदयमपि मे रिपुभिः स्वीकृतम् ।

मल । सक्रोधम् । भास्वरक आज्ञाप्यतां शिखरसेनः सेनापतिः । य एते राक्षसेन सह सुहृत्त्वमुत्पाद्यास्मच्छरीराभिद्रोहेण चन्द्रगुप्तमाराधयितुकामाः पञ्च राजानः । तद्यथा । कौलूतश्चित्रवर्मा, मलयनरपतिः सिंहनादः,

१ कृतघ्न त्वया P K Ch L ed I. II Grab —२ विस्रब्धप्रवणः P Bc.—३ तदा] गुप्त N Bo M L Grab.—४ पुनराम°] प्रणयाय P K Ch, प्रलयाय N Bo M L ed. V.—५ अपरो] अस्यैव P.—६ स्फोटः] N P Bo L, विस्फोटकः K; विस्फोटः B Ch; पिटकोद्भेदः M.—७ शान्तं २ पापं M.—८ अपापो हं प°] नाहं पर्वतेश्वरे विषकन्यां प्रयुक्तवान् Bo L, आरोपितवान् K, नाहं विषकन्यामारोपितवानपापोऽहं प° ed. I. II; अपापोऽहं पर्वतेश्वरे विषकन्यां आरोपितवान् Ch —९ सक्रोधं । दैवमत्र प्रष्टव्यं B before न; दैवमनुप्रष्टव्यं K.—१० क्षपणको P om.—११ कथं] अथ P —१२ चाणक्यप्रयुक्तः] चाणक्यप्रणिधिः K L ed. I-III; चाणक्येन प्रहितः B, चाणक्यस्य प्रणिधिः Bo M, क्षपणकश्चाणक्यप्रणिधिः Ch —१३ मे M om.—१४ रिपुभिः] शत्रुभिः B.—१५ स्वीकृतम्] अधिष्ठितम् II; व्याप्तं K Ch; रिपुभिर्मे ह° स्वी° Bc.—१६ सक्रोधं] सरोषं M.—१७ भासुरक N Bo M L; भास्वरक२ B —१८ मच्यतां M.—१९ शीघ्रं शिखर° B, सेनापतिः शिखरसेनः M.—२० य P om., यत् K.—२१ एते] एतेन P ed. I. II.—२२ सह M om.—२३ सुहृत्त्वम्] सुहृत्ताम् B K Bo Ch L, सौहार्दम् ed. I. II.—२४ शरीरम् N.—२५ अभिद्रोहेण] द्रोहेण P L, अभिद्रोहेण K, °द्रोहिणः B.—२६ आराधयितुमुद्यताः B.—२७ तद्यथा P om —२८ °नरपतिः] नृपतिः Ch (in marg. नर°); जनाधिपः Bo, अधिपतिः M.

काश्मीरः[1] पुष्कराक्षः, सिन्धुराजः सिन्धुषेणः पारसीकाधिपो[2] मेघाक्ष[3] इति । अत्र[4] ये[5] एषां[6] त्रयः प्रथमा[7] मदीयां भूमिं कामयन्ते ते[8] गम्भीरश्वभ्रमुपनीय[9] पांशुभिः पूर्यन्ताम्[10] । इतरौ तु[11] हस्तिबलकामौ[12] हस्तिनैव घात्येयातामिति[13] ।

पुरु. । जं कुमारो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः ।

मल[14] । राक्षस[15] नाहं विश्रम्भघाती राक्षसः[16] । मलयकेतुः खल्वहम् । तद्गच्छ । समाश्रीयेतां[17] सर्वात्मना[18] चन्द्रगुप्तः[19] ।

विष्णुगुप्तं च मौर्यं च समम[20]प्यागतौ त्वया[21] ।
उन्मूलयितु[22]मीशोऽहं त्रिवर्गमिव दुर्णयैः[23] ॥ २२ ॥ १२९ ॥

कृतं[24] कालहरणेन । सांप्रतमेव कुसुमपुरम[25]वरोधनाय प्रतिष्ठन्ताम[26]स्मद्बलानि ।

---

१ नृसिंह काश्मीर सिन्धुराज पुष्कराक्ष सिन्धुषेणो B, काश्मीर पुष्कराक्ष सैन्धव सिन्धुसेन P, नृसिंह काश्मीर पुष्कराक्ष क्षतरिपुमहिमा सिन्धुर K, नृसिंह कश्मीर Ch, का° पु° सिन्धुराज सुषेण Be, काश्मीरेश पु° सिन्धुनाथ सि° M, काश्मीर पुष्कराक्ष सैन्धव सुसेन N, सिन्धुराज सुषेण L, काश्मीर पुष्कराक्ष सिन्धुराज सुषेण ed. I II—२ पारसीकाधिराजो P K—३ मेघाक्ष] मेघाख्य P Ch, मेघाख्य Be, मेघाक्षो M, मेघावावर्त्त K, मेघाक्ष पारसीकाधिप B, मेघनाद L—४ अत्र] तत्र ed I II—५ ये] after एतेषां K, तु B, तेषां मध्ये ये ed I II—६ एषां] एते N Be, एतेषां B K Ch M—७ प्रथमा] प्रथम Be, प्रथमे L, प्रथममेव M, प्रधानतमा B, प्रधानतमा प्रथमा Ch ed II I (प्रथमा)—८ Be Ch om ते, अतस्तेभ्यो भूमिरेव दीयतां गम्भी° P, तेन ते गम्भी° N—९ उपनीय] अभिनीय N Be L—१० पूर्यन्तामिति K—११ Ch M om तु, B K Ch M ins. हौ—१२ °कामुकौ L—१३ घात्येयाताम्] घात्येताम् N Ch M (माम्?) घात्यताम् K, व्यापाद्येताम् B—१४ मल° M om, सक्रोध after मल° N Ch—१५ B K L Be राक्षसराक्षस—१६ राक्षसो K om—१७ समाश्रियतां K—१८ सर्वात्मना B P om, चन्द्रगुप्त सर्वात्मना K, चन्द्रगुप्तो विष्णुगुप्तश्च B—१९ पश्य insert in B K—२० समम्] सार्धम् M—२१ आगतस्त्वया K—२२ उन्मूलयितुम्] उन्मीलयितुम् B Be, उल्लङ्घयितुम् P—२३ दुर्नय ed II—२४ B P K Be Ch L insert भागुरायण and attribute the words beginning with कृत to भागु°, N om भागुरायण, while M makes it a Vocative case—२५ °पुरमव° N, कुसुमपुरोपरोधाय P M ed I. II, पुरनिरोधाय K, पुरारोधाय Ch, °पुरमवरोधयितु B, °पुरमेव रोधाय Be—२६ प्रतिष्ठन्ताम्] आज्ञाप्यताम् L

गौडीनां लोध्रधूलीपरिमलधवलान् धूम्रयन्तः कपोलान्
क्लिश्नन्तः कृष्णिमानं भ्रमरकुलनिभं कुञ्चितस्यालकस्य ।
पांशुस्तम्भा बलानां तुरगखुरपुटक्षोदलब्धात्मलाभाः
शत्रूणामुत्तमाङ्गे गजमदसलिलच्छिन्नमूलाः पतन्तु ॥ २३ ॥ १३० ॥

इति सपरिजनो निष्क्रान्तो मलयकेतुः ।

राक्ष । सावेगम् । हा धिक् घातितास्तपस्विनश्चित्रवर्मादयः । तत्कथं सुहृद्विनाशाय राक्षसश्चेष्टते न रिपुविनाशाय । तत्किमिदानीं करवाणि मन्दभाग्यः ।

किं गच्छामि तपोवनं न तपसा शाम्येत्सवैरं मनः
किं भर्तॄननुयामि जीवति रिपौ स्त्रीणामियं योग्यता ।
किं वा खड्गसखः पताम्यरिबले नैतन्न युक्तं भवेत्
चेतश्चन्दनदासमोक्षरभसं रुन्ध्यात्कृतघ्नं न चेत् ॥ २४ ॥ १३१ ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति पञ्चमोऽङ्कः ।

---

१ गौडीनाम् Ch.—२ °परिमल°] परिपल° K; परिमूल N.—३ धवलान्] मधुलान् L.—४ क्लिश्यन्तः B Ch, क्लिश्नतः Be, क्लिश्नन्तः K.—५ °कुलनिभं] °कुलरुचः P K Ch M L; भ्रमरसमूहरुचिरम् Grah, कुलरुचः B.—६ °स्तम्भाः] स्तम्भा B Be M L; स्तुम्भा N; स्तूहा Ch Grah. ed I. II.—७ क्षोद°] क्षोम Be, क्षोम L.—८ भात्मापकाशाः P; आत्मावभासाः K, आत्मानुभावाः Grah. (आत्मभावा v. l.).—९ सलिल] सलिलैः Ch.—१० छिन्नमूलाः N K Be M.—११ सोद्वेगम् K.—१२ B K L Ch ins. कष्टम्.—१३ हतास्तेऽपि P, तेऽपि हताः Ch ed. I. II, तेऽपि घातिताः L; N B om. तपस्विनः.—१४ चित्रवर्मादयस्तपस्विनः P K M, B ins. तेऽपि हताश्चित्रवर्मादयः after रिपुविनाशाय; P om. तत्.—१५ B कष्टं भोः कष्टं.—१६ तिष्ठति K Ch.—१७ न पुनः M.—१८ रिपोर्वि-नाशाय N, रिपुविनाशाय M; रिपुनाशाय P.—१९ P om. तत्.—२० K om. इदानीं.—२१ करोमि म° K; म° करोमि B.—२२ अरिपुरे K.—२३ नैतन्न] नैतत्तु P; नैवं न M; नैतच्च L; नेदं न ed. I. II.—२४ मोक्षणपरं [परं] रुन्ध्यात्परं M.—२५ संरुन्ध्यात् Be; रुन्ध्यात् K.—२६ कृतघ्नं N M; कृतघ्नं B P K Be Ch L Grah.

ततः प्रविशत्यलंकृतः[1] सहर्षः सिद्धार्थकः ।

सिद्धा । जअदि[2] जलदणीलो[3] केसवो[4] केसिघादी[5]
जअदि[6] सुअणदिट्ठीचन्दिमा चन्दउत्तो ।
जअदि[9] जअणसंज्ञं[10] जाव[11] काऊण[12] सेण्णं[13]
पडिहदपडिवक्खो[14] अज्जचाणक्कणीदी[15] ॥ १ ॥ १३२ ॥

तो[16] जाव[17] चिरस्स कालस्स[18] पिअवअस्सं[19] समिद्धत्थअं[20] अण्णेसेमि[21] ।

---

१ अलंकरणहस्तः K; सहर्षः B P om.—२ जअदि P; जयदि Ch; जअइ N B K M l. I give the Verse in S'auraseni, but it is also possible, that it was composed in Mahārāstrī.—३ जलदणीलो] जलदवण्णो B; जअणसीलो K.—४ केसओ P K Be; केसओ N Ch.—५ केसघाइ K; केसिघाई Be M l; केसि° Ch, [के]सघादी B; °घादि N.—६ जअदि P; जयदि Ch; जयइ Be; जअइ N B K M l.—७ सुअण°] जणसु° P; अ जण° N Be Ch M L l; जअण° K; सकल° Grah; °दिट्ठी Ch.—८ चन्दमा P Be L l, चन्द्रमा K; चन्दिमा B; चन्दिमा N M.—९ जअदि P Ch, जयदि Be L, जअइ N B K M.—१० जयणसज्ज Be; जअणकज्जं L; अजअस्सजं (!) M.—११ जाव] जाअ K Ch; जीय P; जीअ N l; जीय Be; च येअ अवधारणे अकाऊण B; दीहकालं वयण्णु (!) M; Grah quotes जीअ, जाअ and चेअ.—१२ कादूण Mys काडूण L; all other Mss काऊण; अकाऊण B.—१३ सेणं Ch; सव्वं L; भिण्णं N.—१४ परिहदपलिवक्खा B; पडिहदपडिपक्खा L Ch; पडिहदवक्खा K; पडिमअपडि° N.—१५ °णीइ Be; Dhruva's S जअदि जअणसज्जं जेअ चाणक्कसेण्णं । जअदि अपदिपक्खा अज्जचाणक्कणीदी.—१६ ता N om.—१७ जाव] दाव L.—१८ चिरस्स कालस्स] चिरआलेण P; चिरदंसिके B; चिरादृष्टं Grah.—१९ पियवयस्सं Be; पिरहपंऊसुअहिअं पिअअयअस्सं M.—२० समिद्धत्थअं] सुसिद्धत्थअं P ed. I. II. (besides समिद्ध°); समिद्धत्थं K; समृद्धार्थकं Grah.—२१ अण्णेस्सामि N; अण्णेसेमि P; अणेसामि M l; पेक्खामि K Ch; पश्यामि Grah; पेक्खिस्सं B.

परिक्रम्यावलोक्य च । अअं उण पिअवअस्सो समिद्धत्थओ ईदो ज्जेव आअच्छदि । तां जाव उवसप्पामि ।

ततः प्रविशति समृद्धार्थकः ।

समृ । संभावन्ता आवाणएसुं गेहूसवे रुआवेन्ता ।
हिअअट्ठिदा वि विरहे मित्तं मित्ताइ दूमेन्ति ॥ २ ॥ १३३ ॥

सुदं च मए जधा मलअकेदुकडओदो पिअवअस्सो सिद्धत्थओ आअदो

---

१ P om परिक्रम्यावलोक्य च —२ M om the text from अअ as far as सप्पामि —३ अअ उण] अम्र एसो N, एसो K, एसो सो Bc I, M om —४ पिअवयस्सो Be —५ सुसिद्धत्थओ P —६ इदो] एदो P L —७ जेव्व Ch, ज्जेवा N, एव L, जेव्व I —८ आअच्छदि] अत्थदि N, उपसप्पेदि L —९ ता N Bo L om —१० ण after जाव in B K Bo Ch L —११ उअसप्पामि B P K Ch, °सप्पेमि L —१२ सुसिद्धार्थक P, समृद्धार्थक M, सिद्धार्थक K, all other Mss समि°, परिक्रामति विलोक्य सहर्षं च समिद्धत्थओ ततः प्रविशति समि° B —१३ संभावन्ता] B P Bo Ch(orig) I, सम्भावेन्ता K, अम्हारेन्ता N, सदावन्तो M, सम्भावेन्ता ed I II, सवावे L ed. III—१४ आवाणएसु] आण (!) N, आलवालएसु P, आवाणाएसु Bo, आवाणएसु M I, आवणएसु Ch, आराणएसु K, सुहसु B, आयणेसु ed I, आवाणेसु ed II, आवाणए ed V, तारेसाण L ed III—१५ गेहूसवे] गिहुअसाहे N, गेहूसवेसु B M गेहूवरेसु P गेहूसभोए K, मे [गे] हूसवे Ch, सह महुस्सवे ed V—१६ रुआवेन्ता] विरोवन्ति N, रूआवेन्ता B ed I, सुआवसा I, सुरभन्ता K, रुआवन्ता Ch, रुआवन्ता Bo राजकज्जेसु P, तह शिव M, सुहाभन्ताण L ed III, शुभेषु संभावितानि गृहोत्सवेषु निरूपितानि Grah—१७ हिअअट्ठिदा] हिअइट्ठिआ वि विहवा विरहे मित्ताण दूमेन्ति N, हिअइट्ठिआ वि विरहे मित्त मित्ताण दुम्मेत्ति B, हिअइट्ठिआइ विहवा विरहे मित्ताण दूमन्ति M, हिअअट्ठिदम्मि मित्त विरहे मित्ताणि शुन्यन्ति P, अअट्ठिदे वि विरहे मित्तम्मित्ताइ माणेन्ति K हिअअट्ठिआ वि विहवा विरहे मित्ताण दुम्मेन्ति ed. I, हिअअट्ठिआ विअ विहवा विरहे मित्ताण दुम्मणाअन्ते ed II, हिअअट्ठिदा वि विहवा विरहे मित्ताण दूमेन्ति ed V, हिअअट्ठिआ वि विहवे विरहे मित्ताण दुम्मेंति Ch हिअयट्ठिया विहवा विरहे मित्ताण दूमति Be, हिअअट्ठिआण विहवा विरहे मित्ताण दूमंति I, हिअअट्ठिदाण विहवा विरहे मित्ताण दूणन्दि L ed III, हृदयस्थितमपि मित्र विरहे मित्राणि कम्पयन्ति Grah, हृदयस्थितानि विरहे मित्र [त्र] मित्राणि दुर्मथयति Bhāskara s Bhās.—१८ P B K M om. च —१९ मये L—२० जहा N, M L om —२१ मलय° Ch, मलयकेदुकडयादो Be —२२ पिअवअस्सो Ch ed I-III B om. पियवयस्सो Be, मे after पिअ° N Be —२३ सिद्धओ B

त्तिं । ता जावं णं अण्णेसेमिं । परिक्रम्यावलोक्य । एसो सिद्धत्थओ । उपसृत्य । अवि सुहं पिअवअस्सस्स ।

सिद्धा । विलोक्य । कधं । पिअवअस्सो समिद्धत्थओ । उपगम्य । समिद्धत्थअ अवि सुहं पिअवअस्सस्स ।

उभावन्योन्यमालिङ्गतः ।

समृद्धा । कुदो मे सुहं जेण तुमं चिरप्पवासप्पचाअदो अज्ज वि ण मे गेहं आअच्छसि ।

सिद्धा । पसीददु पसीददु पिअवअस्सो । दिट्ठमेत्तो ज्जेव अज्जचाणक्केण

---

१ आगदो P.—२ ता जाव] जाव B; ताव Be; जा N; आअदो सि । विलोक्यात्मगतं जाव B.—३ अण्णेसामि all Mss exc. P.—४ परिक्रम्यावलोक्य] अन्विष्य उपसृत्य च P; एसो सि°] सिद्धत्थओ P; एसो सिद्धत्थओ । उपसृत्य । सिद्धत्थअ अवि N; परिक्रामति । कधं सिद्धत्थओ सिद्धत्थअ अवि B; सिद्धार्थकः । विलोक्यात्मगतं । एसो समिद्धत्थओ । उपसृत्य । समिद्धत्थअ अवि° पिअवअस्सस्स । समि° विलोक्य । K; परिक्रामति । सिद्धा° । उपसृत्य । समिद्धत्थअ अवि सुहं वअस्सस्स । समृ । कुदो M; परिक्रम्यावलोक्य कधं पिअवअस्सो समिद्धत्थओ । उपगम्य । एसो पिअवअस्सो सिद्धत्थओ । उपसृत्य । सिद्धत्थअ अवि सुहं पिअवअस्सस्स । सि° विलोक्य । कधं पि° समि Ch; परिक्रामति । विलोक्य । एसो सो सिद्धत्थओ । उपसृत्य । (end of Msc.) Bc l; एसो सिद्धत्थआपसृत्य सिद्धार्थकः । कहं समिद्धत्थओ । अन्योन्यमालिंगतः । सि° । अवि सुहं पिअ° । समि° । कुदो सुहं L; एसो सिद्धत्थओ ed. I. II.—५ कधं कुदो क्खेव ed. I. II.—६ पिअवअस्सो मे सुसिद्ध[त्थ]ओ P.—७ समिद्धत्थअ P B om.—८ अवि B om.—९ सुसिद्ध° P—१० अह वअस्स ed. I. II; वअस्स P before कुदो.—११ मे B K Ch om.—१२ जेण] जस्स मे P.—१३ तुम] तुवं M.—१४ चिरआल P ed. I. II; °पवासागदो K; चिरपवासादो B; °पच्चागदो° P, पच्चागओ M; पच्चागदो वि L l.—१५ अआणिअ जुत्तन्तं ed. I. II. after° पच्चागदो वि; आअच्छसि] गच्छसि N M K Ch (ण before म°) L.—१६ after आअच्छसि B उभावन्योन्यमालिङ्गतः । समृद्धार्थकः । अत्थि जुत्तं णाम तए इह आगदेण पेक्खिदुं । सिद्ध° पसीददु २; P आअच्छसि अण्णदो गदो इत्युभावन्योन्यमालिङ्गतः । सुसि° । अवि जुत्तं णाम तए इह आअदेण मं पेक्खिदुं । सिद्ध° पसीददु । Grah. जुत्तमिति युक्तं नाम संभावनायां त्वया इहागतेन मामन्वेष्टुं । —१७ Ch om. the text from पसीददु to एदं and ins. क्खणअरं before एदं; पसीददु once only M; पिअ M. om.—१८ अहं क्खु दि° P ed. I. II; दिहमेत्ते B; °मत्तो M.—१९ एव्व M; II L ins. अहं beford अज्ज°; चाणक्के P.

आणत्तो[1] म्हि[2] जधा[3] सिद्धत्थअ गच्छ[4] । एदं[5] वुत्तन्तं[6] पिअदंसणस्स चन्दसिरिणो[7] णिवेदेहि त्ति । तदो[8] तस्स णिवेदिअ एवं अणुभूदपत्थिवप्पसादो[9] अहं[10] पिअवअस्सं[11] पेक्खिदुं[12] तव[13] जेव[14] गेहं चलिदो[15] म्हि[16] ।

समिद्धा । वअस्स[17] जइ मए सुणिदव्वं[18] तदो[19] कधेहि[20] । किं तं पिअं[21] पिअदंसणस्स चन्दसिरिणो णिवेदिदं[22] त्ति ।

सिद्धा । वअस्स किं तवावि[23] अकधिदव्वं[24] अत्थि । ता णिसामेहि । अत्थि दाव[25] अज्जचाणक्कणीदिमोहिदमदिणा[26] [27] मलअकेदुहदएण[28] णिराकरिअ[29] रक्खसं हदा चित्तवम्मप्पमुहा पहाणा[30] पञ्च पत्थिवा । तदो असमिक्खिदकारी[31] एसो[32] दुराआरो त्ति[33] उज्झिअ मलअकेदुहदअं[34] अभूमिकुसलदाए[35]

1 आणत्तो] भणिदो P—2 म्हि P M ed I II om.—3 जधा N B om जह M L—4 गच्छ णभर K, आअच्छ P—5 एदं] एअ M—6 वुत्तन्त] पिअभुत्त P, पियोदन्त L, पिओदत्त I L ed III, वुत्तन्त पिअ B Ch—7 चन्दउत्तसिरिणो Ch, देयस्स चन्द्रसिरिणो K L देयस्स चन्द्रसिरिणो I—8 एक्क M L I—9 अणुहूव° K I अणुभूअ° M, प्पसादो] पसाओ B K पसादो N P पसाअ M, तुअ गेह पचलिदो म्हि Ch.—10 अहं P om—11 पिअसह P—12 जेव पेक्खिदु B—13 तव] तुह ed I II, तुह एव्व L, तव एव्व M, B P K om जेव—14 गेह] भवण जेव भवण K—15 पत्थिदो B K, M om म्हि—16 वअस्स M om भो पिअवअस्स Ch K—17 जदि P L I—18 सुणिदव्वो B सुणिदव्व भवे N Ch भोदि ed I II—19 तदो] तधा B, ता K, M om—20 कधेहि] कहेहि N K M L I ed III म वि सुणावेहि ed. I. II—21 पिअ° णो M om पिअ N K om ज after पिअ I ed III देयस्स च° N, चन्दउत्तसिरिणो Ch—22 ताण णिवेदिद K णिवेदिदव्वो B—23 तवापि वि P, किं तुह M, किं तुह वि L—24 असुणिदव्व P Ch अकथाहिदव्व B अकहिदव्व N K L I, अकथयितव्यम् Grah—25 अत्थि दाव अह M—26 अज P om—27 णीदिमोहिअमइणा M—28 °मलय° B—29 णिराकरिअ] णिकासिअ I—30 पधाणा P, सहापधाणा N, महापहाणा M पञ्च पहाणा K प्पहाणा पच L—31 असमिक्खिअ N, असमक्खिद K, असमिक्खआरी M, असमिक्खकारी L ed I III—32 एसो B K L—33 त्ति पडुअ P ed I II—34 °हदअ M मलयकेदुकडअ B, मलअकेदु वडअभूमि P—35 अभूमिकुसलदाए N Ch (after पत्थिवेसु), अभूमि क्खु कुसलदाए B °कडअभूमिकुसलदाए P K om, अकुसलदाए M, अत्तणो कुसलदाए I, मलअकेदुकडअभूमि णिअभूमिकुसलदाए ed I II, मलअकेदुकडअभूमि कुसलदाए ed N तथ दुराचार इत्युज्झित्वा मलयकेतुकटकं अभूमि खलु कुशलतया विरोधनिरपरिहारेषु स्वकं स्वकं विषयं गत मन्देदामविश्वसितेषु सकलसामन्तेषु तत्र सद्गुण दक्षविजयधर्मादिनिज्ञानातवलगुप्ताजसेनरोहिताक्षभागुरायणप्रमुखे Grah

भअ[१]विलोलसेणि[२]अपरिवारा[३] सकंसकं विसअं[४] अहिप्पत्थिदा[५] पत्थिवा। तदो भद्दभडपुरिस[६]दत्तहिङ्गु[७]रादवलउत्तराअसेणभाउराअण[८]रोहिदक्ख[९]विजअ[१०]वम्म[११]प्पमुहेहिं णिगिहिदो[१२] मलअकेदू[१३] ।

समिद्धो[१४] । वअस्स भद्दभडप्पमुहा[१५] किल देवस्स[१६] चन्दसिरिणो अवरत्ता मलअकेदुं[१७] समस्सिद[१८] त्ति लोए[१९] मन्तीअदि[२०]। ता[२१] किं णिमित्तं[२२] कुकविणाडअस्स[२३] विअ[२४] अण्णं मुहे[२५] अण्णं णिव्वहणे त्ति[२६] ।

सिद्धा । वअस्स[२७] देवणदीए[२८] विअ असुणिदगदीए णमो णमो अज्जचाणक्कणीदीए ।

१ भअ] B om , सभम K Ch —२ सेण्ण K, सेण M, सेणिक N , सेणिअ Ch, णिजसेण्ण P, °णिअसेण° B, सेससेणिक L, सेससेणिअ V —३ °परिवारा N, परिवारेसु P K, परिवारेसु B M, तणूकदपरिवारेसु ed I II कअपरिवारेसु l, पडिवारेसु L—४ विसअ] देस N—५ अहिपत्थिदा पत्थिदा तदो N, अहिपत्थिदेसु पत्थिवेसु सअलसामन्तेसु अ B, अभिपत्थिदेसु सामन्तेसु P, अभिप्पात्थिएसु पत्थिवेसु M, सकसक विसअ अभिपत्थिदेसु पत्थिवेसु अभूमिकुसलदाए सभमविलोलसेणिअपरिवारेसु सा° Ch, सक २ विसअ अहिपत्थिदेसु पत्थिवे सम्भमविलोलसेणपरिवारेसु K, ससमय पत्थिदेसु पत्थियेसु सक विसअ णिविण्णहिअएसु सअलसामतेसु L विसअ णिव्विण्णहिअएसु सअलसामन्तेसु ed III, विसअ अभिप्पत्थिदेसु पत्थिवेसु णिव्विण्णहिअएसु सअलसामन्तेसु ed V—६ पुलिस P, पुरस M —७ हिंगुराअ B P K, हिंगुराद Ch (in marg डिं), डिङ्गराअ N, डिअराद L, डिंगिराद l, डिकिराअ M —८ भागुरायण B, भागुराअण L l, P M om —९ रोहिअक्ख N M, (रोहिअक्खविजअवम्मा भाउ° N) रोहित्ताक्ख P —१० विजय B —११ °व° P —१२ णिगिहिदो] णिगि °P, गिहिदो N l ed V, गहिदो K M, सजमिदो ed. I II सजमिअगिहीदो L —१३ मलअकेदुहदओ Ch —१४ समिद्धार्थक N, सुसिद्धार्थक P—१५ भद्दभड° Ch, °प्पमुहाओ N —१६ देअस्स (orig) P, चन्दउत्तसिरिणो Ch —१७ मलय° Ch —१८ समासिदात्ति N, समस्सिअ त्ति P, समासादिदो B, समासिदम्हि K, समासि (sec. h सिद) देति Ch, समस्सिदाओ त्ति M, समास्सिदा त्ति ed I II, समास्सिद त्ति l समस्सिदेत्ति L, °देत्ति ed III, आश्रिता Grah —१९ लोओ P M L—२० मन्तेदि P —२१ ता] तदो P —२२ कि णिमित्त] कि इम B, किण्णेद K , कि एद Ch , किं L, कि णिमित्त एद ed I II—२३ कुकाविकअणाडअस्स N (इ), K l , कुकविविरइअणाडअस B, कुकइकिअ° Ch कुकविअ° M, कुकविकिद°L—२४ विअ] व्व N , वि K—२५ मुहे अण्ण N K अण्ण च णि° B —२६ त्ति N Ch. om —२७ वयस्स समिद्धत्थअ B —२८ देवणदीए] देव्वणग्गीए विअ B, °गईए M, नमो देवदाए व्व N, प [ण] मध देवगदीए विअ K, पणम देव्वगदीए पिअ Ch, प्रणमत देवनद्यै इव देवनदी गङ्गा अज्ञातगत्यै Grah, देवगत्यै इवाज्ञातगत्यै l at असुणिअ° B N M Ch, असुणिअगदीए (in marg. अज्ञातगत्यै) णमो I—

सम्इद्धा[1] । वअस्स तदो[2] तदो ।

सिद्धा । वअस्स[3] तदो पहुदसारसाहणसमण्णिदेण[4] इदो णिक्कमिअ अजचाणक्केण पडिवण्णं[5] सराअकं राअवलं ।

सम्इद्धा । वअस्स[6] कहिं ।

सिद्धा । वअस्स[7] जहिं एदे-।

अदिसअ[8]गरुएणं दाणदप्पेण दन्ती[9]
सजलजलद[10]णीलीं[11] उब्भमन्ती[12] णदन्ति[13] ।
कसपहरभएणं जादकम्प[14]त्तुरङ्गा[15]
गहिद[16]जअणसद्दा[17] संपवन्ते[18] तुरङ्गा ॥ ३ ॥ १३४ ॥

सम्इद्धा[19] । वअस्स[20] सेव्वं[21] दाव[22] चिट्ठदु । तधा[23] सव्वलोअस्स[24] पच्चक्खं

१ सुसिद्धा° P; वअस्स K Ch M om.—२ तदोतदो] कहन्त (कथं ति ?) B; पणमिमो सदो Ch K (तदो २); प्रणमामि तदो Grah.; N M om.—३ वअस्स] सुण दाव N M; ता सुण दाव Ch; पेक्ख B; K om.—४ पहूदसारसोहणसमेदेण B; पहूसारसाहणपसेरिणा K; पहुप्पभारसाहणसमेदेण M, तदो पभूदसारघणसमेदेण N—५ पडिपण्णं M, सराअकं राअवलं P; Grah. सराजकं राजबलं; कुत्रापि पाठो म्लेच्छबलमिति; राअरोअं असेसराअपलं च N; सअलराअकोअसहिअं राअवलं B; ससेण्णं (ससेण्णं) म्लेछराअवलं K, सअलराअलोअं असेसम्लेच्छराअवलं Ch, सराअलोअं से वलं M, सअलराअलोअसहिअं असेसम्लेच्छवलं L; सराअलोअसेसं रिउवलं I; सराअलोअं असेसराअवलं ed. I. II. (सराअ.°)—६ वयस्स कहिं सं Ch L; P M om. सम्इ° स्स; B om. सम्इ °सिद्धा°.—७ B वयस्स जहिं एदे; N जहिम्पदेसे.—८ अइसअ° M.—९ दन्तिणो L.—१० जलअ° B—११ णीलो B, णीलं K, णीलो Ch.—१२ उम्मन्तो N; उम्मन्तं M, उण्णमन्ता P, उब्भमन्ता Ch, उम्मंदा L, ओब्भमंतो Bi; वेअंता B K, उच्छसंतो Bhāskara-Chāyā, उब्भन्तो ed. V, उब्भमन्तो ed. IV (v. l.)—१३ णदन्ति] णदन्तो N B P K Ch M—१४ °कम्पा N P Ch; जादकम्पा B, जादकम्पा K; जाअकम्पा M.—१५ तुरङ्गा N P K Ch; तुरन्ता ed. I. II; जाअकम्पोत्तरंगा L ed. III-V; जाअकंपाउराआ I Bi, जातकंपातुरगा Bhāsk. Chāyā.—१६ गिहिद° L; गहिअकविअस्सा M; विहिद° ed. V.—१७ °सद्दा] सद्दा P Ch.—१८ संपवन्ते] संपअन्तो N K, संपअते L; पप्पइंते Ch; संप्लवन्तो Rat; संभवन्ते प्लुतं गत्यतिविशेषं वा कुर्वन्ति Grah; सम्प्लु means 'wave' and 'gallop'.—१९ सुसिद्धा° P; संसिद्ध° Ch.—२० वअस्स M om., वयस्स B.—२१ सेव्वं] एवं L.—२२ दाव] ताव N; जाव P; M. om.—२३ तधा] तदो P; इत [सह !] M; तहा L.—२४ सव्वलोअ° N B K Ch I Grah.

उज्झिदाहिआरो[1] चिरं[2] चिट्ठिअ अज्जचाणक्को पुणो[3] वि तं जेव[4] मन्तिपदं[5] आरूढो ।

सिद्धा । वअस्स[6] अदिसुद्धो[7] दाणिं[8] सिं[9] तुमं जो[10] अमच्चरक्खसेण वि[11] अणवगाहिदपुव्वं[12] अज्जचाणक्कबुद्धिं[13][14] अवगाहिदुं[15] इच्छसि[16] ।

समिद्धा । वअस्स[17] अध अमच्चरक्खसो इदाणिं[18] कहिं ।

सिद्धा । वअस्स[19] सो वि[20] तहिं[21] भअविलोले वत्तमाणे[22] मलअकेदु-कडआदो णिक्कमिअ[23] उन्दुरणामधेएण[24] चरेण अणुसरीअन्तो[25] इमं[26] जेव[27] कुसुमउरं[28] आअदो[29] त्ति अज्जचाणक्कस्स णिवेदिदं[30] ।

---

१ उज्झिअ° N B P K L; Ch om. this passage here, but adds it in marg. अधि° P Ch; उज्झिताधिकारो भूत्वा Grah.—२ चिरं चिट्ठिअ after अज्जचाणक्को B; चिरं om. in P L ed. I. II; चिट्ठिअ] चिट्ठिय Ch; भविअ P ed. I. II; वाऊण M.—३ किम्पुणो वि N M; किं उण B; किं उणो वि L; किन्दाणि पुणो K; पुणो वि P; किं पुणरवि Ch; कधं अज्ज° पुणो वि ed. I. II.—४ जेव N B P K; एव L; जेव्व I; °पदं तमेव M.—५ °पअम् N.—६ वअस्स N om.—७ अदि] अइ N; अवि B; °सुद्दो P.—८ दाणि] दाणिं Ch; दाणीं L ed. I-III.—९ सि M om; before दाणि I.—१० जो तुमं P; तुवं ज M.—११ वि] Ch om.; अवि L.—१२ °गाहिअ° N M I; °गाहिद° ed. I; °पुव्वं] पुव्वा B; गरुअं P; अणवगाहिदव्वं K.—१३ अज्जचाणक्कस्स P.—१४ बुद्धिं] चरिदं L ed. III; चरितं (श्रे v. l.) Grah.—१५ ओगाहिदुं M; अवगाहइदुम् N.—१६ इच्छदि P; इच्छेसि L —१७सुसि° P; समि° N K. वअस्स अध M om; N om. अध.—१८ दाणि N B K M; दाणिं Ch; इदाणीं P; दाणीं ed. I. II.; सेपदं L.—१९ वयस्स B.—२० सो क्खु K; सो ॥ Ch; M L om.; अमच्चरक्खसो अ B; अम° क्खु P.—२१ तहिं N; तस्सिं all other Mss; तस्सी एव M.—२२ वट्टमाणे L I; विआले वत्तमाणे P; एव्व काले M; पलअकालकोलाहलसमे महन्ते कलअले वत्त° B; पलअकोलाहले वट्टमाणे ed. I. II (वड्डमाणे); after वत्तमाणे N ins. समाउल-विस्तभो.—२३ णिक्कमिय Ch.—२४ उंदरुअ N; उंदुरु° B M; उन्दुवु° P; उदंवर° L °णामहेएण M L.—२५ अणुसरीअमाणो Ch; अणुसरिअमाणो N M; अनुसरन्तो ed. I.-II; अणुगछी-अन्तो B; अणुगच्छन्तो K; अणुसंधिज्जमाणो L; अणुसंधीअमाणो I.—२६ इदं P L.—२७ जेव B P K.—२८ कुसुमपुरं Ch; पाडलिउत्तं N; पाडलिउत्तं L I.—२९ आगदो ed I. II. आयदो L.—३० °वेदिदुं P; सोऽपि तस्मिन् संभ्रमे भये विलोलः सन् आवर्तमानः निष्क्रम्य उन्दुरनामधेयेन चरेणानुगम्यमान इदमेव पाटलिपुत्रनगरमागतः Grah.

समृद्धा[1] । वअस्स[2] तधा[3] णाम अमच्चरक्खसो[4] णन्द[5]रेअपच्चाणअणे[6] कदव्ववसाओ[7] णिक्कमिअ[8] संपदं[9] अंकदत्थो[10] पुणो वि[11] [12]इमं जेव[13] कुसुमउरं[14] आअदो[15]।

सिद्धा । वअस्स[16] तक्केमि चन्दणदासस्स[17] सिणेहेण[18] त्ति ।

समृद्धा[19] । वअस्स[20] अधं[21] चन्दणदासस्स मोक्खं[22] पेक्खेसि[23] ।

सिद्धा । [24]कुदो से अधण्णस्स[25] मोक्खो । सो[26] क्खु संपदं अज्जचाणक्कस्स आणत्तीए[27] दुवेहिं[28] पि[29] अम्हेहिं[30] वज्झट्ठाणं पवेसिअ[31] वावादिदव्वो[32] ।

समृद्धा । सक्कोधम्[33] । किं[34] अज्जचाणक्कस्स[35] घादअजणो[36] णत्थि[37] जेण[38] अम्हे[39] इदिसेसु[40] णिसंसेसु[41] णिउज्जदि[42] ।

सिद्धा । वअस्स[43] को[44] जीवलोए[45] जीविदुकामो[46] अज्जचाणक्कस्स आणत्ति[47]

---

1 सुसिद्ध° P—२ वअस्स N K Ch om, वयस्स B—३ कह N, तह M L—४ अमच्च P om—५ णन्दवस° K—६ पच्चाणअणाय B—७ कद°] कदव्ववसाओ Ch M, कअववसाओ B K, किदव्ववसाओ N L, किदव° P l—८ णिक्कमिअ] णिग्गमिअ M, णिक्खिविअ N—९ सअ M—१० अकिदत्थो M L, आकिद° l—११ पुणो वि N M om, कध पुणो K, वि K om, कध ins before इम ed I II—१२ इम] इव P—१३ जेव P K (इम जेव), जेव Ch, एव M, N om—१४ कुसुमपुर N, पाडलिउत्त Ch L l—१५ आगदो N, आअदो जेव Ch, आअदो एव्व L—१६ वयस्स तथा एव तक्केमि B—१७ चन्दणदास° N M—१८ सिणेहेणे त्ति P K—१९ सुसिद्ध° P, ससिद्ध Ch—२० वयस्स B, om in P Ch M K (which repeats सव्व [सच्च] चन्दणदासस्स सिणेहेणेत्ति अध)—२१ अध] अथ K, अह M, om in L l—२२ मोक्ख विअ L—२३ पेक्खामि B K M L—२४ वअस्स before कुदो B—२५ अधण्णस्स] अधण्हस्स B, अपुण्णस्स M—२६ सो म सयभ M—२७ आणत्तीए B—२८ दोहिं M—२९ P Ch K M om पि, B l वि—३० अम्हेहिं] पिअवअस्सेहिं P Ch, अम्हेहिं पिअवअस्सेहिं चण्डालवेसधारीहिं B, after it N inserts चन्दणदासो—३१ पविसिअ P—३२ °दव्वोत्ति P, वावादव्वो त्ति B, वावाइदव्वो L, वावादइदव्वो l ed. I-III, वावादिदव्वो (over the line इ) Ch—३३ सक्कोध] सरोष M—३४ वअस्स किं P, किं K om—३५ अज्ज P om—३६ घादअजणो P Ch L, घादका N ण सन्ति घादआ M, अण्णो घाद [अज] णो K, अण्हो वावादअजणो B, अण्हो L l, घातकोऽण्णो Grah.—३७ णत्थि] ण हुन्ति N—३८ जेण] जदो P ed I II—३९ अहो K, तुम्हे P—४० इदिसेसु N, ईदिसेसु M, ईरिसेसु L, ईरिसेसु l, इदिसे ed I II—४१ अदिणिससेसु N, णिमसेसु पओअणेसु Ch, णिन्दिदेसु णिओएसु K, निससे कम्मे ed I II—४२ णिउआदि B, णिओएदि P, णिओएइ M, णिओनिआ अदिणिससेसु L, णिओएसु णिओजअदि णिससेसु l, णिउओअदि ed I, णिउओअदि ed II—४३ M om वअस्स—४४ को] को एसो Ch, ण P, णत्थि B—४५ जीअलोए N K, जीअलोके Ch—४६ णिवसिदुकामो P, वसिदुकामो K, णिवसिअ जीविदुकामो B, को जीवल्लोके जीविदुकाम Grah.—४७ आणत्तिअम् N

इत्थं वस्तु[1]विवेकमूढमनसा[2] म्लेच्छेन नालोचितं
दैवेनोपहतस्य बुद्धिरथवा सर्वं[3] विपर्यस्यति[4] ॥ ८ ॥ १३९ ॥

तदिदानीमपि[5] तावदरातिहस्तगतो नाशं गच्छन्न राक्षसश्चन्द्रगुप्तेन सह सन्धिं कुर्यादिति[6][7] । अथवा[8] काममसत्यसन्ध[9] इति परम[10]यशो न पुनः[11] शत्रुवच[12]नापरिभूतिः । समन्तादवलोक्य सास्रम् । एतास्ता[13]वद्देवस्य[14] पादचङ्क्रमण[15]पवित्रीकृततलाः[16] कुसुमपुरोपकण्ठ[17]भूमयः ।

इह हि[18] ।

शार्ङ्गज्या[19]कृष्टिमुक्तप्रशिथिलकविकाप्रग्रहेणात्र देशे
देवेनाकारि चित्रं[20] प्रजवितत्तुरंगं[21] बाणमोक्षश्चलेषु[22] ।
अस्यामुद्यानराजौ[23] स्थितं[24]मिह कथितं राजभिस्तैर्विनेत्थं[25]
संप्रत्यालोक्य[26]माना: कुसुमपुरभुवो भूयसा दुःखयन्ति ॥ ९ ॥१४०॥

---

१ वस्तु] तेन K Ch; एतावद्धि (instead of इत्थं वस्तु) L l.—२ मूढमतिना P K; शून्यमनसा M L l—३ पूर्वा N; पूर्वं ed I. II; सर्वं B P M Grab.; सर्वा L; सर्वस्य पर्य° K l; सर्वस्य alt. to सत्यं वि Ch—४ विपर्यस्यति सर्वमनुभ्रान्तिविपर्यीकरोति Grab.—५ अपि K om.—नाशं गच्छन्न राक्ष°] ऽपगच्छेद्राक्षसश्चन्द्र° N; ऽपगच्छेन्न राक्षसश्च° M; बलं [वनं] गच्छेद् न राक्षसो P; ऽपि धर्वं नश्येन्न रा° K; धर्वं गच्छेन्न रा° Ch; विनश्येन्न तु रा° L; नश्येन्न राक्ष° l.—६ सन्धिं कुर्यादिति] संदधीत L—७ न कुर्यादिति कुतः N.—८ K om. अथवा °इतिः अथवा मम Ch.—९ कामसमसत्यसत्त्व इति N [काममसत्यसत्त्व]; कामं ममासत्यसन्ध इति L—१० परम्] thus Dhruva according to Ms. G; all other copies वरम्—११ पुनः K Ch M om; न तु L.—१२ शत्रुवचना] thus Telang's P; शत्रोर्वचनापरिभूतः L; शत्रुवारा [वाचा] N; शत्रुभ्यो वाचा B; शत्रुवचनात् P; शत्रूणाम्परिभूतिरिति K; शत्रूणां परिभव इति Ch; कुर्यादिति चिरमनायासेन शत्रुणा परिभूत इति l; शत्रुवचन ed. I. II; शत्रुणा परिभूत इति M.—१३ तावद्] ता N Ch l.—१४ देवस्य] देव N M, एव P.—१५ पादचङ्क्रमण] पादपरिक्रमणपरिचय° B; परिक्रमपरिचय° P; चंक्रमण K M; चंक्रमणीपरिचय° Ch; पादाक्रमणपरिचय° L l; पादचंक्रमणपरिचय° ed. I. II; पादक्रमणपरिचय° ed. III—१६ पवित्रीकृततलाः] पवित्रीकृतरथ्याः ed. I. II; पवित्रीकृताः Ch—१७ उपकण्ठ M om.—१८ इह हि] कुतः B P; M om.—१९ शार्ङ्गज्या] सारङ्गाकृष्टि N; शार्ङ्गाकर्षविमुक्त L; इयं ज्या° P; चापाकृष्टेर्विमुक्त l; शार्ङ्गज्याघातकृष्टि B; घात struck out again (cf Telang's E).—२० चित्रं] पूर्वं l.—२१ °तुरगो N, तुरगाः B; तुरगाद् K Ch—२२ चलेषु] च लक्ष्यं B Grab—२३ °राजौ] °रागौ M.—२४ स्थितम्] स्थिरम् Ch.—२५ तैर्विनेत्थं] तैर्विनोदम् N; स्वैरमित्थम् M—२६ आलोच्यमानाः Ch.

तदेक नु खलु गच्छामि मन्दभाग्यः । विलोक्य । भवतु । दृष्टमेतज्जीर्णोद्यानम् । तदत्र प्रविश्य कुतश्चिच्चन्दनदासवृत्तान्तमुपलप्स्ये । परिक्रम्य । अहो अलक्षितोपनिपाताः पुरुषाणां समविषमदशाविभागपरिणतयो भवन्ति । कुतः ।

पौरैरङ्गुलिभिर्नवेन्दुवदहं निर्दिश्यमानः शनैः
यो राजेव पुरीं पुराभिरगमं राज्ञां सहस्रैर्वृतः ।
भूयः संप्रति सोऽहमेव नगरे तत्रैव वध्यैः समो
जीर्णोद्यानकमेष तस्कर इव त्रासाद्विशामि द्रुतम् ॥१०॥१४१॥

अथवा । येषां प्रसादादिदमासीत्त एव न सन्ति । नाट्येन प्रविश्य विलोक्य च । अहो जीर्णोद्यानस्य निरभिरम्यता । अत्र हि

विपर्यस्तं सौधं कुलमिव महारम्भरचनं
सरः शुष्कं साधोर्हृदयमिव नाशेन सुहृदः ।
फलैर्हीना वृक्षा विगुणविधियोगादिव नयाः
तृणैश्छन्ना भूमिर्मतिरिव कुनीतैरविदुषः ॥ ११ ॥१४२॥

अपि च ।

क्षताङ्गीनां तीक्ष्णैः परशुभिरुदग्रक्षमभृतां
रुजा कूजन्तीनामविरतकपोतोपरुदितैः ।

१ तदेक] न त्वस्यिदानीं B, तत् गच्छामि क P—२ विलोक्य P om —३ एव जीर्णम् K.—४ तदत्र प्रविश्य] अनुप्रविश्य B Ch N (partly corrupt) उपविश्य P—५ चन्दनदासस्य Ch I—६ वृत्तान्तम्] प्रवृत्तिम् L—७ परिक्रम्यात्मगत P—८ उपपाता P, निपाता L—९ समयकृता before समविषम° B—१० विभाग] विभागा P भाग्य M, om. in K, समविषमदशापरिणतयो ed V—११ अहृ] अहो B—१२ शनै] पुरा Ch—१३ पुरा] शनै· Ch—१४ वध्यै समो] N only, वध्यथमो B P K Ch M L I—१५ एष] एव B (orig एक=K), उद्यानगतश्च P instead of उद्यानकमेष—१६ येषाम्] एवम् M L—१७ सन्ति] न सम्प्रति L I—१८ अवलोक्य प्रविश्य च P K प्रविश्यावलोक्य M—१९ निरभिरम्यता] N, निरभिरामता M, अरमणीयता K Ch L ed III, निरतिशयता I, अनभिरमणीयता ed I, नाभिरमणीयता ed II, रमणीयता P शोच्यता B—२० रचन] वचन B P K, साधो] इव K—२१ नाशेन] मानेन M—२२ सुहृदां P—२३ विधि] नृप L I—२४ कुनीतैरविदुष N P K L, कुनीतेरविदुष Ch M (°नृपस) I कुनीतैव विदुष B, cf Subhasit 148 (p. 151 2) दुर्योधन· समयोऽपि दुर्मती प्रस्य गत—२५ चाप्र ed I II—२६ क्षताङ्गानां N P L ed I, II—२७ उदग्रक्षमभृतां] उदग्रैः क्षिपिभिरहो P ed I—III, रुजा] हसे N—२८ कपोतौपरुदितै B, कपोतोपरुदितै N P K Ch M L I Grah

स्वंनिर्मोकच्छेदैः परिचितपरिक्लेशकृपयां
श्वसन्तः शाखानां व्रणमिव निबध्नन्ति फणिनः ॥ १२ ॥ १४३ ॥

ऐते तपस्विनेः ।

अन्तःशरीरपरिशोषमुदीरयन्तेः
कीटक्षतिं शुचमिवातिगुरुं वहन्तः ।
छायावियोगमलिना व्यसने निमग्ना
वृक्षाः श्मशानमुपगन्तुमिव प्रवृत्ताः ॥ १३ ॥ १४४ ॥

तद्यावदंस्मिन् विषमंदशापरिणामसुलभे भग्नशिलातले मुहूर्तमुपविशामि । उपविश्याकर्ण्य चं । अये तत्किमयमाकस्मिकः शङ्खपटहमिश्रो नान्दीनादः श्रूयते । यं एषः ।

प्रमृद्नन् श्रोतृणां श्रुतिपथमसारं गुरुतया
बहुत्वात्प्रासादैः सपदि परिपीतोज्झित इव ।
असौ नान्दीनादः पटुपटहशङ्खध्वनिमहान्
दिशां दैर्घ्यं द्रष्टुं प्रसरति सकौतूहलं इव ॥ १४ ॥ १४५ ॥

---

१ सुनिर्मोक° K.—२ कृपया] °हृदयाः N.—३ एते च M Ch l.—४ तपस्विनो वृक्षाः Ch; वनलपस्विनः N.—५ उदीरयन्तः K Ch; उद्श्रयन्तः N, उपाश्रयन्तीं P, °शोषणमुद्वहन्तः B; उपाश्रयन्तः ed. I. II; उद्भयन्तः ed. III. IV, उद्भयन्तीं ed. V; अन्तःपरिशोषणं धारयन्तः Grah.—६ क्षतं K.—७ शुचम्] रुषम् B M; कीटक्षतिं स्रुतिभिरस्रमिवाद्वमन्तः ed. III; कीटक्षतस्रुतिभिरास्रमिवोद्वमन्तः L.—८ व्यसने] अवनौ N.—९ उपगन्तुमिव] उपसर्तुमिव प्रविष्टाः P.—१० तद्यावत्] तद् om. in N P M; भवतु यावत् B; तथा तद् Ch.—११ विषम om. in Ch; in marg. वि.—१२ भग्न] भिन्न M L; om. in K; भग्नाम° P; Ch ins. तावद् before भग्न°.—१३ उपविश्य नेपथ्ये कलकलमाकर्ण्य च B —१४ तत् om. in N M L, किमिदमस्मिन् काले पटुपटहशंखमिश्रो L l; °विमिश्रो K, पटहः निमिश्रो N.—१५ नान्दीशब्दः P, शब्दः only M; नान्दीनिनादः L.—१६ l om. श्रूयते.—१७ य एष om. in M ed V.—१८ प्रमृद्नन्] प्रवृद्धः N; प्रकुर्वन् ed. I-II. V; प्रगृह्णन् l.—१९ असारम्] अगाधं K Ch.—२० बहुत्वात्] गुरुत्वात् M.—२१ असौ] अहो ed. I. II.—२२ महान्] युतो M L l.—२३ द्रष्टुं दैर्घ्यम् N M.—२४ कौतूहलमिव M.

विचिन्त्य । आः भवतु । ज्ञातम्[1] । एष[2] हि[3] मलयकेतु[4]संयमनकृतं[5] राजकुलस्य । इत्यर्धोक्ते[6] । हा धिक्[7] मौर्यकुलस्य[8] परितोषं पिशुनयति । सबाष्पम् । कष्टं भोः कष्टम् ।

श्रावितोऽस्मि [9]प्रियं शत्रोरभिनीयं[10] च दर्शितः ।
अनुभावयितुं मन्ये यत्नः संप्रति मां[11] विधेः ॥ १५ ॥ १४६ ॥

पुरु । आसीणो[12] अअं[13] जाव ताव अज्जचाणक्काणत्तिं[14] संपादेमि[15] । राक्षसमपश्यन्निव तस्याग्रतो रज्जुपाशेनात्मानमनुबध्नाति[16] ।

राक्ष । विलोक्य । अये[17] कथम् । आत्मानमनुबध्नाति[18] । नूनम्[19]अहमिव दुःखितस्तपस्वी । भवतु । पृच्छाम्येनम् । उपसृत्य । भद्र किमिदम्[20]अनुष्ठीयते ।

पुरु । सबाष्पम् । जं[21] पिअवअस्स[22]विणासदुक्खिदो[23] अम्हारिसो[24] मन्दभाओ[25] अणुचिट्ठदि[26] ।

राक्ष । आत्मगतम् । प्रथमम्[27]एव मया ज्ञातं नूनम्[28]अहमिवार्त[29]स्तपस्वीति[30] ।

---

१ आं ज्ञातं P K; आः भवतु ज्ञातम् N Ch L I; आ ज्ञातं भवतु B; विज्ञातं M.—२ एष] अयं K.—३ हि] खलु B.—४ कुमारमलयकेतु° B.—५ °कृतं] °जनितो B; °संजातो L ed. III; °कृतो M.—६ इत्यर्धोक्तेन N B, इत्यर्धोक्तौ न सासूयं L.—७ हा धिक्] M; अधिकं N P.—८ B K Ch have अधिक (अधिकं) after °कुलस्य; M L om. it.—९ प्रियं] प्रियं N.—१० अभिनीय] उपनीय K P (धीय).—११ मां विधेः] मां विना ed. I. II.—१२ भासीनः P.—१३ अअं जाव ताव] अअं दाव ता B; जाव अअं ताव K, अ जय (!) N; जाव अअं वि ..दि ताव Ch; सु अमचरक्खसो एवं M; अअं ता जाव ed. I. II, अअं । जाव L I ed. III. V.—१४ अज्जचाणक्कस्स M; चाणक्कादेसं L.—१५ सम्पादआमि N.—१६ बध्नाति P; उद्बध्नाति L M, अग्रतो गले रज्जुं निधायात्मानं बध्नाति B.—१७ अये II M om; B Ch M L ins. अयम् after कथम्.—१८ बध्नाति P K; उपबध्नाति L; अपमपश्यन्निव ममाग्रतः पाशेनात्मानमनुबध्नाति M.—१९ नूनम्] अयं च L.—२० इदम् M om.—२१ अज्ज जं Ch.—२२ पिअवअस्स] वअस्स B Grah. om; पिअउअ N K; पिअवअस्सस्स M; पिअविणासे L.—२३ दुःखदुःखिदो B; दुःखिदो K L.—२४ अम्हारिसो जणो P; अम्हारिसो L.—२५ मन्दभग्गो N Ch M L.—२६ °चिट्ठिअदि P; °चिट्ठिदि B; चिट्ठइ M.—२७ प्रथमम्] पूर्वम् L.—२८ इदापम् B K L I.—२९ आर्तः] दुःखितः B M.—३० इति om. in B P K Ch.

भवतु[1] । पृच्छाम्येनम्[2] । प्रकाशम् । हे[3] व्यसन[4]सब्रह्मचारिन् यदि न गुह्यं नातिभारिकं[5] वा ततः[6] श्रोतुमिच्छामि ते प्राणपरित्याग[7]कारणम् ।

पुरु[8] । अज्ज ण रहस्सं[9] ण वा[10] अदिगरुअं[11] । किं तु[12] ण सक्कणोमि[13] पिअवअस्स[14]विणासदुक्खिदहिअओ[15] एत्तिअमेत्तं[16] पि मरणस्स[17] कालहरणं कादुं[18] ।

राक्ष । निःश्वस्यात्मगतम् । कष्टम्[19] । एते[20] सुहृद्व्यसनेषु[21] परवदु[22]दासीनाः प्रत्यादिश्यामहे[23] वयमनेन । प्रकाशम् । भद्र[24] यदि न रहस्यं[25] नातिगुरुकं[26] वा ततः[27] श्रोतुमिच्छामि[28] ।

पुरु । अहो[29] णिब्बन्धो[30] अज्जस्स । का गदी[31] । एसो[32] णिवेदेमि । अत्थि[33] एत्थ[34] णअरे मणिआर[35]सेट्ठी जिण्हु[36]दासो णाम ।

---

१ भवतु om. in B P M L.—२ पृच्छाम्येनम्] om. in B P L; प्राक्षामो M.—३ हे] om. in P; भद्र B Ch.—४ सव्यसन P.—५ नातिभारिकं] न चातिभाविकं B; अनतिभाविकं वा K; न गुह्यं नानभिभाविकम्वा Ch; न गुह्यं नातिगुरु वा M.—६ ततः] तदा Ch; तत् M.—७ परित्याग] परिहार Ch; परीहार K; M om. प्राण °णम्; l om. ते° णम्.—८ पुरु । निरूप्य । ण ह° P.—९ रहस्सं] गुह्यं (गुह्यं) M.—१० वा] अ l; K om.—११ ण वा अइगरुअम् N l, ण अदिगरुअम्वा K; अदिगुरुअं L ed. I.-III; गुरुअं M.—१२ किंतु M l, किणु Ch; किण्णु K; किंतु B.—१३ सक्कणोमि N; सक्कुणोमि B M; सक्कोमि P; सक्कुणोमि L l.—१४ अहं वअस्सस्स P; विभविनास° B; पिअवअस्सस्स N.—१५ °दुक्खिअहिअओ N; °दुक्खिदो K Ch(१स्त); °दुक्खिअो M; °दुक्खेहिं मन्दभाओ कालहरणं P; न शक्नोमि प्रियविनाशदुःखितो मन्दभाग्यः कालहरणं कर्तुम् Grah.—१६ मत्तं M; पि] वि Ch orig; B K om.—१७ मिअ[म]रणस्स B; मरणस्स l.—१८ काउं M.—१९ कष्टं B P K om.—२० एतेन B; एतेषु N ed. I. II.; एते वयम् M.—२१ व्यसने K Ch M.—२२ परवद्] परम् M L.—२३ प्रत्यादिश्यामह इवानेन M; वयमेतेन P.—२४ P om. भद्र यदि; भद्र अथ कथय यदि B.—२५ रहस्यं] अतिरहस्यं B; गुह्यं P.—२६ अतिगुरुकं] चातिगुरुतरं N; अतिगुरुतमम् B; अतिभाविकं P; अतिगुरु Ch ed. I-III; M L om. the text from यदि to भद्र श्रोतुमिच्छामि.—२७ ततः] तत्पुनः ed. I. II.—२८ After इच्छामि P adds का गतिर्दुःखस्येति; ed. I. II. कथ्यतां का गतिर्दुःखस्येति.—२९ अहो] जदो P; अये Grah.—३० अदिणिब्बन्धो B.—३१ का गदी] K om.; गई N L l; अहह का गदी B; ता का गती P.—३२ L l om. एसो.—३३ before अत्थि B ins. सुणादु अज्जो; अत्थि दाव l; अस्ति तावत् Grah.—३४ अत्थण णगरे P; णअरे पआसो N.—३५ मणिआर] सोवण्ह B सोवण्ण K; सावण्णअ M; सुवर्णकारः Grah.—३६ जीण्णु N; जिण्णु K; जिण्णु° B, जिह्नु M; विण्हु L.

राक्ष । आत्मगतम् । अस्ति जिष्णुदासश्चन्दनदासस्य सुहृद्भवेति ।

पुरु । सो मम पिअवअस्सो ।

राक्ष । सहर्षमात्मगतम् । प्रियवयस्य इत्याह । अत्यन्तसंनिकृष्टः संबन्धः । ज्ञास्यति चन्दनदासस्य वृत्तान्तम् ।

पुरु । सवाष्पम् । सो संपदं दिआदिजणदिण्णविहवो जलणं पविसिदुकामो णअरादो णिक्कन्तो । अहं पि जाव तस्स असुणिदव्वं ण सुणेमि ताव अत्ताणअं वावादेमि त्ति इमं जिण्णुआणं आअदो ।

राक्ष । भद्र अग्निप्रवेशे सुहृदस्ते को हेतुः ।

किमौषधपथातिगैरुपहतो महाव्याधिभिः—

१ आ अस्ति N, आ अस्ति l—२ जिष्णुदासो नाम P K l, विष्णुदास L—३ परममित्र B, पर मित्र ed I. II, प्रियमित्र P, सुहृद्भवति N, प्रियसुहृद् भवति M, सुहृद् L, परमसुहृद् l, प्रकाशं तस्य किं ins. in P B L, भवतु । प्रकाशं । तत किं तस्य l, मम सो M, N om सो, स मह पिअ° K, स मं Ch—४ कथ प्रियवयस्य B, अये प्रियवयस्य Ch L ed I-III, प्रियवयस्य इत्याह अत्यन्तसंनिकृष्ट ओं आम्नि जिष्णुदासो नाम चन्दनदासस्य परमसुहृद् M—५ अत्यन्त°] P om हन्त B, हन्तात्यन्त° M, हन्त अत्यत Ch, अत्यत संनिकृष्टसंबन्ध L; संबन्ध] संपद ed I. II.—६ after वृत्तान्तम् P adds प्रकाशं ततस्तत, ed III L प्रकाशं । भद्र किं तस्य—७ सवाष्प N P K M l om—८ संपद सो B K L, सो M om, सो इमं संपद l—९ दिआदि] दिआइ N, द्विजादि Grah दिआ° B, दीण ed, III. V l—१० दिण M, जणदिण्ण] दाविण्ण (?) B जणविइण्ण K जण विदिण्ण° Ch, दिण्णाभरणादिविहवो L, °विहओ N, दिण्णविविहविहओ P, द्विजातिदत्तविभवो Grah—११ हलणम्मि h—१२ पविसिदुकामो] परिसिदुकामो K, पविसिदुकामेण L—१३ णिक्कन्तो] णिक्कन्तो P, णिग्गमदि h—१४ ता अहं Ch ed. I. II—१५ जाव] दाव h M, ता जाव l—१६ तस्स] अस्स B P, इस्स Ch—१७ असुणिअव्व N, सुणिदव्व B, असुणिदव्वं L—१८ सुणामि] N P h l, सुणेमि B, सुणेमि Ch L ed. I—V सुणोमि M—१९ अत्ता P, अत्ताणं B Ch l, अत्ताणं M—२० B h Ch M L ins. सत्यमित्र—Ch om the text from सत्यमित्र as far as परभणजाव—२१ वावादेमि त्ति] वावादइस्सम्मिवि P, वावादिदु N M, वावादेदु Telang's E वावादइदु l L—२२ जिण्णु° P—२३ आगदो B K L l—२४ भद्र] M om, भद्रमुह N—२५ अथ P om, अथ ते तस्य सुहृदो ज्वलन° B—२६ तव सुहृदः P L l, तस्य सुहृद B, प्रियसुहृदग्नौ l—२७ औषध] ओषधि ed. I. II—अपेतनाधिभि P B K

पुरु । अज्ज णाहि णाहि ।

राक्ष । किमग्निविषकल्पया नरपतेर्निरस्तः क्रुधा—

पुरु । अज्जे जं सच्चं णं । चन्दउत्तस्स जणवेदे अणिसंसा पडिवत्ती ।

राक्ष । अलभ्यमनुरक्तवान् किमुत चारुनारीजनम्—

पुरु । कर्णौ पिधाय । अज्ज सन्तं पावं । अभूमि क्खु एसो सेट्ठिजणस्स विसेसदो जिण्हुदासस्स ।

राक्ष । किमस्ति भवतो यथा सुहृद एव नाशो ऽवशः ॥१६॥१४७॥

पुरु । अज्ज अध इं ।

राक्ष । सावेगमात्मगतम् । चन्दनदासोऽस्य प्रियसुहृत्तद्विनाश एवास्य हुतवहप्रवेशहेतुरिति । यत्सत्यम् । समाकुलितं एवास्मि सुहृत्पक्षपातिनो

---

१ कल्पया P L.—२ नृपतिना M.—३ अज्ज M K om.—४ एवं वि ण जं सच्चं P; एवम्पि णत्थि K; M has only जं सच्चं; सन्तं पावं सन्तं पावं L; संतं पावं l; सन्तं पावं सन्तं पावं एदं णत्थि ed. I. II; B corrupt.—५ जणवए M; जणवएसु N.—६ अणिसंसा] णत्थि णिसंसा B; ण णिसंसा L.— ७ पडिवत्ती K; पवुत्ती L; एवं न । आर्यचन्द्रगुप्तस्य जनपदे नास्ति (v. l. नास्तीति) नृशंसा परिपाटी पापजनको व्यवहारः । अथवा पडिवत्तीति पाठे प्रतिपत्तिः परामर्श इत्यर्थः Grah.—८ किमुत] किमयमन्यनारीजनं ed. I. II. V; कथय किं नु नारीजनम् P (नु) B l; कथय किं कुमारीजनं L.—९ सन्तं सन्तं पावं M.—१० अदिभूमि क्खु B; अभूमी क्खु N K M l (cf. Śak. ed. Pischel 158, 15); अभूमिः खु L.—११ एसा B; एस M. ed. I. II. सो l.—१२ सेट्ठिजणस्स] विसम्भणिधणस्स वाणिअजणस्स P, विणअणिभारस्स से° ed. I; एस विणअणिधाणस्स ed. II; अविणअस्स L; विणअरसवसीकदस्स l; णअरे वसन्तस्स वाणिअ-जणस्स M; णअरे वम्म [स]न्तस्स वाणिअजणस्स N; विणआअरस्स वसीकिदसेट्ठि° Bi; अभूमिः खलु एषा नारी भाविपक्ष इत्यर्थः वणिग्जनस्य श्रेष्ठि° Grah.—१३ अस्य N P B L M; M om. एव —१४ नाशो ed. I.—१५ विपम् N P B K M l; ऽवशः ed. III. V. L.—१६ अह इं N —१७ अघ चन्दनदासो B.—१८ ऽस्य प्रियसुहृत्तद्विनाशो] ऽस्य सुहृत् स सुहृद्विनाश B; ऽस्य प्रियसुहृत्तस्य च प्रियसुहृद्विनाश एवाग्नि P; प्रियसुहृदस्य च प्रियसुहृद्विनाश K; M om. the words between प्रियसुहृद् and इति; ऽस्य सुहृदः प्रियसुहृत्तमस्तस्य प्रियसुहृद्विनाश ed. I. II; चन्दन-दासस्य प्रियसुहृदिति तद्विनाशो ed. III. चन्दनदासोऽस्य प्रियसुहृदिति सुहृद्विनाशो ह्यस्य हुतम-ग्निप्रवेशहेतुरिति L; च° ऽस्य प्रियसुहृदपाति तद्विनाशो l; N om. एव.—१९ हुतवह] अग्नि P K L; हुतभुजि l; ज्वलन B.—२० प्रवेशो B.—२१ सम् P K om; आकुलित इव N.—२२ सुहृत्प्रे-हपक्ष° B P K.—२३ पातेन P.

हृदयेन । प्रकाशम् । भद्र तस्यापि तव सुहृदः सुहृद्वत्सलतया श्रोतव्यं सुचरितं विस्तरेण श्रोतुमिच्छामि ।

पुरु । अज्ज अदो अवरं ण सक्कणोमि मन्दभाओ मरणस्स विग्घं उप्पादिदुं ।

राक्ष । श्रवणीयां कैथां कथयतु भद्रमुखः ।

पुरु । का गैदी । एसो णिवेदेमि । णिसामेदु अज्जो ।

राक्ष । भद्र दत्तावधानोऽस्मि ।

पुरु । अत्थि एत्थ णअरे पुप्फचत्तरणिवासी मणिआरसेट्ठी चन्दणदासो णाम ।

राक्ष । सविषादमात्मगतम् । एतत्तदपावृतं मद्विनाशदीक्षाप्रवेशद्वारं दैवेन । हृदय स्थिरीभव । किमपि ते कष्टतरमाकर्णनीयम् । प्रकाशम् । भद्र श्रूयते स साधुर्मित्रवत्सलः । किं तस्य ।

पुरु । सो वि तस्स जिण्हुदासस्स पिअवअस्सो भोदि ।

१ हृदयेन] पितर्मेण तथावस्पृच्छामि B, यतस्य चरितमेवाने पुन स्नेहपक्षपाताद्धृदयम् L, चरितमेव मे सुहृत्पक्षपाताद्धृदय I, L adds तथापिनिपुणतर पृच्छामि —२ भद्रमुख M, I om —३ P om तव, प्रियसुहृद M, सु[हृ]द प्रियस्य K —४ श्रोतव्यम्] श्रोतव्यचरितस्य M, B P K om —५ सुचरितम्] चरितम् P K, B om —६ श्रोतुमि° चि° P, विस्तरेण B K om, तद्विनाशे च प्रियसुहृद्वत्सलतया मर्तव्ये व्यवसितस्य सुचरितं च विस्तरेण L ed IV, तद्विनाशे च प्रियसुहृद्वत्सलतया श्रोतव्यचरितस्य सुचरितं विस्तरेण श्रोतुमिच्छामि I —७ अज्ज N M om —८ अवर] वर N M, पर K —९ सक्कुणोमि I M, सक्कोमि B —१० मन्दभाग्गो N, म(?)भाओ विअ विणासदुक्खिदो B —११ उप्पादेदु B K ed I–V, उप्पादिदु P, मरणकालहरण मपादयितु Grab, M has instead of मन्द °दिदु only कालहर णस्स —१२ श्रवणीय P, कथय भद्रमुख I —१३ गई M अहो णिग्घो अवस्स का गदी B, अहो णिग्घो का गई किं करम्ह एसो सु णिवेदेमि सुणादु अज्जो L —१४ B K L ins वदु after एसो —१५ भद्र B P om —१६ दत्तावधानो] अवहितो M L —१७ ऽस्मि कथय B —१८ अत्थि जाणादि अज्जो P L, अत्थि जाणादि ज्जेव अज्जो B —१९ एत्थ] इध P —२० णअरे पुप्फचत्तरणीवासी I M [पुप्फचत्तर], पुप्फ(or प्प)अरणिवासी B पुप्फचत्तरणिवासी N, पुप्फचत्तरणिवासी K, णअरे only P L —२१ P om. the text from एतत् to दैवेन, सर्वमेतद् K —२२ अपावृत] दर्शित B —२३ मद्] मम B P K M L I —२४ विनाश] शोक K M L I, दीक्षा om in L ed V —२५ प्रवेश B, प्रकाश ed I II om. in L I ed. V —२६ after दैवेन K inserts अयमशोकप्रपातो ऽय हृदयम —२७ हृदय L —२८ आकर्णनीयमस्ति B K L, भविष्यति N —२९ मित्र° स साधु P K L M, स मि° श्रूयते साधु B, पुष्पचत्वरनिवासी भद्र श्रूयते मित्र° स साधु किं तस्य I —३० सो अ P M I, B K L om. वि —३१ तस्स B, एतस्स L —३२ पिअवअस्सो भोदि त्ति P, होदि M

राक्ष । आत्मगतम् । अयमभ्यर्णः शोकवज्रपातो हृदयस्य ।

पुरु । तदो जिण्हुदासेण पिअवअस्सस्स सिणेहसरिसं अज्ज विण्णविदो चन्दउत्तो ।

राक्ष । किमिति ।

पुरु । देव अत्थि मे गेहे कुडुम्बभरणपजत्ता अत्थवत्ता । तं एदिणा विणिमएण मुञ्चीअदु मे पिअवअस्सो चन्दणदासो त्ति ।

राक्ष । आत्मगतम् । साधु भो जिष्णुदास साधु । अहो दर्शितो मित्रस्नेहः । कुतः ।

पितॄन् पुत्राः पुत्रान् परवदभिहिंसन्ति पितरो
यदर्थं सौहार्दं सुहृदि च विमुञ्चन्ति सुहृदः ।
प्रियस्यार्थे यो ऽसौ व्यसनसहितस्य व्यवसितः
कृतार्थो ऽयं सोऽर्थस्तव सति वणिक्त्वेऽपि वणिजः ॥ १७ ॥१४८॥

---

१ सोऽयम् l, K om here अय° हृदयस्य, अभ्यर्णशोकवज्रपातो हृदयस्य B अत्यन्त शोकवज्रपातो ed I. II, after हृदयस्य II ins प्रकाश ततस्तत , K पुन स्वाम तत २, M भद्र ततस्तत —२ जिण्णु° N, जिप्णु° B, जिणु° h, विप्णु° L —३ पिअवअस्स° K M, वअस्सस्स N, वअस्स° P l —४ सरिस] वच्छलेन K —५ विण्णविओ M, चन्दउत्तो विण्णविदो P, विण्णत्तो B ed I II —६ P K L l ins कथय —७ मे] मह ed III — गेहे P M. om — °पज्जत्ता] °पजन्ता P, पहुत्तो K —८ अत्थवत्ता] अत्थमत्ता h. l, अर्थमात्रा Grah —९ M l om ता —१० एदिणावि K —११ विणिमएण] अत्थविणिमएण B, विणिभएण P, णिओएण K, विणिओएण M —१२ मुञ्चीअदु] Against the MSS, मुच्चसु N मुच्चदु P ed I II, मुच्च M, मच्चीअदु B, मुच्चउ l, मुच्चेदु L, मुञ्चिज्जदु ed III, रक्खीअदु K, cf Pischel § 542 —१३ चन्दणदासो om in B K —१४ आत्मगत P K om —१५ साधु साधु भो जिष्णुदास P, M om जिष्णुदास L —१६ P K om अहो, जिष्णोर्मित्रस्नेह K —१७ भ्रातृन् Telang's R —१८ अभिहिंसन्ति L अपिहिंसन्ति M अतिसधाय N B अभिसधाय P K l —१९ पितरो] मनुजा Telang's R —२० विमुञ्चन्ति P L —२१ वयस्यार्थे° रहितस्य P, प्रिय साध्य सत्कुव्यसनिनि वयस्ये व्यवसित N प्रियस्यार्थे सत्कु व्यसनरहितस्य व्यसित (!) B, प्रिय सत्य सत्कु व्यसनिनि रय से (!) व्यवसित K प्रिय मांतु तथो व्यसनमिव मघो व्यवसित L, प्रिय त सत्कु व्यसनिनि वयस्ये य° l, M corrupt प्रियस्यार्थे मित्रविषये (!) तन्मोचननिमित्त व्यवसितो व्यवसायविषयीकृत तव किंभूतस्य व्यसनरहितस्य स्वयसुस्थस्येत्यर्थ । एव स्वयसुस्थस्य परनिमित्तव्यये यत्नो भवत एव पर etc Grah —The meaning of व्यवसित is here unusual प्रिय सत्यस्त्यक्तु व्यसनिनि वयस्ये व्यवसित ed I II, प्रिय त सत्कु व्यसनिनि वयस्ये व्य° ed V —२२ कृतार्थो ऽसावर्थ N B M —२३ पि वणिज] सुवणिज N M l

प्रकाशम्[1] । भद्र[2] ततस्तथा[3]भिहितेन सता किं प्रतिपन्नं मौर्येण ।

पुरु । अज्ज तदो[4] एवं[5] भणिदेण[6] चन्दउत्तेण पडिमणिदो[7] 'सेट्ठी जिण्हु[8]दासो । ण मए[9] अत्थस्स कारणेण[10] सेट्ठी[11] संजमिदो । किं तु पच्छादिदो[12] अणेण[13] बहुसो[14] जाचीअन्तेणावि[15] अमच्च[16]रक्खसस्स घरअणो ण समप्पिदो[17] । ता जइ[18] अमच्चरक्खसस्स घरअणं[19] समप्पेदि[20] तदो अत्थि से[21] मोक्खो । अण्णधा[22] पाणहरो[23] दण्डो अम्हकोवं पडिमाणेदु[24] त्ति भणिअ[25] वज्झट्ठाणं[26] आणत्तो[27] चन्दणदासो । तदो जाव वअस्सस्स चन्दणदासस्स असुणिदव्वं[28] ण सुणामि[29] ताव[30] जलणं[31] पविसामि त्ति सेट्ठी जिण्हुदासो[32] णअरादो णिक्कन्तो[33] । अहं पि[34] जाव[35] पिअव-

---

1 प्रकाश K om —2 भद्र B M om, भद्र तत २ P—3 तथा विज्ञापितेन सता M, सता also in P K L—4 अज्ज तदो om in K L—5 एव्व M L l—6 भणिदे M, भणिदेण° पडि om in L—7 पडिभणिदो B, पडिमणिओ M—8 सेट्ठि° M, जेणु° K, जिण्हुदासो णाम B, before ण K M ins. जिण्हु° resp जिह्नुदास, विण्हुदासो L—9 मए] मे B—10 कालणेण B, अत्थकारणेण P, अत्थकोएणादो M—11 सेट्ठी M om, N P K add चन्दणदासो—12 पयाविदो P, पच्छाइदो N l, पच्छादिओ M—13 अणेण] णेण M K—14 बहुसो वि B—15 जाचअन्तेणावि N, जाचिअन्तेणावि ण स° अ° घ° P, वि B, जाचि° l, अम° घ° बहुसो जाची° K, M om अवि—16 M om अमच्च—17 समप्पिओ M, समपिदो N—18 जदि K l, जइ इदाणिं B—19 अम° अण] त K l—20 समप्पेइ M—21 से] तस्स P, M om—22 अण्णहा K M l—23 पाणहरणो N, B K l L ins से, P ins से before दण्डो—24 पडिमाणेदु] पडिवालेदि N, परिणामेदु K—B reads से दण्डो कादव्वो त्ति, M दण्डो अम्हाणं एसो विपरीदो त्ति, l अह्मकोव पडिपज्जदु त्ति, K दण्डो त्ति ता—25 Before त्ति भणिअ K ins अण्णो वि जणो जधा एव्वं ण करइस्सदि, ed I II अण्णो वि जणो एव ण करइस्सदि त्ति, M om भणिअ, एव भणिअ N—26 वज्झट्ठाण] वज्झो PM, वधो N, वज्झो(?) अज्ज l—27 आणत्तो] आणीदो ed. I II, आणविदो L ed III, अन्यथा प्राणहर दण्डस्य प्रतिपादयामीति भणित्वा वध्य-स्थानमाज्ञप्तो Grah.—28 °अप्प N, असुणिदव्व L—29 सुणेमि K ed I II, सुणामि N M, सिणोमि B, सुणामि P—30 ताव] ताव ज्जेव ed I II, दाव M—31 जलणं पविसामि त्ति] जलण पवेक्खामीति L, अत्ताणअं वावादेमि त्ति B, अत्ताण वावादेमि त्ति P M; अत्ताणअ वावादेमि त्ति जलणं पविसिदुकामो K ed I II, तावदात्मान उद्बन्ध्य व्यापादयामीति कृत्वा Grah.—32 K om. से° दासो, णअरादो जिण्हुदासो B, जिह्नु° P, विण्हु° L—33 णिक्कन्तो] णिक्कमिदो B, णिग्गदो P ed. I II—34 पि] वि L—35 M om the text from जाव to सुणामि

अस्ससस्स[1] जिण्हुदासस्स[2] असुणिदव्वं[3] ण सुणामि[4] ताव अत्ताणअं[5] वावादेमि त्ति इमं[6] जिण्णुज्जाण आअदो[7] म्हि[8] ।

राक्ष[9] । भद्रे न खलु व्यापादितश्चन्दनदासः ।

पुरु । अज्ज[10] ण दाव[11] वावादीअदि[12] । सो क्खु[13] संपदं[14] पुणोपुणो[15] अमच्चरक्खसस्स घरअणं[16] जाचीअदि । ण एसो[17] मित्तवच्छलदाए[18] तं समप्पेदि[19] । ता एदिणा कारणेण[20] भोदि[21] से मरणस्स[22] कालहरणं ।

राक्ष । सहर्षमात्मगतम्[23] । साधु वयस्य[24] चन्दनदास साधु ।

शिबेरिव[25] समुद्भूतं शरणागतरक्षया[26] ।
निचीयते[27] त्वया साधो यशोऽपि सुहृदा मया[28] ॥ १८ ॥१४९॥

प्रकाशम् । भद्रे[29] गच्छ[30] । शीघ्रमिदानीं[31] जिष्णुदासं ज्वलनप्रवेशान्निवारय[32] । अहमपि[33] चन्दनदासं[34] मरणान्मोचयामि[35] ।

---

१ पिअ N om, पिअवअस्सस्स l om —२ जिण्हुदासस्स N om, जिण्णु° B, जिह्न° P —३ असुणअ N —४ सुणेमि K ed I II, सिणोमि B, सुणामि N P L—५ अत्ताण K, अत्ताणं उब्बन्धिअ P, उब्बन्धिअ अत्ताणअ l —६ इमं] इद h.—७ आगदो B K—म्हि] म्हि त्ति B, त्ति P, l om —८ B K M L l ins. सत्वर —९ B P L om भद्र —१० अज्ज P om —११ दाव] P M om, ताव N, जाव instead of ण दाव L —१२ वावादिदो M —१३ खु N B K M om.—१४ सपअ M —१५ पुणोपुणो N om.—१६ घरजण ed I. II, पुरअण K, °जण l —१७ ण एसो] ण हु सो B, ण सो P, ण अ सो Ch, ण अ सो वि M, ण खु सो l ed III. V —१८ °वत्सलदाए P, र[व] छले K —१९ जाचीअन्तोऽपि त समप्पेदि ed. I II, त] एद P, B K M om —२० कालणेण B P K M L—२१ भोदि] होइ P, से होइ M, होदि l ed I. II, भविस्सदि Ch, अत्थि B, ण करेमि L ed III—२२ मलणस्स P M l, कालहलण B P M l—२३ सहर्षम् M om —२४ वयस्य M om —२५ शिबिनेव M —२६ °रक्षया] रक्षणात् Ch, वत्सलात् B.—२७ निचीयते] विचीयते ed I II, निर्पीयते K Ch, पेपीयते B, ण चीयते N M.—२८ विना all ext K, Grh समुद्धृत शरणप्रपन्नस्य परिपालनेन उपचित सुहृदापि विना सुहृद्विनाकृतेनापीत्यर्थ एतेनैका किनैवभूतयशोलाभो दुष्कर शिबेरपि पक्षिणा सुहृदा मित्रतापन्नेन शरण प्रविष्टेनेति यावत् । Dhruva proposes सुहृदाविना—२९ भद्र]२ B K, M om —३० गच्छ Ch om., त्व गच्छ P —३१ शीघ्रम्] after इदानीं M l, N om —३२ निवारय] निवर्तय P —३३ अपि N om —३४ मरणाच्चन्दनदास B —३५ मोचयिष्यामि K.

त्रिपाअपडिदो ण सक्कुणोमि[1] णिच्छिदपदं[2] भणिदुं[3] सुगिहीद[4]णामधेआ[5] अमच-रक्खसपादा[6] तुम्हे त्ति[7]। ता करेध[8] मे[9] पसादं[10] संदेहणिण्णएण[11]।

राक्ष। भद्र[12] सो ऽहमनुभूतभर्तृ[13]वंश[14]विनाशः सुहृद्विपत्तिहेतुरनार्यो[15][16][17] दुर्गृहीतनामा[18] यथार्थो राक्षसः।

पुरु। सहर्षं पादयोर्निपत्य[19]। ही माणहे। दिट्ठिआ[20] कदत्थो म्हि।

राक्ष। भद्र[21] उत्तिष्ठोत्तिष्ठ[22]। कृत[23]मिदानीं कालहरणेन। निवेद्यतां[24] जिष्णुदासाय[25]। एष[26] राक्षसश्चन्दनदासं मरणान्मोचयिष्यतीति[27]। निस्त्रिंशो ऽयं[28] मूर्तिरिति श्लोकमनुभावयन् खड्गमाकृष्य परिक्रामति।

पुरु। पादयोर्निपत्य। पसीददु[29] पसीददु अमच्चरक्खसपादा। अत्थि[30]

---

१ सक्कणोमि N P K, सकुणोमि Ch, मकुणोमि M L, साधु ण सकुणोमि I, सक्णोमि B —२ णिच्छिदपद B K Ch (पद indist), णिट्ठिदपद P, णि०चिदपद M, णिच्छिदपद ed I II, अणिच्छिदपद I —३ भणिदु] णिण्णिउ M, K om, P ins. सपदं before it, ed I II विलोक्य पादयोर्निपत्य after it, तुम णि०भीअ पडिवत्तुं L M3 8 —४ सुगिहि० N, सुगहीद M, सुगिहित K, P ins. जधा, ed. I II अध, B Grab. किं before सु° —५ णामधेया N, °हेआ M —६ °पादा] पाआ N, पादा Ch —७ तुम्हे त्ति तक्केमि P —८ करेह N, करेहि M ed. I. II, कलेध B —९ M om मे —१० पमाअ N B Ch, पसाद P K M —११ M om संदेह: सन्देहविणिश्चएण N — अमच्चरक्खसपादा तुम्हे दिट्ठिआ दिट्ठा। इति पादयो पतति। राक्ष° L ed III —१२ भद्र P om, भद्र मुखाहम् K —१३ बहुभर्तृ B —१४ वंश N P M L om —१५ सुहृत्प्र° B —१६ विपत्ति] विनाश Ch —१७ अनार्यो B (sec. h.) del —१८ °नामधेयो N, राक्षसो यथार्थनामा B, यथार्थो (orig) नाम रा° Ch, यथार्थनामा रा° M, P om यथार्थो, नामधेयो यथार्थे L —१९ पुन पादयो L ed I-III —पसीददु पसीददु before ही ed I II, ही ही माणहे २ दिट्ठिआ दिट्ठा L [om here the text from कदत्थो as far as पसीददु] ही माणहे २ B K, M om —२० दिट्ठिआ कदत्थो म्हि] दिट्ठिआ दिट्ठा तुम्हे N, दिट्ठिआ दिट्ठो M I, पिदत्थो B, कदत्थ Ch —२१ भद्र after उत्तिष्ठ N Ch L —२२ उत्तिष्ठ once only N —२३ कृतम्] किम् N M —२४ गच्छ त्वं निवेदनाम् II —२५ जिष्णुदास N —२६ यथा before एष ed. I II, यथैव P —२७ मोचयतीति Ch M I मोचयति N —२८ निस्त्रिंशो ऽयमिति पुन पठति। खड्गमाकृष्य परिक्रामति B, निस्त्रिंशोऽयमित्यादि पुन पठति खड्गोपमा कृष्ट्वा परिक्रामति P, इत्यादि पठित्वा खड्गमाकृष्य परिक्रामति M —२९ पसीददु २ अमच्चपादा B P (पादा), पसीददु अमच्चो M, पसीददु २ अमच्चपादो Ch, पसीददु २ अमच्चो अमच्चपादा I पसीअदु २ अमच्चो N, पसीदन्दु (!) अमच्चपादा K —३० अमच्च अत्थि K Ch

दाव एत्थ पढमं[2] चन्दउत्तहदएण[3] अज्जसअडदासो[4][5] वज्झट्ठाणं[6] आणत्तो । सो अं[7] केणावि वज्झट्ठाणादो अवहरिअ देसन्तरं अववाहिदो[8] । तदो चन्दउत्त-हदएण[9] कीस[10] पमादो[11] कदो[12] त्ति अज्जसअडदासवह[13][14]वज्झणाए[15] समुज्जलिदो[16] रोस[17]ग्गी घादअ[18]अण्ण[19]वहजलेण[20] णिव्वाविदो[21] । तदोपहुदि घादओ[22] जं कं पि[23] गहिदसत्थं[24] अपुव्वं पुरिसं[25] पच्छादो[26] अग्गदो वा पेक्खन्ति तदो[27] अत्तणो[28] जीविदं[29] परि[30]रक्खन्ता अप्पत्ता[31] जेव[32] वज्झट्ठाणं[33] वज्झं[34] वावादेन्ति[35] । ता[36] एव्वं[37] गहिदसत्थेहिं[38] अमच्चपादेहिं[39][40] गच्छन्तेहिं सेट्ठि[41]चन्दण[42]दासस्स वहो[43] तुवराविदो[44] भोदि[45] । निष्क्रान्तः ।

---

१ प्रथ गर्भरे K Ch — २ पढमं K Ch om, पढुमं P, पुढमं M — ३ चन्द्उत्तेण B, °हदगेण I — ४ From अज्ज up to चन्दउत्तहदएण om in P M — ५ अज्जस्स सअडदासस्स K Ch — ६ वज्झट्ठाणं] °ट्ठाणअं N, वध्यस्थानमाज्ञप्तः Grah, वधो Ch L ed I II; वहो K L, I om — ७ अ B K Ch om — ८ अववाहिदो] णीदो L ed III, अवगाहिदो L — ९ चन्दउत्तेण K Ch, °हदगेण I — १० कीस] इदिसो K Ch — ११ एस पमादो B — १२ कदो om in II Ch L, कद N, किदो त्ति भणिअ M, किदो I — १३ °सअडदास° Ch, अज्जसअडदासे L — १४ वध B P Ch L, N M om — १५ वज्झणा N P, वज्झण M — १६ समुज्जलिदो] °द्द° N L K, समुज्जलिद° B, °लिओ M; °लिदो Ch; समुज्झलिदो P — १७ रोस] कोव K, कोवग्गहणी L — १८ घादअ°] घाअअ M — १९ अण°] जण N Ch P K M L — २० वहजलेण] वधजलेण P, वहेण B I M (?) घाघादणेण K, वावादेण Ch, णिहणेण L — २१ णिव्वाविदो P निर्वापितः Grah, णिव्वा-विदो N, णिव्वाविओ M I, णिव्वा (or व्वा) विदो B, णिव्वाविदो K — २२ घादगाओ L — २३ कं पि P, जा एव्व कं पि M — २४ गहिअ P, गिहीद L गहीद I, अगहिद K Ch — २५ अपुव्वं पुरिसं] अउव्वपुरिस्स B, पुरिसं अउव्वं K, पुरसं M, पुलिसं P — २६ पच्छादो वा om in K, पच्छदो N, अग्गदो पच्छादो वा P पिट्ठादो अग्गदो वा L, पिट्ठदो अग्गदो वा I, अग्गदो मग्गदो वा Ch, after वा B संठिदं — २७ तदो] ताहे M after तदो ed I II ins. अद्धवधं जेव्व, B अद्धवहे; Grah अर्धपथमेव (Madras copy) — २८ अत्तणो] अत्तणं K, अप्पणो M — २९ जीविअं M, जीवं B, जीविदव्वं P — ३० परि II om, परिरक्खन्तो N — ३१ अप्पत्ता] अप्पमत्ता ed I II L I, असंप्पमत्ता N, P om, अप्राप्ता एव वध्यस्थानं Grah — ३२ जेव] एव N B, एव्व I, जेअ (orig) Ch, ज्जेअ K, om in P M, एव्वे ed I, अप्पमत्ता एव्वे अवासवज्झट्ठाणं ed II, अप्पमत्ता एव्वे वज्झट्ठाणे ed I — ३३ °ट्ठाणे N P Ch L M (ण एव्व) I ed. I — ३४ तुरिदं वज्झं B — ३५ वावादन्ति K — ३६ P K M I om ता — ३७ एवं च P, एवं M I — ३८ अगिहीदसत्थेहि L — ३९ अमच्चपाएहि K, अमच्चेहि B, अमच्च° after गहिद° M — ४० ताहिं ins. here in B L — ४१ सेट्ठि° M om, सेट्ठिणो B — ४२ °चन्दन° N K — ४३ वधो N P M I — ४४ तुवराविदो] तुवराविदो K, तुरिदो B, तुवरिदो P L, तुभराइदो Ch, त [तु] वराविदो K, तुराविदो I Bi, त्वरित Grah — ४५ भोदु K, होइ M, होदि I ed. I-III, भविस्सदि L ed. V.

राक्ष । आत्मगतम् । अहो दुर्बोधश्चाणक्यवटोर्नीतिमार्गः । कुतः ।

यदि स शकटो नीतः शत्रोर्मतेन ममान्तिकं
किमिति निहतस्तेन क्रोधाद्वधाधिकृतो जनः ।
अथ न कृतकं तादृग्लेशं कथं नु विभावयेत्
इति मम मतिस्तर्कारूढा न पश्यति निश्चयम् ॥ २० ॥ १५१ ॥

विचिन्त्य ।

नायं निस्त्रिंशकालः प्रथममिह कृते घातकानां विघाते
नीतिः कालान्तरेण प्रकटयति फलं किं तथा कार्यमत्र ।
औदासीन्यं न युक्तं प्रियसुहृदि गते मत्कृतामेव घोरां
व्यापत्तिम् । ज्ञातम् । अस्य स्वतनुमहमिमां निष्क्रयं कल्पयामि ॥२१॥१५२

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति षष्ठोऽङ्कः ।

---

१ आत्मगतम् K Ch om —२ दुर्बोध्य Ch —३ स] च P M —४ निहिता B, विहत L —५ तेन क्रोधाद्] क्रोधावेशाद् L —६ अथ न N B P M L Ch ed III V, अथ च K, अथ स ed I II —७ तादृग्लेशं] तादृकथं L, तादृकष्टं ed III, तादृक्क्लेशं I, अथ तादृक् पूर्वोक्त कथं त कृतक [कथं न कृत v l] कपटं तदाऽस्य कथं विकाशयेत् [विनाशयेत् v l] Grab —८ नु N Ch Tel E Dhruva's S, स I, तु B P K M L —९ विकासयेत् M Dhruva's S, विलासयेत् Telang's E —१० प्रथममिह] कथमपि L —११ विघाते] विनाशे N —१२ मत्कृतामेव] मत्कृतरिव घोरा K, ऽस्मत्कृते P, तत्कृ° Ch, मत्कृते चातिघोराम् ed I II —१३ ज्ञातु N, before ज्ञात M ins. स्मृत्वा —१४ अस्य] अस्मिन् B —१५ इमां] इद P —निष्क्रयं] निष्कृतिं M —१६ इति सङ्गमुत्सृजति । पुरु° स्वगत । अहं पि अजाचाणक्कस्स णिवेदेमि त्ति B

ततः प्रविशति चाण्डालः ।

चाण्डा० । ओशलध[1] अय्या ओशलधं । अवेधं[2] माणहे अवेध ।
यइ[3] महधं[4] लश्किदुं[5] शे[6] पाणे[7] विहवे[8] कुलं[9] कलत्तं चं[10] ।
ता पलिहलधं[11] विशं[12] विअं[13] लाआवश्रं[14] पअत्तेणं[15] ॥१॥१५३॥

---

१ ओशलध अय्या ओ°] ओसलध अज्ञा ओसलध N Ch; ओशलध २ K; ओशलह अ०आ ओशलह M, उशलध अज्ञा ऊशलध अज्ञा B, उस्सलध २ अज्ञा P; आर्या उत्सरत Grab. cf. Pischel § 471. 477 —२ अवेध°] अवेह माणहे अवेह । अण्णम् N, अवेध धी माणहे अवेध B, अवेह ही माणहे M, अवे च माणहे Ch; ही माणहे P.—M L insert here the verse, omitted in N B P K Ch, see GGN 1905, p. 451.)

यय्येध लाअदश्शे पि शश्शं पलिहलध शश्रवशणाइं ।
एदेशु वस्टमाणश्श भोदि दुलहे ण विणियादे ॥

M reads पलिहलह लाअदशं विसमिव वलिहल (?) शश्रयभणाइ एदेशु वहमाणे होइ जणे शश्रविणिवाए; L वज्जेह लाइदयं वि सब्बं पालहलह सब्बं वसणाइं । एदेसु वट्टमाणस्स होदि दुलहो विणयीणवादो—३ जइ N B P K Ch (in P after लक्खिदुं); जह L, यदि Mys—४ महध] महह N Ch, मगह M; इछध B, इछेध P, यिछह L, इशाह Mys—५ लक्खिदुं N B P Ch M, लक्खइदुं K; ल०किद०वा Mys, लक्खिदव्वे L—६ शे] से N, वं Ch, om. in P K M L—७ प्याणे B P, पाणा N; पपाणे M.—८ विहवं N.—९ कुले B M L, P om —१० कलत्तं च] कलत्तं च N, कलत्त अ B, कुलत्तंच K, फलत्तअं P, कुलत्ते M, कलत्ते अ L. विभवं कुलं कलत्रं Grah. Rat, यदि इशाह (इच्छध being added) ल०किद०वा पाणे विहवे कुलं कल०त्तं अ Mys —११ पलिहलध ता K, पलिहलह ता N M, ता पलिहलध B—१२ विसं N K Ch; पलिहलध तारिसं P; विसमं L; पलिहलेह विशमं Mys; पलिहलेह विशमं ed. V.—१३ विअ] इअ M; L om.—१४ °वश्रं] °पत्थं N B; °पत्थं Ch; °पत्थं K, °पत्थं P; °पच्चं M; लायापथ्थे L.—१५ पअत्तेण] सुदूलेण N Ch (न) L; ता पलिहलेह विशमं लायाप०छं शुदूलेण Mys.

अवि अ ।

भोदि[1] पुलिशश्श[2] वाधी[3] मलणं[4] वा शेविदे[5] अवश्शम्मि[6] ।
लाआवश्शे[7] उण शेविदम्मि[8] शअलं[9] कुलं[10] मलदि[11] ॥ २ ॥ १५४ ॥

ता यइ[12] ण पत्तिआअध[13] तदो[14] पेस्कध[15] एदं[16] लाआवश्श[17]कालिणं शेट्ठि[18]चन्दणदाशं[19] वज्झट्ठाण[20] णीअमाणं[21] शपुत्तकलत्तं[22] । श्रुत्वा[23] आकाशे । अय्या[24] किं भणाध[25] । अस्ति[26] शे[27] के वि[28] मो×कोवाए[29] त्ति । कुदो शे[30] अधञ्जश्श[31] मो×के[32] । एवं[33] उण[34] अस्ति[35] यइ[36] अमच्चल×कशश्श[37] घलअणं[38] शमप्पेदि[39] । पुनराकाशे[40] । किं भणाध[41] ।

---

१ होइ P M, होदि L—२ पुलिसस्स N P K Ch L—३ वाही N B P Ch M—४ मरण K, वाहिमलणे L—५ सेविदे N P K Ch L—६ अपत्थम्मि N, अपत्थम्मि B K ed I II, अपत्थमि Ch, अवचपि P अवच्छमि M, अपत्थम्हि L—७ °वश्शे] °वत्थे N B K Ch, °वच्छे M, °पत्थे P L—८ सेविदम्मि N K Ch, सेविद पि P, सिविदे L—९ सअल N P K Ch L, शयल Mys—१० उल ed I II L om—११ मलइ M—१२ जइ N B P Ch M, जदि L, त यदि Mys—१३ पत्तिअअह N M, पत्तिआअध P, पतिज्जह L ed III, पत्तिज्जेह I, पदिज्जह ed V (प्रतीय), पत्ति० यह(?)इ Mys—१४ तदो] ता N K L, ता एह ed III, तद् ed II—१५ पेक्खध B P Ch, पेक्खह N, पेच्छध K, पेच्छह M L, पे०खह Mys, अपेक्खध ed II, पुदपेक्खह L—१६ एदं] एण M एअ L—१७ °वश्श°] °वत्थ B P Ch, °वच्छ K M, °पत्थ N L—१८ सेट्ठि B M, सेट्ठि K Ch, सेट्ठी N P, सेट्ठि° L, शस्थि° Mys—१९ °दास N P K Ch L—२० वज्झट्ठाण N B P K Ch M—२१ आणीअमाण P ed I II, आणीय° Ch, L om—२२ शपुत्तकलत्त M K om, सपुत्त N P Ch (in marg) शपुत्र° B, from here to शमप्पेदि om in L—२३ श्रुत्वा P K Ch om—२४ अज्जा Mss (अ० आ M)—२५ भणाध B Ch, भणध P K, भणह M, भणाह N—२६ अत्थि Mss, अस्ति Mys only—२७ शे] से N P K Ch, अ० वा Mys, किं चन्दणदासस्स ed I II, अत्थि वा पुलिणशेट्ठिणा (?) किरानाभीरचण्डालश्वपाक पुक्कसादिभि ही माणह इति स्पष्ट वक्तव्य सहशो जने दस्स (?) M—२८ के वि] corrected, को वि N B P Ch, K M om—२९ मो×कोवाए] Mys °वाये, मोक्खोवाओ N B P Ch M, °पाओ K—३० शे] से N P K Ch, दस्स M (see above)—३१ अधण्णस्स N P K Ch, अधण्णश्श B, M om—३२ मो×के] मोक्खो N B P K Ch, M om, मोक्खोवाओ ed I II—३३ एवं] एक N P, एद् ed I II, अज्जा अत्थि एव K, अ० अ अत्थि M—३४ उण] पुण N—३५ अत्थि Mss, Mys अस्ति अस्ति अम०चल×कश०श घळअण यदि शम०पेदि, अत्थि से ed I II, अत्थि सो P, अत्थि मे N, Ch om एव उण—३६ जइ Mss, Mys only यदि—३७ °क्खसस्स B M °क्खसस्स Ch, °क्खसस्स N P K—३८ घरअण P K M—३९ शमप्पेइ M, समप्पेदि N Ch, समप्पेदि त्ति P, समप्पेइ K—४० पुनराकाशे B P K M om—४१ भणाध B ed I II, भणध P K, भणाह N, भणह M L, अध किं भणाध Ch

एशे[1] शलणागदे[2]यथले[3] अत्तणो यीविदमेत्तश्श कालणेण इमं[4] अकय्यं[5] ण कलिश्शदि[6] त्ति[7] । अय्या[8] यइ एवं[9] तेण हिं[10] अवधालेधं[11] शे[12] शुहगदिं[13] । एत्तिके[14] दाणिं[15] तुम्हाणं एत्थ पदीआलविहवे[16] ।

ततः प्रविशति द्वितीयचाण्डालानुगतो[17] वध्यवेषधारी शूलं स्कन्धेनादाय[18] कुटुम्बिन्या पुत्रेण चानुगम्यमानश्चन्दनदासः

चन्दन[19] । हद्धी हद्धी ।

अम्हारिसाण[20] वि[21] जदो[22] णिच्चं[23] चोरित्त[24]भङ्गभीरूणं ।

---

१ एसे N Ch L; एसो P K, ण before एसे N.—२ सलण° N P K L; °भागश° M.—३ °यथले] यच्छले N K, यछले [illegible] Ch M; वस्स° P L—जीविदफलमेत्तस्स N; जीविदमेघ° B, जीविदमेत्तस्स K Ch L (दंमे); जीविअमत्तश्श कालणादो M; P जीयिदस्स, जीवितस्य कारणेण Grah, Mys. seems to read इविद°.—४ इमं] इदिसं K Ch, इदसं N, ईदिस M, ईदिसं L, तदकार्यम् Grah.—५ अकज्जं Mss.—६ कलिस्सदि N Ch L, कलिस्सिदि M; कलिइस्सदि P, कलइस्सदि K—७ त्ति B om—८ अय्या] अज्जा N B K; अज्ज Ch, अज्जअ L, अ०अ M अज्जो P.—९ यइ एवं] om. in N M L, जइ एवं B P K.—१० तेण हि] ता B.—११ अवहालेह M, अवधालएह L.—१२ शे] से N P K L, एले Ch—१३ शुहगदिं] सुहगदित्ति N, असुहगत्ति B; असुहगदिं P, सुहगदी भोदु त्ति K, सुहगदिं Ch, शुकलं M, असुहं गदि L, से सुह गदि Mys—१४ एत्तिके P; एत्तके K; एत्तको M L—१५ दाणिं Ch M, किं दाणीं तुह्माणं ए०थ पडिआरविआलेण Mys, किं दाणीं तुम्हाणं एत्थ पडिआरविआरेण L ed. III (दाणि).—१६ पदीआलविहवे] B, पदीआरविभवेत्ति P, पदिआलविहवे K, पडिआलविहवो M, पदिआले रैणव (?) N; पडीआले ed. I II, पदीआलविआलेण ed. V, यद्येव तस्मात् अवधा[र] य[त] तस्याशुभगतिरिति—एतावदेवेदानीं युष्माकमत्र प्रतीकारविभवः Grah—१७ चाण्डालहस्तगतो N, वध्यस्रग्धारी K.—१८ स्कन्धे समादाय P—१९ चन्दन°] P M Ch ed. III, कुटुम्बिणी N B ed. I II. V; K has चन्दनदासः २ but continues with कुटुम्बिनी.—२० अम्हारिसाण] °णं P K, अह्मालिसाणं L—२१ वि] पि M; B P om—२२ जदो] जदो (!) N; जत्तो वि त्थं B, जणाणं P; कुदो K; जहं M; जहिं (in marg. यहिं) l; जहं M; L Mys om.—२३ णित्तं K.—२४ चारित्त K om; चारित्त L; भीरूण N.—

चोरजणोइदंमरणं पत्तं[2] त्ति[3] णमो[4] कदन्तस्स ॥ ३ ॥ १५५ ॥

अधवा[6] णिसंसाणं उदासीणेसुं[7] इदरेसुं[8] वा[9] विसेसो णत्थि[10] । तधा[11] हि ।

मोत्तूणं[12] आमिसाइं[13] मरणभएणं[14] तणेहिं[15] जीवन्ते[16] ।

वाहाणं[17] मुद्धहरिणे[18] हन्तुं को णाम णिव्वन्धो ॥ ४ ॥ १५६ ॥

समन्तादवलोक्य[19] । भावं[20] पिअवअस्स जिण्हुदासे[21] कधं[22] पडिवअणं पि[23] मे ण[24]

---

१ चोरजणुच्चिअ पत्था N, चोरजणा [omission] B, चोरजणोचिद् । चोरजणोचिद L चोरजणोइव M Mys, चोरजणे चिअ Ch, चोरजणाण य P, K corr —२ पत्त] भोदि L, होदि Mys होइ । M, पाणा छिजन्ते (instead of मरण पत्त त्ति) P, अस्मादृशानामपि यतो नित्य चारित्रभङ्गभीरूणा चोरजनानामिव मरण प्राप्तमिति Grah प्राणाश्छिद्यन्ते Ratnathacakra —३ त्ति K M Mys, (होदि०त्ति), ता जेव N, P B om —४ णमोणमो P —५ कअन्तस्स N H Ch M L किदन्तस्स L.—As verse characterised in I by the addition of ॥३॥ The metrical character of the passage has been already discovered by Dhruva after the publication of his edition (private communication) He reads अह्मारिसाणं वि कुले णिच्च चारित्तभङ्गभीरूण । चोरजणोचिदमरण होदि त्ति णमो किदन्तस्स ॥ —६ अहवा N L Mys अहव M —७ उदासीणेसु K Ch L, उभा° N —८ इदरेसु K L, इअरेसु N Ch M —९ वा] वि N M, णत्थि को वि विसेसो B —१० णत्थि] पाअत्थि N Ch, नृशसाना पापिष्ठाना उदासीनेष्वितरेषु मित्रेषु विपक्षेषु वा विशेषो नास्ति Grah.—११ तहा L, त जह M, हि P K om —१२ मोदूण P (लुकायित्वा in marg) मोत्तूण ed I. II —१३ आमिसाइ K Ch, °साइँ ed I, °साइं ed II —१४ मलण° M L, °भएण N P ed I- IV, °भयेण Ch, °भएहि K, L om —१५ तणेहि N, तणेहिं B, तिणहि P, तिणेहि Ch, तिणेण M, तिणाहिं L, तिणेहिं Mys ed I-III \ —१६ जीवन्ति N K (om जीए) ed I II, जीअन्ति P, जीअन्ते B, जीवन्त L Mys, जी(अ)यन्ते Ch, जीवन्त Grah —१७ वाहाण L—१८ हरिण L Mys ed III V, हरिणे B, P in marg मूर्खपशुत्वात् —१९ N B K attribute the foregoing words to the wife of Candanadāsa and insert here चन्दन°, समन्तादवलोक्य] विलोक्य M —२० भाव] हा M, दाव P—निविलवअस्स N, विलअभस्स पिअवअस्स B, भावे [भाव रे] पिअवअस्स P, पि अवअस्स M, भो पिअ° L, भाव रे पिअवअस्स B1, भाव रे प्रियवयस्स Bhash , भाव हे विद्वन् (?) प्रियवयस्स Grah —२१ धणदास P, धणसेण M, विष्णुदास L —२२ कह M L —२३ पि Ch om —२४ ण मे Ch

पडिवज्जसि[1] । अधवा[2] दुल्लहा[3] खु[4] ते[5] पुरिसा[6] जे एदस्सिं[7] काले दिट्ठिवधे[8] वि चिट्ठन्ति । सवाप्पम्[9] । एंदे[10] अम्हपिअवअस्सा[11] अंस्सुवादमेत्तकेण[12] कंदपदी[13]आरा[14] सरीरेहिं[15] णिवत्त[16]माणा परि[17]वत्तिदसोअदीणवअणा वाह[18]गरुआए दिट्ठीए[19] मं[20] अणुगच्छन्ति ।

चाण्डालौ । परिक्रम्य[21] । अय्ये[22] चन्दणदासे[23] पलागदे[24] शि[25] वयश्श[26]हस्ताणं । ता विशय्ये[27]हि घलअणं[28] ।

---

१ पडिवज्जसि त्ति K —२ अहवा K, अथवा N, M om —३ दुल्लभा N —४ क्खु B P K —५ से] दे N K M, ते क्खु L —६ पुरिसा] पुरिसा B P, M om, मणुस्सा Ch, माणुसा L ed III, मणस्स K —७ एदस्सिं] B, इमस्मि N K, इमस्सिं P Ch, इमस्सी M —८ °वधे] वधम्मि (म्मि) P, वहे B, वाडे N, वहे Mys, वाए M, वाडे K Ch, वधे L —९ ed I II which attribute the foregoing words to the wife of Cand insert चन्द° before सवाप्प —१० एदे सव्वे B P —११ अम्हाण Ch, °पिअवअस्सका N, °पिय° I —१२ अंसुवाद B K ed I II Mys, अंसुपाद Ch, अस्सुवाद P, see Pischel §74, अंसुमत्तेण M, अस्सुपादमत्तकेण L, सवाअमेत्तकेण N —१३ कअ N B M, कल P, किद K Ch —१४ पडिआरा N, प्पडिआरा M, कदणिवावसलिला Mys, किदणिवापसलिला चिअ L ed III —१५ सरीरेण K, L om —१६ णिवत्तमाणा P M, णिअत्तमाणा B K Ch, णिअत्तमुणो N, कह वि पडिणिवत्तमाणा ed III, वत्तमाणा L, °व०ऽमाणा Mys —१७ परिवत्तिद] पडिवत्तिद P, पलिवत्तिद B, पविभत्त N, परिवत्तिअ K M अत्तिअ Ch, परिअत्तमाण ed I, परिवट्टदमाण ed II, om. in L ed III, णिअत्तमाणा चिरेहिं दीणवअणा I, सोअदीणवअणा Mys —१८ वाह N B K Ch M ed I III, वप्फ P, बाप्फ L, वाप्प ed II, Pischel § 305, गरुईए M, गुरुईये Mys —१९ दिट्ठिए P —२० म] मं P —२१ परिक्रम्यावलोक्य च Ch, परिक्रामति चाण्डाल M —२२ अज्ज Mss अ०अ M Mys —२३ चन्दणदास B Ch L, चन्दनदास N K —२४ पलागदे] परागओ N M, परागदो K, परिगदो B, पश्चागदे P, पचागदो Ch ed I II, आअदो L, आअदे Mys, प्रतिगतो Grah (परागत=प्राप्त Kad II. 102 13 p w) —२५ सि Mss except Mys —२६ वज्झट्ठाणं Mss. (except Mys व०झस्ताण)—२७ विसज्जेहि N P Ch L, विसज्जेहि B K, विसज्जहि M, विदा०येहि Mys —२८ घलअण] घलिअण N L, गृहजन Grah

चन्द । अज्जे[1] कुडुम्बिणि[2] णिवत्तेसु[3] संपदं सपुत्ता । अदो[4] अवरं[5] अभूमिं[6] अणुगच्छिदुं[7] ।

कुडु । सवाप्पं । परलोअं[8] पत्थिदो अज्जो[9] । ण देसन्तरं[10] । ता अणुचिदं[11] खु[12] कुलवहूअणस्स[13] णिवत्तिदुं[14] ।

चन्द । अहहे[15] किं ववसिदं[16] अज्जाए[17] ।

---

१ अज्जे] अइ M.—२ कुडुम्बिणि सपुत्तआ M.—३ णिअत्तसु B; णिवत्तस्स P ed. II; णिवत्तस N (?); णिअत्तस ed. I; णियत्तेहि M L; णिव०टेहि Mys; णिअत्तअ संपदं सउत्ता Ch; अज्जे कु° वज्जहट्ठाणं अम्हे सम्पत्ता K; णिवत्तस्स वज्जट्ठाणं अम्हे संपत्ता । एवं ण जुत्तं अदो Bi; णिवत्तेसु वज्जट्ठाणं अह्मे संपत्ता ण जुत्तं तदो l; see note ७.—४ अदो वरं B M; इदो only Ch; अदो तुम्हे K.—५ अभूमिं] B P K; अभूमिं l; अभूमी M; अजुत्तं Ch; अण्णभूमिं अणुगच्छिदुं ण जुत्तं N.—६ क्खु after °मिं ins. in B; क्खु एसा in P.—७ अणुगन्तुं M; णिवत्तस्स तुमं सपुत्ता । वज्जट्ठाणं क्खु एदं अदो अवरं अभूमि अणुगच्छिदुं ed. II. I (णिअत्तस्स); णिवत्तेहि संपदं सपुत्ता ण जुत्तं क्खु अदोवरं अणुगच्छिदुम् L (क्खु) ed. III. V. (खु); निवर्तस्व सांप्रतं पुत्रसहितो ऽतो ऽभूमिः खल्वनुगन्तुम् Grah.—८ परलोअपत्थिदो Ch; °पट्ठिओ B K; पत्थिओ M.—९ अज्जो] अज्जउत्तो K Ch; अ० ओ M; P. om.—१० देसन्तलं Ch.—११ अणुचिदं] B P; अकालो दाणि एसो N K, अट्ठाणं दाणि एसो M; L om. ता° णिवत्तिदुं.—१२ खु] क्खु B; क्खु एदं P; N K M om.—१३ कुलवहूअणस्स] B P; कुलअणस्स N; कुलजणस्स M; कुलधम्मस्स K.—१४ णिअत्तिदुं N B; णिअत्तिव्वं K; णिअत्तिउं M; Ch om. here ता० णिवत्तिदुं. After णिवत्तिदुं B ins. चन्द° । तए ण गन्तव्वो. मित्तकज्जेण विणासो मे ण पुरिसदोसेण ता किं हरिसकाले रोइअदि । कुडु° । अज्ज. जइ एवं. ता अणुचि[द]न्दाणि कुलअणस्स णिअत्तिदुं; K चन्द° । अध इं । चाण्ड° । दंसिदो अज्जाए कुडुम्बिणीए भत्तुणो चलणे अनुअज्जाणुग्गहो । चन्द । अज्जे सव्वं मित्तकज्जेण सो ण पुरिसदोसेण ता किं हरिसट्ठाणे रोइ; Ch has अज्जे सव्वं मित्तकज्जेण मे णासो ण पुरिसदोसेण ता किं हरिसट्ठाणे रोइअदि । कुडु° । अज्जउत्त जइ एवं ता अत्थाणं दाणि एदं कुलजणस्स णिअत्तिदुं; L चन्द° । अये अअं ति[मि]त्तकज्जेण मे विणासो ण उण पुरिसदोसेण ता अलं विसादेण । कु° । अज्ज जइ एवं ता दाणीं अकालो कुलजणस्स णिवट्टिदुं; *Mys. has the same insertion. Cf. also ed. I. II Grah.—Kādambari ed.* BSS. P. 315, line 12. 14.—१५ अहहा B; अध N K; अध अहह Ch; अह M L.—१६ ववसिअं N; दुव्वसिदं M.—१७ अज्जाए] अ° कुडुम्बिनीए Ch; कुडुम्बिणीए L l.

कुड्ड । मत्तुणो[२] चलणे[३] अणुगच्छन्तीए अप्पाणुग्गहो[५] ।

चन्द । अज्ज[६] दुव्ववसिदं[७] एदं दे । इदाणिं[९] अज्जाएं[१०] अअं[११] कुमारो[१२] असुणिद[१३]लोअ[१४]संववहारो[१५] अणुगेण्हिदव्वो[१६] ।

कुड्ड । अणुगेण्हन्तु[१७] ण[१८] पसण्णाओ[१९] भअवदीओ[२०] कुलदेवदाओ[२१] । जाद[२२] पुत्तअ[२३] पडेसुं[२४] अवच्छिमं[२५] पिदुणो[२६] पाएसुं[२७] ।

पुत्र । पादयोर्निपत्य । ताद[२८] मए[२९] तादविरहिदेण[३०] किं अणुचिट्ठिदव्वं[३१] ।

चन्द । पुत्तअ[३२] चाणक्कविरहिदे[३३] देसे वसिदव्वं ।

---

१ सबाप्पं after कुड्ड° ed I. II.—२ मत्तणो B Ch—३ चलणे सुस्सूसुउं अणुगच्छामि एस अप्पाणुग्गहो M, चलणेसु L—४ अणुगत्तीए P.—५ अप्पाणुग्गहो] अत्तणो अणुग्गहो P; अज्जचलणाणुग्गहो (instead of मत्तुणो) K, आप्पा° L; भोदु Ch after °ग्गहो; l होदु; ed. I. II. V होदु; ed. III होदि सि; होदि त्ति L—६ अज्जे Ch om—७ दुव्वसिअं N.—८ एवं दे] इदं दे N; एदं B K M L, एवं दे Ch ed. I. II; तए l—९ इदाणिं] इदाणीं P, इदानी N, दाणि B K, गदो दाणि Ch, L om; दाणि l—१० अज्जाए] अप्पाए N, तुए L, M om.—११ अयं N, एस l—१२ P l एक्को दे कुमारो; कुमारो] बालपुत्तो N, अअं बालो दे पुत्तो B, पुत्तओ Ch M, L l; K corr.—१३ असुणिअ° N B Ch M.—१४ लोअ N om—१५ संववहारो] संववहारो P, ववहारो B Ch, अयमज्ञातलोकव्यवहारो Grah.—१६ अणुगेण्हिदव्वो H (Pischel § 570), अणुगेण्हिदव्वो K, अणुगिव्हीदव्वो N, अणुग्गाहिदव्वो P Ch M, अणुगिण्हिदव्वो L, M l L ins. बालो before अणु°.—१७ अणुगेण्हन्तु N P, अणुगण्हन्तु M, अणुगिण्हंतु L—१८ णं L om.—१९ सव्वा पसण्णाओ B—२० भअवईओ N, om. in B L l, भअवदीओ (sec. h. del. अ) Ch.—२१ कुल L om.—२२ जाद] ता N, थाद K.—२३ पुत्तअ M om.—२४ पडेसु] K M, पढेस्सु N, पडेसु l, P om, पणमसु B, पणमसु दाव Ch, पत्त L, वन्देसु Mys—२५ अपच्छिमस्स ed. I. II. V, पच्चिमेसु ed. III, पच्छिमं M, अपच्छिमं l, पच्चिमेसु पिदुणो (?) पादेसु L—२६ से पिदुणो P.—२७ पाएसु N, पादेसुं P, पणमसु चलणं B; पणमअ ed I. II; प्रणम पादान् Grah.—२८ N P om ताद.—२९ मए] मए दाव K Ch; N om—३० इदानीं तादविरहिदेण N; ताद किं दाणिं मए ताद° ed. III; किं दाणीं मए L; दाणिं तादविरहेण l, विरहेण P.—३१ °तव्वं N; कादव्वं M.—३२ पुत्तअ] पुत्त N Ch L, K om—३३ विरहिदे] रहिदे Ch M—

चाण्डा । अय्यं[1] चन्दणदाश[2] एशे[3] णिरादे[4] शूले[5]। ता शय्ये[6] दाणिं[7] होहि[8]।

कुडु । अज्जा[9] परित्ताअधं परित्ताअधं[10] ।

चन्द । अइ[12] जीविद[13]वच्छले किं[14] एत्थ[15] अक्कन्देसि[16]। सग्गं[17] गदा खु[18] ते[19] देवा[20] णन्दा[21] जे दुक्खिदं जणं[22] अणुकम्पन्ति[23] ।

प्रथमश्चाण्डालः । अले[24] विल्लवत्तआ गेण्ह[25] चन्दणदाशं[26] ।

द्वितीयश्चाण्डालः । अले[27] वय्यलोमआ[28] एशे[29] गेण्हामि[30] ।

---

१ अज्ज Mss, अ०ज M, अयि Mys —२ चन्दणदास P Ch, चन्दनदास N B K L—३ एशे M only, om in all other MSS—४ णिक्खादे P Ch, णिक्खित्ते B, पेक्खिदे K—५ सूले N P K Ch L l —६ शय्ये] सज्जो Mss, only M शज्जो, Mys शये (mistake instead of श०ये)—७ दाणि B K M L om, दाणिं l—८ होइ P, भोहि N, भो M om —९ अज्जा२ N, अ०आ M—१० परित्ताअध once only Ch, परित्ताअह M; परित्ताअध कुलदेवदाओ B, (कुलदेवपाठ Grah), परित्ताअह२ L—११ after it M ins. पुत्त । हा ताद —१२ भद्दमुह चिट्ठ मुहुत्तअ in B before अइ, भद मुहुत्तं चिट्ठ २ P, भद्दमुख तिष्ठ मुहूर्तं Grah , P om अइ, L अज्जे अह —१३ जीवअ° N, जीअ° K Ch l, जीविअ° M, L om , °वत्सले P, अयि वत्सले प्राणवल्लिप्रिये Grah —१४ क N—१५ एत्थ P om —१६ आक्कन्दसि B Ch, अवक्कन्दसि K, अ०कन्दसि M, अक्कन्देसि N, कज्ज कन्देसि P, अक्कदासि l, आक्कन्दसि L (cf P § 88)—१७ सग्गगआ M—१८ क्खु B P Ch—१९ ते] दे B P M—२० देआ l—२१ णन्दा M om—२२ जण] इत्थीजण पइदिण ed I II, स्त्रीजनम् Grah, परिअण L l ed III —२३ °कपदि l, after अणुकम्पन्ति Ch ins. अण च। मित्तकज्जेण मे विणासो ण पुरिसदोसेण, M अण्ण मित्तकज्जेण मे णासो ण पुरिसदोसेण । ता किं हरिसट्ठाणे वि रोदीअदि, ed III, l L (अजुत्तकज्जेण instead of पुरिसदोसेण) and B₁ make the same addition here, K has अण्णत्र मित्तकज्जेण मे विणा त्ति पठन्ति —२४ अरे l, विल्लवत्तआ] विल्वपत्रका Grah, विल्लवत्तक N, विण्णवत्तआ B, वेणुवत्तआ P, विद्धसका K, वि सभा Ch, लीलप्पत्तअ M, वेणुवत्तका ed I II विल्लपत्त ed III, विल्लवत्ता ed V —२५ गेण्ह] गेह्ण K l, गह्ण M, गेण्हहि N, गेह्णाहि P—२६ चन्दणदास P L l, चन्दनदास N B K, after it B सभ जेव से घरअणो गमिस्सदि Ch, सभ जेव्व घरअणो णिअत्तिस्सदि, ed I II घलअणो सभ जेव्व गमिस्सदि (ed II जेव), L ed III सभ एव्व परिअणो ग°, l सभ जेव्व परिअणो ग° —२७ अले] अए P —२८ वज्जलोमआ B P Ch l, वज्जलोमका K N (?), वज्जलोमश M, वज्जलोमा L, वय्यलोम Mys —२९ एशो B, एसो P Ch, एसे K, एस N L l —३० गेह्णामि B P K M l, गेण्हामि Ch

चन्द[1] । मदमुहं चिट्ठ मुहुत्तअं[2] जाव पुत्तअं[3] परिस्सआमि[4] । इति पुत्रं मूर्ध्नि समाघ्राय[5] । जाद[6] पुत्तअ[7] अवस्सं भविदव्वे[8] वि विणासे[9] मित्तकज्जं[10] उव्वहमाणो विणासं अणुहोहि[11] ।

पुत्र । ताद किं[12] एदं[13] पि भणिदव्वं । कुलक्कमो[14] क्खु एसो अम्हाणं[15] । इति पादयोः पतति[16] ।

चाण्डा । गेण्ह[17] ले । शअं[18] येव शे घलअणे गमिश्शादि ।

कुटु[19] । अज्जा परित्ताअध[20] परित्ताअध ।

प्रविश्य अपटीक्षेपेण[21] राक्षसः । भवति[22] न भेतव्यं न भेतव्यम् । भो[23] भोः सेनापते[24] न खलु व्यापादनीयो[25]ऽयं[26] साधुः । कुतः ।

१ P M अद.—२ मुहुत्तं K Ch M; मुहूर्त्त चिट्ठ २ दाव जाव P.—३ पुत्तं N M.—४ परिस्सजामि N, सासेमि Ch, आसासेमि पुत्तअं K, परिस्सजामि I; सन्तआमि L ed. III; सन्तोमि Mys, पुणोपुणो परिस्सजेमि पुत्तअं P, पुणोपुणो धिप[परि]स्सआमि पुत्तअं B; मुहूर्त्तं यावत् पुनः पुनः परिष्वजामि पुत्रं Grah —५ मूर्ध्नि उपाघ्राय परिष्वज्य B; परिष्वज्य भाले (om. मूर्ध्नि समाघ्राय) M —६ जाद K om, पुत्तअ L om.—७ M om. अवस्सं °होहि; अवस्स° M —८ भविअव्वे N, भाविणु P, Ch I om. वि.—९ विनासे N K —१० समुव्वहमाणो I ed I-III, उहमाणो K, उवहन्तस्सा तथाविणासो भविस्सदि Ch —११ अणुहोहि Bf, अणुभविस्सामि B, अणुभविस्ससि P; अनुभवेमि N, अणुभवेहि ed V with Telang's G, अणुहवेहिसि I; अणुभवामि L. अनुभवामि Grah,—१२ B P Grah. om. किं —१३ एदं पि] N om.; एत्थ K, एवं वि किं भ° Ch, आदं पि किं M, एतदेव भणितव्यम् Grah —१४ कुलधम्मो L ed III. V.—१५ अम्हाणं] अम्हारिसाणम् P, अह्माणं I —१६ पुनः पतति N, M om इति पादयोः पतति.—१७ गेह्ण हे २ B, चण्डालोमआ गेह्ण २ एदं P, गेण्ह रे गेण्ह K, चण्डालोमरा गह्ण अले M, गिण्ह रे I गृहाण रे Grah, पुरुषांजल गेण्ह हे चण्डालोमआ गेण्ह अपरश्चांजलश्चन्दनदासं ताडयति Ch in marg —१८ शअं °दि] सअं जेव से घरअणो गमिस्सदि B, सअमेव पलिअणो गमिस्सदि P, सअं जेव घरअणो गमिस्सदि K, शअं यु घरअणो णिवत्तिहिशदि M, om. here in N Ch L I, परिजनः Grah, after it B adds चाण्डालौ चालयतः; ed I. II गृहीतचन्दनदासमारोपयितुं शूले.—१९ L ed. III ins. सोरस्ताडम् before अज्ञ; अज्ञ२ N, अ०आ M, अज्ञ L; K om —२० पलित्ताअध P, परित्ताअह M, पलित्ताहि २ L —२१ अपटीक्षेपेण P M, अपटाक्षेपेण Ch, पटी° B K N, पटाक्षेपेण L I.—२२ हे P ins. in marg.—२३ भो भोः] भोः M —२४ सेनापते] शून्यायतनाः L ed. III. V, सेनापतये निवेद्यतां M.—२५ व्यापादनीयः] व्यापादयितव्यो B P M K (om न) L—२६ अयं साधुः] चन्दनदासः Ch M L I ed I. II.

येन स्वामिकुलं[1] रिपोरिव कुलं दृष्टं विनश्यत्पुरा
मित्राणां व्यसने महोत्सव इव[2] स्वस्थेन येन स्थितम् ।
आत्मा यस्य च[3] वञ्चनापरिभवक्षेत्रीकृतोऽपि प्रियः[4]
तस्येयं मम मृत्युलोकपदवी वध्यस्रगावध्यताम् ॥ ५ ॥ १५७ ॥

चन्द । विलोक्य सबाष्पम् । अमच्चे[5] किं णेद[6] ।

राक्ष । त्वदीयसुचरितैकदेशस्यानुकरणं किल ।

चन्द । अमच्चे सव्वं पि[12] मे णिप्फलं एद[13] पआसं करन्तेण[14] ण मे[15] पिअं अणुचिट्ठिदं अमच्चेण ।

राक्ष । सखे चन्दनदास[16] स्वार्थप्रधानो हि[18] जीवलोकः । कृतमुपालम्भेन । भद्रमुख निवेद्यतां तावद्दुरात्मने चाणक्याय ।

चाण्डालौ । किं ति[24] ।

---

१ कुल] चिर P—२ महोत्सव इव] महोत्सववता B—३ च वञ्चना] B M, चधाप च N K Ch (orig, alteration illegible) L, चधाय न l, P om—४ यस्य परपरि[v l रा]भूतो ऽप्यात्मा प्रिय Grah P om परिभ—५ अमच्च] M om, अज्ज B, अज्जा P—६ किं णेद] किण्णेद N, किणेद K, किं इम B, किं इद P, किं एद M L l, कि एद दे व्यवसिद ed I II—७ त्वदीयस्य N Ch M—८ सुचरित°] एकसुचरितस्य M, सुकृत° P, स्वचरित्र° (alt to सुचरित्र°) Ch—९ एकदेशाणुकरण M—१० किल N om, किलैतत् L ed III—११ अमच्च M om.—१२ B om पि, B P om मे—१३ एद] इम N B Ch, एद पआस] आआस P M इम आआस l, परिस्सम Ch, णिप्फल मे पआस K, सव्व पि इम पयास णिप्फल करन्तेण L सर्वमपि नि फल प्रयास कुर्वता Grah.—१४ करन्तेण] कुणन्तेण l—१५ ण मे पिअ] ण पिअम्मे K, अप्पिअ मे M, तुए किं L (om अमच्चेण), ण मह प्पिअ l—१६ चन्दनदास ML om स्वार्थ एवानुष्ठित कृतमुपालम्भन (?) । भद्रमुख निवेद्यता L—१७ कृतमुपालम्भेन स्वा° जीवलोक B P L—१८ हि] ऽय B M l, Ch om—१९ भद्रमुखौ B Ch, भद्र P—२० अथ निवेद्यता P—२१ तावत् P M om—२२ चाणक्यहतकाय N Ch M B (°क°), चाणक्यहतकाय दुरात्मने K, चाणक्याय अथवा महात्मने P—२३ उभौ चाण्डालौ प्रधावत । प्रथम कि त्ति K—२४ before किं N Ch ins. अध, M अह, l अधा, किं त्ति N K P Ch, कि त्ति B—

राक्ष ।

> दुष्कालेऽपि[1] कलावसज्जनरुचौ[2] प्राणैः परं रक्षता
> नीतं येन यशस्विना[3] प्रलघुतामौशीनरीयं[4][5] यशः ।
> बुद्धानामपि[6] चेष्टितं सुचरितैः[7] क्लिष्टं[8] विशुद्धात्मना
> पूजार्होऽपि[9] स यत्कृते तव[10] गतः शत्रुत्वमेषोऽसि[11] सः ॥६॥१५८॥

प्रथमः । अले चिल्लवत्तआ[12] तुमं[13] ताव शेस्टिचन्दणदाशं[14] गेण्हिअ[15] इमश्श[16] मशाणपादवश्श[17] छाआए मुहुत्तअं चिट्ठ[18] यावं[19] हगे[20] अय्यचाणकाह[21] णिवेदेमि[22] । गहिदे[23] अमच्चलक्खशे[24] त्ति ।

द्वितीयः । अले[25] वय्यलोमआ[26] एव्वं भोदु[27] ।

इति सपुत्रदारेण चन्दनदासेन सह निष्क्रान्तः ।

---

१ दु काले N B l—२ कलावसज्जनरुचो] विलाम्बसज्जनरुचौ B, किलाव° Ch, कलावसज्जनवसि l—३ यशस्विना] महात्मना B—४ अतिलघुताम् L, सुलघुताम् l—५ औसीनरीय N B P—६ बुद्धानाम्] वृद्धानाम् l—७ स्वचरितै B P—८ क्लिष्ट] छिन्न B—९ पूजार्हो] पूज्यो नाम K—१० तव गतो] भगवतो ०f l—११ शत्रुत्वम्] वध्यत्वम् B Ch, वध्यत्वमिति बहुषु पुस्तकेषु पाठ Grah—१२ विल्लवत्तआ] विल्वपत्र Grah विल्लवत्तक N, विण्णवत्तका B, वेणुवत्तया P, चिलवण्णका K, विल्लवत्तआ (?) Ch, M defective वत्तआ—१३ तुवं M—१४ शेस्टिचन्दणदाश] शेट्ठिचन्दणदाश B, शे०ट्ठिचन्दणदाश M, सेट्ठीचन्दनदास N, सेट्ठिचन्दनदास K Mys om शेस्टि°, चन्दणदास P Ch l, चदनदासं L—१५ गेह्निअ P, गेह्निअ K, गह्निअ M—१६ इमश्श] इमस्स P, एद०श Mys एअ०श M, एदस्स K, इद एदस्स L, एअस्स l, इमस्सि Ch, इमाए N, B om—१७ मशाणपाअवछाए B, मसाणपाअवछाआए N, ससाणपादवस्स च्छाआए P, मसानपाअर[व]स्स छाआए K, मसाणपादवस्सछाआए Ch, मशाणपाअश्श M, °पाअव०श Mys—१८ चिट्ठ Mss, (चि०ठ Mys)—१९ जाव all Mss except Mys (याव)—२० हगे] P Mys om, अहं N K Ch M L l—२१ चाणकाअ l, अज्जचाणक्कस्स N B (क्का) P K, अ०यचाण०क०श M, चाणक्कस्स Ch L,—२२ णिवेदिअ आअच्छामि B, वृत्तन्त णिवेदेमि P—२३ जधा गहि° B K Ch, गहिदो N B K, दे om in M, गिहीदो L, गिहिदो l—२४ रक्खशो B, °रक्खसे Ch M, °रक्खसे P, °रक्खसो N K L l—२५ अले] अए Ch l, अये L, P om—२६ वज्जलोमका N, वज्जलोमआ K Ch l, वज्जलोमआ B, व०जलोम Mys, वज्जलोमस M, वज्जलोमा L, P om.—२७ एव भोदु] एवं भोदु त्ति N K, एव होदु M, एवं भोदु l, तथा करोति P, गच्छ इति L

प्रथमः । राक्षसेन सह परिक्रम्य । के के एत्थ दुवालिआणं । णिवेदेध दाव णन्दकुलशेलशंचअशंचूणणकुलिशाह मोलिअकुलपडिस्टावकाह पोलधम्मशंचआह अय्यचाणक्काह ।

राक्ष । आत्मगतम् । एतदपि नाम राक्षसेन श्रोतव्यम् ।

चाण्डा । एशे क्खु अय्यणीदिणिअलशंयमिदबुद्धिपुलिशआले गहिदे अमच्चलक्खशे त्ति ।

ततः प्रविशति यमनिकावृतशरीरो मुखमात्रदृश्यश्चाणक्यः ।

---

१ इति सपुत्रदारं चन्दनदासमादाय B—२ एदु अमच्चो इति राक्षसेन सह प° L—३ केके] को B P, अस्ति ए०ध के वि णिवेदेह णं णन्द° Mys, अत्थि एत्थ को वि L ed III—४ दोआरिआणं P, दुआलिआण K Ch, दुआले दोआलिआणं B, om in N M—५ णिवेदेह N K Ch M L 1, निवेदेध B—६ नन्दकुल° P, सेल N P Ch, सेण K, णंदकुलणग° L—७ शंचअ] B om, सच्चअ N P, सञ्च K, संचअ 1—८ शंचूण्ण M, संचूल्ण B Ch, संचुण्ण K, संचूण्णण P, चूलण N Bi 1—९ कुलिशाह B, कुलिशाअ M, कुलिसाह N P K 1, कुडिसाह Ch, कुलिसस्स L—१० मोलिअ] N K Ch M, मोअ B P, मौलिअ L, मोलिअकुलसाहि 1—११ पडिस्टावकाह] पदिट्ठावकाह N, पडिट्ठावकाह Ch 1, पलिट्ठवआह K, पइट्ठावआ [ह om] M, पलिवट्ठावकाह B [परिवर्धापक]; परिवड्ढआह P, पडिट्ठापकस्स L, परिवर्धकाय Grah—१२ पउल N Bi (Pischel § 58), पोल B, पोर P, पउर Ch, प्रास Grah. (v l पौर), पौरधर्मसंवाहकाय Bhaskara, पउलधम्मसंठावआह 1, K M L om. पोलधम्मसंचआह.—१३ अज्जचाणक्काह N B K Ch, अज्जाह चाणक्काह P, अ०अचाणक्काअ M, अज्जचाणकस्स L—१४ In N B this line follows 5 6—१५ कष्टमेतद् Ch—१६ श्रोतव्यं राक्षसेन M, राक्षसेन 1 om, B reads कष्टमेतदपि श्रावितो ऽस्मि विधिना—१७ एशे] एसे N L, एसो P Ch 1, अधा एशो B, अशे (?) M—१८ क्खु P L om—१९ अ०अणीइ M, अज्जणीइ 1, all other MSS अज्जणीदि—२० णिअल] B K Ch, लआ N, लदा 1, णिगड P, णिअम ed I. II, ed III. om, णिअळिअ (णिगलित) M—२१ शंयमिद] शंय्यमिद Mys, शंजमिद B, संजमिद N K Ch L 1, णिअमिद P, M has णिअळिअ (निगलित) instead of णिअलशंयमिद—२२ बुद्धि] वृद्धि P.—२३ पुलिसआलो P, पुलिसआणिचलणजुअले K, पुलिसआलचलणजुअले Ch पुरिसे N, पुरिसआले 1, विमिहवे M, पलिसले L—२४ गहिदो P, गिहीदे N L—२५ °लक्खशे B, °रक्खसे N K Ch L, °सो P; °लक्खसे ति 1, °रक्खरे M.—२६ ति B.—एष खलु नीतिनिगडसंयमितबुद्धिपुरुषकारो गृहीतो° Grah—२७ यमनिका N B K Ch, यवनिका P M, जवनिका 1 ed. I-III, जयनिका L ed V.—२८ आवृत] अन्तरित M.—२९ °दृश्यमानः P K, सहर्षश्चागच्छ. Ch(वे)M ed. I. II.

चाण । भद्र कथय कथय[1]

केनोत्तुङ्गशिखाकलापकपिलो[3] बद्धः पटान्ते शिखी
पाशैः केन सदागतेरगतिता सद्यः समासादिता ।
केनानेकपदानवासितसटः सिंहोऽर्पितः पञ्जरे
भीमः केन च नैकनक्रमकरो दोर्भ्यां प्रतीर्णोऽर्णवः ॥७॥१५९॥

चाण्डा । णं णीदिणिउणबुद्धिणा अय्येणं य्येव[13] ।

चाण । भद्र मा मैवम् । नन्दकुलद्वेषिणा दैवेनेति ब्रूहि । राक्षसं दृष्ट्वा ।
अये अयममात्यराक्षसः । येन महात्मना

गुरुभिः कल्पनाक्लेशैर्दीर्घजागरहेतुभिः ।
चिरमायासिता सेना वृषलस्य मतिश्च मे ॥ ८ ॥ १६० ॥

यमनिकामपनीयोपसृत्य च । भो अमात्यराक्षस विष्णुगुप्तोऽभिवादयते ।

राक्ष । विलोक्यात्मगतम् । अमात्य इति लज्जाकरमिदानीं विशेषणपदम् ।
विलोक्य । अये अयं स दुरात्मा । अथवा अयं स महात्मा कौटिल्यः ।

१ कथयकथय K om —२ कलाप] कपाल P —३ कपिलो] जटिलो B —४ शिखी] ऽपक: M —५ सदागते.] समागतै M, अगतिता] अन्तरिता M —६ सट] शट. N, पट. B, पट. l, M om —७ ऽ र्पित] ष्टत N M —८ भीम] भीष्म· M —९ च न] चल ed I II— १० णं om in P M L —११ णिउण L, l om —१२ अज्जेण Mss, M3s only अ०येण —१३ य्येव] ज्जेव B P, जेव K, om in N M L l, जेज्ज Ch (orig, alt to जेव)—१४ भद्र M —१५ मा once only B (भद्र मैवं । नन्दकुलविद्वेषिणा दैवेनैतत्कृतमिति वक्तव्यम् । राक्षसं दृष्ट्वा । अये अयं)—१६ after ब्रूहि N P K Ch M L l Grah insert here the speech of Rākṣasa अये अयं दुरात्मा etc. given below ending with verse १६१ It seems out of place here Cāṇākya being veiled by the यमनिका and therefore not recognisable for Rakṣasa -(सहर्षमात्मगत in N P K Grah before अये: विलोक्य सहर्षं । स्वगतं Ch l (आत्म°), दृष्ट्वा सहर्षं स्वगतम् । अयमसौ M.)—१७ मतिर्मम B P K.— १८ यमनिकाम्] यमणिकाम् N, जयनिकाम् P l, यवनिकाम् M, चेरणापनीय L —भो भो Ch —१९ विष्णुगुप्तो ऽयमभिवादये M L—२० लज्जा] व्रीडा° B, इदानीम् P om, इदानीमिदं l —२१ P वि° आ° । अयमसौ दुरात्मा कौटिल्यः अथवा महात्मैव; K Ch अये अयं दुरात्मा अथवा महात्मैव कौटिल्य

आकरः सर्वशास्त्राणां रत्नानामिव सागरः ।
गुणैर्न परितुष्यामो यस्य मत्सरिणो वयम् ॥ ९ ॥ १६१ ॥

प्रकाशम् । भो विष्णुगुप्त न मां श्वपाकस्पर्शदूषितं स्प्रष्टुमर्हसि ।

चाण । अमात्यराक्षस नायं श्वपाकः । अयं खलु दृष्टपूर्व एव भवता सिद्धार्थकनामा राजपुरुषो येन व्याजसौहृदमुत्पाद्य शकटदासोऽपि तपस्वी तादृशं कपटलेखमजानन्नेव मयैव लेखितः । योऽप्यसौ द्वितीयः सोऽपि समृद्धार्थको नाम राजपुरुष एव ।

राक्ष । आत्मगतम् । दिष्ट्या शकटदासं प्रत्यपनीतो मे विकल्पः ।

चाण । किं बहुना । एष संक्षेपः ।

एते भद्रभटादयः स च तथा लेखः स सिद्धार्थकः
तच्चालंकरणत्रयं स भवतो मित्रं भदन्तः किल ।
जीर्णोद्यानगतः स चार्तपुरुषः क्लेशः स च श्रेष्ठिनः

---

१ यस्य] येन M.—२ भो भो Ch; K 1 om. वि° K om —३ न] मा I —४ श्व°] चाण्डाल L ed III —५ 1 om स्पर्श.—६ भो अमात्य° 1, अमात्य..श्वपाकौ B, नेमौ चाण्डालौ L ed III —७ पूर्व P 1 om, भवता दृष्टपूर्वः M, पूर्वदृष्ट K—८ सिद्धार्थको P.—९ राजपुरुष° । द्वितीयः स समृद्धार्थको नाम राजपुरुष एव । शकटदासोऽपि तपस्वी तं तादृशकपटलेखमजानन्नेव मय ले° N; राज° । यो ऽप्यसौ द्वि° सोऽपि सुसिद्धार्थको नाम राजपुरुषः । आभ्यां सौहार्दमुत्पाद्य शकटदासोऽपि तपस्वी तत्तादृशं कप° अजा° एव म° ले° P, राज° । योऽप्यसौ द्वि° अयमपि समिद्धार्थकनामा राजपुरुष एव । अनेन सिद्धार्थकेन सह सौहार्दमुत्पाद्य शकटदासोऽपि त° ताद° अजा° एव क° म° ले K, द्वितीय. सोऽपि समि° कनामा राजपुरुष एवानेनैव सह सौहार्दमुत्पाद्य सकट° Ch, °अयमपि समृद्धार्थको नाम [om रा° उत्पाद्य] शकट° तत्तादृशमजा° एव क° म° ले M, योऽप्यसौ द्वि° समिद्धार्थको राज °एव । शकटदासोऽपि त° तं ताद° अजा° एव म° क° ले° I. The text follows B—१० N K Ch ins. सहर्षम्—११ अपनीतो] व्यपगतो II—१२ अतिबहुना N II—१३ एष संक्षेप.] एष संक्षेप कथ्यते B; एष संक्षेपतः कथयामि K Ch L—१४ भृत्या B K Cb L, कृत्या N, ये ते P; एते M—१५ भवतो मित्रं] स च भवन्मित्रं B, Ch ends with भवतो मित्र.—१६ चार्त] चात्र N; चापि L 1 ed III

सर्वोऽसौ मम । इत्यर्धोक्ते लज्जां नाटयति ।

वृषलस्य धीरैः भवता संयोगमिच्छोर्नयः ॥ १० ॥ १६२ ॥

तदेष वृपलस्त्वां द्रष्टुमागच्छति । पश्यैनम् ।

राक्ष । आत्मगतम् । को गतिः । एष पश्यामि ।

ततः प्रविशति राजा विभवतश्च परिवारः ।

राजा । आत्मगतम् । विनैव युद्धादार्येण पराजितं दुर्जयं रिपुबलमिति यत्सत्यं लज्जित इवास्मि । मम हि

फलयोगमवाप्य सायकानामनियोगेन विलक्षतां गतानाम् ।
स्वशुचेव भवत्यधोमुखानां निजतूणीशयनव्रतस्य निष्ठा ॥११॥१६३॥

अथवा ।

विगुणीकृतकार्मुकोऽपि जेतुं भुवि जेतव्यमसौ समर्थ एव ।
स्वपतोऽपि ममेव यस्य तन्त्रे गुरवो जाग्रति कार्यजागरूकाः ॥१२॥१६४॥

चाणक्यमुपसृत्य । आर्य चन्द्रगुप्तः प्रणमति ।

चाण । वृषल संपन्नास्ते सर्वाशिषः । तदभिवादयस्व तावदत्रभवन्तममात्यराक्षसम् । अयं ते पैतृकोऽमात्यमुख्यः ।

---

१ ऽसौ] ऽयम् M—२ K om इत्यर्धोक्ते, P K M om लज्जां नाटयति, सलज्जं N—३ before वृषलस्य N repeats सर्वो ऽसौ मम—४ धीर] वीर N K M L I—५ संयोगम्] साचिव्यम् L—६ नय] मति N—७ एप] अयम् P K M I—८ आगच्छति] आयाति B, इच्छति K M—९ ननु का गतिर् B—१० प्रकाश । एष M, एष] अयम् P—११ यथाविभवतश्च N, B om—१२ च परिवार] सपरिवारो P परिजनो B, सेवकैरनुगम्यमान॰ ed I. II—१३ युद्धेन] P M, युद्धम् B. जितम् ed III V—१४ रिपुबलम्] परम् N, परबलम् K M L I, अरिबलम् P अरिकुलम् ed I II—१५ इव] एव B K I—१६ अनियोगेन] विधियोगेन ed III—१७ विलक्ष्यता N, विलक्षिता K विपक्षता L ed III—१८ स्वशुचैव P, स्वशुचेव M ed I II, न शुचेव N B K L I ed III—१९ व्रतस्य निष्ठा M N (रि!), निष्ठाना P, व्रतप्रतिष्ठा B K Grnh ed I. II, निजप्रतुष्टचै L, व्रत मतुष्टचै ed III—२० भुवि] नर M—२१ असौ] अह K—ममेव B K M—२२ प्रकाश ins in B before आर्य—२३ अभिवादयति B, °ते P—२४ ते मम सर्वाशिष I, ते मदीया आशिष M, सर्वा अर्थसिद्धय॰ N, सर्वाशिष B P K L—२५ अभिवादय P—२६ तावद् om in M L I—२७ अत्रभवन्तम्] तत्रभवन्तम् N P, instead of तदभिवादयस्व° K reads तत प्रणम्यतामत्रभवानमात्यराक्षस—२८ अयं ते] एष ते B, एप पितृपैतामहस्तव K, अभिवादयस्व तत्रभवन्तममात्यमुख्यम् L.

राक्ष । आत्मगतम् । योजितोऽनेन संबन्धः ।

राजा । राक्षसमुपसृत्य । आर्य चन्द्रगुप्तोऽभिवादयते ।

राक्ष । विलोक्यात्मगतम् । अये अयं चन्द्रगुप्तः । य एषः

बाल एव हि लोकेन संभावितमहोन्नतिः ।
क्रमेणारूढवान्राज्यं यूथैश्वर्यमिव द्विपः ॥ १३ ॥ १६५ ॥

प्रकाशम् । राजन् विजयस्व ।

राजा । आर्य

जगतः किं न विजितं मयेति प्रविचिन्त्यताम् ।
गुरौ षाड्गुण्यचिन्तायामार्ये कार्ये च जाग्रति ॥ १४ ॥ १६६ ॥

राक्ष । आत्मगतम् । स्पृशति मां भृत्यभावेन कौटिल्यशिष्यः । अथवा विनय एष चन्द्रगुप्तस्य । मत्सरस्तु मेऽभिप्रायो विपरीतं कल्पयति । सर्वथा स्थाने यशस्वी चाणक्यः । कुतः ।

द्रव्यं जिगीषुमधिगम्य जडात्मनोऽपि
नेतुर्यशस्विनि पदे नियतं प्रतिष्ठा ।

---

१ मम सबन्ध P, after it L ins चा° राजानमुपसृत्यायममात्यराक्षस प्रास प्रणमैनम् —२ अभिवादयति B, प्रणमति M L 1 ed III, चन्द्रगुप्तो ऽहमभिवादये ed I II —३ विलोक्य M om —४ सत्य अये N —५ य एष] स एष P, एष M —६ लोकेन] लोके ऽस्मिन P L Grah —७ महोन्नति N h M Grah, महोत्सति B, महात्तनु P, महोदय L 1 ed I-III —८ आरूढसाम्राज्य h —९ यूथैश्वर्यम्] यूथेश्वर M —१० जगत्या M —११ किं तु न जित P —१२ आर्ये कार्ये च] आर्ये कार्येषु B, आर्याचार्येच P, आर्ये त्वयि च ed I II K (अ°), आर्ये चार्ये च M 1, आर्ये चाग्रे च L, आर्ये कार्ये प्रजाग्रति ed V —१३ कौटिल्य° दासभावेन K, दासभावेन कौ° P B —१४ एष] एव M एवैष L—१५ चन्द्रगुप्तशिष्यस्य M, विनयेनैव चन्द्रगुप्तस्य ed I II—१६ मत्सरस्तु मे ऽभिप्रायो विपरीतकल्पयति N 1 (om अभिप्राय), मात्सर्यं तन्मे ऽस्याभिप्राय विपरीत कथयति P, मात्सर्यन्तु मे विपरीत मे कल्पयति K, मत्सरस्तु मे ऽभिप्राय विपरीत कल्पयति M, मत्सरस्तु मे विपरीत कल्पयति L, मत्सर तु मे विपरीतमेव कल्पयति चेन B—१७ कल्पयति B ed I II, कल्पयति N h M, कथयति P—१८ द्रव्यम्] भद्र M —१९ विजिगीषुम् h —२० अधिगम्य] अधिगम्य M —२१ नियता ed I II —

अद्रव्यमेत्य तु विविक्तनयोऽपि मन्त्री
शीर्णाश्रयः पतति कूलजवृक्षवृत्त्या ॥ १५ ॥ १६७ ॥

चाण । अमात्यराक्षस अपीष्यते चन्दनदासस्य जीवितम् ।

राक्ष । भो विष्णुगुप्त कुतः संदेहः ।

चाण । अमात्यराक्षस अगृहीतशस्त्रेण भवता नानुगृह्यते वृषल इत्यतः संदेहः । तद्यदि सत्यमेव चन्दनदासस्य जीवितमिष्यते ततो गृह्यतामिदं शस्त्रम् ।

राक्ष । चिन्तयति ।

चाण । तपोवनं यामि विहाय मौर्यम्
त्वां चाधिकारेष्वधिकृत्य मुख्यम् ।
त्वयि स्थिते वाक्पतिवत्सुबुद्धौ
भुनक्तु गामिन्द्र इवैष चन्द्रः ॥ १६ ॥ १६८ ॥

राक्ष । भो विष्णुगुप्त मा मैवम् । अयोग्या वयमस्य शस्त्रस्य ग्रहणे विशेषतस्त्वया गृहीतस्य ।

चाण । अमात्यराक्षस योग्यमयोग्यं वा किमनेन ।
अश्वैः सार्धमजस्रदत्तकविकाक्षामैरशून्यासनैः

---

१ भुवि विप्रनयो N M Telang's E, भुवि विक्तनयो P, तु विविक्तनयो B K ed. I. II, B विविक्त° I, भुवि शुद्धनयो L ed. III.—२ शीर्णाश्रयः] शायाश्रयः N; सापाश्रयं M.—३ फलवृक्षवत् सः K—४ राक्षस B I om, I om अपि.—५ चन्दन° जीवितं किमिष्यते M.—६ भो भो B—७ कः संदेहः B M—८ P M om. the text from अमात्य as far as संदेहः । तद्; B K om राक्षस.—९ तद् P K. om.—सत्यमेव] M om., after जीवितम् B K.—तदा B K.—१० ततो] तदा B K —११ राक्ष° । चिन्तयन्ति° चन्द्रः contained only in B Telang's A P and omitted in N P K M L I, after चन्द्रः B continues चन्द्र गुप्तमेव पदति यद्यदि चन्दनदासस्य जीवितम्० राक्षस् ।—१२ वयमेवैतस्य K, वयमेतस्य M ed. I II—१३ शस्त्रस्य] अस्त्रस्य M. —१४ त्वया] भवता K.—१५ वयमस्य ग्रहणे वि° त्व° गृ° P (om शस्त्रस्य); ग्रहणे after गृहीतस्य N K L I.—१६ योग्यमयोग्यम्वा किमनेन N, योग्योऽहमयोग्यमयोग्यस्त्वमिति तिष्ठतु तावत् । कुतः । पश्य२ B, योग्योऽहमयोग्य इति तिष्ठतु तावत् पश्य P; योग्योऽहमयोग्योऽहमिति K; योग्योऽहमिति किमनेन पश्य M, योग्योऽहं न योग्य इति किमनेन I; योग्योऽहं न त्वं योग्य इति किमनेन L; योग्योऽहमयोग्यो भवान् ed. I. II V.—१७ कविकैः क्षामैः M L ed. III; अशून्यासनात् ed. I. II—

स्नानाहारविहारपानशयनस्वेच्छासुखैर्वर्जितान् ।
माहात्म्यात्तव पौरुषस्य मतिमन्दृप्तारिदर्पच्छिदः
पश्यैतान् परिकल्पनाव्यतिकरप्रोच्छूनवंशान् गजान्॥१७॥१६९॥

अथवा किमनेन । न खलु भवतः शस्त्रग्रहणमन्तरेण चन्दनदासस्य जीवितमस्ति ।

राक्ष । भो विष्णुगुप्त नमः सर्वकार्यप्रतिपत्तिहेतवे सुहृत्स्नेहाय । का गतिः । एष प्रह्वोऽस्मि ।

चाण । सहर्षं शस्त्रमर्पयित्वा । वृषल वृषल अमात्यराक्षसेनेदानीं गृहीताधिकारेणानुगृहीतोऽसि । दिष्ट्या वर्धते भवान् ।

राजा । आर्यप्रसाद एष चन्द्रगुप्तेनानुभूयते ।

प्रविश्य पुरुषः । जअदु जअदु अज्जो । अज्ज एसो क्खु भद्दभडभाउराअणप्प-

---

१ विहार] विनोद K, °शयने L—२ माहात्म्ये P, माहात्म्य K, °त्मा N, तव] अति ed I-II—३ मतिमद्] महतो B, रहतो K, महिमन् N, स्नानादिजन्यसुखवर्जितान् । तव पौरुषस्य माहात्म्य यथा स्यादेव किंभूतस्य तव दृप्तारिदर्पच्छिद शत्रुदर्पनाशयेत्यर्थं Grah—४ पश्यैमान् M—५ व्यतिकर] शरकलित N—६ प्रोच्छित्तवंशान् K, मोच्छित्तवद्धा॰क्षजान् B—७ खलु M om—८ इष्यते स्ति (!) M—९ K L ed I-III insert here the verse १७२ ये सिक्ता given by B P Grah later on and entirely omitted in N M I, the order of the single Padas, is different in K L ed. I-III a) नन्द° b) ये सिक्ता c) शस्त्र d) कार्याणाम्—K om भो ; भो विष्णुगुप्त उपानय खड्गम् । नम सर्व° ed I. II, भो विष्णुगुप्त प्रह्वो ऽस्मि नम सर्व° II—१० प्रह्वो ऽस्मि] सज्जो ऽस्मि B P, गृह्णामि N—११ शस्त्रमर्पयित्वा M I om, खड्गमर्पयित्वा B, ख° उपनयन् P—१२ इदानीं B om—१३ °अधिकारेण] °शस्त्रेण ed I II V, L om—ऽसि N K M om—१४ वर्धसे M, M adds मत् बुद्धिस्तव भाग्यानि राक्षसस्य पराक्रम । त्रितय यदि सयुक्त भवेज्जेयो महेश्वर ।—१५ °प्रसाद एव P, प्रसाद एवाय M, प्रसादादेतच् K—१६ जेदु M—१७ अज्जो] देओ N, देवो M, P om—१८ अज्ज N P om, अज्ज M—१९ एसो क्खु B om—२० भद्दभडपुलिमदत्तहिंगुराददवलउत्तभागुराअणविजयवम्मप्पमुहेहिं सजमिद्दकलचलणे कुमारमलयकेदू आणिअ पलिहालभूमिमवयाविदो । ता एव सुणिअ अज्जो पमाणत्ति B, भद्दभटपुलिसदत्तप्पमुहेहिं P, भद्दभडप्पमुहेहि M I—

मुहेहिं संजमिद[1]कर[2]चलणो मलअकेदू पडि[3]हारभूमिं उवत्थाविदो[4] । एवं[5] सुणिअ अज्जो पमाणं[6] ।

चाण । भद्र[7] निवेद्यताममात्यराक्षसाय[8] । अयमिदानीं जानीते[9] ।

राक्ष । आत्मगतम् । कथम्[10] । वशीकृत्य[11] मामिदानीं[12] विज्ञापनायां[13] मुखरीकरोति कौटिल्यः । का गतिः । प्रकाशम् । राजन्[14] चन्द्रगुप्त[15] विदितमेव[16] ते यथा वयं मलयकेतौ[17] किंचित्कालान्तरमुषिताः[18][19] । तत्परिरक्ष्यन्तामस्य[20] प्राणाः ।

राजा । चाणक्यमुखमवलोकयति ।

चाण । वृषल[21] प्रतिमानयितव्योऽयम[22]मात्यराक्षसस्य प्रथमः प्रणयः । पुरुषमवलोक्य । भद्र मद्वचनादुच्यन्तां[23] भद्रभटप्रमुखा[24]स्ते यथा[25] अमात्यराक्षसविज्ञापितो देवश्चन्द्रगुप्तः प्रयच्छति मलयकेतवे पित्र्यमेव[26] विषयम् । अतो[27] गच्छन्तु भवन्तः सहानेन प्रतिष्ठिते[28] चास्मिन् पुनरागन्तव्यमिति ।

---

१ संजमिद (मिअ) N B P L, संजमिदो M, सजमिदो K (see copy), संयमि° Mya.—२ कलचलणो B, कलचरणो P I, कलचरणो L, om in N K M —३ पडिहारभूमिं N (°मिद्) P L (°वार°); °भूमि M, पडिहाल° B, पडिहालभूमीए M, पडीहारभूमीए I K, पडिहारभूमिए ed I H —४ उपट्टाविदो N अवत्थाविदो B, उवत्थिदो P, विट्ठिदि K, ठाविदो I, उवट्ठाविदो M, अवत्थाविदो ed. L H It is doubtful, whether the g° speaks Sauraseni or Magadhi —५ ता एवं B P, एदं N K M L एअ I —६ प्पमाणं I —७ भद्र M om —८ अयम्] स B —९ जानीते] जानाति P M प्रतिविधानं करिष्यति K, राजकार्यं करिष्यति ed I–H —१० कथं] अथ N —११ वशीकृत्य] दासीकृत्य B P M L I.—१२ इदानीं वि°म् I K —१३ विज्ञापनाय P K, B om —१४ राजन्] महाराज N —१५ चन्द्रगुप्त B P om —१६ एव] एव तत् M, एवैतत् B P om —१७ मलयकेतौ] मलयकेतोर्गृहे P, मलयकेतोर्भवने K—१८ किंचित्कालं M L —१९ उषिताः] उषिता इति N I, स्थिता इति M—२० अस्य] अमुष्य प्राणा इति P —२१ वृषल M om —२२ अयम् P om —२३ M om. मद्वचनात्; N om उच्यन्ताम्; उच्यन्तामामद्वचनात् P K—२४ °प्रमुखाः L—२५ यथा अमात्य° P K L, B I om अमात्य, अमात्यराक्षसेन K M L, N om the text as far as प्रतिष्ठिते.—२६ पित्र्यमेव पि°] पैत्र्यमेव P; पुनस्तानेव पैतृकविषयान् B, पुनस्तानेव विषयान् भोक्तुं K, पैतृकान् विषयान् Grah —२७ अतो] तत् P, तत्रो K I —२८ प्रतिष्ठिते] स्वप्रतिष्ठे K, प्रतिष्ठितेन N प्राप्ते I —

पुरु । जं अज्जो आणवेदि[1] इति निष्क्रामति ।

चाण । तिष्ठ तावत्[2] । इदं चापरं[3] वक्तव्यो विजयपालो दुर्गपालः[4] । अमात्यराक्षसस्य[5] प्रीत्या[6] देवश्चन्द्रगुप्तः समाज्ञापयति[7] । य[8] एष तावच्छ्रेष्ठी[9] चन्दनदासः[10] स पृथिव्यां सर्वनगरेषु[11] श्रेष्ठिपदमारोप्यतामिति[12] । अन्यच्च[13] । विना हस्त्यश्वं[14] क्रियतां सर्वबन्धनमोक्ष[15] इति । अथवा । अमात्यराक्षसे[16] नेतरि किं हस्त्यश्वेन[17] प्रयोजनम्[18] । तदिदानीम्[19] ।

विना[20] वाहनयुग्येभ्यो[21] मुच्यतां सर्वबन्धनम् ।
पूर्णप्रतिज्ञेन[22] मया केवलं बध्यते[23] शिखा ॥ १८ ॥ १७० ॥

इति शिखां[24] बध्नाति ।

---

१ निष्क्रामति K om —२ तावत् l om, तिष्ठ तावत् M om —३ B om इदं चापरं— ४ दुर्गपालो विजय. N M (वि° दु°); इदं चास्यद्वक्तव्यो विजयपालो दुर्गपालश्च K, विजयपालो om in l, एवमपरमुच्यताम् ed. I-II, अपरं वक्तव्यो दुर्गपालः L, उच्यतां विजयपालो दुर्गपालश्च B —५ यथा अमात्य° M, एष अमात्य° N —६ राक्षसप्रीतो P, अमात्यराक्षसेन गृहीताधिकारेण K, अमात्यराक्षसस्य गृहीतशस्त्रस्य प्रीत्या ed I–II, अमात्यराक्षसलाभेन सुप्रीत. L ed. III, अमात्यराक्षसदर्शनेन सुप्रीत. l—देवः l om —७ समाज्ञापयति] विज्ञापितः K —८ य.] यद् K, B om —९ तावत् K M L om —१० B K M om.—११ सर्वनगरे K, सर्वेषु नगरेषु ed I II, सर्वनगर° L ed III —१२ इति B om, K adds अतस्तथा क्रियताम् — पु° । जं अज्जो आणवेदि त्ति निष्क्रामति । चा° । भद्र२ इदश्च पुनरपरम्वक्तव्यो विजय. । अमात्यराक्षसदर्शपीते देवश्चन्द्रगुप्त. समाज्ञापयति क्रियताम्विना etc. N, पु° । जं अ०ओ आणवेदि त्ति प्रस्थितः । चा । तिष्ठ इदं चापरं वक्तव्यो विजय । अमात्यराक्षसदर्शनप्रीतो देवश्चन्द्रगुप्त· समाज्ञापयति यथा विना हस्तिभ्य· M, इदमपरं च (sign of omission) B, P om the text from पुरु° 200,1 as far as 200,4 आरोप्यतामिति and has here उच्यतां विजयपालो दुर्गपालश्च अमात्यराक्षसप्रीतो देव. समा° । विना ह.° Between आरोप्यतामिति *and* विना *ed I II* insert चाण° । चन्द्रगुप्त किं ते भूय. प्रियं as far as अत. परम् (प्रियम्), see below 202,2 —१३ l om. अन्यच्च — १४ हस्त्यश्वं] N K ed I II, वाहनहस्तिभ्यः B, हस्त्यश्वेभ्यः P, हस्तिभ्य· l M वाहनहस्तिभ्यां L—१५ सर्वबन्धनमोक्ष·] सर्वबन्धमोक्षः N, क्रियन्ता °मोक्षा. M —१६ अमात्ये K.—१७ हस्त्यश्वेन] हस्त्यश्वैः B P (B ins अपि after it), हस्त्यश्व° K, हस्तिभ्य. l, एभि. M, om in L (किमस्माकं प्रयोजनमिदानीं) —१८ प्रयोजनम् P om —१९ तद् om. in P M l, इदानीम् om. in P.—२० विना] सह ed I-II —२१ वाहनपोतेभ्यो P, वाहनयोगेभ्यो N, वाहनयोग्येभ्यो K, वाहनयुग्येभ्यो M l, वहनयुग्येभ्यो Bı, वाहनहस्तिभ्य. B, वाहनहस्तिभ्यां L, विना हस्तिभ्य इति वाहनशब्दोऽत्र हस्तिव्यतिरिक्ततुरङ्गादिपरस्तेन हस्तिपदं पुनरुक्तं भवति Grab —२२ पूर्ण] तीर्ण L—२३ बध्यते केवलं शिखा N M (केवला), बध्यते च परं शिखा B —२४ नाट्येन शिखां ब° P K —

पुरु । जं अज्जो आणवेदि[1] । इति निष्क्रान्तः ।

चाण । चन्द्रगुप्त किं ते भूयः प्रियमुपकरोमि ।

---

१ ज °वेदि P om —At the end of the play the MSS show a great variety of readings the reconstruction of the text given above is somewhat subjective N चा° । अमात्यराक्षस तदुच्यता किन्ते भूय प्रियमुपकरोमि । राक्षस । किमत परंप्रियमहास्ति । चा । अद्य परितोष । तस्मादिद भवतु । वाराहीम्°, M चा° । अमात्यराक्षस किं ते भूय प्रियमुपकरोमि । विष्णुगुप्त किमत परमपि प्रियमस्ति यद्यपरितोषस्तर्हि द भवतु वराभीम् ( ) K चन्द्रगुप्त किन्ते प्रियमुपकरोति तदुच्यता । राजा । किमत परमपि प्रियमस्ति राक्षसेन सम मैत्री °अतप्पर । चाण° । तथापीदमस्तु । वाराहीम् । P चाण °किं ते भूय प्रियमुपकरोमि । राजा । राक्षसेण सम °अत पर । राक्ष° । स्वगतम् । अथाप्यपरितोष । ये (ये) सिक्ता कल्पलता अस्पिुदैश्छेदास्त पुन द्रुमा । शक्ष° परम् तस्मादिद भवतु वाराहीम्, L च° । भो राजन् चन्द्रगुप्त भो अमात्यराक्षस उच्यता भूय कि वा प्रियमु° । राजा । किमत परमपि प्रियमस्ति । राक्षसेन° प्रियम् । राक्ष । तथापीदमस्तु । इत्यमजातिगभीरस्तुभोदयंचाणक्यनयसविधानेन चन्द्रगुप्तसाचिव्यपदलाभपरितुष्टो महामात्यो राक्षस इत्याशास्ते ॥ भरतवाक्य ॥ वाराहीम् etc.—B is still more complete and seems to contain part of an old text, the originality of which is tested by quotations from it in Graheśvara's Commentary

चाण° । चन्द्रगुप्त किन्ते भूय प्रियमुपकरोमि ।

राजा । अत परमपि ।

राक्षसेन अस प्रियम् ॥

राक्ष । स्वगत चिन्तयति [in marg राजमन्त्रिममात्यराक्षस] यदि किंचिदात्मन परस्य वा प्रयोजनमस्मासु निवेदनीयमस्ति । तदुच्यताम् ।

त्वरयन्ति मा कृतकर्तव्यानि साम्प्रत तपोविपिनविमुखानि भगवाननाय मानसानि

चन्द्र । ये सिक्ता मित्रशरीरेऽपि व्यापारितस्य मया । मन्दस्नेहकणा स्पृश हृदये भग्नो ऽसि तद्विद्विषा । कार्याणा गोचरम् । प्रकाश । मणिश्रोत्रिय न –धि––ाीयते । यत राज्य कण्टकशून्यमेतदखिल मित्र च मौर्या ऽधुना प्राप्त पुत्रकलत्रमित्रविभै (?) मार्ध मभूत महत् । चिन्ताक्लेशविरोधहानिमुदिता लब्धा मया साम्प्रत सर्व तन्मम विष्णुगुप्तविहित मास्येय यद्याप्यते ॥ यद्यप्येव तथापीदमस्तु ।

काले वर्षी पयोदोऽस्तु धर्मनिष्ठो नराधिप ।

आशाफल [illegible] विभत्य तव नीतिरिवामरा ॥

वाराहीम् etc.—From the Commentary I quote the following readings भाग्मन परस्य वेति । त्वरयन्ति मामित्यादि । नापरितोषो । अहो अश्यति । पार्थिवो नृपस्य हरि । अमात्या (अशक्या इत्यर्थ) । ये सिक्ता etc । न किंचिद्घटिष्यते । राज्य कण्टक । चिन्ता क्लेशादि हानि–वाराहीम्° । कालवर्षीति पयोदो नन्दो । धर्मनिष्ठ । नय नीति ॥ ed I-II । चाण° अमात्यराक्षस तदुच्यतां किं ते भूय प्रियमुपकरोमि । राक्ष । किमत [I om किम्] परमपि प्रियमस्ति यदि न परितोषस्तदिदमस्तु भरतवाक्य [ed II भरतवाक्य] वाराहीम्— [I यद्यपरितोषस्तस्मादिद भवतु वाराहीम्—]—

राजा । राक्षसेन समं मैत्री राज्ये चारोपिता वयम् ।
नन्दाश्चोन्मूलिताः सर्वे किं कर्तव्यमतः प्रियम् ॥ १९ ॥ १७१ ॥

राक्ष । आत्मगतम् । ये सिक्ताः करपल्लवाञ्जलिपुटैश्छेद्यास्त एव द्रुमाः
शस्त्रं मित्रशरीरकेषु सरुषा व्यापारणीयं मया ।
नन्दस्नेहकणाः स्पृशन्ति हृदयं भृत्योऽस्मि तद्विद्विषां
कार्याणां गतयो विधेरपि न यान्त्यालोचनागोचरम् ॥२०॥१७२॥

चाण । तथापीदमस्तु ।

वाराहीमात्मयोनेस्तनुमतनुबलामास्थितस्यानुरूपां
यस्य प्राक्पोत्रकोटिं प्रलयपरिगता शिश्रिये भूतधात्री ।
म्लेच्छैरुद्वेज्यमाना भुजयुगमधुना पीवरं[16] राजमूर्तेः
स श्रीमद्बन्धुभृत्यश्चिरमवतु महीं पार्थिवश्चन्द्रगुप्तः ॥ २१ ॥ १७३ ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति सप्तमोऽङ्कः ।

॥ इति विशाखदत्तविरचितं मुद्राराक्षसं नाटकं समाप्तम् ॥

---

१ N B P M om. आ°; ये सिक्ताः स्वयमेव पाणिपयसा छेद्याः कथं° K; स्वयमेव वृद्धिमगमंश्छिन्नास्त एव द्रुमाः L ed. I II. V.—२ मित्रशरीरकेऽपि B Grah; मित्रशरीररक्षणकृते L ed. I-II. V.—३ मया] सदा ed. I-II.—४ कणाः] लवाः Grah; गुणाः L ed. III. V.—५ हृदयं K ed. III; हृदये B P ed. I-II.—६ न यान्ति] नयन्ति ed. V.—७ आलोचनागोचरम्] आज्ञाकरत्वं चिरात् L ed. III. V; N M om. the verse (see page 201 note. 1)—८ चाणा°] राक्ष° P.—९ तथापि] तस्माद् N P.—१० आत्मयोनेः] आत्मयोगात् M.—११ अतनुबलाम्] अपनविधौ L ed. III.—१२ यस्य प्राक्] यस्यादौ P.—१३ पोत्र] दन्त° B L 1.—१४ प्रलयपरिगता] प्रलयमुपगता M; प्रण(ल)यमपि गता K.—१५ उद्वेज्यमाना N; उद्विज्यमाना B K L; उद्धाय(च्छेय)माना P; उद्वेयमाना and उच्छेयमाना Grah.—१६ पीवरं] P; धीवरं N; संश्रितं B; संश्रिता K L 1—१७ श्रीमान् N B.—१८ चन्द्रगुप्तः N K; रन्तिवर्माः P; रन्तवर्मा B; रन्तिवर्मा M; 'धर्मवर्तौ°] —

Corrigenda.

Page 3, note 25 read चन्द्रमसं पूर्णं° instead of चन्द्रमसंपूर्णं°
" 5 " 15 " दुख " दुःख
" 8 " 27 insert P before Be
" 11 " 3 " N " P
" 17 line 7 read चन्द्रणदासस्य instead of चन्द्रणदास्स
" 20 " 12 " पद्मदीसरस्स " " पवदीसरस्स
" 27 note 33 " P Ch; K om. " P Ch om.
" 28 " 24 " तु राज्ये " " तु गज्ये
" 29 line 7 from bottom read Ch; K " Ch K
" 31 note 1 read स्मितं " " स्मृतं
" 34 line 6 " वचनाद् " " वचनार्द्
" 39 " 1 " कथं " " कधं
" " " 18 " पुरुसा " " पुरूमा
" 40 note 1 " om. त्ति। " " om. त्ति
" 44 note 22 " विज्ञप्यतां " " विज्ञप्यतां
" 50 " 14 " इदम्] एवेदानीम् P " इदम्। एवेदानीम् P
" 51 line 1 " पत्तीनां
" 61 " 3 from bottom dele the visarga.
" 65 note 19 read गेहिहस्स B instead of गेहि° B
" 67 " 18 " °सु " " सु
" 71 " 12 " Bi " " Bo
" 72 " 15 " Bi " " B
" 86 " 7 " चन्द्रसेनस्स instead of चन्द्रमानेः P
" 93 " 9 " cf. " " of
" 97 line 8 " अपि instead of " अपे
" 107 " 22 " B (in note 13) " Be
" 115 note 1 dele H
" 117 note 8 read °लाद्दो intead of " " लाद्दे
" 120 " 10 " पत्त°] पत्तं " " पत्त° पत्तं°
" 122 line 1 " कधं। " " कधं
" 123 " 4 " हैहे " " हेहे
" 125 note 25 " Mrcch. " " Mr. Ch
" 126 line 4 " मे " " म

Page	127	note	11	read	उअविसदु K		
„	128	„	22	„	कसव° P M instead of		वखव°
„	132	line	2	„	खणिआलं	„ „	सणिआलं
„	135	note	17	„	अगिहिदु°	„ „	अगिहिदि°
„	146	„	8	„	एदं ed. II	„ „	इमं ed. II
„	„	„	10	„	इमं°	„ „	एदं°
„	„	„	18	„	; अनुवाच्य	„ „	अनुवाच्य
„	149	line	3	„	अअसअद°	„ „	अअ सअद°
„	160	line	2 from bottom dele M				
„	„	„	1	„	„ read अज्ञात°	„	अक्षात°
„	161	note	12	read	उब्भमस्तो	„ „	उब्भन्तो
„	163	line	8	„	इंदिसेसुं	„ „	इदिसेसुं
„	167	note	23	„	कुर्णीतेव विदुषः	„ „	कुतीनेव वि°
„	169	„	1	„	आं	„ „	आ

N. B. I beg to cancel the perpendicular stroke, whereever it is inserted after the vocative case.

MUDRĀRĀKṢASA

BY

VIŚĀKHADATTA

Edited from MSS. and provided with an Index of all Prākrit words

BY

Professor ALFRED HILLEBRANDT, Ph. D.

Published with the assistance of the German Oriental Society

Part II: Index.

BRESLAU
M. and H. MARCUS
1912

Index of Prākrit words

Quotations from verses are printed in Italics

I

Māhārāṣṭrī and Śaurasenī

adaṃsana [adarsana] adaṃsanena 46, 5
adigarua [atigaruka] adigaruaṃ 170, 3
adimuddha [atimugdha] adimuddho 162, 3
adisaa [atiśaya] adisaa° *161, 6*
ado [atas] 173, 3, 186, 1
addhavadha [ardhapatha] v 1 addhavadhe 179 [27]
adha [atha] 38, 6, 162, 5, 163, 4, 177, 1, adhaiṃ [atha kim] 14, 8, 27, 8, 104, 12, 172, 8, adhava [athava] 184, 2, 185 1
adhanna [adhanya] adhanno 29, 5, adhannassa 163, 5
adhia [adhika] adhiam *28, 8*
adhiva [adhipa] °adhivo 140, 5 6
adhivadi [adhipati] °adhivadi 140, 7
anta ante 18, 3
antara [antara] °antaraṃ 179, 2
antarida [antarita] antarida° 164, 10 (v 1 ovarida)
antia [antika] antio v 1 125 [28]
apuvva [apurva] apuvvaṃ *179, 5*
appa [1 atman] in appanugaho 187, 1, [2 alpa] v 1 appajivi° 39 [12]
appatta [aprapta] appatta 179, 6 (v 1 appamatta)
abbhuvavatti [abhyupapatti] °abbhuvavattiṃ 177, 8
abbhantare [abhyantare] v 1 *18, 7*
abhaa [abhaya] abhaena 139, 8
abhumi 172, 5, 186 1, in abhumikusaladae 159, 8
amacca [amatya] amacco 47, 1 5, 66 8, 67, 2, *68, 11*, 69, 1, 99, *6* 13, 100, 1 105 12, 116, 5, 142, 10 13, 143, 8, 143, 15 145, 8, amaccaṃ 46 7 99 10, amaccena 105, 12, 190 8, amaccassa 46 1 2, 65, 3, 67, 3, 105 7, amacca 47, 3 65, 1 66, 1 4 66, 12, 68 11, 99, 9, 104 12, 107 7, 109, 3, 110, 4 7, 116, 7, 120, 3, 143, 4 15, 145, 8, 190, 5 7, in amacca guna 108 5, amaccapadehiṃ 179 7, amaccapadovajivino 63 2, amacca rakkhasa 15 1 etc, amaccarakkhasa padi 178, 1 9, amaccarahassaṃ 145 9 11, amaccasandesaṃ 106, 4
amantosahikusala [amantrausadhikusala] °lo *39, 2*
amuddalañchida [amudralañchita] amuddalañchidaṃ 126, 1
amhaghara [asmat-ghara] amhaghare 30, 3 9
amhakova [asmat kopa] °vaṃ *175, 8*
amhapaivaassa 185, 2
amharisa [asmadṛśa] amhariso 169, 10, amharisa 12, 2, amharisanaṃ 40, 3, °sana *183, 7*, amharisa° *135, 11*
alaṃkaranaṃ 143, 5
alaṃkara alaṃkara 69, 1
alia [alika] aliaṃ 29, 11, 63 2
avaguṇṭhana in kadavaguṇṭhano 104 9
avacchima [apaścima] avacchimaṃ 187, 8
avara [apara] avaro 16, 4, avaraṃ 23, 4, 173, 8, 186, 1
avavaraa [apavaraka] avavarado 17, 10, avavaraassa 18, 3 (v 1 ovarado, ovarakassa etc)
avasara in laddhavasaro 98, 3
avassa [avaśya] avassaṃ *80, 3*, avassambhavidavve 189 2.
avi [api] 10, 12, 117, 5, 158, 2 4 (interrogative), 1 enavi 29, 11, 170, 2, tavavi 169, 6, adaṃsanenavi 46 6, jaciantenāvi *175, 4*
as mhi 3, 1, 17, 7 8, 23, 7, 28 10, 34 3, 38, 6, 67, 7, 122, 1, 123, 5, 136 5, 140 4, 159, 1 3, 176, 2, 178, 5, si 162, 3 atthi 15, 1 (purisa), 17, 8 (aham) 30, 6, 40, 4, 66 1, 105, 12 (ahaṃ), 109, 3 (annaiṃ), 159, 6 7 (patthiva), 170 8 173, 7, 174, 5, 175, 5 178, 9, *tthi* v 1 33 [27], 34 [1] (cf natthi) asi 30, *3* 9 (*v 1* isi) santaṃ 33, 6 cf asantaṃ —
asaunabhuda [asakunabhuta] °bhudaṃ 122, 2
asaṅkania [aśankanīya] asaṅkaniena 17, 6
asanta [asat] 32, 10, 33, 7
asaṃikkhidakari [asamiksitakari] 159, 8
asuṇida [aśruta] asuṇida °15, 5, 160 7 [v 1 amuṇia], 187, 2
asuṇidavva [aśrotavya] asuṇidavvaṃ 159 [24], 171, 6, 175, 7, 176 1
assuvadi [aśrupāta] assuvāda° *185, 2*

una [punar] *4, 2*, *13* 1 33 7 38, 6, 46, 6, 157, 1, ▪ l m
undura unduraena 164, 7 undura° 162, 7 cf vv II
uvadra [upakara] uvaaro 26, 9
uvajivi [upajivin] uvajivino 63, 2 (most Mss upa)
uvajjhaa [upadhyaya] uvajhao 12, *2* 4 7, *uvajjhaassa* 11 9
uvadeso [upadeśa] °uvadeso 64, 13
uvaraa [uparaga] °uvaraado 4, 2 (v l abhioado etc)
uvari [upari] *31, 4*
uvaa [upaya] uvaena 177, 1, uvaa° 164, 5
usava [utsava] see gehusavae, mahusava
r appantie (v l tippantie, ānantie) *135* [25]
+ *sam* samappemi 33 7, samappedi 175, 5, 176 5, samappiadi 32, 10, samappido 175, 4
ekka [eka] ekkado 17, 10, ekkae 18, 4
ettia ettio 141, 3, ettiam (v l attiam) 13, 1, ettiamettam 170 4
ettha [atra] 15, 1, 65 1, 66, 4, 97, 6, 140 7, 170 9, 173, 7, 179, 1, 188, 3
etthantare [atrantare] 30, 6, 106, 7, 107, 8
edam eso 4, 2, *10, 11*, 19, 4, 29, 5 33 9, 34, 1, 39, 4, 40, 4, 46, 2, 47, 3, 62 12, 97, 7, 98, 1, 99 9 13, 116, 8, 128, 11 16, 135 4, 139, 6, 158, 1 173, 5, 176, 5 189, 4, esa 14, 2, 153, 9, edam 11, *3* 6 18 8, 29 11, *31, 1*, 40, 1 2, 44, 2, 47, 1 5, 65 2 75, 14, 85, 12, 97, 6, 149, 2, 159 1, 187, *2*, 189, 4. 190, 7, edina 12, 7 (v l imina) 65 4, 174, 5, 176, 6, edassim 40, 2, 185 1, ede 69 1, 140, 7, 161, 5, 185 2, edinam 141, ▪ edesum 39, 4
evam 3, 9, 159, 2, 175, 2, 177, 8, 179 6, *191, 1*, evam nedam 30, 3
osahi [osadhi] °osahio *31, 5*, °—° 53, 2
kakkha [kakṣa] kakkhalo 138, 8
kajja [kārya] kajjam *10, 10*, *47, 6*, °kajjam 183 2, °kajjena 34 9, kajja gorave na 136 5, kajjacinta° (v l rajjacinta) 98 2, kajjaphalam (v l ajja phalam) *121, 1*, kajjasiddhi 126 4, kajjasiddhie 25, 1 (cf P § 361) cf nidie, gadie
kannaa (kanyaka) in visakannaa 15, 11
kadaa [kaṭak o] kadaado 128, 11, 135, 4, °157, 6, 162 7
katth + *vi* vikatthidam 32, 1
kadattha [kṛtartha] kadattho 176, 5, cf akadattha
kadanta [kṛtānta] kadantassa *184, 1*
kadara [katara] kadaram 38, 6
kadai [kadacid] 26, 1
kadham [katham] 15, 5, 30, 1 4, 40, 4 122, 1, 123 2, 124 6, 150, 8, 158 3, 164, 8, 184, 5
kadhā [kathā] ka kadhā 138 ▪ (v l)
kathay kadhehi 124, *3*, 159, 4, kadhedu 123, 5, kadhido 164 7
kamala kamalanam 13 1, kamalana *13 3*, kamala° 20, 11
kamp + *anu* anukampanti 188 4
kampa in jadakampa° *161, 8*
kara karado 19, 1
kalaala [kalakala] kalaalā 162 [22]
kalatta [kalatra] kalattam 16, 10
kalasa [kalaśa] °kalasehim *121, 3*
kalusida [kalusita] °—° 108, 5
karahaa [karabhaka] karahao 97, 7, 99, 9 karahaa 105, 13
kavi °kavi 47, 1 4, —° 160, 5 see kukavi
kasa [kasa] kasa° *161 8*
kaattha [kayastha] kaattho 16 4
kama °kamo 163, 9, 171, 6, °kamanam 128, 11
kala *kale 185, 1*, *kalassa 156, 6* °*ala 121, 3* cf ciraala
kalaharanam 170 4, 176, 6
kārana karanena 175 3, 176, 6, °kara nam 109 3, °karanesum 14 8
kim ko 4, *2*, 23, *a*, *47 10* 97 6, 163 9, ko nama *97, 3*, *181, 1*, ko vi 65, 1, ka 138 [2] v l, 170 8, 173 5, kim *10 10*, *24, 4* (kim avaram) 28, 6 *11, 1*, 31 6 7 (kim una), 38 4 5 6, 39 4 5, 40 *2* 63 2 ... 1 121 2, 138, 3, 150, 1 6 163, 7

khel ▪ krid
gaa [gaja] °—° *39, 2*
gadı [gati) gadı 170, 8, 173, 5, °gadıe 160 7
gaigaam [gatıgatam] *97, 3*
gam gacchāmı 122, 1, gaccha 159, 1, gacchadu *40, 3*, gamıssam 25, 1, *124*, 3, gamıssadi 110, 7, gacchantehım 179, 7, gado 30, 12, gada 188, 3, gacchıa 105, 13, 106, 4 (v l gadua)
+ *anu* anugacchantı 185 4, anuga cchıdum 186, 2, anugacchantıe 187, 1
+ *ava* avagamaıssadı 17, 1, avaga cchıadı 29, 6
+ a aacchamı 26 5, 84, 9, aacchası 158, 7, aacchadı 122, 2, 157, 1, 164, 9, aado 87, 8, 89, 9, 157 6 162, 8, 168, 2, 171, 7, 176, 1
+ *pratya* °paccaado 158, 6
+ *sama* samıgacchıa 19, 3
+ *nis* nıggado 18, 2
gamana °—° *97, 4*
gal + *vi* vıalıdı 19, 1
garua [guruka] °garuo 18, 2, garuam *121, 4*, °garuenam *161, 6*, °garuı 97, *4*, °garuae 185 ▪
gaha s graha
gahıda [grhıta] ın gahıdajaanasadda *161, 8*, gahıdasattham 179 5, gahı dasatthehım 179, 7, *cf* grah
gāh + *ava* avagahıdum 162, 4, cf ana vagahıda
gıda [gıta] gıdam 11, 3
guna gunesu *135, 10*, °gunam 108, 5 °—° *164, 5*
gummatthāna [gulmasthana] —° 135, *3*
gr + ud uggirei (v l uggırantı) *47, 9*
geha geham 11, ▪ 6, 16, 10, 17, 7 26, 2, 40 3, 97, ▪ 6, 158 7, 159 3, gehe 16, 10, *32, 10, 33, 6, 174 5*
gehadııare 66, 2, cf °duara°
gehūsava [grhotsava] gehusave *157, 4*
gā gaami 11, 3, gāıdum 17, 8, cf gıda
goara [gocara] °goaro 4 2
gorava [gaurava] °goraveṇa 136, ▪
grah genhissam 65, 4, °gahıo *11, 1*, gahıdo 24, 12, 25, 1, 121, 5, 135, 5, 138, 3 cf gahıda
+ *anu* anugenhıdu 3, 1, anugenhantu *187, 4*, anugenhıdavvo 187, 3 (v l anuggahı°), anuggıhıdo 23, 7, 28, 10, 67, 7
+ *ni* nıgıhıdo 160, 3 — I ought to have written also nıggı° or anugı°
graha ngahovaraado(v l gahabbhıoado)4,2
ghadıda [ghatıta] °ghadıda 19 1, °—° *164, 5*
ghanaghana [ghanaghana] °ghanāghana° *31, 4*
ghara [grha] gharam 11, 8, °ghare 30, 3 9, °—° 17, 6, *gharaana* [grha jana] gharaana° 30 4 10, 175, 4, *gharaanam 26 2, 33 7, 175, 5*, 176 5, gharaanasevaa 26 1
ghadaa [ghataka] ghadaa 179, 4, gha daaano 163 7, —° 179, 4
ghus + *ā* aghosıdo 106, ▪
ca 17, 7, 157, 6, cf a
cakkhu (caksus) ın dıhacakkhu 185, 4
candala [candala] candala° 164, 1
canda [candra] cando 3, 7, 12, 5, 13, 1, candam 4 2, cande *13, 4*
candautta [candragupta] °utto 106 1, *156, 3*, 174 3, °uttam 14, 9, °uttena 106, 8, 108 5, 175, 2, °uttassa 109, 3, 172, 3, candautta° 107, 9, 140, *2*, candauttahadaena 170, 1 2
candanadasa 16 10 etc
candasırı [candraśrı] candasırı 20, 11, candasırına *26, 3*, candasırıno 15, 2, 159, 1, 159, 5, 160, 4
candıma [candrıman P ▪ 103] °*candımā 156, 3*
car + *upa* uvaarantı *38, 3*
cara careṇa 162, 7
carıda [carıta] °carıdanpesaṇe 17, 5
cal calıdo mhı 121, 6, 123 5, 159, 3, °calıda° *19, 1*
calaṇa [calana] calane *10, 10*, 187, 1, calanesum 67, 3 (cf v l caraṇa), °calano 199, 1, calanapasam 19, 2
cāṇakka [canakya] caṇakkam 141, ▪ °canakkeṇa *121, 6*, *158, 8*, *161, 3*,

ditthi 1) ditthiā [distya] 34, 9, 178, 5 2) [drsti] ditthie 185, 3, ditthi° 185, 1, °ditthi° *156, 2*

didhadara [drdhatara] didhadaram 14, 9 cf dadha

diasa divaso (v l diaho, diaho) 123, 6

divvosahi [divyausadhi] divvosahio *31, 5*

dis + *upa* uvadisāmi 11, 9
+ sam samdittho mhi 140, 4

diua °—° 185, 3

dīhacakkhu [dirghacaksus] dihacakkhu 185, 4

dukkha [duhkha] dukkham 27, 1

dukkhida [duhkhita] °dukkhido 169, 10, dukkhidam 188, 4, °dukkhidassa 106, 7 (v l dusida, dummana duna), °—° 170, 4

dudia [dvitiya] dudiam 16, 9, cf vv ll

durāāra [duracara] duraaro 159, 9

dullaha [durlabha] dullaha 185, 1

duvara [dvara] °—° 18, 4, cf geha

duvvārasidam [durvyavasitam] 187, 2

dumenti [durmanay?] *157, 5*

dure *31, 4*

dusida [dusita] °dusidassa 106, 7

drs damsemi 40, 2 damsissadi *121, 4*, *damsaanto* 11, 3, °damsana° 17, 10, damsedum v l 46[7] für khelidum, *davesi* (v l *damsesi*) 33, 6, °davida° 18, 4

deva devo 20, *11*, 75, *14*, 96, *1*, devam 14, 9, devena *28, 3*, devassa 15, *2*, 20 12, 160, *4*, deve 16, 1 deva 7o, 14 174, 5, deva 188, 3

devaa [daivata] devaehi *10, 10*

devadu [devata] in kuladevadao 187 5

devanadi [devanadi] devanadie 160, 7 (v l °gadie)

desa [deśa] dese 187, 7 desa° *121, 3*, °—° 18, 4, desantaram 123, 5, 179, 2, 186 3

°*desia* [°deśiya] °desio 17, 10

dehalivatta [dehalipatta] dehalivatte 19 2

dovāria [dauvarika] dovarianam 97, 6

dosa [dosa] dosesu *13, 10*, °dosena 34 10, 188 [22], °dosassa *25 13*

du duve 141, 1, duvehim 163, 6

dhadaphadanta *10 11* (cf Marāthi dhadaphad)

dhaṇasena dhanasena° 26, 1

dhamma [dharma] dhammam 11 9, in dhammabhadua *11, 8*

dharaṇi° 4, 2

dhārida see dhr

dhīra °dhirino 164, 1

dhr dharidum 145, 9 12, dharidapuvvam *150, 9*, °puvvam *20, 11*

nad nadanti *161, 7*

nand nandanti *28, 3*

nam + *pra* panamami 122 [19], v l, panamahi *10, 10*

ni nemhi 164, 2
+ *a* anantie *137, 10* (cf vv ll)

paāsa [prayasa] paāsam 190, 7

paidi [prakrti] paidio 14, 9, *28, 3*

paoaṇa [prayojana] paoanam 65, 4

pakkha [paksa] in viapakkhe 15, 7, (v l vakkhe), 164 6

pakkhavāda [paksapata] °pakkhavado 16, 7

paccakkham [pratyaksam] *161, 10*, paccakkhikaredu 69, 1, 13o 5

paccanaaṇa [pratyanayana] °paccanaane 163 1

pacchādo [paścat] 179, 3

pajjatta [paryapta] °pajjatta 174, 5

pañcan 140 5, 169, 8, pañcavarisadesio 17, 10

patta cf dehalivatta

paduaaṇa [prativacana] °am 184, 5

paduakkha [pratipaksa] °padivakkha *136, 5*

padiatti [pratipatti] padivatti 172, 3 v l parivadi

padihada [pratihata] padihada °*156 5*

padihāra [pratihara] padihara° 62 12, 199 1

padhama [prathama] padhamam 15, 1 7, 65 1, 179, 1, —° 121, 5, 140, 7, 141, 3

paṇāma° [pranama] 19, 3

pat padasu (pata) 187 o padido 178, 1, padida 66, 2
+ *a* avadidam *31, 4*
+ *ni* nivadida 19, 2, 138, 8

patta [pattra] pattam 85 13, 149, 4
pattaam [pattraka] pattaam 47, 2 5
patthava [parthiva] patthiva 159, ■, 160 1, °—° 159, 3
pad + *ava* vavademi 171, 7, 176, 1, vavadenti 179, 6, vavadiadi 176, 4, vavadidavvo 163, 6
+ *ud* uppadedi 27, 1, uppadaantena 106, 7, uppadida 141, 2, uppadidum 178, 3
+ *samud* samuppanna° 15, 1, 98, 2, 140, 5, samuppadaantena 106, 7 (v 1)
+ *prati* padivajjasi 185 1, padivademi 20, 14, padivadidavvo 141, 3 (cf vv ll), padivannam 161, 3
+ *sam* sampademi 169, 6, sampadidam 82, 1
°*padam* 162 1, 178, 1
padiāra [pratikara] °padiara 185 2, cf Magadhi padiala (v l padi°)
padesa [pradesa] padeso 164, 7, padeso (v 1) 161, 5
pamanam [pramana] 190, 2; °—° 19, 1
pamada [pramada] pamado 179, 3
pamuha [pramukha] °ppamuha 20 1, 103, 8, 160 4; °ppamuhehim 160, 2 199, 1
para °para 98 3, parassa 17 6, para° 17, 6
paraloa [paraloka] paraloam 186 3
param [parak] 185 10
pariana [parijana] parianq 26 9
pariosa [paritosa] parioso 66 ■ (v l 107 1, pariosam 106 7 cf paridosa)
pariggaha [parigraha] pariggaham 66 9 °pariggaham 164 10 °— 18 2
pariuda [paricita] pariuido 65, 1
parindana °—° v 1 177 [10]
parupaha — 19 1
paridosa [paritosa] 106, 7 (paridosam °107, 1, v 1 66 8
parivatti [parivartin] °palivatti v 1 176*
parivadi [paripati] parivadi 107, 9 — 164, 5, v 1 172 [7]
parivara parivara 160 1
paribhava [paribhava] paribhavade 27, 1
palaa [pralaya] palaa° 162 [21]
pavattaṇa [pravartana] —° (see vv ll) 107, 1

pavāsa [pravasa] °— 158 ■
pavisidukama [pravestukama] °kamo 171, 6
pavesa [pravesa] pavesam 11, 9, 40, ■ 4, 67, 3, °ppavese 17, 6
pavvadesara [parvatesvara] °sarena 150, 9 °sarassa 20, 12 °sare 16 1
pasanna [prasanna] pasannao 187 4
pasda and *pasāda* [prasada] °pasado 159 2, pasadam 46, 6, 47, 1 5, 65, 2, 139 8, 178 2, pasaena 27, 8, 40, 4, 105, 7 (It seems to me that the Mss make a difference between Acc and Instr — P has *d* throughout)
pasevia [prasevika] 156 7
pahara [prahara] °—° 161, 8
pahana [pradhana] pahāna 159, 8
pahu [prabhu] pahuno 97, 4
pahudi [prabhrti] °pahudi 179, 4
pahuda [prabhuta] 161, ■
pā pāuna 47, 7
paudakavi [prakrtakavi] °kavi 47, 1 4
padaliutta [pataliputra] °uttam 106 4 122 1 °utado 97, 7, 99, 9, °utte 67, 3, 110, 4
panahara [pranahara] panaharo 175 5
pāda °pada 178 2 9 °padehim 179, 7 padesum 187, 6, °pamulam 10 4
padava [padapa] °padavehim 164, 9
paraloima [paralaukika] 20 13
parasia [parasika] parasiadhivadi 140 7
parida [parita] paridam 145 9 11,
pāva [papa] pavam 28 1 49 8, 172 5
pāsa 1 [pasa] — 164 5 2 [parsva] pasam 19 3 pasapalivatti v 1 180*
pi [api] 12 1 2, 17 1, 26 2 27, 5, 33, 6 38 5, 47 2 5 66, 12 109 4 121 6, 124 2, 126, 1, 141, 3 148, 11 170 4 171 6 175 8, 164 5, 189 4 190 7 ... 12 2 13, 3 4 16 4 9 19 3 ... 13, 27 1 ..., 3 40 4 65 1 98 2, 141, 1, 157, 5, 158, 6, 162 1 3, 163 2 179 12, 183 7 185 1 183, 2 cf *avi*
pia [priya] piam 151, 4 190, ■
piadamsana [priyadarsana] °damsanassa 159 1 5 piadamsanja 17, 10

piuraassa [priyavayasya] °vaasso 16, 4, 157, 1 6, 158, [redacted] 7, 171, 2, 173 12, 174, 6, °vaassam 156, 6, 159, 2, °vaassassa 158, 2 4, 174, 2, 175, 8 °vaassa 184, 5, °vaassa 140 4, 185, 2, °vaassa° 169, 10, 170, 3
pudā [pitr] piduno 187, 5
pidi [priti] pidi 141, 2
pukkharakkha [puṣkarakṣa] pukkharakkho 140, 6
puno [punar] puno vi 162, 1, 163, 2 punopuno 176, 4
punnimā [purnimā] punnima° 28, 2
putta [putra] cf saputta
puttaa [putraka] puttaam 189, 1, puttaa 187, [redacted] 7, 189, 2
pupphaura° [puṣpapura] 16, 9
pupphacattara° [puṣpacatvara] 173, 7
purado [puratas] 45 12, 46, 2
purisa [puruṣa] puriso 135, 5 12, purisam 179, 5, purisassa 11, 1, purisa 15, 2, 185, 1, purisanguli °19, 1, °purisadatta° 160, 2, purisadosena 34, 10, 186 [16] (v 1)
puvva [purva] °puvvam 150, 9, 162, 4, dhvridapuvvam 20, 13
pedalasamuggaa [petakasamudgaka] °esum 39, [redacted] (v 1 pettala°, peda°)
pedia [petika] °pedia 121, 6, v 1 138 [10]
porajaṇa [paurajana] porajanassa 106, 7, porajana° 17, 5
plu + *sam* sampavante 161, 9 (v 1 °pavante, °padante)
phala phalena 32, 1, °phalam 121, 4
phull + *ud* °koduhalupphullamuhanana° 18 1 (v 1 upphulla)
bandh baddhapakkhavado 15, 7
+ *ud* ubbandhia v 1 176 [5]
°*bandhuaṇa*° [bandhujana] 107, 1
bamhaṇa [brahmana] bamhana (voc sg) 11 [redacted] 8, 12, 1 4 7, 13, 8 bamhana (n pl) 3, 5, bamhananam 20, 13
bala °balam 141, 1, 161, 3
bahumāṇa °bahumanā 15, 1
bahumāṇida [°manita] °manido 107, 1
bahuso [bahuśas] 175 4
bāḍham 33 9, 34 1
bāla balajana° 18, 1
bāhu bahuladae 18, 5
buddha °buddham 162, 4 buddhi° 121, 3
budh + *ana* cf anavabuddha
bhaa [bhaya] bhaam 43, 6, °bhaenam 161, 8, 181, 3, bhaa° 160, 1, 162, 6
bhaava [bhagavat] bhavam 3, 7, 120 4, bhaavanto 3, 5, bhaavantanam 20, 13 — bhaavadio (n plur fem) 187, 5
bhaṅga °bhangesum 106, 1, °—° 108, 5, 183, 7
bhaṇ bhanami 138, 8, bhanasi 38, 4 5 6, 39, 4 5, 40, 2, bhanadi 189, 5, bhana v 1 126 [14], bhanidena 175 2, °bhanido 141, 3 bhanida 26, 1, °140, 7, bhanidavvo 105, 13, °vvam 180, 4, bhanidum 178, 1, bhania 175, 6
+ *prati* padibhanido 175 2
bhaṇḍāāra [bhāndagara] bhandaare 65 8
bhaṭṭa [bhartr] bhatta 98, 1, bhattino 26, 2, 40, 2, 97, 6 7, bhattuno 187, 1
bhatta [bhakta] °bhattanam 10, 11
bhatti [bhakti] °bhattie 135, 11, bhattigahido 11, 1
bhadanta bhadanto 123, [redacted] 6, bhadantena 123 5, 125, 5, bhadanta 122, 6, 124, 2 6, 126, 4
bhadda [bhadra] 45 11, 46, 7, 99, 13, bhadda bhadda 98, 1
bhaddabhaḍa [bhadrabhata] —° 160, 2 4, 198 11
bhaddamuha [bhadramukha] 98, 5, 189, 1
bhamara [bhramara] bhamaro 47, 8 (v 1 °ra)
°*bhamana*° 174 5
bharts + *nis* nibbhacchido 108, 6 (v 1 bhamsido), nibbhacchia 18, 5
bhava bhavado 98, 3
bhaurāaṇa [bhagurayana] °—° 160, 2, 198, 11
°*bhāḍua* [°bhratrka] dhammabhadua 11, 8
bhāa 184, 5
bhitti v 1 bhittigahido 11, 1
bhīru °bhirunam 183 7
bhū bhodi 11, 9, 13 1, 173 12, 176 6 179 [redacted] hoi 11 1, bhave 13 8, hojja 97, 4, bhodu 26, 3, 64 13, 120 4, bhavissam 65, 2, bhavissadi 65 4,

rajju °rajju *161, 6*
ranj + *anu* anuratti 14, 9
+ *ava* avaratta 160, 4
+ *upa* uvarajjadi *3, 7*
raṭ radidum *31, 4* (v l thaniam)
rasa °rasam *47* 7
rah see virahida
rahassa [rahasya] rahassam 146, 6, 170, 3, °— 145, 9 11
rāa [rajan] ranna 29, 5, raano 140, 5 7, raakula° 38, 6, *39, 2*, *raanoo* v 1 97 [5], rāabalam 161, 3, raasamdeso v 1 141 [12], sindhurao 140, [illegible]
°*raasena*° [rajasena] *160* 2
riu [ripu] riu° 15, 7, 164 6
ruc roadi 98, 5, ruaventa 157, 4 (cf vv ll)
rud rodidi 188 [23]
rudh viruddho 29, 5, viruddham *13, 4*
ruh + *a* arudho 162, 2
rūva [rupa] ruvabimto *13* 3 (cf anuruvam)
rosaggi [rosagni] °rosaggi 179, 4
rohidakkha [rohitaksa] °—° 160 2
lakh + *upa* uvalakkhidam 27, [illegible]
lañch lañchida see mudda
ladā [lata] °nidilada *121, 4*, bahuladae 18, [illegible]
labh lahe (1 sg) 18 10, laddha (v 1 samasadida) *6*0, 2, laddhavasaro 98 3, v 1 laddhabbhaaro *39* [4]
lamb + *ava* avalambido 18 5
las + *abhi* ahilasanti 141 1
likh °lihidam 149, 3, °lehido 121, 5 v 1 lihavido and lehavido
+ *abhi* ahilihanti 88, 2
+ *a* alihido 22, 13 (v 1 lihido, sva hattha°)
leha [lekha] 22 13, 23, 3, 121, 5, leham 140, 1
loa [loka] loe 160 5, °— 163, 9, °loam *11, 2, 186, 3*, °loassa *161, 10*, 2 [20] v 1 °—° 187, 3
loana [locana] loana 107, 7
vaana 1 [vacana] vaanena *46*, 7, 105, 13 2 [vadana] °vaana 185, 3
vaassa [vayasya] vaassassa 175, 7, vaassa 159 4 6, *160*, 4 7, *161*, 1 2 4 5 10, *162*, 3 5 6, *169*, 1 3 4 9, cf piavaassa
vac vacedum 47, [illegible] 9
vacchala [vatsala] jividavacchale 188, 3, mittavacchaladāe 176, 5
vajjha [vadhya], vajjham 179, 6; va jjhatthanam 163, 6, 164, 1, 175, 6, 179, 1 6, °tthāpado 179, 2
vañcana °— vañcanae 179, 3
°*vaṭṭa* [patta] in dehalivatte 19, 2
vaṇijja [vanijya] 27, 8, vanijja [vanijikah] v 1 26 [3]
vad + *ettam* viesumvaai *13, 3*
vadha (= patha) °vadhe 185, 1
vand vandami (v 1 vandemi, panamami) 122, 6
vap + *nis* nivvavido (nirvapito) *179* 4
°*vara*° *39, 2* in °gaavara
°*varisa*° [varsa] 17, 10
°*valautta*° valagupta 160, 2
vavasaa [vyavasaya] °vavasao 163, 2
vas vasidavvam 187, 7
+ *ni* cf nivasidukāma 163 [15]
+ *prati* padivasadi 110, 4
vah + *apa* avavahedha 26, 2, avavahido 179, 2
+ *ud* uvvahanta *161* [11] (v 1), uvva hamino (v 1 samuvvah°) 189, 2
vaha (vadha) °—° 179, 3 4, vaho 179, 7
vahu [vadhu] in kalavahu 19, 3, °— 189, 4
vā 28, 6, 179, 5, 184, 2
vāaucchala [vakchala] vaachalam 30 6, *vāāsamdesa* [vaksamdeśa] °*deso* 141, 3
vālaggahi [vyalagrahi] *39, 2*
vāha 1 [vyadha] vahena *161*, 4, 2 [baspa] vaha° 185, 3, v 1 vappha
vi see pi
via [iva] 16, 9 (V reads piva), 19 3 (P Bo via) *28, 2, 39* 1, 97 7, *107, 1*, 160 6 (V vva) 7 (V vva Ch pia), v 1 *191 1*
vi diluda see katth
viggha [vighna] vigghaṃ 173, 3
°*vijaavamma*° [vijayavarman] 160 2
viṇaandhana [vinayanidhana] °dhanassa v 1 172 [13]
viṇāsa [vinaśa] vinaso 14, 10 188 [23] vinasam *19, 3*, °sam 189, 3, vināse 163 2, °—° 106, 7, 113, 10, 170, 4

vinimaa [vinimaya] vinimaena 174, 6
vitti [vrtti] vittim v l 38 6
vid + *ni* nivedemi 46, 1, 98, 4, 170 8 173, 5, nivedehi 159, 2, nivededha 97, 6, nivedaissam 139 5 (v l nivedemi), nivedianti 15, 5, nivedidam 29, 11, 146, 6, 159, 5, 162, 9, nivedia 159, 2
vipaa [vipaka] °—° 178, 1 (v l vibhava)
vippia [vipriya] vippiam 67, 2
vimala vimalā 23, 2
viraha virahe 157, 5
virahida [virahita] °dena 187, 6, °de 187, 7
viraa° [virāga] viraakaranesum 14, 8
viroha [virodha] viroho 29, 8
vilola °vilole 102, 6, °—° 160, 1
vis + *sama* samavittho 31, 5, samavesida 16, 1
+ *upa* uvavisami 27, 2, uvavisadu 44, 2, 75, 14, 127, 8
+ *ni* nivesia 20, 11
+ *pra* pavisami 14, 2, 97, 5 (v l gachamha, gachamhi) 175 8, pavittho 17, 7, pavitthassa 65 1, pavisidu 171, 6, pavisia 11 8, pavesia 163 6
visaa [visaya] visaam 141 1 160 1
visakanmaa [visakarmaka] 16 11
visama [visama] visamao 11, 3 (v l visamau), visama° 177 8
visesa [viśesa] viseso 184 2, visesado 172 6
vihava [vibhava] °vihavo 171 5
vuttanta [vrttanta] vuttantam 159 1 v l 158 [18]
vutta [vrtti] vattim 38, 6 (cf vitti)
vr + *ni* nivarido 107, 8, nivaridam 126 1
+ *nis* nivvudo 65 2
vrt vattedi (cf v l) 25, 12 vattamane 162, 6 (v l vatta vaddhamane)
+ *ni* nivattasu 186 1 nivattissam 124, 3, nivattamana 185, 3, nivattidam 186 4
+ *pari* parivattida° 185 3 v l pari vaddhamanam)
+ *pra* pautte 17 8, 18 2
+ *sam* samvutti 19 7
vrdh vaddhedi 25, 11 (v l)
veani [vedani] °veano 98, 2

vedalia [vaitālika] vedalio 105, 13 (106, 5 v l)
vesa° [vesa] cundila vesadharino 164 1
śams + *pra* pasamsia 108, 6
śak sakkanomi 170, 3, 173, 3, 178, 1
śank cf asankania
śabdopay see saddavida
I *śam* samtam 28, 1, 29, 8, 172 [illegible]
II „ + *ni* nisamehi 159, 6, nisamedu 140, 1 (v l), 173, 5
śudh suddhi °122, 2
śubh sobhadi 32, 1
śri + *sama* samassida tti 160, 5
śru sunami 171, 6, 175, 7, 176, 1, sunadu 15 7 17, 5, 105, 12, 140, 1, sunavehi v l 159 [20], sunīadi 110, 7, sunantam v l 13 10, sudam 157, 6, sunida cf asunida, sunavido 106, 4, sunidavvam 159 4 (cf asunidavvam), sunidum or sunidum 13, 10 sunia 177, 8 199, 1, — sussusidum v l 67 [11]
ślokay + *upa* uvasiloaidavvo 106, 2
°*samvacchario* [samvatsarika] 116 8
°*samvavaharo* [samvyava°] 187, 3
sa [sva] sahattha° 149, 3
saadadosa [sakatadosa] °doso 18 4, 62 12 etc °dasena 22 12 148, 2 149, 3 etc
saanadala [sayanatala]° dalam 98, 8
saam [satam] joanasaam 97, 8
saasam [sakāśam] 140, 2
°*sauna*° [śakuna] asaunabbhudaim 122, 2
saka [svaka] sakamsakam 160 1
sagga [svarga] saggam 188, 5
sankā [sanka] 23, 13 °— 18, 2
°*samgahana*° [samgrahana] 18, [illegible]
sacca [satya] jam saccam 172, 3
sajala° 161 7
saja sajjo 34, 3 °sajjam 150, 4
samjamana [samyamana] °—° 164, 6
samjada samjadadosassa 25, 13
°*samjoa*° [samyoga] 164, 5
satti [sakti] satti 126 1
sattha [sastra] sattham 179 5, °satthehim 179, 7
sad + *a* asādida v l 66 [8]

sad + *pra* pasidadu pasidadu 40, 1, 47, 2 5, 145, 8, 158, 5 175, 9 (the verb in the Singular precedes here the noun in the Plural, see also page 24, 3, 34, 4) — cf pasanna and suppasanna
saddha [sadamstra] sadadha 39, 5
sadda [śabda] °sadda *161*, 9
saddaṭṭida [śabdapita] *25, 12*
samdesa [samdeśa] samdeso 25 1, °samdesam *106, 4*
samdeha ° 178, 2
samdhāna [samdhana] °samdhana 140 5
santila v 1 136 [6]
saputta [saputra] saputta 186, 1
sappa [sarpa] sappo *31, 5*, sappa 39, 5, sappehim 45 12, 46 2, sappa narahire *38, 3*
sappajīvi [sarpajivin] 46, 2 7, 47, 3 4 (v 1 sappovajivi)
samaa [samaya] samae 30, 3 9
samattha [samartha] °samattha 107, 9, °samatthehim 106, 2
samahia [samadhika] samahiam *97, 3*
samāgamo 107, 1
samiddhatthaa [samrddharthaka] °o 157, 1, 158, 3, °am 156 6, °a 158 4 (v 1 susiddhatthaa)
°*samuggaa* [samudgaka] °csum 39 5
samujjalido [samujjvalitah] 179, 3
samutteana° [samuttejana] 106, 1 107, 8
samuppanna° [samutpanna] 15 1, 98, 2
sampadam [sampratam] 124, 2, 163, 2, 163, 5, 171, 5, 176, 4, 186 1
°*sampadāna* [sampradana] °danam 128, 12
sampadaa [sampadaka] °sampadaa 89, 8
sampunna° [sampurna] *13, 4*
sambhama °—° [sambhrama] 18, 3
saraaka [sarajaka] °kam 161, 3 (cf v r 11)
sarisa [sadrsa] °sarisam 174, 8
sarira [śarira] sarirehim 185, 3, °sariro 164, 10, °sarira° 18, 1
saleha [salekha] saleho 135 5
savva [sarva] savvo 12 1, savvam 12, 1 4, *161 10*, *190 7*, *savvaloam 11, 2*, °loassa 161 10
sasineham [sasneham] 107, 1
sah sahanti 15, 2
saha 15 1, *29 5 8*, *140 5*
salaa *25, 12*
sahiaa [sahrdaya] sahiaassa v 1 26 [19]
samanta samantesum 160 [2]
samibhatti [svāmibhakti] samibhattie *135, 11*
°*sira*° 161, 2
saraa [sarada] saraa °*28, 2*
sadhana [sadhana] °—° *161, 2*
sic siccanti *121, 3*
sineha [sneha] sinehena *163 3*, sineha° 174 2, °—° 15 1, cf sasineham
siddhatthaa [siddharthaka] °ao 128 1 157, 6 158 1, °aa 159, 1
siddhi kajjasiddhie 25 1, kajjasiddhi 126, 4
sidh siddham 105, 7
sindhurao [sindhuraja] 140, 6
sindhuseno [sindhusena] 140, 6
siri [śri] *sirim* 15, 2, cf candasiri
siloa [sloka] silochim 106, 2, siloa° 107, 8
sila [śila] *silam* 13, 3
sisa [śirsan] sise 20 11, *31*, ,, °—° 89 2
sihanado [simhanada] *140, 6*
sihāsana [simhasana] sihasanam 75 14
suana [sujana] *156, 3* (cf v r 11)
suiram [suciram] 108 5
sukhay suhaantanam v 1 *137* [18]
sugihidanamadhea [sugrhitanamadheya] °dheam 14, 9, °dheena 150, 9, °dhea 176 1
suppasanna [suprasanna] °sannassa 67, 3
sulaha [sulabha] °—° 18, 1
susambaddham 13, 8
suha [sukha] suham 158, 2 4 8
sura [sura] suro 120, 4
sr + *anu* anusarianto *162* 7 (v 1 anugachianto etc)
+ *pra* pasaria 17, 7
srp + *upa* uvasappami 157, 2, uvasappehi (v 1 sappa) 99, 13, uvasappadu 48, 3, 143, 15
se [asya] 98, 3, 122, 2, 163, 5, 175 5, 176 8
setthi [śresthin] setthi 175 2 8 8, °setthi 16 10, *66* 1, 173 7, *setthicandana dasa*° 177, 8, °dasassa 179, 7, setthi janassa 172, 5
senna [sainya] sennam *156, 4*, °senna° *160* 1

sev sevidum 67, 4 (v l sussusidum)
sevaa [sevaka] °sevao 38, 6, *39, 3* °sevaa 26, 1
so + vyava vavasidam 186, 5
soa [soka] °—° 185, 3
stha ciṭṭhadi 99, 13, 143, 15, ciṭṭhanti 185 2, ciṭṭha 46, 1, 98, 3, *189, 1*, ciṭṭhadu 161, 10, ṭṭhiam *38, 2*, ṭṭhida *157, 5* (v l cchia), v l 26* (uncertain), *ciṭṭhia 162, 1*
+ *anu* ciṭṭhadi 128, 12, 169, 11, ciṭṭhadu 34, 3, ciṭṭhiadu 23, 4, ciṭṭhiamanesum 106 1, ciṭṭhidum 190, 8, ciṭṭhidavvam 23, 8, 187, 6 (v l kidavvam)
+ *apa* avatthavido v l 199, 1
+ *ud* utthido 18, 3
+ *upa* uvatthido 62 18, uvatthavido 119, 1 (cf vv ll)
+ *pra* patthido 186, 3
+ *abhipra* ahippatthida 160, 1
svaj + *pari* parissaami 180 1
h aṃho 11, 8 8, 12 1 4 7, 13, 8
°*hattha*° [hasta] 149, 3
hatthi [hastin] hatthibalam 141, 1
hadaa [hataka] °hadao 26, 1, °hadaena 159, 7, 179, 3 etc
haddhi 183, 6
han hada 169, 8, hantum *181, 4*, cf padihada
°*haranam* 170, 4
harma °harme *184 4*
harisa [harsa] *harisaṭṭh ine etc. v l 186* [14]
hā Interject 18, 2
hi 40, 3, 184, 2
hiaa [hrdaya] hiaam 16, 9, °hiao 170, 4, °hiaena 108, 5, °hiaassa 26, 9, hiaaṭṭhida *137, 5* (cf vv ll)
°*hingurāda*° (?) 160, 2
hind hindamaṇo 17, 6
himavat himavadi *31, 5*
hi māṇahe 97, 2, 121, 2, 178, 5
hr haru *10, 11*, v l *11* [a]
+ *apa* avaharia 179, 2
+ *pari* pariharianteśum 14, 8
+ *prati* padiharami (v l °harāmi) 122, 2

II.

Magadhi

a [ca] 117 5, 123, 4, 182 1
akayya [akarya] akayyam 183 1
aññadhā [anyathā] 125, 2
ananuūla [ananukula] ananuulena 124 5
anivālida [anivārita] n sg °de 124, 8
anuūla [anukula] anuulena 124, 4
atta [atman] attano 119, 7, 130, 2 183 1
adipasamsa [atmaśamsa] śam 130, 9
adhañña [adhanya] adhaññaśśa 182, 7, adhaññehim *100 10* adhaññe v l 131 [12]
antala [antara] antale 131, 5
amaccalakkhaśa [amatyaraksasa] °lakkhaśe 191, 8, 192, 6 lakkhaśam 101, 1 lakkhaśaśśa 182 7 etc
amulakalaśchida [amulakalaśchita] °śeide 123 1, śeilaśśa 126 3
ayya [arya] ayyena 193 6 ayya 185 5, 188, 1 ayya 100 8 12, 101 1 181, 2 182 5 183 2 ayyacanakkaha 191 7 192 9 ayyamidi° 192 5
alihantānam [arhatam] *116 14 122, 4*
ale 188, 5 6, *191 6 9*
avaladdha cf radh (adh)
avaśala [avasara] avaśale 131 •
avaśca [apathya] avaścammi *132 2* 11 avaścam *181, 4* śee *18*, 3, śea 182, 4
avi [api] *100, 10*, 117, 5, 182, 1, tadhavi 131, 1
aśunidavva [aśrotavya] °davvena 130 7
as [as] śi 125, 2, 185, 5, asti 131, 4, 182 6 7, nasti 126, 2, aśi 124, 8
aśta [asta] °astamidammi *118, 1*, asta himuhe *117, 6*

astāpa° [asthāna] 122, 7
ahaala [adhikara] °ahaalchum 125, 3
ahimuha [abhimukha] cf asta
aham mama 130, 1
a prep 117, 3
au [ayus] aum 119, 1
āde'a °—° 123, 4
āp + *pra* pāvihiśi 119, 1
ā + *apa* avedha 100 8, 181 2
+ *ud* udide 117, 6, udidastamidammi 118, 1, cf asta
+ *prati* + *ā* pattiaadha (=*parti°) 182, 4 (but cf Pischel § 487 s v ya)
idam imam 183, 1, imaśśa 191, 6
idanim 124, 8, 182, 2
ido [itas] 101, 2, 124, 8
iṣ iechadha [iścadha] v 1 181*
+ *prati* padicchemi v 1 126**
ikṣ + *pra* peskami 123, 1, peskadha 100, 9, 182, 4, peskidum 101, 2
ujjh uyyhia 119, 7
uṇa [punar] 182, 3 7
uttala [uttara] uttalae 117, 4, louttalehi 122, 5
uvāa [upaya] mokkovāe 182 6, nikkama novāe 126, 3
uvasaa [upāsaka] v 1 instead of śa dhaka
ṛ + *sam* Caus appedi 182, 7
ekka (eka) in ekkaguna 118, 4
etad ese 101, 1, 118, 5, 123, 3, 183, 1, 188, 1 6, 192, 5, esa 100, 12, edam 182, 4, edina 101, 2, 130, 7 edaśśim 124, 4, edeśu 181*
ettika [*ayattika] ettike 183, 2
ettha 123, 3, 124 7, 183, 8, 192, 1
evam 182, 7 (v 1 ekkam) 183 2, 191, 9
oalana [avasarana] 100, 12, 101, 2 (v 1 uśalana)
kañña [kanyā] in vāsakaññae 133, 1, viśakañña° 131, 6
kadaa [kataka] kadae 124, 7, °— 124 4
kadua [katuka] °kaduam 116, 15
kaṇṇadhāla (karnadhāra) 123** v 1
kathay kadhaiśśam 131, 1
kadanta [kṛtanta] °— nte 119, 7
kayyasiddhi [karyasiddhi] kayyasiddhi 126, 5, see kakayya
kala [kara] kalagade 123, 4, °kalaalane 125, 4
kalatta [kalatra] °ttam 181, 3, °— 182 5
kallāna [kalyana] kallana° 100, 11
kālaṇa [kārana] kalanena 101, 2, 183, 1
kālina [karin] °kālinam 182, 4
kāś see *taś*
kim ke ke (n sg) 192, 1, ke vi 125, 1, 182, 6, kā 131, 3, kim 100, 8 12, 123, 3, 130, 7, 182, 5 7, kim ti 190 11, kim tu 130, 9, kim nimittam 100, 12, kimpi 130, 1, 132, 3
kudo [kutas] 182, 6
kup kuvide 119, 5
kumala [kumara] kumale (n sg) 101, 1
kula kulam 181, 3, 182, 3, °— °192, 2
kuluśa °kuluśaha 192, 2
kuśala °kuśale 123, 4, kuśalena 132, 2
kuśumaula [kusumapura] kusumaule loc 125 1
kṛ pamanikalesi 119, 8, kaliśśadi 183, 2, kaliadi 100, 12, 101, 2, °kada° 123, 1, ti kalia (kṛtva) (v 1 kadua) 182, 1
kedu [ketu] kedummi 118, 1
kelaka [keraka] kelake 126 2
kram + *nis* nikkamidum 125, 1
khan + *ni* nikhade (n sg) 188, 1
khu [khalu] kkhu 101, 1, 119, 3, 192, 5
gadi [gati] gadi 131, 4, °gadim 183, 2,
gam gaśca 125, 2, 126, 5, gamiśśaliśi 129, 6 gamiśśam 119, 3, gamiśśadi 186, 6, gaścadi 124, 5, gaścante (n sg) 119, 1
+ *ā* aaścadi 101, 2, °agada° 188, 1
+ *upa* uvagade (n sg) 131, 5
+ *parā* palagade (n sg) 185, 5 (v 1 paligade, paccagade)
gambhīlada [gambhirata] gambhiladāe 122, 4
gaha [graha] gaham 118, 6
gahavadi [grahapati] gahavadi° 118, 1
guna °guna, °gune 118, 4 5
gummaśtana [gulmasthana] gummastana° 125, 3
guh gudhum 131, 5

grah genhami 188, 6 genhi 188, 5, 189 6, gahide 191, 8, 192, 5, genhi 191, 6
ghalaana [gharajana] ghalaane 189, 6, ghalaanam 182, 7, 185, 6
ghadila [ghatita] ghadide 131, 6
ca 131, 5, *131, 3*
caduggana [caturguna] caduggune *118, 4*
cadusastiguna [catuhsastiguna] cadusasti gune *118, 5*
candu [candra] cande *117, 6*, candaśśa *119, 1*, °canda 117, 4
candanadasa [candanadasa] °dasam 182 5, 188 5, 191, 6, °daśa 185, 5, 188, 1
calana [carana] °calane 125, 4
canakka [canakya] canakke 132, 6, ayya canakkahe 131, 7, *132 3*, canakka had sena 132 2
chaa [chaya] chae 191, 7
jna na nadi 133, 1, yanidavvam 123 3
na [na] 100 8, 119, 5, 124, 4, 125, 1, 126 2 (nasti), 129, 7, 130, 1, 131, 1 133 1 182, 4 183, 1
naala [nagara] naalado 132, 2
nam [nu nam] 123 *3*, 193 6
nakkatta [naksatra] nakkatte 117 5, *118 4*, nakkattam 124, 1
nanda [nanda] nandakula° 192, 2
nasti [nasti] 126, 2
nao [nau] v 1 123[12]
nama [naman] namam 129 7 133 1
niala [nigala] °—° 192 5
niala [nihara] śanialam 132 2
niuna [nipuna] °—° 193 6
nikkamana [niskramana] nikkamanappa vese 124 8 nikkamanovae 126 3
niluvida [nirupita] niluvide n sg 117 3 (verse?)
nihuda [nibhrta] nihude (n sg) 125 3 [v 1 niukkanthani)
nidi [niti] *nidi*° 193 6 —° 192 5
tad tena 183 2 tahim 129 6 131, 5 ta 101 2 125 2 *181, 4* 182 4 185 6, 188, 1 ye de *122, 4*
tado [tatas] 125 2, 132 1 182 4
tadhi [tatha] tadhavi 131, 1
tanta [tantra] °tantasiddhante *118 5*
tadisa [tadrsa] tadisam 132, 3

ti [iti] ti kalia (v 1 kadua) 132 1, tti 100, 12, 182, 6, 183 2 191, 8, 192, 6
tidhi [tithi] tidhi 117, 4, *118, 4*
tvad tumam 125 3, 191, 6, de 117, 1 (v 1), 122, 7, 125, 1 3, 126, 2 5, 129, 3 tumhanam 117, 4, 119, 5, 183, 3
damsana [darsana] damśanam *100, 10*
dakkina [daksina] dakkinam 117, 5 dakkinaduvahe 117, 5
danim [idanim] 183, 3, 188 1
dava [tavat] *124*, 7, *131* 4, *192*, *2*, tava corresp to yava 191 6
diggha [dirgha] digghim *119, 1* (v 1 digghalaha dihalaha, dihalaum, di haśiddhim)
diasa [divasa] divase 117, *3*
dis + *upa* uvadisanti *116, 15*
disa [diś] disam *117, 5* disae *117*, 5
dullagga [durlagna] dullaggam *118, 6*
dullaha [durlabha] dullaham 100, 10, [dulahe *181* [2]]
duvalia [dvarika] duvalianam 192, 1, °duvalie 117, 5
dule [dure] *100 10*
deva deve 131, 6, devana and °devanam *100 11*
dosa [dosa] °dose *117, 4 cf* v 11
dhamma [dharma] dhammalahe (n sg) *117 1* (v 1 dhammaśiddhi etc) 122, 7 129 3 °—° 192 2
dhr + *ava* avadhaledha 183 2
nam + *pra* pranamimo *122, 4* (v 1 panamami)
ni niamanam 182, 5 (v 1 aniamanam)
paatta [prayatna] paattena *181, 4* (v 1 sudulena)
paula [paura] paula° 192, 2 (v 1)
paoa [prayoga] °paoam *131 6*
pakka [paksa] pakkam 119 7 palapakkam *119 7*
paccasatti [pratyasakti] paccaśatti *100, 10*
padiṭavaka [pratisthapaka] padiṭavakaha 192 2 (v 1 palivatthavakaha)
padhama [prathama] padhamam 124 7 131 4 padhama° *116, 15*
pad + *ud* uppadia 131 6
+ *prati* padivajyadha *116, 11*

pad + *sam* šampannna° 101, 1
padala [pratihara] padıla° 183, 3
pamāṇa [pramana] pamanikalesi 119, 8
palapakka [parapaksa] palapakkam 119, 7
pavesa [pravesa] in nikkamanappavese 124, 8
pavvadisala [parvatesvara] pavvadisale 131, 6
pasca [pathya] pascam *116, 15* [cf avasca]
pascā [pascat] *116, 15*
pādaliutta [pataliputra] padaliutte 131, 4
pāna [prana] pane acc pl *181, 3*
pādava [padapa] in maś anapadavassa 191, 7
pāva [papa] pavam 129, 6, 132, 6
pi [api] pi *118, 6*, 129, 7, 132, 2, 133, 1, 181², (see kimpi), vi 125, 1, *132 3*, 182, 6, cf via
pisāa [pisāca] pisaassa 126, 2
punnamāsi [purnamasi] 117, 4
putta [putra] °—° *182 5*
pulisa [purusa] pulisassa *182, 2*, °pulisaale [purusakaro] 192 5
pū + *sam* šampunna in šampunnacanda 117, 4, šampunnamandale *117, 5*
pola [paura] pola° 192, *2*
prach puścasi 124, 1
bala balena *119, 1*
billavattaa [bilvavaktraka?] billavattaa 183 *5*, *191, 6*, v *1 venuvattaa* (= venuvetral a?)
buddhi buddhie *122, 4* °buddhina 193, 6, °—° 192, 5
budha °budhassa *118, 1*
bhaava [bhagavat] bhaavam 119, 7
bhan bhanadha 100, 12, 182, 6 7
bhadanta bhadante 119, 5
bhāgulāana [bhagurayana] bhagulaanado 126, *5*, bhagulaanassa *125 2*
bhu bhodi *118, 4*, *181²*, 182, 2, hohi *118, 6*, 126 2, 188, 1, bhodu 117, 1 (v 1) 122 7, 126, 5, 129, 3, 191, 9
bhumi in bhumidevānam *100, 11*
magga [marga] maggehi *122, 5*, magga° 123, 4
manahala [manohara] °manahal inam *100* [*11*
mandala °man lale 117, 6
mandabhagga [mandabhagya] manda bhagge 130, 2, 131, 4
mayyhanna [madhyamdina Pischel § 148] mayyhannado 117, 3
malaaketu [malayaketu] malaakedu *101*, 1, °kedae 124, 4
malana [marana] malanam *182, 2*
masana [smaśana] in maśanapadava 191, 7
mah mahadha *181, 3*
mā 125, 3
mārg maggantı *122, 5*
mānake 100, 8, 181, 2
mitta [mitra] mittam 132, 1
mittattana [*mitratvana] mittattanam 131, [5
mund mundia 124, 1
munda mundam 124, 1
mud + *anu* anumodiadi 125, 1
mudda [mudra] muddam 126, *6*, in (a) muddalamcide 125, 1 2, °dassa 126, 3
muhutta [muhurta] muhutte v 1 117*
muhuttaa [muhurtaka] muhuttaam 191 7
mr maladi *182, 3*
metta [matra] °metassa 183 1, °—° *116, 15*
mokka [moksa] mokke 182, 7, in moh kovae 182, 7
moha [maurya], (v 1 mojja) in moha kula 192 2
moha in mohavadhi° *116, 14*
yat 125, 2, 181, 3, 182, 4 7, 183, 2
yad yena 119, 7, 132, 3, yahim 129, 6, ye *116, 15 122, 4*
yam + *sam* šamyamida° 126, 3, °—° 192, 5
yāc yacemi 126, 6 (v 1 padicchemi)
yava [yavat] -tava 191, 7
yiva [jiva] yivaloado 132, 3
yivida [jivida] yividamettassa 183 1
yeva yyeva [eva] 130, 1 189, 6, yyeva *101, 2*, *123, 3*, *193, 6*
yodisia [jyotisika] in yodisiatantasid dhante *118 5*
raks lakkidum *181, 3*
rabh + *ā* alambhiadi 132, *3*
rādh + *upa* avalayyhami 130, 2 (v 1 avalajjami), avaladdham 130 1
lakkasa [raksasa] lakkasena 130, 1, 131, 5, 132 2 lakkasassa 126 2, 129, 7, 131, 5 132 1
lagga [lagna] lagge 117* (v 1), *118, 1* 5 6 (cf dullagga)